

განვითარებისა და სოციალურ თაორგანიზაციის

დამხმარე სახელმძღვანელო

I

2008

ავტორები:

ნათია ჯანაშია
ნათელა იმედაძე
სოფიო გორგოძე

საკონსულტაციო საბჭო: ნათელა იმედაძე, სიმონ ჯანაშია

რედაქტორები:

ნათია ნაცვლიშვილი
სოფიო გორგოძე

ილუსტრაცია, დიზაინი: გიორგი გამეზარდაშვილი
კომპიუტერული უზრუნველყოფა: თამარ გოდერძიშვილი

პროექტის კორდინატორი: ეთერ გველესიანი

© მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ცენტრი, 2008.

ISBN 978-9941-0-0674-6
ISBN 978-9941-0-0675-3

ჩემთვის განსაკუთრებული პატივია, მასწავლებლებს, მასწავლებლობის მსურველებსა და ყველას, ვინც სწავლისა და სწავლების საკითხებითაა დაინტერესებული, წარგუდგინო წინამდებარე სახელმძღვანელო. სახელმძღვანელო სამ ნაწილად გამოიცემა და შემდეგ თქმებს მოიცავს: განვითარებისა და სწავლის თეორიები, სწავლება და შეფასება, სასწავლო და პროფესიული გარემო.

წიგნის შექმნის იდეა დაიბადა მასწავლებლის პროფესიულ სტანდარტზე მუშაობისას, მასწავლებლებთან საუბრისა და აზრთა გაცელა-გამოცელის შედეგად. მასწავლებლის პროფესიულ სტანდარტში შესულია ზოგიერთი ისეთი ოქმა, რომელიც, გარკვეულწილად, სიახლეს წარმოადგენს მოქმედი მასწავლებლებისათვის. საქმე ისაა, რომ ის სასწავლო პროგრამები, რომლის მიხედვითაც მზადდებოდა მასწავლებელი, არ მოიცავდა სწავლისა და სწავლების ყველა იმ თეორიას, სწავლებისა და შეფასების იმ მეთოდებს, რომელიც მასწავლებელს ახალი სტანდარტის მიხედვით მოეთხოვება. შესაბამისად, საჭირო გახდა ამ მასალის თავმოყრა და მასწავლებლებისთვის მათი მეტ-ნაკლებად კომპაქტური სახით მიწოდება.

სახელმძღვანელო მასწავლებელს დაეხმარება, გააცნობიეროს მასწავლებლის ახალი პროფესიული სტანდარტით გათვალისწინებული მოთხოვნები და მოქმედოს სასერტიფიკაციო გამოცდისთვის. რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, მისი დახმარებით მასწავლებლებს შეუძლიათ გაიუმჯობესონ პედაგოგიური პრაქტიკა და შექმნან უკეთესი სასწავლო გარემო, რაც, საბოლოოდ, მოსწავლეთა შედეგებზე აისახება.

განათლების იმ თეორიებში, რომლებიც სახელმძღვანელოშია მოცემული, მასწავლებლები აღმოაჩენენ თავიანთი ყოველდღიური პრაქტიკის ელემენტებს. ზოგჯერ ისინი, შესაძლოა, არც დაეთანხმოს მოცემულ თეორიებს. ჩვენ ვეცადეთ, თავი შეგვეპავებინა შეფასებებისაგან, რათა მასწავლებლებმა თავად განსაჯონ ამა თუ იმ თეორიის მნიშვნელობა და ის, თუ რამდენად უნდა განსაზღვრავდეს იგი მათ პედაგოგიურ საქმიანობას.

სშირად მომისმენია, რომ ყველა მასწავლებელს სწავლების საკუთარი თეორია გააჩნია. ამ თეორიებს მასწავლებლები უკვე არსებულ თეორიებზე დაყრდნობით, მათ საკუთარ პრაქტიკაში გამოცდით და მასზე რეფლექსით აყალიბებენ.

ამ სახელმძღვანელოში მოცემული მასალის უმეტესი ნაწილი, ქართულ ენაზე ან ძალიან მწირი სახით, ან საერთოდ არ არსებობდა. შესაძლებელი იყო მსგავსი შინაარსის სახელმძღვანელოს პირდაპირ თარგმნა, თუმცა ჩავთვალეთ, რომ ეს არ იქნებოდა გამართლებული, რადგან სშირ შემთხვევაში, თარგმნისას, ძალიან ხელოვნული მაგალითების მოყვანა მოგვიხდებოდა. ამიტომ ვეცადეთ, შეგვეკრიბა ავტორთა ჯგუფი, რომელიც მაქსიმალურად შეეცდებოდა ქართულ რეალობას მორგებული, საქართველოს მასწავლებლებისათვის მისაღები სახელმძღვანელოს შექმნას.

იმედს ვიტოვებთ, რომ სახელმძღვანელოს შემდეგი რედაქციების შევსება და გაუმჯობესება შესაძლებელი იქნება მკითხველის შენიშვნებისა და კონსტრუქციული წინადადებების გათვალისწინებით. მანამდე კი, თუ ეს სახელმძღვანელო მასწავლებლებს სასწავლო პრაქტიკის დახვეწაში, სასერტიფიკაციო გამოცდებისთვის მომზადებასა და, ზოგადად, ეფექტურ სწავლებაში დაეხმარება, ჩვენს მიზანს მიღწეულად მივიჩნევთ.

პატივისცემით,

სოფიო გორგოძე
მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ცენტრის
დირექტორი

ფიზიკური განვითარება

ამ თავის წარმომადგენლობის შემდეგ თქვენ გენერაციული განვითარება:

რას მოიცავს ბავშვის ფიზიკური განვითარება;

რას ნიშნავს მოტორული განვითარება;

რა თავისებურებებით ხასიათდება ბავშვის ზრდა და მოტორული განვითარება სტრუქტურული და უმციროსი სასკოლო ასაკის ბავშვებში;

რა ცვლილებებს განიცდის ტვინი და ნერვული სისტემა ბავშვის ზრდასთან ერთად;

რა ცვლილებებით ხასიათდება მოხავლეთა ფიზიკური განვითარება მოზარდობის ასაკში;

რას ნიშნავს პუბერტაციის/სიმწიფის ხანა და რითი განსხვავდება იგი მოზარდობის ასაკისგან.

ბავშვის ზრდა

ადრეული ბავშვობა (1-6) - ადრეული ბავშვობის წლებში ბავშვი წელიწადში საშუალოდ 6.4 სანტიმეტრით იზრდება სიმაღლეში და 2.5-3 კილოგრამს იმატებს წონაში. გოგონები ოდნავ უფრო დაბლები და ნაკლები წონის არიან, ვიდრე ბიჭები. ეს განსხვავება გარდამავალ ასაკამდე გრძელდება. სკოლამდელი ასაკის ბავშვების ტანი თანდაონ უფრო გრძელდება, ხდება და ხელ-ნელა იკვეთება სხეულის ფორმები. ამ ასაკის ბავშვის თავი მისი ტანისთვის ჯერ კიდევ დიდია. თუმცა, სკოლაში შესვლისას, ბავშვების უმრავლესობისთვის ტანი და თავი ერთმანეთის პროპორციული ხდება. გოგონებს უფრო მეტი ცხიმოვანი ქსოვილი აქვთ, ბიჭებში კი კუნთური ქსოვილი ჭარბობს.

ბავშვები გასხვავებული სისტრაფით იზრდებიან. ამ განსხვავების მიზეზი ძირითადად გენეტიკური ფაქტორებია, თუმცა, გარკვეულ-წილად, გარემომაც შეიძლება გარკვეული როლი ითამაშოს. ადამიანის სიმაღლეს ორი მნიშვნელოვანი ფაქტორი განსაზღვრავს: ეთნიკური წარმომავლობა და კვება. რატომ არის ზოგიერთი ბავშვი უჩვეულოდ დაბალი? ამის მიზეზი შეიძლება იყოს თანდაყოლილი ფაქტორები (გენეტიკა ან დედის ორსულობისდროინდელი პრობლემები), ფიზიკური პრობლემა, რომელიც ჩვილობისას იმენს თავს, ან ემოციური პრობლემა. იმ ბავშვებს, რომელთა ზრდის პრობლემებიც თანდაყოლილია, ხშირად პორმონებით მეურნალობენ. რაც შეეხება ფიზიკურ პრობლემას, ცუდმა კვებამ და ქრონიკულმა ინფექციებმა შეიძლება შეაფეროს ბავშვის ზრდა. კარგი კვება და შესაფერისი სამედიცინო მაჟურნალობა ფიზიკურ პრობლემებთან გამკლავების ეფექტური გზებია. შეფერხებულია იმ ბავშვების ფიზიკური ზრდა, რომლებიც სიყვარულს და უერადდებას არიან მოკლებულნი, მძიმე სტრესის ქვეშ იმყოფებიან და პორმონალურ დარღვევებს განიცდიან.

შეა და გვიანი ბავშვობა (6-11) - ამ ასაკის ბავშვებში წონისა და სიმაღლის მატება თანდაონობით ხდება. ეს პერიოდი სიმშვიდით და სტაბილურობით გამოირჩევა. უმცროსი სასკოლო ასაკის ბავშვი წელიწადში, საშუალოდ, 5-7.5 სანტიმეტრით იზრდება სიმაღლეში. 11 წლის ასაკში გოგონა, საშუალოდ, 150 სანტიმეტრი და ბიჭი კი, საშუალოდ, 145 სანტიმეტრია სიმაღლეში. ბავშვების ფეხები გრძელდება და მათი სხეული უფრო გამხდარი და ტანადი ხდება. კუნთური მასა და ძალა თანდაონ იზრდება და ცხიმოვანი ქსოვილი კი იყლებს. ბავშვების კუნთური ტონუსი თანდაონით უმჯობესდება. კუნთური ძალის გაზრდა ძირითადად გენეტიკური ფაქტორების საფუძველზე და ვარჯიშის შედეგად ხდება. რადგან ბიჭებს უფრო დიდი რაოდენობით აქვთ კუნთური უჯრედები, ისინი გოგონებზე უფრო ძლიერები არიან.

მოტორული განვითარება

მოტორიკა გულისხმობს მოძრაობას განვითარებისა და სწავლის კონტექსტში.

მხევილი მოტორული უნარები - სკოლამდელი ასაკის ბავშვებს თანდათან უვითარდება დიდი/დიდრონი კუნთების კონტროლის უნარი. სამი წლის ასაკის ბავშვებს უკვე შეუძლია ხტუნვა, სირბილი, აძვრომა და ორი ხელით დაკიდება. ის სიამოვნებით აჩვენებს გარშემო მყოფებს, რომ შეუძლია სირბილი და მაღლა ახტომა. სამი წლის ბავშვისთვის ასეთი ფიზიკური აქტიურობა დიდი სიამაყის და მიღწევის შეგრძნებას იწვევს. ოთხი წლის ბავშვებსაც მოსწორო ზემოთ აღწერილი ფიზიკური მოქმედებების შესრულება, მაგრამ ისინი უფრო გაბედულნი არიან, ვიდრე სამი წლის ბავშვები. ამასთანავე, მათ უფრო მეტი ძალა, გამძლეობა და კოორდინაციის უნარი გააჩნიათ. ხუთი წლის ბავშვები კიდევ უფრო გაბედულნი ხდებიან. მათ თავისუფლად შეუძლიათ ერთ ფეხზე დადგომა და ხტუნვით სიარული. ექვსი წლის ბავშვები ძალიან სწრაფად დარბიან და უყვართ სხვა ბავშვებთან ან უფროსებთან სირბილში შეჯიბრება.

სკოლამდელი ბავშვები ძალიან აქტიურები არიან. სამი წლის ბავშვის აქტიურობის დონე უკედა სხვა ასაკის აქტიურობის დონეზე მაღალია. ამ ასაკის ბავშვი მოუსვენრად ტრიალებს ტელევიზორის ყურების დროს; ცქმუტავს, როცა მაგიდასთან ზის და საჭმელს მიირთმევს; ძილშიც ხშირად ტრიალებს. ამიტომაც, სკოლამდელი ასაკის ბავშვებს ყოველდღე სჭირდებათ ფიზიკური ვარჯიში.

შეა და გვიან ბავშვობაში, ბავშვის მსხვილი მოტორული განვითარება უფრო თანდათანობით და კოორდინირებულად ხდება. უმცროსი სკოლის ასაკის ბავშვებს შეუძლიათ ისწავლონ ძალიან ბევრი ფიზიკური მოქმედების შესრულება. მაგალითად, სირბილი, სახტუნაოზე ხტუნვა, ცურვა, ველოსიპედის ტარება და ციგურებით სრიალი.

ბავშვის ზრდასთან ერთად იზრდება მისი უნარი, გააკონტროლოს საკუთარი სხეული. მას თანდათანობით უფრო დიდისხნით შეუძლია ერთ ადგილზე ჯდომა და ყურადღების კონცენტრაცია. თუმცა უმცროსი სასკოლო ასაკის ბავშვები ჯერ კიდევ არ არიან ფიზიკურად ბოლომდე მომწიფებულნი და მათ ისევ სჭირდებათ ფიზიკური აქტიურობა. ამ ასაკის ბავშვი ერთ ადგილზე დიდხანს ჯდომით უფრო იდლება, ვიდრე სირბილით, ხტუნვით ან ველოსიპედის ტარებით. ამიტომ უმცროსი სასკოლო ასაკის ბავშვები ხშირად უნდა იყვნენ ჩართულნი აქტიურ და არა პასიურ საქმიანობებში. წევულებრივ, ბიჭები გოგონებზე უკეთ ასრულებენ ისეთ მოქმედებებს, რომლებიც მსხვილ მოტორულ უნარებს მოითხოვს.

ნატიფი (წვრილი) მოტორული უნარები - ბავშვების ნატიფი (წვრილი) მოტორული უნარები მნიშვნელოვნად ვითარდება ადრეული ბავშვობის პერიოდში. სამი წლის ასაკიდან მათ უპე შეუძლიათ ძალიან ბატარა საგნების ცერა და საჩვენებელი თითებით აღება, თუმცა მათი ეს მოქმედება ჯერ კიდევ, ცოტა არ იყოს, მოუქნელ ხასიათს ატარებს. სამი წლის ბავშვს შეუძლია კუბიკებით საოცრად დიდი კოშკი ააშენოს; ხელით ან ფუნჯით საღებავი ქაღალდზე წაუსვას და საგნებს ერთი ხელით მისწვდეს. ოთხი წლის ბავშვების ნატიფი (წვრილი) მოტორული კოროდინაცია უფრო დახვეწილი და ზუსტი ხდება. ამ ასაკის ბავშვს შეუძლია სხეადასხვა ფორმის (მაგალითად, წრე, სამკუთხედი) მარტივი ფიგურების დახატვა, საღებავებით ხატვა და კოშკებისა და სხვა ნაგებობების აშენება. ხუთი წლის ბავშვს შეუძლია ღილების და ელგა-შესაკრავის შეკვრა; დანის, ჩანგლის და კოვზის კარგად გამოიყენება და ხანდახან ფეხსაცმლის თასმის შეკვრაც კი.

შუა და გვიან ბავშვობაში, ბავშვები ხელებს უფრო მარჯვედ იყენებენ სამუშაო იარაღად. ექვსი წლის ბავშვს შეუძლია ჩაქუნის ხმარება, დაწებება, თასმების შეკვრა და სხვა. შვიდი წლის ასაკში ბავშვის ხელები უფრო სტაბილური ხდება. რვა-ათი წლის ბავშვები ხელებს დამოუკიდებლად უფრო თავისუფლად და მეტი სიზუსტით იყენებენ. ბავშვები თანდაოან სწავლობენ გადაბმით წერას. ასოების სიდიდე ნელ-ნელა იკლებს და მათი ნაწერი უფრო გათანაბრებული ხდება. ათი-თორმეტი წლის ასაკში ბავშვები თითქმის ისეთივე წარმატებით იყენებენ ხელებს, როგორც მოზრდილი ადამიანები. ჩვეულებრივ, გოგონები ბიჭებზე უკეთ ასრულებენ ისეთ მოქმედებებს, რომლებიც ნატიფ (წვრილ) მოტორულ უნარებს მოითხოვს.

ტვინი

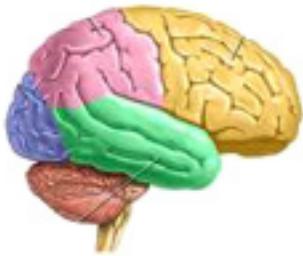
ფიზიკური განვითარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტია ტვინის და ნერვული სისტემის განვითარება.

ტვინის ზომა და ზრდა ტვინი ყველაზე სწრაფად ჩვილობის ასაკში იზრდება და ზრდას ადრეული ბავშვობის ასაკშიც აგრძელებს, თუმცა უფრო შენელებული ტემპით. სამი წლის ბავშვის ტვინი ზომით მოზრდილი ადამიანის ტვინის სამ მეოთხედს უდრის. ხუთი წლის ბავშვის ტვინი კი მოზრდილი ადამიანის ტვინის ცხრა მეათედის ტოლია. ტვინი და თავი სხეულის ყველა სხვა ნაწილზე უფრო სწრაფად იზრდება. თავის ზედა ნაწილები, თვალები და ტვინი უფრო სწრაფად იზრდება, კიდრე თავის ქვედა ნაწილები, როგორიც არის ყბა.

ცვლილებები ტვინის სტრუქტურებში - ბავშვის ტვინი მნიშვნელოვან ანატომიურ ცვლილებებს განიცდის 3-დან 15 წლამდე. ბავშვობის გარკვეულ პერიოდებში ტვინი მოკლე დროში ძალიან სწრაფად იზ-

რდება. მეცნიერებმა აღმოაჩინეს, რომ ტვინის ზოგიერთი ნაწილი ერთი წლის განმავლობაში შეიძლება ორჯერ გაიზარდოს და შემდეგ კი ისევ დაპატარავდეს, როცა უსარგებლო უკრედებისგან გაიწინდება და ხელახლა მოახდენს რეორგანიზაციას. უნდა აღინიშნოს, რომ ტვინის მოლიანი მოცულობა მნიშვნელოვნად არ იზრდება 3–დან 15 წლამდე. თუმცა, ამავე დროს, ტვინის სხვადასხვა ნაწილში დიდი ცვლილებები მიმდინარეობს.

მეცნიერებმა, ასევე, დადგინეს, რომ 3–დან 6 წლამდე ყველაზე სწრაფად ტვინის წინა (ფრონტალური) ნაწილი იზრდება. ტვინის ამ ნაწილს ადამიანები მოქმედებების დაგეგმვის, ახალი დავალებების ორგანიზაციების და ყურადღების კონცენტრაციის დროს იყენებენ. 6 წლიდან გარდამავალ ასაკამდე კი ყველაზე სწრაფად ტვინის ის ნაწილები იზრდება, რომლებიც მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ ენის და სივრცითი მიმართებების განვითარებაში.

გაცილებით ნაკლებია ცნობილი იმის შესახებ, თუ როგორ იცვლება და კითარდება ტვინი მოზარდობის ასაკში. თუმცა მეცნიერებმა უკვე იციან, რომ მოზარდის ტვინი განსხვავდება ბავშვის და მოზრდილი ადამიანის ტვინისაგან და რომ მოზარდის ტვინი ჯერ კიდევ აგრძელებს ზრდას. აგრეთვე, მეცნიერებმა აღმოაჩინეს, რომ მნიშვნელოვანი ცვლილებები მიმდინარეობს მოზარდის ტვინის იმ ნაწილში, რომელიც ემოციურ რეგულაციასა და დახვეწილ/მაღალი დონის კოგნიტურ პროცესებთან არის დაკავშირებული. მოზარდობის ასაკში ტვინის ის ნაწილი, რომელიც რისკიან, იმპულსურ მოქმედებას აკონტროლდებს, ჯერ კიდევ განვითარების პროცესშია. ტვინის განვითარების ამ თავისებურებამ შეიძლება ასესნას, თუ რატომ სხადიან მოზარდები განუსჯელ და სარისკო საქციელს საკმაოდ ხშირად.

ო. 88. 13

ტვინი და კოგნიტური განვითარება - ტვინის თანდათანობით მომწიფება, რომელიც თან ერთვის ბავშვების მზარდ შესაძლებლობას, შეიმუცნონ და გამოსცადონ სამყარო, ხელს უწყობს მათი კოგნიტური უნარების განვითარებას. მაგალითად, განვიხილოთ შემთხვევა, როდესაც ბავშვი კითხვას სწავლობს. ბავშვის თვალებიდან ინფორმაცია ჯერ მის ტვინს გადაეცემა. შემდეგ იგი ტვინის ბევრ სისტემას გაივლის, რომლებიც შავ და თეთრ ფორმებს ასოების, სიტყვების და ასოციაციების შიფრებად გადათარგმნის (გადამუშავებს).

ამ პროცესის შედეგი ბავშვის ტუჩებით და ენით გამოხატულ სიგნალებში აისახება (ბავშვი ხმამაღლა წარმოთქვამს დანახულ ინფორმაციას).

ტვინი ორგანიზებულია ნერვულ წრედებად, რომლებიც ნეირონებს შეიცავს. ნეირონებს ბევრი განსხვავებული ფუნქცია აკისრია. მაგალითად, ერთ-ერთი ნერვული წრედის მნიშვნელოვანი ფუნქციაა ყურადღება და სამუშაო მეხსიერება (სამუშაო მეხსირება მოკლევადიან მეხსიერებას ჰგავს; იგი წარმოადგენს იმ ინფორმაციის დროებით შენახვის და მართვის სისტემას, რომელიც საჭიროა როგორი კოგნიტური დავალებების შესასრულებლად, მაგალითად, სწავლის, აზროვნებისა და გაგებისთვის).

სიმწიფის ხანა და მოზარდობის ასაკი

სიმწიფის/პუბერტაციის ხანა (II-16) - მოზარდობის ასაკი ხასიათდება მკვეთრი ცვლილებებით ფიზიკურ განვითარებაში. სიმწიფის ხანა და მოზარდობის ასაკი განსხვავებული ცნებებია. ადამიანთა უმრავლესობა სიმწიფის ხანის დასრულების შემდეგ მოზარდობის ასაკში კიდევ დიდხანს დაკყოფს. თუმცა მომწიფება მოზარდობის ასაკის დაწყების ყველაზე მნიშვნელოვანი ნიშანია. სიმწიფის ხანა განისაზღვრება, როგორც სწრაფი ფიზიკური მომწიფების პერიოდი, რომელიც მოიცავს ჰორმონალურ და სხეულის ცვლილებებს. სიმწიფის ხანაში მომხდარი ცვლილებები ადამიანის ორგანიზმს რეპროდუქციის უნარს აძლევს. მომწიფება, ძირითადად, ადრეული მოზარდობის ასაკში ხდება.

სიმწიფის განმსაზღვრელი ფაქტორებია კვება, ჯანმრთელობა, გენეტიკა და სხეულის მასა. თუმცა სიმწიფე მხოლოდ გარემოს შემთხ-

ვევითობას არ წარმოადგენს; გენეტიკური ფაქტორებიც არანაკლებ მნიშვნელოვანია. ადამიანში ჩადებულია ძირითადი გენეტიკური პროგრამა, რომლის საფუძვლიანი ცვლილება მოსალოდნელი არ არის. სიმწიფის ასაკში მიმღინარე ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ცვლილებაა სქესობრივი მომწიფება.

პორმონალური ცვლილებები - სიმწიფის ხანა ხასიათდება პორმონების მოზღვავებით. პორმონები არის ძლიერი ქიმიური ნივთიერებები, რომლებიც ენდოკრინული ჯირკვლების მიერ გამოიყოფა და მთელ სხეულს სისხლის საშუალებით გადაეცემა. პორმონების კონცენტრაცია მნიშვნელოვნად იზრდება მოზარდობის ასაკში. ტესტესტერონი არის პორმონი, რომელიც ბიჭებში ასოცირდება სასქესო ორგანოების განვითარებასთან, სიმაღლეში ზრდასთან და ხმის შეცვლასთან (დაბორებასთან). ესტრადიოლი არის პორმონი, რომელიც გოგონებში ასოცირდება მკერდის, საშვილოსნოს და ჩონჩხის განვითარებასთან. უნდა აღინიშნოს, რომ ორივე პორმონი, ტესტესტერონი და ესტრადიოლი, როგორც გოგონების, აგრეთვე ბიჭების პორმონალური შემადგენლობის ნაწილია. თუმცა ტესტესტერონი დომინირებს ბიჭების, ხოლო ესტრადიოლი კი გოგონების მომწიფებაში.

პორმონები არამხოლოდ ფიზიკურ ცვლილებებს იწვევს, არამედ მოზარდის ფსიქოლოგიურ განვითარებასაც უწყობს ხელს. ერთ-ერთმა კვლევამ აჩვენა, რომ ბიჭებს, რომლებსაც უფრო მაღალი წარმოლება ჰქონდათ საკუთარ კომპეტენტურობაზე (უნარიანობაზე), ტესტესტერონის უფრო მაღალი კონცენტრაცია ჰქონდათ. სხვა კვლევამ აჩვენა, რომ გოგონები, რომლებშიც ესტრადიოლის რაოდენობა უფრო დიდი იყო, უფრო მეტ გაბრაზებას და აგრესიას ავლენდნენ. თუმცა მოზარდოთა განვითარება მარტო პორმონალურ უფექტებზე როდია დამოკიდებული. კვლევებმა გვიჩვენა, რომ სოციალური ფაქტორები უფრო კარგად სხნის მოზარდი გოგონების დეპრესიას და გაბრაზებას, ვიდრე პორმონალური ფაქტორები. მეტიც, მოქმედებას და განწყობას შეუძლია გავლენა მოახდინოს პორმონებზე. სტრესს, კვებას, ვარჯიშს, დაბაბულობას და დეპრესიას შეუძლია გააძებიუროს ან ჩაახშოს პორმონალური სისტემის სხვადასხვა ასაკები.

სიმაღლე და წონა - ორგანიზმის სწრაფი ზრდა გოგონებში, დაახლოებით, ორი წლით ადრე იწყება, ვიდრე ბიჭებში. გოგონები სწრაფად ზრდას, საშუალოდ, 9 წლის ასაკში, ხოლო ბიჭები - 11 წლის ასაკში იწყებენ. მომწიფების პროცესი ყველაზე სწრაფად გოგონებისთვის 11 წლის ასაკში და ბიჭებისთვის 13 წლის ასაკში მიმდინარეობს. ამ პერიოდის განმავლობაში გოგონები სიმაღლეში, დაახლოებით, წელიწადში 8-9 სანტიმეტრით, ხოლო ბიჭები კი 10 სანტიმეტრით იზრდებიან. მოზარდობის ხანის დასაწყისში გოგონების სიმაღლე, ჩვეულებრივ, უტოლდება ან ილემატება ბიჭების სიმაღლეს. თუმცა, დაახლოებით, 14 წლის ასაკში ბიჭების სიმაღლე უკვე უტოლდება და, ხშირ შემთხვევაში სხვადასხვა ასაკები.

ვევაში, უფრო მეტია გოგონების სიმაღლეზე.

მოზარდობის ხანაში წონაში მატება ისეთივე თავისებურებებით ხასიათდება, როგორც სიმაღლეში მატება. გოგონებიც და ბიჭებიც ყველაზე სწრაფად სიმწიფის ასაკის დაწყებისთანავე იწყებენ წონაში მატებას. ადრეულ სიმწიფის ასაკში გოგონების წონა, ჩვეულებრივ, აღემატება ბიჭებისას, მაგრამ, დაახლოებით, 14 წლის ასაკში ბიჭები უკვე გოგონებზე მეტს იწონიან.

ინდივიდუალური განსხვავებები ხიმწიფის ასაკში - ბიჭების ნაწილისთვის სიმწიფის ხანა შეიძლება 10 წლის ასაკში დაიწყოს და 13 წლის ასაკში დამთავრდება. ხოლო ბიჭების უმრავლესობისთვის სიმწიფის ხანა 13 წლიდან 17 წლამდე გრძელდება. გოგონებში ყველაზე ადრე 9 წლის ასაკში და ყველაზე გვიან - 15 წლის ასაკში შეიძლება დაიწყოს.

სიმწიფის ასაკში მიმდინარე მკვეთრ ფიზიკურ ცვლილებებს ფსიქოლოგიური ასპექტიც ახლავს თან: მოზარდები ძალიან დიდ ყურადღებას აქცევენ თავიანთ სხეულს. სიმწიფის ხანაში, ზოგადად, გოგონები უფრო ნაკლებად კმაყოფილნი არიან თავიანთი გარეგნობით და უფრო ნეგატიურად აღიქვამენ საკუთარ სხეულს, ვიდრე ბიჭები.

ქოგნიტური განვითარების თეორია

ამ თავის წაკითხვის შემდეგ თქვენ გეცოდინებათ:

რას ნიშნავს ქოგნიტური განვითარება;

პიაჟეს თეორიის თანახმად, რა სტადიებს მოიცავს მოსწავლეთა ქოგნიტური განვითარება და რა თავისებურებებით ხასიათდება მათი ქოგნიტური აზროვნება თითოეულ სტადიაზე;

რატომ არის მნიშვნელოვანი იმის ცოდნა, თუ ქოგნიტური განვითარების რა სტადიაზე იმყოფება მოსწავლე;

როგორ უნდა გამოიყენოთ პიაჟეს ქოგნიტური განვითარების თეორია საკლასო ოთახში;

სწავლების რა სტრატეგიები შეიძლება გამოიყენოთ ქოგნიტური განვითარების სხვადასხვა სტადიაზე მყოფ მოსწავლეებთან მუშაობის დროს.

*****

სწავლების უმნიშვნელოვანების მიზანი მოსწავლეთა კოგნიტური განვითარების ხელშეწყობაა. კოგნიტური განვითარება გულისხმობს მოსწავლეთა აზროვნების, შემეცნებითი ოუ განსჯის უნარებისა და ინტელექტუალური შესაძლებლობების განვითარებას.

განიხილეთ შემდეგი მაგალითები:

1. წარმოიდგინეთ, რომ ორი ერთნაირი ზომის ჭიქა გაქვთ და ორივე წყლით არის სავსე. შემდეგ მეორე ჭიქიდან გადაასხიო წყალი მესამე, უფრო ვიწრო და მაღალ ჭიქაში. რომელში უფრო მეტი წყალი ასხია, პირველ თუ მესამე ჭიქაში?

2. ქვემოთ ხედავთ ათი ხის მძივის მარცვალს. მათგან რვა ყავისფრია და ორი წითელი. რომელი უფრო მეტია, ყავისფერი მძივის მარცვლები თუ ხის მძივის მარცვლები?

3. თუ ყველა ბავშვი ადამიანია,
და ყველა ადამიანი ცოცხალი არსებაა,
შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ყველა ბავშვი ცოცხალი არსებაა?

4. თუ ყველა ბავშვი ბურთია,
და ყველა ბურთი ნამცხვარია,
შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ყველა ბავშვი ნამცხვარია?

პირველი ორი მაგალითი ალბათ სასაცილოდ ადგილი მოგეწვნათ; რა თქმა უნდა, ორივე ჭიქაში ერთი და იგივე რაოდენობის წყალი ასხია და, რა თქმა უნდა, ხის მძივის მარცვლები უფრო მეტია, ვიდრე ყავისფერი მძივის მარცვლები. მესამე მაგალითი ალბათ ოდნავ უფრო ძნელი მოგეწვნათ, მაგრამ მაინც სწრაფად დაასკვნიდით, რომ ყველა ბავშვი ცოცხალი არსებაა. მეოთხე პრობლემა ცოტა არ იყოს, დამაფირებელია: იგი იმავე ლოგიკურ ხაზს მიყვება, რასაც მესამე მაგალითი, მაგრამ მისი დასკვნა – ყველა ბავშვი ნამცხვარია – ეწი-

ნააღმდეგება სინამდვილეს. წინა საუკუნის 20-იან წლებში, შვედმა ბიოლოგმა ჟან პიაუემ მხგავს პრობლემებზე ბავშვთა პასუხების შესწავლა დაიწყო. მაგალითად, მან აღმოაჩინა, რომ მესამე ჭიქაში უფრო მეტი წეალი ასხია, ვიდრე პირველში. ხოლო მოზრდილი, 7-8 წლის ბავშვები აღნიშნავდნენ, რომ წელის რაოდენობა ორივე ჭიქაში, რა თქმა უნდა, ერთი და იგივეა. ასევე, მან აღმოაჩინა, რომ 4-5 წლის ბავშვები უფრო ხშირად ასკვნიდნენ, რომ ყავისფერი ბურთულები უფრო მეტია, მაშინ როცა ამ კითხვას 7 წლის ბავშვები თითქმის ყოველთვის სწორად პასუხობდნენ. პიაუეს დასკვნით, 10 წლის ბავშვები უფრო მარტივად სხინიან იმ დოგიურ პრობლემებს, რომლებიც რეალურ ფენომენებს ეხება (მაგალითად, ცოცხალი არსებების კატეგორიები და ქვეკატეგორიები), ვიდრე მათ, რომლებიც ჰიპოთეზურ და არარეალურ იდეებს შეიცავს (მაგალითად, ნამცხვარი-ბაგშვები). მხოლოდ, დაახლოებით, 11 წლის ზევით მოზარდებს შეუძლიათ, ეფექტურად გაუმჯლავდნენ მსგავსი სახის პრობლემებს. ამგვარი კითხვებისა და დავალებების საშუალებით, პიაუე ბევრი რამ აღმოაჩინა იმის შესახებ, თუ როგორ აზროვნებენ ბავშვები და როგორ შეიცნობენ ისინი სამყაროს.

პოგნიტური პროცესები

რა პროცესებს იყენებენ ბავშვები, როცა ისინი აგებენ ცოდნას სამყაროს შესახებ? პიაუეს მიაჩნდა, რომ ამ მიმართებით განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია შემდგენ პროცესები: სქემები, ასიმილაცია, აპომოდაცია და ექვილიბრიუმი.

იხ. გვ. 107

სქემები - პიაუეს მიაჩნდა, რომ ყველაფერი, რასაც ბავშვები სწავლობენ და აკეთებენ, ორგანიზებულია სქემების სახით. სქემა მიუთითებს იმ მსგავსი მოქმედებების და ფიქრების ერთობლიობას, რომლებსაც ბავშვები სისტემატურად იყენებენ, როცა ისინი აგებენ ცოდნას სამყაროს შესახებ. ბავშვები იყენებენ სქემებს იმისათვის, რომ შეიცნო სამყარო და შესაბამისად იმოქმედონ. როგორც ჩვენი ზემოთნახსენები მაგალითები გვიჩვენებს, სქემები განსხვავდება იმის მიხედვით, თუ რა ასაკისაა ბავშვი. თავდაპირველად სქემები დაკავშირებულია, ძირითადად, ფიზიკურ მოქმედებებთან ან ქცევებთან, მაგრამ დროთა განმავლობაში ისინი აბსტრაქტულ ხასიათს იძენენ. მაგალითად, ჩვილ ბავშვს წიგნი რომ მისცეთ, იგი ალბათ მას შეეხება და პირში ჩაიდებს; შეეცდება, გახილს იგი; ანდა იატაკზე, ან მაგიდაზე დააბრახუნოს. პიაუესთვის თითოეული ეს მოქმედება სქემას წარმოადგენს: ჩვილი ბავშვისთვის ეს მოქმედებები წიგნის შესახებ ცოდნის

შეძენის გზებია. 7–8 წლის ბავშვები, წიგნთან დაკავშირებით, განსხვავებულ სქემას გამოიყენებენ. პირში ჩადებისა და იატაკზე დაბრაცუნების ნაცვლად, ისინი ალბათ უფრო დაბეჭდილ ინფორმაციას მიაქცევენ უკრადღებას და შევცდებიან, ტმქსტის წაკითხვის საშუალებით შეიძინონ ცოდნა წიგნის შესახებ.

დროთა განმავლობაში, ბავშვთა სქემები მოდიფიცირდება (იცვლუა) მათი გამოცდილების შესაბამისად. აგრეთვე, ხდება სქემების ერთმანეთთან ინტეგრაცია. მაგალითად, ბავშვები იწყებენ იერარქიული ურთიერთობების გარეშევას და გათვალისწინებას. ისინი სწავლობენ, რომ ჟუდელები და კოკერ-სპანიულები ორივენი ძაღლებია, ხოლო კატები და ძაღლები კი - ცხოველები და ა.შ. ბავშვთა ცოდნა და აზროვნების პროცესები უფროდაუფრო ორგანიზებული ხდება, რაც მათ შესაძლებლობას აძლევს, რომ უფრო პროგრესულად, რთულად და ლოგიკურად იაზროვნონ.

ასიმილაცია და აკომოდაცია - მიუხედავად იმისა, რომ დროთა განმავლობაში ბავშვთა სქემები იცვლება, ის პროცესები, რომელთა საშუალებითაც ბავშვები ვითარდებიან, უცვლელი რჩება. პიავეს მიაჩნდა, რომ სწავლა და კოგნიტური განვითარება ორი ურთიერშემციქული პროცესის, ასიმილაციისა და აკომოდაციის შედეგია. როდესაც ჩვენ ახალ გამოცდილებას ვიძენთ, ჩვენი არსებული სქემები შეიძლება არაადეკვატური გახდეს: მათ ადარ შეუძლიათ ჩვენი ახალი გამოცდილების ახსნა და ჩვენი ექვილიბრიუმი ირღვევა. იმისათვის რომ ხელახლა შევქმნათ სქემა, ადაპტაცია გვჭირდება. ადაპტაცია არის სქემების შეცვლა გარემოს საპასუხოდ, ასიმილაციისა და აკომოდაციის საშუალებით. **ასიმილაცია** ნიშანებს ახალი საგნის ან მოვლენის არსებული სქემის საშუალებით ადგმის და გაგების პროცესს: ბავშვები ახალ ინფორმაციას თავიანთ არსებულ სქემაში ჩართავენ. მაგალითად, თუ ჩვილ ბავშვს მიცემთ ახალ სათამაშო დათვს, იგი შეეცდება სათამაშო პირში ჩაიდოს. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ბავშვი შეეცდება გამოიყენოს მისი არსებული „საგნების პირში ჩადების“ სქემა იმისათვის, რომ შეისწავლოს ახალი საგანი, სათამაშო დათვი. მსგავსად, 2 წლის ბავშვი, რომელმაც მოტოციკლები ნახა და მას „მანქანა“ უწოდა, ასიმილირებას უკეთებს მოტოციკლებს საპუთარ, უკვე არსებულ მანქანების სქემაში. მეათე კლასელ მოსწავლეს შეიძლება პქონდეს სწავლის სქემა, რომელიც მოიცავს ინფორმაციის (მაგალითად, ახალი ინგლისური სიტყვების) ბარათებზე გადატანას და შემდეგ მის დაზეპირებას. იგი შეიძლება შეეცადოს, ეს არსებული სქემა გამოიყენოს უფრო რთული ცნებების (მაგალითად, ეკონომიკის) შესასწავლად.

ხანდახან ბავშვის არსებული სქემები (ანუ ქმედებები და აზროვნების გზები) სრულყოფილად არ ერგება გარემოს, ახალ საგნებს და მოვლენებს. ასეთ შემთხვევაში ბავშვი ან ცვლის უკვე არსებულ სქემას, ან ქმნის ახალს, ახალი გამოცდილების საპასუხოდ.

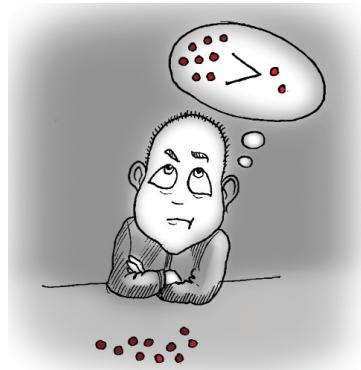
აკომოდაცია წარმოადგენს იმ ცვლილებებს, რომელიც ბავშვის არსებულ აზროვნებაში ახალი სტიმულების ან მოვლენების შედეგად ხდება. მაგალითად, ჩვილ ბავშვს შეიძლება უფრო ფართოდ მოუწიოს პირის გადება იმისათვის, რომ სათამაშო დათვის თათი პირში ჩაიდოს, ანუ სათამაშო დათვის აკომოდაცია მოახდინოს. შესაძლებელია, რომ ბავშვს სათამაშო დათვის ბეჭვის პირში ჩადება არ ესიამოვნოს და, შესაბამისად, შეცვალოს მისი არსებული „საგნების პირში ჩადების“ სქემა. მომავალში იგი ზოგიერთ სათამაშოს ჩაიდებს პირში, ზოგიერთს კი (მაგალითად, რბილ სათამაშოებს) - არა. 2 წლის ბავშვი, რომელმაც მოტოციკლებს მანქანა უწოდა, მალე გაიგებს, რომ მოტოციკლები მანქანა არ არის და, შესაბამისად, გამორიცხავს მოტოციკლებს მანქანების კატეგორიიდან, ანუ მოახდენს კონკრეტული სქემის აკომოდაციას. მეათე კლასები მოსწავლე, რომელიც მხოლოდ დაზეპირებით სწავლობს, შეიძლება მიხვდეს, რომ სწავლის სხვა სტრატეგიები (მაგალითად, როგორიც ცნებების და იდეების განხილვა მეგობართან) უფრო ეფექტურია ეპონომიკის შესასწავლად.

ასიმილაცია და აკომოდაცია, ჩვეულებრივ, ერთდროულად ხდება, როცა ბავშვები იძენენ ცოდნას სამყაროს შესახებ. ბავშვები ყოველ ახალ მოვლენას მათი არსებული ცოდნის კონტექსტში ხსნიან (ასიმილაცია), მაგრამ, ამავდროულად, შეიძლება შეცვალონ ცოდნა ახალი მოვლენის საპასუხოდ (აკომოდაცია). აკომოდაცია იშვიათად ხდება ასიმილაციის გარეშე: ბავშვებს შეუძლიათ აკომოდაცია გაუკეთონ ახალ მოვლენებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მათ უკვე შეუძლიათ ამ ახალი მოვლენების თავის არსებულ ცოდნასთან და შეხედულებებთან დაკავშირება.

ექვილიბრიუმი - პიაჟე თვლიდა, რომ ბავშვები ხშირად ექვილიბრიუმში არიან: ხსნიან ახალ მოვლენებს და რეაგირებენ მათზე არსებული ცოდნის, არსებული სქემების გამოყენებით. მაგრამ ეს ექვილიბრიუმი განუსაზღვრელად არ გრძელდება. როცა ბავშვები იზრდებიან, ისინი ხანდახან წააწყდებიან ისეთ სიტუაციებს, რომელთა ახსნა არსებული ცოდნის საფუძველზე არ შეუძლიათ. ასეთი სიტუაციები ქმნიან დისექვილიბრიუმს: გონებრივ დისკომფორტს, ანუ დისბალანსს ბავშვების არსებულ ცოდნასა და ახალ მოვლენებს შორის. ბავშვები ბუნებრივად ცდილობენ, შეამცირონ ეს დისბალანსი. თავიანთი, არსებული სქემების შეცვლით, ინტეგრირებით, ან ახალი სქემების შენაცვლებით, ბავშვებს საბოლოოდ შეუძლიათ, ახსნან, გაიგონ და გაუმჯლავდნენ

ისეთ მოვლენებს, რომლებიც ადრე გაუგებარი იყო მათთვის. ექვი-
ლიბრიუმიდან დისექვილიბრიუმში და მერე უკანვა, ექვილიბრიუმში
გადასვლის პროცესს **ექილიბრაცია** ეწოდება. პიაუეს მიაწნდა, რომ
სწავლა დამოკიდებულია ექილიბრაციაზე. როცა ექილიბრიუმი ირ-
ღვევა, ბავშვებს ზრდის და განვითარების შესაძლებლობა ეძლევათ.
ისინი იწყებენ ხარისხობრივად უფრო რთული და დახვეწილი აზ-
როვნების პროცესების გამოყენების და გადადიან განვითარების ახალ,
უფრო მაღალ დონეზე.

ილუსტრაციის მიზნით, დაგუბრუნდეთ ზემოთნახესენებ მძივის მარცვ-
ლების მაგალითს. წარმოიდგინეთ, რომ 5 წლის გიორგის ვაჩვენეთ ათი
ხის მძივის მარცვალი (რვა ყავისფერი და ორი წითელი) და ვკითხეთ:
„რომელი უფრო მეტია, ყავისფერი მძივის მარცვლები ოუ ხის მძივის
მარცვლები?“ გიორგი დარწმუნებული გგასუხობს, რომ ყავისფერი
მძივის მარცვლები უფრო მეტია: იგი ექილიბრიუმშია. როგორც ჩანს,
გიორგის ჟქირს იმის მოაზრება, რომ ყავისფერი მძივის მარცვლები
ერთდროულად ორ კატეგორიას ეკუთვნის (ყავისფერს და ხის) და
ამიტომაც იგი ყავისფერი მძივის მარცვლების რაოდენობას დარჩენილ
მძივის მარცვლების რაოდენობათან ადარებს. ჩვენ ვთხოვთ გიორგის,
დაითვალოს ყავისფერი მძივის მარცვლები (დაითვალა 8) და შემდეგ
დაითვალოს ხის მარცვლები (დაითვალა 10). „ესე იგი, გიორგი, შენ
გაქვს რვა ყავისფერი მძივის მარცვალი და ათი ხის მძივის მარცვალი.
რომელი უფრო მეტია, ყავისფერი მძივის მარცვლები ოუ ხის მძივის
მარცვლები?“ ოუ გიორგი დაინახავს შეუსაბამობას მის მსჯელობაში,
რომ რვა ათზე მეტი ვერ იქნება, იგი დისექვილიბრიუმს განიცდის. შემ-
დეგ იგი ცვლილებებს შეიტანს ოავის აზროვნებაში, რათა აკომოდა-
ცია გაუკეთოს ახლად შეძენილ ინფორმაციას, რომ ზოგიერთი მძივის
მარცვალი ერთდროულად ხისაც არის და ყავისფერიც და ამიტომ
ორივე კატეგორიაში უნდა განიხილოს.

პიაუეს კოგნიტური განვითარების სტადიები

პიაუე ბავშვთა კოგნიტურ განვითარებას ოთხ სტადიად ყოფდა: სენსომოტორული, პრეოპერაციული, კონკრეტულოპერაციული და ფორმალუროპერაციული. თოთოეული სტადია ხასიათდება აზროვნების განსხვავებული მოდელით. რადგან ყოველი სტადია ემყარება წინა სტადიების მიღწევებს, ყველა ბავშვი ერთი და იმავე თანმიმდევრობით გაივლის განვითარების სტადიებს. ასაკობრივი ზღვრები საშუალო რიცხვებს წარმოადგენს; ზოგიერთი ბავშვი შედარებით ადრე მიაღწევს შემდეგ სტადიას, ზოგიც კი შედარებით გვიან. ხანდახან ბავშვები გარდამავალ სტადიაში იმყოფებიან და, შესაბამისად, ორი მომიჯნავე სტადიის თავისებურებებს ავლენენ.

სენსომოტორული სტადია (დაბადებიდან 2 წლამდე)

სენსომოტორულ სტადიაში ბავშვები სამყაროს შესახებ ცოდნას თავიანთი შეგრძნებების (როგორიც არის სმენა და მხედველობა) და ფიზიკური მოქმედებების (როგორიც არის ხელის გაწვდენა და შეხება) გამოყენებით აგებენ. ამ სტადიის დასაწყისში ბავშვები ავლენენ თანდაყოლილ ქცევებს, ანუ რეფლექსებს, როცა სამყაროსთან ადაპტაციას (მორგებას) ცდილობენ. შეეხეთ ახალშობილის ტუჩებს და ბავშვი წოვას დაიწყებს; დადეთ თქვენი თითო ახალშობილის ხელისგულზე და ბავშვი მას მოეჭიდება. ეს და მსგავსი ქცევები თანდაყოლოდია და ჩვილი ბავშვის პირველი სქემების განვითარების საფუძველს ქმნის.

ჩვილი ბავშვები მაღე სწავლობენ, რომ რეფლექსების გამოყენება შეიძლება უფრო საინტერესო და წინასწარგანხრასული მოქმედებების შესასრულებად. თავდაპირველად სწავლის პროცესი, ძირითადად, შემთხვევით ხასიათს ატარებს, მაგრამ ბავშვები მაღლევე იწყებენ მიზანმიმართული ექპერიმენტების ჩატარებას, რათა უკეთ შეიცნონ სამყარო. ატარებენ რა მიზანმიმართულ ცდებს და უშვებენ შეცდომებს, ბავშვები იწყებენ მნიშვნელოვანი კოგნიტური შესაძლებლობების გამოვლენას. ისინი პირველად იწყებენ აზროვნებას და საგნებისა და მოვლენების გონებაში წარმოსახვას. ეს მნიშვნელოვანი პროგრესია ბავშვის აზროვნებაში: მას შეუძლია მოიფიქროს, აწონ-დაწონის და დაგეგმოს მოქმედება. მაგალითად, წარმოიდგინეთ, რომ 2 წლის სალომე სამზარეულოში თვალყურს ადგნებს, თუ როგორ ამზადებს სადილს დედა. სალომე იცის, თუ სად დევს პატარა სკამი, რომელზე დაც შეიძლება დადგეს. სალომე დედას სთხოვს, მოიგანოს პატარა სკამი, რათა მან უფრო კარგად დაინახოს, თუ რას აკეთებს დედა და სასუესნავსაც უფრო ადვილად მიწვდეს. ის, რომ სალომემ შეძლო ამ პრობლემის გადაწყვეტა, შემთხვევითი არ არის. იგი დაფიქრდა

პრობლემაზე, მოიფიქრა მისი შესაძლო გადაჭრის გზა (პატარა სკამი), გონებაში წარმოიდგინა და გამოსცადა თავისი გადაწყვეტილება და მხოლოდ ამის შემდეგ შეეცადა მის პრაქტიკაში განხორციელებას.

ამ სტადიის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მიღწევაა საგანთა მუდმივობის ცნების გაგება. ბავშვები სწავლობენ, რომ საგნები და მოვლენები არსებობს მაშინაც კი, როცა მათ ვერ ხედავ. მაგალითად, თუ 6 თვის ირაკლის სათამაშო კლოუნს ყუთში ჩავდებთ ისე, რომ იგი მას ვედარ ხედავდეს, ირაკლი კლოუნს ადარ დაუწყებს ძებნას. მას არ შეუძლია კლოუნზე ფიქრი, როცა ვერ ხედავს. დაახლოებით 1 წლიდან, ბავშვებმა უკვე იციან, რომ საგნები არსებობენ მაშინაც კი, თუ ისინი შენი მხედველობის არეში არ არიან. ეს კი იმაზე მიუთოვებს, რომ ისინი აზროვნების უფრო მაღალ დონეზე გადავიდნენ.

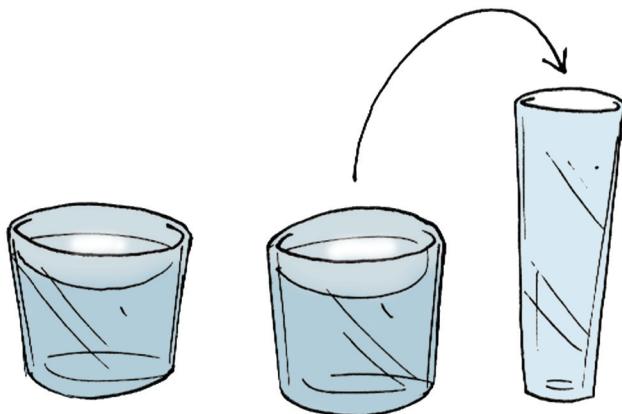
როცა ბავშვებს კარგად ესმით საგანთა მუდმივობის ცნება, მათ შეუძლიათ სიმბოლური აზროვნება დაიწყონ. სიმბოლური აზროვნება წარმოადგენს ბავშვების უნარს, გონებაში წარმოსახონ და სიმბოლოების საშუალებით იფიქრონ საგნებზე და მოვლენებზე. ბავშვებს, რომლებსაც სიმბოლური აზროვნების უნარი აქვთ, შეუძლიათ წარმოიდგინონ და გონებაში გამოსცადონ საგნები და მოქმედებები: მათ შეუძლიათ, წინასწარ აღიქვან, თუ რა მოხდება მათი მოქმედების შედეგად და მხოლოდ ამის შემდეგ შეეცდებიან მათ პრაქტიკაში განხორციელებას. ზემოთ ნახსენები 2 წლის სალომე უკვე ამჟღავნებს სიმბოლური აზროვნების უნარს.

პრეპარაციული სტადია (2-დან 7 წლამდე)

პრეპარაციულ სტადიაში ბავშვთა ენობრივი უნარები საოცარი სისწრაფით ვითარდება, რაც მათ საშუალებას აძლევს, გონებაში წარმოსახონ და, სიმბოლოების საშუალებით, იფიქრონ მრავალფეროვან საგნებზე და მოვლენებზე. ენა, ამასთანავე, ახალი სოციალური ურთიერთობის, ვერბალური კომუნიკაციის საფუძველს ქმნის. ბავშვებს შეუძლიათ, გამოხატონ თავიანთი აზრები და მიიღონ ინფორმაცია ენის საშუალებით, რაც ადრე მათვის შესაძლებელი არ იყო. მიუხედავად ამისა, პრეპარაციულ სტადიაში ბავშვთა აზროვნების უნარი საოცრად პრიმიტიული რჩება. პიაჟეს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი აღმოჩენა იყო ის, რომ პატარა ბავშვებს არ ესმით კონსერვაციის (შენარჩუნების) პრინციპები.

მაგალითი:

5 წლის ქვეთის ვაჩვენეთ ორი ერთნარი, ვანიერი და დაბალი ჭიქა, რომელიც ერთი და იგივე რაოდენობის წყალი ასხია. როცა ქვეთის ვეკითხებით, შეიცავს თუ არა ორივე ჭიქა ერთსა და იმავე რაოდენობის წყალს და იგი დარწმუნებული გაასუბობს, რომ კი, ეს მართლაც ასეა. შემდეგ მეორე ჭიქიდან წყალს მესამე, უფრო მაღალ და კიწრო ჭიქაში ვასხამთ და ქვეთის ვეკითხებით, შეიცავს თუ არა პირველი და მესამე ჭიქა ერთსა და იმავე რაოდენობის წყალს. ქვეთი გვპასუბობს, რომ არა, მესამე ჭიქაში უფრო მეტი წყალია, იმიტომ რომ ის უფრო მაღალია.

ქვეთის პასუხიდან ჩანს, რომ მას კონსერვაციის პრინციპები არ ესმის: იგი ვერ ხვდება, რომ რადგან წყალი არც დაგვიმატებია და არც მოგვიყლია, მაშინ წყლის რაოდენობა პირველ და მესამე ჭიქაში თანაბარი უნდა იყოს. ქვეთი ყურადღებას აქცევს მხოლოდ ერთ ას-პექტს (ჭიქის სიმაღლეს) და იგნორირებას უკეთებს ყველაფერს სხვას (მაგალითად, იმ ფაქტს, რომ წყალი არც დაგვიმატებია და არც მოგვიყლია). პრეოპერაციულ სტადიაში მყოფ ბავშვს სჯერა, რომ მთლიანი ნამცხვარი უფრო მეტია, ვიდრე 8 ნაჭრად დაჭრილი იმავე ზომის ნამცხვარი.

პრეპარაციული აზროვნება ხასიათდება რამდენიმე თავისებურუბით, რითაც შეგვიძლია აკსენათ, თუ რატომ უშვებენ ბავშვები მსგავს შეცდომებს.

• პირველი დამახასიათებელი თვისებაა ცენტრაცია: ყურადღების გამახვილება სიტუაციის მხოლოდ ერთ, ყველაზე ნათელ და ადვილად ადსაქმელ ასპექტზე და ყველა სხვა დანარჩენი ასპექტის იგნორირება. ჭიქის სიმაღლე წყლის ყველაზე ადვილად აღსაქმელი თავისებურებაა, ამიტომაც ბავშვები ასკენიან, რომ მაღალ, ვიწრო ჭიქაში უფრო მეტი წყალი ასხია.

• მეორე თავისებურებაა ის, რომ სკოლამდელი ასაკის ბავშვებს არა აქვთ ტრანსფორმაციის უნარი: ერთი მდგომარეობიდან მეორეში გადასვლის პროცესის გონებაში ასახვის და ადგეჭდვის უნარი. მათ არ შეუძლიათ, გონებაში აღბეჭდონ მეორე ჭიქიდან მესამეში გადასხმის პროცესი; ისინი მესამე ჭიქას აღიჭვამენ, როგორც სრულიად ახალს და განსხვავებულს.

• ხოლო მესამე თავისებურებაა ის, რომ სკოლამდელი ასაკის ბავშვებს არა აქვთ უნარი, შეასრულონ ოპერაციები, ანუ გონებრივი წარმოსახვები, რომლებიც შექცევადია. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, მათ არა აქვთ უნარი, თავიანთი ფიქრის მიმართულება შეცვალონ ისე, რომ საწყის პოზიციას დაუბრუნდნენ. მაგალითად, ბავშვმა შეიძლება იცრდეს, რომ $2 + 4 = 6$, მაგრამ არ ესმოდეს, რომ საწინააღმდეგო მოქმედება $6 - 4 = 2$ სწორია. პრეპარაციული სტადიის ბავშვებს გონებაში წყლის გადასხმის პროცესის საწინააღმდეგო მიმართულებით წარმოდგენის უნარი რომ ჰქონდეთ, ისინი მიხვდებოდნენ, რომ როცა წყალს ისევ უკან, დაბალ ჭიქაში გადაასხამ, მისი რაოდენობა არ შეიცვლება.

პრეპარაციული აზროვნება შეიძლება არალოგიკური იყოს. გაიხსენეთ 5 წლის გიორგი, რომელიც გვარწმუნებდა, რომ ყვავსფერი მძივის მარცვლები უფრო მეტი იყო, ვიდრე ხის. გიორგის მსჯელობა მიუთითებს იმაზე, რომ მას ჯერ არა აქვს კატეგორიათა ჩართვის (ინკლუზიის) უნარი: ყოველ მოცემულ სიტუაციაში მას შეუძლია საგნების მხოლოდ ერთ სახეობაში კლასიფიკაცია. იგი ვერ ახერხებს მძივის მარცვლების ორ კატეგორიაში (ყავისფერი და ხის) ჩართვას.

პრეპარაციული სტადია ასევე ხასიათდება ეგოცენტრული აზროვნებით: სიტუაციების სხვა ადამიანის პოზიციიდან/მხედველობის არედან დანახვის უნარის ნაკლებობით. ამ სტადიაზე მყოფი ბავშვები ფიქრობენ, რომ ყველა ისე ხედავს სამყაროს, როგორ თვითონ ხედავენ.

ქვემოთ მოცემულია ეგოცენტრული აზროვნების მაგალითი. სატელეფონო საუბარი 4 წლის საბას (რომელიც სახლშია) და მის მამას (რომელიც სამსახურშია) შორის:

მამა: საბა, დედა სახლშია?

საბა: (ჩუმად თავს აქნევს).

მამა: საბა, შეგიძლია დედას დაუძახო?

საბა: (ისევ ჩუმად თავს აქნევს).

საბას პასუხი ეგოცენტრულია, იგი ვერ ხედავს სიტუაციას მამის მხედველობის არედან და ვერ ხვდება, რომ მამას არ შეუძლია დაინახოს, თუ როგორ დაუქნია საბამ თავი.

პრეოპერაციული სტადიის ბოლოსკენ ბავშვები მოწიფეული დოგიკური აზროვნების ნიშნების გამომქდავნებას იწყებენ. მაგალითად, მათ ხანდახან შეუძლიათ, სწორად გადაჭრან პრობლემები, რომლებიც საგანთა სხვადასხვა კატეგორიებში ჩართვას მოითხოვს (მაგალითად, მძივის მარცვლების პრობლემა) და ამოცანები, რომლებიც კონსერვაციის პრინციპების გაცემას მოითხოვს (მაგალითად, წყლის ჭიქების პრობლემა). მაგრამ მათი აზროვნება გუმანსა და ინტუიციაზეა დაყრდნობილი, და არა ძირითადი ლოგიკური პრინციპების შეგნებულ

ცოდნაზე. ამიტომაც ბავშვებს არ შეუძლიათ ახსნან, თუ რატომ არის მათი დასკვნები და პასუხები სწორი.

პრეპერაციულად მოაზროვნე ბავშვებთან მუშაობის სტრატეგიები

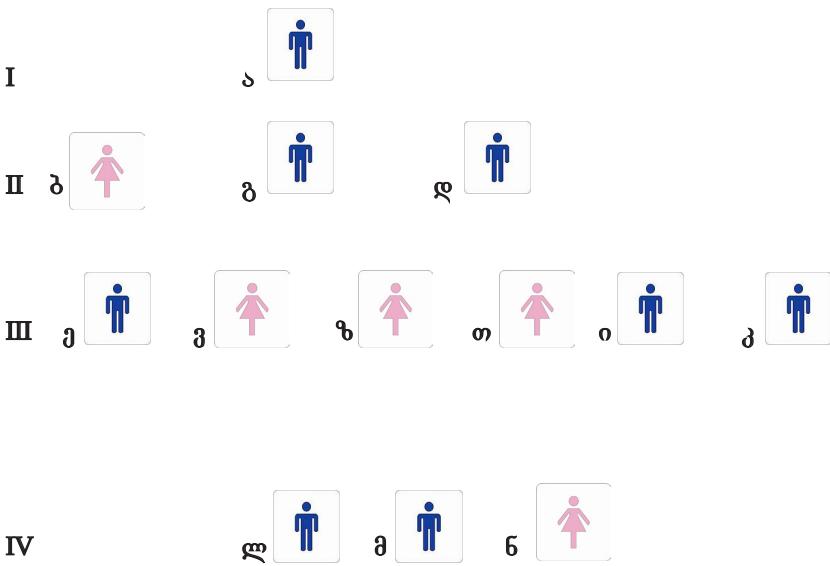
1. ჩართეთ ბავშვები სოციალურ სიტუაციებში, რათა შეამციროთ მათი გვოცენტრიზმი.
2. როცა ბავშვები ეგოცენტრული აზროვნების ნიშნებს გამოავლენენ გამოხატეთ შეცტენება და აუხსენით რომ სხვები სხვანაირად ფიქრობენ. პირველკლასებლი ბავშვი სვამს კითხვას: „ეს რა არის?“ მასწავლებელი პასუხობს: „რა რა არის? მე ვერ ვხედავ შენ რას უყურებ.“
3. სთხოვეთ ბავშვებს, შედარებები გააკეთონ ისეთი ცნებების გამოყენებით, როგორიცაა: უფრო მაღალი დიდი, განიერი, მძიმე, გრძელი და ა.შ.
4. აგარჯიშეთ ბავშვები რიგორობის და თანმიმდევრობის მოქმედებებზე. მაგალითად, სთხოვეთ ბავშვებს დადგნენ რიგში სიმაღლის მიხედვით. აჩვენეთ ბავშვებს სურათები რომლებიც სხვადასხვა ცხოველის და მცენარის განვითარების ეტაპებს ასახავს და სთხოვეთ, თანმიმდევრულად დაალაგონ ისინი.
5. მიეცით ბავშვებს ფიზიკური საგნების შესწავლის და მანიპულირების შესაძლებლობა. ამჟამავთ ბავშვები პატარა საგნებთან (მაგალითად დილები, ხურდა ფული, პატარა ბურთები), რათა გამოიკვლიონ არითმეტიკის ძირითადი მოქმედებები, როგორიცაა მიმატება და გამოკლება.
6. სთხოვეთ ბავშვებს, დააგორონ სხვადასხვა ზომის ბურთები დაქანებულ სიბრტყეზე ან გორაკზე. შემდეგ სთხოვეთ, შეადარონ, თუ რამდენად სწრაფად ჩადის ბოლოში სხვადასხვა ზომის ბურთი. ეს დაეხმარება მათ სიჩქარის ცნების გაგებაში.
7. სთხოვეთ ბავშვებს, დახატონ სცენები სივრცის პერსპექტივის გათვალისწინებით. მაგალითად, თუ ბავშვები ხედავენ ცხენს, რომელიც მინდვრის ბოლოში დგას, მათ ნახატშიც ცხენი სწორედ მინდვრის ბოლოში უნდა იყოს.
8. სთხოვეთ ბავშვებს, ახსნან და დამარტონ თვალითი დასკვნები და პასუხები. მაგალითად, თუ ბავშვი ამბობს, რომ როცა დაბალი, განიერი ჭიქიდან მაღალ, წვრილ ჭიქაში წყალს ვასხამთ, მაღალ წვრილ ჭიქაში წყლის რაოდენობა იცვლება, დაუსცით კითხვას: „რატომ ფიქრობ, რომ ეს ასეა?“ ან „როგორ დაუმტკიცებ შენს მეგობარს, რომ ეს მართლა ასეა?“

კონკრეტულოპერაციული სტადია (7-დან 11-12 წლამდე)

პიაჭე გარაუდობდა, რომ როცა ბავშვები კონკრეტულოპერაციულ სტადიაზე გადადიან, მათი აზროვნების პროცესები გონიერივი პროცესების უფრო ფართო სისტემებად ანუ ოპერაციებად ყალიბდებიან. ინტუიციას ლოგიკური აზროვნება ცვლის, მაგრამ მხოლოდ კონკრეტულ სიტუაციებში. ამ სტადიაზე მყოფ ბავშვებს ჯერ კიდევ არ გააჩნიათ აბსტრაქტულად აზროვნების უნარი.

კონკრეტულ ოპერაციაში მოიაზრება კონკრეტულ, რეალურ საგნებთან დაკავშირებული გონებრივი პროცესი, რომლის მიმართვა შესაძლებელია საწინააღმდეგო მიმართულებითაც. კონკრეტული ოპერაციების საშუალებით, ბავშვებს შეუძლიათ, ერთდროულად საგნის რამდენიმე თავისებურებაზე გაამახვილონ უყრადღება. კონკრეტულოპერაციულ სტადიაზე მყოფ ბავშვებს შეუძლიათ გონებაში წარმოსახონ ის მოქმედებები, რისი გაცემებაც ადრე მხოლოდ ფიზიკური მოქმედებებით შეეძლოთ. აგრეთვე, მათ შეუძლიათ, ეს მოქმედებები საწინააღმდეგო მიმართულებითაც წარმოიდგინონ. შესაბამისად, ამ სტადიაზე მყოფი ბავშვები უკვე ამჟღავნებენ, რომ ესმით კონსერვაცია: ისინი ხვდებიან, რომ ჭიქის ფორმის შეცვლის მიუხედავად, წყლის რაოდენობა იგივე რჩება, თუ მას არაუგრი დავამატეთ, ან გამოვაპელით. მათ შეუძლიათ, გონებით წარმოსახონ წყლის ერთი ჭიქიდან მეორეში და მერე ისევ უქან, პირველ ჭიქაში გადასხმის პროცესი.

კონკრეტულოპერაციულ სტადიაზე მყოფ ბავშვებს შეუძლიათ საგნების კლასიფიკაცია, ანუ მათი კატეგორიებად და ქვეკატეგორიებად დაყოფა მათი ძირითადი თავისებურებების გათვალისწინებით. ასევე, მათ აქვთ კატეგორიებსა და ქვეკატეგორიებს შორის ურთიერთობების განხილვის უნარი. თუმცა, ამ სტადიაზე მყოფი ბავშვები ჯერ კიდევ ვერ უმკლავდებიან უფრო რთული კლასიფიკაციის სისტემებს. ქვემოთ ნახავ უკავშირო თხო თაობის გენეალოგიური ხე გვიჩვენებს, რომ ბაბუას (ა) ჰყავს სამი შვილი (ბ, გ და დ). ბ, გ და დ-ს, თითოეულს ჰყავს ორი შვილი (ე-დან კ-ს ჩათვლით), და ამათგან ერთ-ერთს (კ-ს) ჰყავს სამი შვილი. კონკრეტულოპერაციულად მოაზროვნებავშვებს შეუძლიათ იმის მოაზრება, რომ ადამიანი „კ“ შეიძლება ერთდროულად იყოს მამაც, შვილიც, შვილიშვილიც და მმაც მაშინ, როცა პრეოპერაციულად მოაზროვნე ბავშვს არ შეუძლია ამის გაკეთება.

აგრეთვე, კონკრეტულობერაციულ სტადიაზე მყოფი ბავშვები კატეგორიათა ჩართვის (ინკლუზიის) უნარსაც ავლენენ: მათ უპვე შეუძლიათ საგნების ერთდროულად რამდენიმე კატეგორიაში კლასიფიკაცია. მაგალითად, ისინი შეძლებენ მძივის მარცვლების ერთდროულად ორ კატეგორიაში განხილვას, მასალის (ხე) და ფერის (ყავისფერი და წითელი) მიხედვით.

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი, რასაც ბავშვები კონკრეტულობერაციულ სტადიაზე ყოფნისას სწავლობენ, არის სერიაცია/დახარისხება, ანუ საგნების დალაგება რაოდენობრივი მახასიათებლის (მაგალითად, სიგრძის, წონის ან მოცულობის) მიხედვით. მაგალითად, თუ ბავშვს აქვს სერიაციის უნარი, იგი შეძლებს, შეასრულოს მასწავლებლის თხოვნა, დაალაგოს წეირები სიგრძის მიხედვით, ყველაზე მოკლე წეირიდან ყველაზე გრძლამდე. სერიაციის უნარის დაუფლების შემდეგ ბავშვებს შეუძლიათ, შეიძინონ ახალი უნარი, ტრანზიტულობა. ტრანზიტულობა არის ორ საგანს შორის ურთიერთობის შესახებ დასკვნის გაკეთების უნარი, მათი მესამე საგანთან ურთიერთობის შესახებ ცოდნის საფუძველზე. მაგალითად, წარმოიდგინეთ, რომ თქვენ გაქვთ სამი წეირი. ბავშვს აჩვენებთ ორ წეირს, როგორც ქვემოთ ნახატზეა ნაჩვენები:

ა ბ

შემდეგ აიღეთ ჩხირი „ბ“ და აჩვენეთ ბავშვს ჩხირები „ა“ და „ბ“, როგორც ქვემოთ არის ნაჩვენები:

ა ბ

ამის შემდეგ კი ჰკითხეთ ბავშვს, „რა იცი „ბ“ და „ბ“ ჩხირების ურთიერთმიმართუების შესახებ?“

კონკრეტულოპერაციულად მოაზროვნე ბავშვი დაასკვნის, რომ „ბ“ ჩხირი უფრო გრძელია, ვიდრე „ბ“. იგი ფიქრობს, რომ რადგან „ბ“ ჩხირი უფრო გრძელია, ვიდრე „ა“ და „ა“ უფრო გრძელია, ვიდრე „ბ“, ამიტომ „ბ“ ჩხირი „გ“–ზე უფრო გრძელი უნდა იყოს. ასეთი სახის აზროვნება ტრანზიტულობის უნარის ფლობაზე მიუთითებს. პრეოპერაციულად მოაზროვნე ბავშვებს ეს უნარი არ გააჩნიათ.

დაწყებითი სკოლის მოსწავლეები, რომლებიც კონკრეტულოპერაციულ სტადიაზე იმყოფებიან, იწყებენ ეგოცენტრული აზროვნებიდან უფრო ობიექტური აზროვნებისკენ გადასვლას. ისინი უკეთ ხვდებიან, რომ სხვა ადამიანები შეიძლება არ იზიარებდნენ მათ შეხედულებებს და გრძნობებს. მაგალითად, ამ სტადიაში მყოფ ბავშვებს ესმით, რომ სხვადასხვა ბავშვი შეიძლება სხვადასხვანაირ გამოსახულებას ხვდავდეს ღრუბლებში.

ქონერეტულოპერაციულად მოაზროვნე ბავშვებთან მუშაობის სტრატეგიები

1. ხელი შეუწყეთ მოსწავლეებს, შეიცნობ (გაიაზრონ) ცნებები და პრინციპები. დაუსკით სათანადო კითხვები ახალი სასწავლო მასალის შესახებ, რათა მათ შეძლონ კონცენტრაციის გაკეთება სწავლის რომელიმე ასპექტზე. შეეცადეთ, პირდაპირ არ გასცეთ პასუხები მოსწავლეთა კითხვებზე. არამედ, დაეხმარეთ, რომ თვითონვე მოიფიქრონ პასუხი.
2. მიეცით მოსწავლეებს ისეთი ოპერაციული დავალებები, როგორიც არის მიმარტება, გამოკლება, გაყოფა, სერიაცია და ისეთი დავალებები, რომელიც მოქმედებების საწინააღმდეგო მიმართულებით შესრულებას მოითხოვს. ამ დავალებებისთვის გამოიყენეთ კონკრეტული საგნები და მოგვიანებით კი გააცანით მათემატიკის სიმბოლოები.
3. მიეცით მოსწავლეებს ისეთი დავალებები, რომლებიც მათ აღმავალი და დადმავალი კლასიფიკაციის იერარქიებზე ავარჯიშებს. მაგალითად, სთხოვთ ბავშვებს ზომის მიხედვით (უდიდესიდან ყველაზე პატარამდე) დააღალონ: საქართველო, ეკროპა, აღმოსავლეთ ნახევარსფერო და დედამიწა.
4. მიეცით მოსწავლეებს დავალებები, რომლებიც სივრცის, წონის და გადაადგილებული სითხის კონსერვაციის პრინციპების ცოდნას მოითხოვს.
5. სთხოვეთ მოსწავლეებს, დაასაბუთონ თავიანთი პასუხები, როცა ისინი ამოცანებს ხსნიან, ან პრობლემებს წყვეტენ. დაეხმარეთ მათ პასუხების საფუძლიანობის და სისწორის შემოწმებაში.
6. წაახალისეთ ბავშვები, რომ ჯგუფებში იმუშაონ და ერთმანეთს თავიანთი მოსაზრებები გაუზიარონ.
7. როცა როულ მასალას ხსნით, დამხმარე ვიზუალური საშუალებები გამოიყენეთ. მაგალითად, ქიმიის ან ფიზიკის გაკვეთიდის დროს, მიეცით მოსწავლეებს შესაძლებლობა, ჩაატარონ ექცერიმენტები; მათემატიკაში გამოიყენონ კონკრეტული საგნები; ლიტერატურაში - დადგან და გაითამაშონ სცენები და ერთმანეთთან განიხილონ თავიანთი მოსაზრებები; ზოოლოგიაში - ესტუროზ ზოოპარკს; საქართველოს ისტორიაში - უუროზ ვიდეომასალას, ან ექსკურსიაზე წავიდნენ ისტორიული ადგილის სანახავად და ასე შემდგებ.

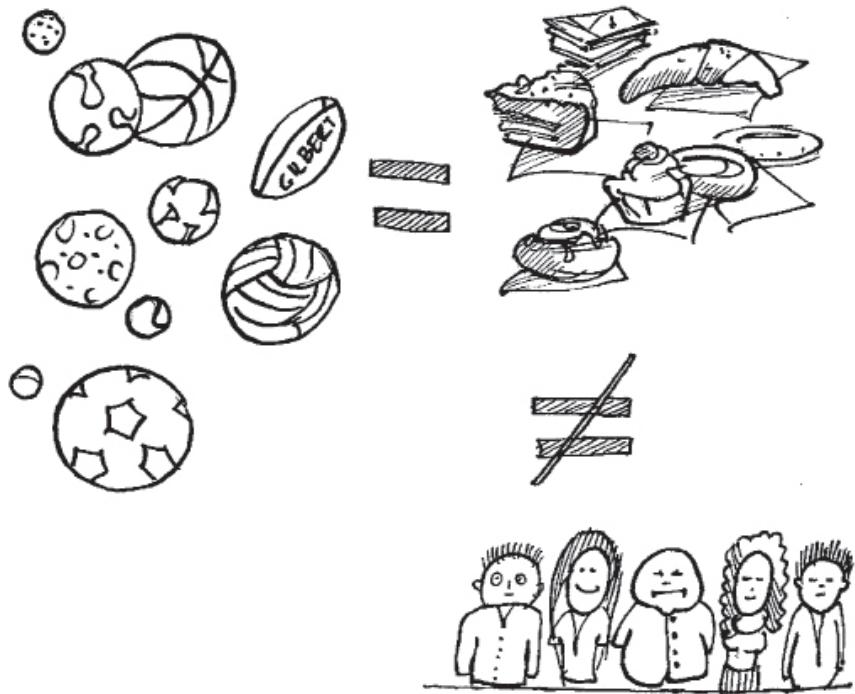
ფორმალუროპერაციული სტადია (II-II წლიდან მოზრდილ
ასაკამდებ)

კონკრეტულოპერაციულად მოზროვნე ბავშვებისგან განსხვავებით, ფორმალუროპერაციულ სტადიაზე მყოფ მოზარდებს შეუძლიათ, ლოგიკურად იაზროვნონ არამარტო კონკრეტულ და რეალურ, არამედ ჰიპოთეზურ, ასტრაქტულ და არარეალურ საგნებთან და მოვლენებთან დაკავშირებით.

ფორმალუროპერაციულ სტადიაზე მყოფ მოზარდებს გააჩნიათ აბსტრაქტული აზროვნების უნარი. დავუბრუნდეთ ზემოთმოყვანილ ჩსირების მაგალითს: კონკრეტულოპერაციულად მოზროვნე ბავშვს სჭირდება სამივე ჩსირის დანახვა იმისათვის, რომ დაასკვნას: თუ $\delta > \alpha$ და $\alpha > \beta$, მაშინ $\delta > \beta$. ფორმალუროპერაციულ სტადიაზე მყოფ მოზარდებს შეუძლიათ ამ ამოცანის ამოხსნა მაშინაც კი, როცა ის მხოლოდ სიტყვიერად არის წარმოდგენილი; მათ არ სჭირდებათ ჩსირების დანახვა.

აბსტრაქტულ აზროვნებას თან ახლავს იდეალიზების და წარმოსახვის უნარები. ფორმალუროპერაციულ სტადიაზე მოზარდები იწყებენ ფიქრს იმის შესახებ, თუ რა იდეალური თვისებებია სასურველი მათთვის და მათ გარშემო მყოფი ადამიანებისთვის. აგრეთვე, მათ ძალიან იდეალისტური შეხედულებები უყალიბდებათ სოციალურ, პოლიტიკურ და ეთიკურ საკითხებთან დაგავშირებით. ბევრი მოზარდი დაინტერესებულია ისეთი პოპლუმებით, როგორიცაა უსაბლებარო ბავშვების, მსოფლიოს მშვიდობის და ცხოველთა უფლებების საკითხი. თუმცა, რეკომენდაციები, რასაც ისინი გვთავაზობენ, მდგრადის გამოსასწორებლად შეიძლება ლოგიკური ჩანდეს, მაგრამ ხშირად არაპრაქტიკულია. მოზარდთა იდეალისტური ფიქრები ხანდახან ფანტაზიებში გადაიზრდება ხოლმე. ბევრი მოზარდი მოუთმენლად ცდილობს თავისი ახლადნაპოვნი იდეალების რეალობაში გადმოტანას.

ასევე, ფორმალუროპერაციულ სტადიაზე მყოფ მოზარდებს აქვთ ჰიპოთეზურად აზროვნების უნარი. მათ შეუძლიათ, იმსჯელონ ისეთ სიტუაციებზე და გარემოებებზე, რაც მათ თვითონ არ გამოუცდიათ. მათ შეუძლიათ, კამათის ან დისკუსიის დროს დაუშვან ისეთი გარემოებები, რაც დაუსაბუთებელია, არ არსებობს, ან ეწინააღმდეგება სინამდვილეს. გავისსენოთ ზემოთმოყვანილი მაგალითები (ბავშვები—ბურთები—ნამცხვრები): თუ ყველა ბავშვი ბურთია და ყველა ბურთი ნამცხვარია, მაშინ ფორმალუროპერაციულად მოზროვნები ლოგიკურად დაასკვნიან, რომ ყველა ბავშვი ნამცხვარია, მიუხედავად იმისა, რომ სინამდვილეში ბავშვები არ არიან ნამცხვრები.

პიპოთეზური აზროვნების ერთ-ერთი მაგალითია ფორმალური დებატები, სადაც თავიანთი შეხედულებებისა და გამოცდილების მიუხედავად, მონაწილეები მზად უნდა იყვნენ, დაიცვან საკამათო საკითხის ნემისმიერი მხარე და შეძლონ მათი პოზიციის ლოგიკურად ახსნა და დასაბუთება.

ფორმალუროპერაციულ სტადიაზე მყოფი მოზარდები ავლენენ რამ-დენიმე მნიშვნელოვან უნარს: პიპოთეზების ფორმულირება - გამოცდა და პროპორციული აზროვნება, რაც აუცილებელია დახვეწილი სამეცნიერო და მათემატიკური აზროვნებისა თუ მსჯელობისათვის. პიაჟეს აზრით, ფორმალუროპერაციული აზროვნების განვითარებასთან ერთად მოსწავლეთა მათემატიკური შესაძლებლობებიც უმჯობესდება. მათ უკვე უადვილდებათ აბსტრაქტული მათემატიკური ამოცანების ამოხსნა. აგრეთვე, მოსწავლეებს შეუძლიათ ისეთი ცნებების გაგება, როგორიც არის უარყოფითი რიცხვი, პი და უსასრულობა. მათ ახლა უკვე უნდა ესმოდეთ, რომ ტემპერატურამ შეიძლება ნულის ქვეყით დაიწიოს, და რომ ორი პარალელური ხაზი ერთმანეთს არასოდეს შეეხება, უსასრულობამდეც რომ გაგრძელდეს.

ფორმალუროპერაციული აზროვნების განვითარებასთან ერთად მოსწავლეთა მეცნიერული აზროვნების შესაძლებლობებიც უმჯობეს-დება. ფორმალუროპერაციული უნარები – პიპოთებურ იდეებზე დღოგიკურად აზროვნების უნარი და პიპოთებების ფორმულირების და გამოცდის უნარი – შესაძლებლობას აძლევს მოსწავლეებს, გამოიყენონ მეცნიერული მეთოდი: რამდენიმე საგაურაუდო ახსნა მოუძებნონ დაკვირვების საგანს, ან ფენომენს და შემდეგ თავიანთი თეორიები სისტემატურად გააანალიზონ და გამოსცადონ.

ფორმალუროპერაციული სტადიისათვის დამახასიათებელი აზროვნების ფორმები, დაახლოებით, 11–15 წლის ასაკში იჩენს თავს, მაგრამ ბევრი ადამიანი ვერასოდეს აღწევს ამ სტადიას. ხშირად ადამიანები ფორმალუროპერაციულ აზროვნებას მხოლოდ გარკვეულ სიტუაციებში იყენებენ, როგორც მოზარდ, ასევე ზრდასრულ ასაკში.

მოზარდებში თავს იჩენს ახალი ფორმის ეგრცენტრიზმი. მოზარდთა ეგრცენტრიზმი სასიათვება საკუთარი უნიკალურობის შეგრძნებით, სურვილით, რომ თვალში საცემნი იყენებ; რწმენით, რომ სხვები ისევე დაინტერესებული არიან მათით, როგორც თვითონ. მაგალითად, 16 წლის ელენე, რომელსაც მეგობარი ბიჭი დაშორდა. იგი საკუთარი უნიკალურობის შეგრძნებას ამჟღავნებს, როცა დედას ეუბნება: „შენ ვერც კი წარმოიდგენ, მე რას ვგრძნობ. შენ არასოდეს გამოგიცდია ასეთი ტკივილი.“ ზოგიერთ მოზარდეში ეგრცენტრიზმი ასევე სასიათვება საკუთარი უნიკალურობის შეგრძნებით. ასეთი მოზარდები ხშირად განუსჯელ და მოუფიქრებელ საქციელს ჩადიან, როგორიც არის ნარკოტიკების გამოყენება, მანქანის ძალიან სწრაფად ტარება და თვითმკვლელობის მცდელობა. ეგრცენტრიზმი ნორმალური მოვლენაა მოზარდებში და უფრო ხშირია საბაზო საფეხურის მოსწავლეებში.

პიაჟეს თანახმად, ფორმალუროპერაციულ სტადიაზე კოგნიტური განვითარება მთავრდება. ოუმცა ინტელექტუალური განვითარება შეიძლება მოზარდილ ასაკშიც გაგრძელდეს. პიაჟეს მიაჩნდა, რომ საუძველი უკვე ჩაყრილია და ახალი გონებრივი სტრუქტურების განვითარება საჭირო ადარ არის. ადამიანებს მხოლოდ ახალი ცოდნის შეძენა და უფრო რთული და დახვეწილი სქემების განვითარება სჭირდებათ.

ფორმალუროპერაციულად მოაზროვნე ბაგშეგებთან მუშაობის სტრატეგიები

1. გახსოვდეთ, რომ ბევრი მოზარდი არ არის სრულად განვითარებული/მომწიფებული ფორმალუროპერაციულად მოაზროვნებ. მართალია, პიაჟეს მიაჩნდა, რომ ფორმალუროპერაციული აზროვნება, დაახლოებით, 11–12 წლის ასაკში იწყება, სინაძვილეში, ამ ასაკის ბევრი მოსწავლე კონკრეტულოპერაციულად მოაზროვნება, ან მხოლოდ იწყებს ფორმალუროპერაციული აზროვნების გამოყენებას. ამიტომაც, ბევრი ზემოთ მოცემული კონკრეტულოპერაციულად მოაზროვნება ბაგშეგებთან მუშაობის სტრატეგია მოზარდებისთვისაც შესაფერისია.
2. წამოაყენეთ პრობლემა და სთხოვეთ მოსწავლეებს, ჩამოაყალიბონ მისი გადაჭრის ჰიპოთეზური გზები. მაგალითად, მასწავლებელი ეკითხება მოსწავლეებს: „წარმოიდგინეთ, რომ გოგონას მეგობრები არა ჰყავს. რა უნდა ქნას მან?“
3. წამოაყენეთ პრობლემა და მისი გადაჭრის რამდენიმე გზა. შემდგა პკითხეთ მოსწავლეებს, შეაფასონ თითოეული ალტერნატივა.
4. სთხოვეთ მოსწავლეებს, დაასიბუთონ თავიანთი დასკვნები. მაგალითად, პკითხეთ, „რა ნაბიჯები გაიარე, ეს პრობლემა რომ გადაგეტრა?“
5. შეადგინეთ პროექტები და გამოკვლებები, რაც შეიძლება რომ მოსწავლეებმა განახორციელონ. პროოდულად პკითხეთ, თუ როგორ აგროვებენ და აანალიზებენ მონაცემებს და ინფორმაციას.
6. გახსოვდეთ, რომ მოზარდები ხშირად ფორმალუროპერაციულ აზროვნებას იყენებენ იმ სფეროში, რომელშიც ყველაზე დასელოვნებულები და გამოცდილები არიან. მაგალითად, მოსწავლე, რომელსაც ქართული უკვარს, ბევრს კითხულობს და წერს, ფორმალუროპერაციულ აზროვნების უნარს გამოიყენებს ამ სფეროში. მაგრამ იმავე მოსწავლეს შეიძლება არ უკვარდეს მათემატიკა და მათემატიკაში კონკრეტულოპერაციული აზროვნების უნარს იყენებდეს.

პიაუების თეორიის გამოყენება სწავლების პროცესში

- 1. უურადღება გაამახვილეთ მოსწავლეთა აზროვნების პროცესზე ბზე და არა მხოლოდ მის შედეგებზე.** მასწავლებლებმა მხოლოდ მოსწავლეების პასუხები კი არ უნდა შეამოწმონ, არამედ უნდა იცოდნენ, თუ რა გონებრივი პროცესები გამოიყენეს ბავშვებმა ამ პასუხების მისაღებად. სასწავლო პროცესები მაშინ არის ეფექტური, როცა ისინი ემყარება ბავშვთა არსებული კოგნიტური განვითარების დონეს. მასწავლებლებს მხოლოდ მაშინ შეუძლიათ, შესაფერისი სასწავლო სიტუაციები და გამოცდილებები შეუქმნან ბავშვებს, როცა ესმით, თუ რა მეთოდებს იყენებენ ბავშვები კონკრეტული დასკვნების გამოსატანად.
- 2. გააცნობიერეთ, რომ ძალიან მნიშვნელოვანია მოსწავლეთა ინიციატივა და აქტიური ჩართულობა სასწავლო პროცესში.** ნაკლები უურადღება გაამახვილეთ ცოდნის/მასალის პირდაპირ პრეზენტაციაზე/მიწოდებაზე და მიუციო ბავშვებს შესაძლებლობა, თვითონა გააკეთონ აღმოჩენები გარემოსთან უშუალო ურთიერთობის საშუალებით. დიდაქტიკურად სწავლის მეთოდების ნაცვლად, გამოიყენეთ მრავალფეროვანი დაგალებები, რაც ბავშვებს უშუალოდ ფიზიკურ სამყაროსთან ურთიერთობის შესაძლებლობას მისცემს.
- 3. გააცნობიერეთ, რომ მოსწავლეთა განვითარების ტემპები განსხვავებულია და გაითვალისწინეთ ეს განსხვავება სასწავლო პროცესში.** პიაუებს თეორიის მიხედვით, ყველა ბავშვი განვითარების სტადიებს ერთნაირი თანმიმდევრობით გადის, თუმცა განსხვავებული სისწრაფით/ტემპით. ამიტომაც მასწავლებლებმა სასწავლო დავალებები და სავარჯიშოები ცალკეული მოსწავლეებისთვის, ან მოსწავლეთა პატარა ჯგუფებისთვის უნდა დაგეგმონ, და არა მთელი კლასისთვის. გარდა ამისა, მოსწავლეთა შეფასება უნდა მოხდეს თითოეული ბავშვის ინდივიდუალური განვითარების პროგრესის გათვალისწინებით, და არა ნორმატული სტანდარტით, რომელიც ბავშვის მიღწევებს მისივე ასაკის ან კლასის ბავშვების მოსწრებას ადარებს.

სოციალური განვითარება

ამ თავის წარმომადგენ მუნიციპალიტეტის მიზნები განვითარება:

რას მოიცავს მოსწავლეთა სოციალური განვითარება და რა გავლენას ახდენს იგი მოსწავლეთა სწავლაზე;

მოსწავლეთა სოციალურ განვითარებაში რა როლს თამაშობს სკოლა, თანატოლებთან და მეგობრებთან ურთიერთობა;

რას ნიშნავს სოციალური ცნობიერება, რა მნიშვნელოვან ას-კექტებს მოიცავს და როგორ იცვლება იგი მოსწავლის ასაკთან ერთად;

რა არის მოსწავლეებში აგრესიის გამომწვევი მიზეზები და როგორ უნდა შეუწყოთ ხელი აგრესიის და ძალადობის შემცირებას;

რა გავლენას ახდენს ოჯახი და მშობლის აღზრდის სტილი მოსწავლეთა სოციალურ განვითარებაზე;

როგორ შევუწყოთ ხელი მოსწავლეებში სოციალური უნარ-ჩვევების განვითარებას.

სოციალური განვითარება მოიცავს სხვა ადამიანებთან ურთიერთობის, კომუნიკაციის უნარების განვითარებას. სოციალური განვითარება მოსწავლეთა სწავლაზეც ახდენს გავლენას: ბავშვები, რომლებიც პიროვნულად და სოციალურად კარგად არიან განვითარებულნი, უფრო მაღალ აკადემიურ წარმატებას აღწევენ; უფრო მოსწონთ სკოლა და სწავლა.

თანატოლებთან ურთიერთობა

თანატოლებთან ურთიერთობა მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ბავშვებისა და მოზარდების პიროვნულ და სოციალურ განვითარებაში. თანატოლებთან ურთიერთობა მოსწავლეებს შესაძლებლობას აძლევს, ისწავლონ და გამოიყენონ შემდეგი სოციალური უნარ-ჩვევები: მოლაპარაკება, დარწმუნება, თანამშრომლობა, კომპრომისზე წასვლა, ემოციური კონტროლი და კონფლიქტების გადაჭრა. ამავე დროს, თანატოლები ხშირად უწევენ ერთმანეთს სოციალურ და ემოციურ მხარდაჭერას, რაც მათ ძალიან სჭირდებათ. მაგალითად, სკოლამდელი ასაკის ბავშვები თანატოლებს უყურებენ, როგორც გართობის წყაროს, მაგრამ დროთა განმავლობაში ისინი ხვდებიან, რომ მეგობრებს შეუძლიათ მათ გვერდში ამოუდგნენ, ნუგეში სცენ და თავი უსაფრთხოდ აგრძნობინონ. როცა ბავშვები სიმწიფის ასაქს აღწევენ, ემოციური მხარდაჭერისთვის თანატოლებს უფრო ხშირად მიმართავენ, ვიდრე უფროსებს. თანატოლებთან ურთიერთობა მოსწავლეებს სოციალიზაციაში ეხმარება: ზეგავლენას ახდენს მოსწავლეთა ქცევის ფორმირებასა და შეხედულებათა ჩამოყალიბებაზე. მაგალითად, თანატოლები განსაზღვრავენ, თუ რისი გაკეთება შეიძლება თავისუფალ დროს. ისინი ერთმანეთს ახალ იდეებსა და შეხედულებებს სთავაზობენ. აგრეთვე, თანატოლები მაგალითს აძლევენ ერთმანეთს და განსაზღვრავენ, თუ რა არის მისაღები საქციელი, რისი გაკეთება შეიძლება და რომელი ქცევა იმსახურებს მოწონებას. ისინი სჯიან ისეთ საქციელს, რომელიც მათ მიერ მისაღები მოქმედებების საზღვრებს სცდება; სასჯელის ფორმად ხშირად დაცინვას, ჭორაობას და გარიყვას იყენებენ.

სკოლამდელი ასაკის -ბავშვები სკოლამდელი ასაკის ბავშვების სოციალურ და კოგნიტურ განვითარებაში თანატოლები თანდათან უფროდაუფრო მნიშვნელოვან როლს იდენტება. თანატოლებთან ურთიერთობა განსხვავდება ბავშვების უფროსებთან ურთიერთობისგან. თანატოლებთან თამაში მათ შესაძლებლობას აძლევს, ურთიერთობა დაამყარონ ისეთ ადამიანებთან, რომელთა განვითარების დონე მათსას შეესაბამება. როცა თანატოლები ერთმანეთთან კამათობები, ბავშვებს უწევთ დათმობებზე წასვლა და თანამშრომლობა, რათა დავაწარმატებით გადაწყვიტონ და თამაში გააგრძელონ. თანატოლებს შო-

რის დავა განსხვავდება უფროსებსა და ბავშვებს შორის დაგისაგან:

ო. III - გვ. 90

ო. I - გვ. 20

თანატოლებს შორის კამათის დროს არავის აქვს საბოლოო ძალაუფლება და ავტორიტეტი. თანატოლებს შორის კონფლიქტები ეხმარება ბავშვებს იმის დანახვაში, რომ სხვა ადამიანებსაც გააჩნიათ აზრები, შესედულებები და გრძნობები, რომლებიც შეიძლება განსხვავებული იყოს. კონფლიქტები ეხმარება მათ, უფრო კარგად დაინახონ, თუ როგორ მოქმედებს მათი საქციელი სხვა ადამიანებზე. შესაბამისად, თანატოლებითან ურთიერთობა ბავშვებს ეხმარება ეგოცენტრიზმის გადალახვაში.

დაწყებითი კლასების მოსწავლეები -დაწყებითი კლასების ბავშვებში თანატოლებითან ურთიერთობა ძალიან დიდ მნიშვნელობას იძენს. თავდაპირველად თანატოლთა ჯგუფები, მირითადად, ერთი და იმავე სქესის და ასაკის ბავშვებისგან შედგება. ამის მიზეზი ალბათ პატარა ბავშვების უნარებისა და ინტერესების ერთფეროვნებაა. შეხეოფა-მე-ექსე კლასებში ბავშვები უკვე ქმნიან ჯგუფებს, რომლებიც როგორც ბიჭებს, ასევე გოგონებსაც მოიცავს. შემადგენლობის მიუხედავად, თანატოლთა ჯგუფი ბავშვებს ეხმარება, რომ თავისი უნარები და შესაძლებლობები სხვა ბავშვებისას შეადაროს. აგრეთვე, თანატოლები ერთმანეთს ასწავლიან თავიანთი განსხვავებული სამყაროების შესახებ. აზრების გაზიარება ბავშვებს საკუთარი შეხედულებებისა და დირექტულებების გარკვევასა და ჩამოყალიბებაში ეხმარება.

ამ ასაკის ბავშვებისთვის დიდ მნიშვნელობას იძენს თანატოლების მოწონება, ანუ მათი სტატუსი თანატოლთა ჯგუფში. ბავშვის ფიზიკური მომხიბელებითა, გონებრივი შესაძლებლობები და ქცევის სტილი გავლენას ახდენს იმაზე, თუ რამდენად მოსწონთ იგი თანატოლების. ექსპერტები თანატოლთა შორის სტატუსის ხუთ სახეობას გამოყოფენ: პოპულარული ბავშვები, ჩვეულებრივი ბავშვები, უგულებელყოფილი (უურადღებოდ დატოვებული) ბავშვები, უარყოფილი ბავშვები და სადაც ბავშვები.

პოპულარული ბავშვები - ის ბავშვები არიან, რომლებიც თანატოლთა უმრავლესობას მოსწონს. თანატოლები ამ ბავშვებს ხშირად ასახელებენ თავიანთ მეგობრად. პოპულარულ ბავშვებს ხშირად კარგი სოციალური უნარ-ჩვევები აქვთ. ისინი ადვილად ამყარებენ ურთიერთობას სხვებთან; იციან, როგორ დაიწყონ და გააგრძელონ საუბარი, ყურადღებით უსმენენ სხვებს, პუნქტოვად იქცევიან, სხვა ადა-

მიანებისადმი ენთუზიაზმს, უურადლებას და თანაგრძნობას იჩენენ და უფრო თავდაჯერებული არიან.

ჩვეულებრივ ბავშვებს თანატოლები საშუალო სიხშირით ასახელებენ იმ ბავშვთა რიცხვში, რომლებიც მოსწონთ, ან არ მოსწონთ.

სადაც ბავშვებს თანატოლები ასახელებენ თავიანთი მეგობრების რიცხვში, თუმცა, ამასთანავე, სადაც ბავშვები ბევრ თანატოლს არ მოსწონს.

უგულებელყოფილ ბავშვებს თანატოლები იშვიათად მოიხსენიებენ იმ ადამიანთა რიცხვში, რომლებიც მათ მოსწონთ ან არ მოსწონთ. უგულებელყოფილი ბავშვები ხშირად წყნარები არიან და მარტო ყოფნას არჩევენ. ზოგი კი ძალიან მორცხვიდან და არ იცის, როგორ დაამყაროს ბავშვებთან ურთიერთობა; ზოგი მხოლოდ ერთი-ორი ახლო მეგობრითაც კმაყოფილია. ზოგიერთი მოსწავლისთვის უგულებელყოფილი სტატუსი დროებითი მოვლენაა. სხვებისთვის კი იგი სანგრძლივი პერიოდის მანძილზე შეიძლება გაგრძელდეს. ეს მოსწავლეებს დეპრესიის განვითარების უფრო დიდი რისკის წინაშე აყენებს.

უარყოფილი ბავშვები თანატოლთა უმრავლესობას არ მოსწონს. თანატოლები ამ ბავშვებს ძალიან იშვიათად ასახელებენ თავიანთ მეგობრად. თანატოლები ხშირად ისეთ ბავშვებს უარყოფენ, რომლებსაც არა აქვთ კარგად განვითარებული სოციალური უნარ-ჩვეულები, იმპულსურები და აგრესიულები არიან და მუდმივად უურადდების მიპყრობას ცდილობენ. მოსწავლეები, რომლებიც ეროვნულ უმცირესობათა ჯგუფს მიეკუთვნებიან, ან დარიბი ოჯახებიდან არიან, ხშირად განიცდიან თანატოლების მხრიდან უარყოფით დამოკიდებულებას. მოსწავლეები, რომლებიც უარყოფილ სტატუსში ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში იმუოფებიან, ხშირად კარგავენ სწავლისა და სკოლაში სიარულის ინტერესს, მათი აკადემიური მოსწრება უარესდება და ისინი სკოლის მიტოვების საშიშროების წინაშე დგანან. აგრეთვე, ეს ბავშვები უფრო ხშირად არღვევენ წესებს. ზოგიერთი უარყოფილი ბავშვი ძალიან აგრესიულია; ზოგი - ძალიან პასიური და თავის თავში ჩაკეტილი. ბევრი მათგანი შეიძლება დაჩაგვრის მსხვერპლი გახდეს.

საშუალო და მაღალი კლასების მოსწავლეები

მოზარდებისთვის ძალიან მნიშვნელოვანია სოციალური სტატუსი, თანატოლების მოწონება. დამოციდებულებები, რომლებზეც ზემოთ ვისაუბრეთ, მოზარდებშიც იჩენს თავს. მაგალითად, პოპულარული დაწყებითი კლასების მოსწავლეების მსგავსად, პოპულარული მოზარდებიც ხშირად აკადემიურად წარმატებულნი არიან და კარგი სოციალური უნარ-ჩვევებით გამოიჩევიან. ისინი ადვილად ამჟარებენ სხვებთან ურთიერთობას, უფასებრად უმკლავდებიან კონფლიქტურ სიტუაციებს და ავლენენ ლიდერობის თვისებებს. უარყოფილი დაწყებითი კლასების მოსწავლეების მსგავსად, უარყოფილი მოზარდებიც ხშირად აგრესიულები და უკარებები არიან. მათი აკადემიური მოსწრება კი ხშირად დაბალია. ეს სოციალურად გარიყელი ბავშვები აკადემიური, სოციალური, ემოციური და ფსიქოლოგიური პრობლემების განვითარების საშიშროების წინაშე დგანან.

მოზარდებში, აგრეთვე, დიდ მნიშვნელობას იძენს მეგობართა წრეები და ჯგუფები. მეგობართა წრე არის ახლო მეგობართა ჯგუფი, რომელიც, დაახლოებით, 3–10 ადამიანისგან შედგება. მეგობართა წრის წევრებს საერთო ინტერესები აქვთ და საერთო მეგობრები ჰყავთ. მეგობართა წრის საზღვრები მკაცრად არის განსაზღვრული.

ლო კლასის მოსწავლეებში მეგობართა წრე ხშირად მხოლოდ ერთი სქესის წარმომადგენლებით შემოიფარგლება. მეგობართა წრე განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია გოგონებისთვის, რომლებიც ხშირად ერთბანეთს ემოციურ მხარდაჭერას უწევენ. მაღალ კლასებში მეგობართა წრეები უგვე თრივე სქესის წარმომადგენლებს შეიძლება მოიცავდეს.

ჯგუფი ბევრად უფრო დიდია, ვიდრე მეგობართა წრე. ჯგუფის წევრებს საერთო ინტერესები, ერთნაირი შეხედულებები და ხანდახან ეთნიკური წარმომავლობა აერთიანებთ. ჯგუფის წევრობა რეპუბლიკისა და სტერეოტიპზეა დაფუძნებული. ბეჯით მოსწავლეთა ჯგუფს შეიძლება მიეკუთვნებოდნენ მოსწავლეები, რომლებსაც სწავლა და მეცადინებობა უყვართ; სპორტის მოყვარულთა ჯგუფს - ისინი, ვინც აქტიურად მისდევენ სპორტს და ასე შემდეგ.

მეგობრობა

მეგობრები ძალიან მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ ბავშვების ცხოვრებაში. ახლო მეგობრები ხშირად მათივე ასაკის და სქესის ბავშვები არიან, თუმცა ბევრს საწინააღმდეგო სქესის ახლო მეგობრებიც ჰყავს. მეგობრები ისეთ საქმიანობებში ერთვებიან, რომლებიც უკელა მათგანისთვის საინტერესო და სახალისოა. დროთა განმავლობაში ისინი საერთო გამოცდილებებს იძენენ, რაც მათ შესაძლებლობას აძლევს, გაიზიარონ გარკვეული შეხედულებები ცხოვრებაზე. რადგანაც მეგობრები ემოციურად ძალიან ბევრს დებენ თავიანთ ურთიერთობაში, მაქსიმალურად ცდილობენ, სიტუაციები ერთმანეთის პოზიციიდან დაინახონ და კონფლიქტები, რომლებიც მათ მეგობრობას ემუქრება, წარმატებით მოაგვარონ.

დაწყებითი კლასების მოსწავლეები - ბაგშობის პერიოდში მეგობრობა თანატოლთა შორის სოციალური ურთიერთობის მთავარ სახეობას წარმოადგენს. პიავეს განვითარების სტადიებზე დაყრდნობით, აღწევენ, თუ როგორ იცვლება დროთა განმავლობაში ბავშვების შეხედულებები მეგობრობასთან დაკავშირებით. 3-7 წლის ბაგშვები მეგობრებს თამაშის დროებით პარტნიორებად მიიჩნევენ. ამ ასაკის ბავშვები შეიძლება სკოლიდან ან ბაღიდან დაბრუნებისას გვითხრას: „დღეს მე ახალი მეგობარი შევიძინე! ნანამ თავისი თონიჯა მათხოვა,“ ან „ზურა აღარ არის ჩემი მეგობარი, იმიტომ რომ ჩემთან ერთად ბურთს აღარ თამაშობს“. ეს კომენტარები გვიჩვენებს, რომ ბავშვი მეგობრობას დროებით ურთიერთობად მიიჩნევს, რომელიც რაღაც კონკრეტულ სიტუაციაზე, და არა საერთო ინტერესებსა და შეხედულებებზეა დაფუძნებული. დაწყებითი კლასის ასაკის ბავშვებისთვის მეგობრობა უფრო სტაბილური და ორმხრივი ურთიერთობის სახეს იძენს. ამ ასაკის ბავშვები მეგობრების დახასიათებისას ხშირად მათ

პიროვნეულ თვისებებზე ამახვილებენ უურადღებას (მაგალითად, „ჩემი მეგობარი მერი ძალიან კეთილია“). მათი მეგობრობა კი ურთიერთმშეარდაჭერაზე, ზრუნვაზე, ერთგულებასა და ურთიერთდათმობაზეა დამყარებული.

მეგობრობა ძალიან მნიშვნელოვანია დაწევებითი კლასების მოსწავლეებისათვის. ამ ასაკის ბავშვისთვის მეგობრები კომპანიონები არიან, ვისთან ერთადაც გართობა და სხვადასხვა საქმის კეთება შეუძლია. ამასთანავე, მეგობრები ემოციური მხარდაჭერის გზას წარმოადგენენ. აგრეთვე, მეგობრები ბავშვს კოგნიტურ განვითარებაში ეხმარებიან, როცა ინტელექტუალური უნარ-ჩვევების მაგალითს აძლევენ და ასწავლიან მათ გამოყენებას. ასევე, ბავშვები მეგობრებისგან სწავლობენ ქცევის სოციალურ ნორმებს, სოციალურ უნარ-ჩვევებს და კონფლიქტების წარმატებით მოგვარებას.

საშუალო და მაღალი კლასების მოსწავლეები - მოზარდობის ასაკში შესვლისას მეგობრობათა ხასიათი იცვლება. ზოგადად, დრო, რომელსაც მოზარდები მეგობრებთან ატარებენ, მნიშვნელოვნად იზრდება. მოზარდები გაცილებით უფრო მეტ დროს ატარებენ მეგობრებთან, ვიდრე მარტო ან ოჯახის წევრებთან. მოზარდები, რომლებსაც კარგი და პარმონიული მეგობრული ურთიერთობები აქვთ, უფრო თვითდაჯერებული არიან, იშვიათად განიცდიან მარტობას, უფრო დახვეწილ სოციალურ უნარ-ჩვევებს ავლენენ და უფრო დიდ აკადგენურ წარმატებას აღწევენ, ვიდრე ის მოზარდები, რომლებსაც მეგობრები არ ჰყავთ.

ურთიერთგაბების უნარი და იმის ცოდნა, რომ სხვა ადამიანები უნიკალური პიროვნებები არიან თავიანთი განსხვავებული შესხდულგბებითა და გრძნობებით, ხელს უწყობს მეგობრებს შორის ურთიერთგაზიარების, სიახლოვის და ერთგულების მნიშვნელოვნად ზრდას. როცა მოზარდები ცდილობენ ოჯახის ზეგავლენიდან გამოსვლას და დამოუკიდებელ პიროვნებად ჩამოყალიბებას, ისინი უფრო ხშირად მიმართავენ მეგობრებს დაცვისა და სოციალური მხარდაჭერისთვის. დაწევებითი კლასის ბავშვები მსგავსი დახმარებისთვის მშობლებს მომართავენ. მეშვიდე კლასიდან კი იმავე სქესის მეგობრები მოზარდებისთვის ისეთივე მხარდაჭერის წყაროს წარმოადგენენ, როგორც მშობლები. ხოლო მეათე კლასიდან მეგობრები მოზარდებისთვის ძირითადი მხარდაჭერის წყაროა.

სოციალური ცნობიერება

სოციალური ცნობიერება გულისხმობს ბავშვების უნარს, დაინახონ და ანგარიში გაუწიონ სხვა ადამიანთა აზრებს და გრძნობებს. მოსწავლეები, რომლებიც რეგულარულად უწევენ ანგარიშს სხვა ადამიანთა აზრებს და გრძნობებს, უფრო კარგი სოციალური უნარ-ჩვევებით გამოიჩინან, მეგობრებს უფრო ადვილად იძენენ და უფრო კარგად იცნობენ საკუთარ თავს. სოციალური ცნობიერების მნიშვნელოვანი ასპექტებია სამყაროს სხვა ადამიანების თვალთახედვიდან დანახვა და სოციალური ინფორმაციის გადამუშავება.

სამყაროს სხვა ადამიანების თვალთახედვიდან დანახვა - იმისათვის, რომ ნამდვილად გაუგონ და შეეწყონ სხვა ადამიანებს, მოსწავლეებს უნდა ჰქონდეთ თავის სხვა ადამიანის ადგილას წარმოდგენის უნარი. მაგალითად, განვიხილოთ შემდეგი სიტუაცია.

სიტუაცია

გოგა და კახა ფეხბურთის გუნდის კაპიტენები არიან. მათ თავისი გუნდისთვის კიდევ ერთი ბავშვი უნდა შეარჩიონ. უსიტყვოდ, კახა გოგას თვალით ანიშნებს თემურისკენ, რომელიც ჯერ არავის აურჩევია. კახა შემდეგ ისევ ღიმილით გადახედავს გოგას. გოგა თავს უქნევს და

თემურს ირჩევს მათ გუნდში სათამაშოდ. თემური ხედავს, თუ როგორ უდიმიან და თვალებს უკრავენ ერთმანეთს გოგა და კახა. თემურს, რომელსაც, როგორც წესი, ბოლოს ირჩევენ ხოლმე გუნდში სათამაშოდ, უკირს, თუ რატომ აირჩია იგი გოგამ თავის გუნდში...

- რატომ გაუდიმა კახამ გოგას?
- რატომ დაძქნია გოგამ თავი?
- რატომ აირჩია გოგამ თემური თავის გუნდში? რატომ ფიქრობთ ასე?
- როგორ ფიქრობთ, თემური ხვდება თუ არა, რატომ აირჩია იგი გოგამ? რატომ ფიქრობთ ასე?
- როგორ ფიქრობთ, როგორ გრძნობს თემური თავს?

ამ კითხვებზე პასუხის გაცემა რომ შეძლოთ, სიტუაციას სამი ადამიანის, გოგას, კახას და თემურის გადმოსახედიდან უნდა შეხედოთ. მაგალითად, თუ თქვენ თავს თემურის ადგილას წარმოიდგენთ, მიხვდებით, რომ რადგან თემური ფეხბურთის გუნდში სათამაშოდ ჯერ არავის აურჩევია, ის შეიძლება თავდაპირველად დაბნეულობას, სირცხვილს და წყენას განიცდიდეს (სწორედ ამიტომ არ არის რეკომენდებული, მაგალითად, ფიზიულტურის გაკვეთილზე, რომ მოსწავლეებს ვთხოვთ, თვითონ აარჩიონ ბავშვები თავისი გუნდისთვის). მოვლენების სხვა ადამიანის თვალთახედვიდან დანახვა ბავშვებს ეხმარება, გაიგონ ისეთი მოქმედების მნიშვნელობა, რაც მათთვის თავდაპირველად შემაცბუნებელი და გასაოცარი იყო. ეს კი მათ შესაძლებლობას აძლევს, შესაბამისი რეაგირება მოახდინონ მოვლენებზე და ადამიანებთან პოზიტიური ურთიერთობა შეინარჩუნონ.

ბავშვის ზრდასთან ერთად იხვეწება მისი უნარი, ამოიცნოს სხვა ადამიანების აზრები. ბავშვებს უყალიბდებათ გონების თეორია (Theory of Mind), რომელიც მოიცავს სხვა ადამიანის გონებრივი და ფსიქოლოგიური მდგომარეობის (აზრების, შეხედულებების, გრძნობების, მოტივების და ასე შემდეგ) უფროდაუფრო კარგად გაგების უნარს. გონების თეორია ბავშვებს შესაძლებლობას აძლევს, გაიგონ, ასსნან და იწინასწარმეტყველონ მათთვის მნიშვნელოვანი ადამიანების მოქმედებები და, ამის შედეგად, უფექტური ურთიერთობა დაამყარონ მათთან. ქვემოთ მოცემული ცხრილი აღწერს, თუ როგორ იცვლება ბავშვის ზრდასთან ერთად მისი გონების თეორია და სამყაროს სხვა ადამიანების თვალით დანახვის უნარი.

გონიერის თეორია და სამყაროს სხვა ადამიანის თვალით დანახვის უნარი სკოლის ასაკის მოწავლეებში

კლასი	ასაკისთვის დამახასიათებელი თავისებურებები	სტრატეგიების მაგალითები
1-2	<ul style="list-style-type: none"> • აცნობიერებები, რომ გონიერაში მიმდინარე მოვლენები ფიზიკური საგნები არ არის • ხვდებიან, რომ სხვა ადამიანებს შეიძლება მათგან განსხვავებული ცოდნა და აზრები ჰქონდეთ • შეუძლიათ დასკვნების გამოტანა სხვათა აზრების, გრძნობების და განზრახვების შესახებ. თუმცა მხოლოდ მარტივ ფორმებში (მაგალითად, „ის მოწევნილია“) 	<ul style="list-style-type: none"> • ხშირად ისაუბრეთ ადამიანთა აზრებზე, გრძნობებზე და მოტივებზე; გამოიყენეთ ისეთი სიტყვები, როგორიც არის ვფიქრობ, მახსოვრებელი, ვგრძნობ და მსეული • მოთხოვთ კითხვის დროს დასვით შეკითხვები აზრების, გრძნობების და მოტივების შესახებ
3-4	<ul style="list-style-type: none"> • თანდათანობით აცნობიერებები, რომ ადამიანები თავისებურად სხინან მოვლენებს და ხანდახან დანახულს არასწორად იგებენ და განმარტავენ • რომ ადამიანთა მოქმედებები შეიძლება მათ ნამდვილ გრძნობებს არ ამჟღავნებდეს 	<ul style="list-style-type: none"> • დაიტერაციული ინაწარმოების კითხვის დროს სთხოვეთ მოსწავლეებს, დაფიქრდენ იმაზე, თუ რა დგას ამა თუ იმ გმირის საქციელის უკან • სთხოვეთ მოსწავლეებს, გაიაზრონ, თუ რაზე შეიძლება ფიქრობდნენ და რას შეიძლება გრძნობდნენ ადამიანები ისტორიის სხვადასხვა მოვლენის დროს.

		<ul style="list-style-type: none"> დაეხმარეთ მოსწავლეებს ერთმანეთს შორის კონფლიქტების მოგვარებაში: სთხოვეთ, სიტუაციას ერთმანეთის თვალით შეხედონ და პრობლემა ისე გადაწყვოტონ, რომ ყველა მათგანის მოთხოვნები გაითვალისწინონ
6-8		<ul style="list-style-type: none"> უფრო მეტ ინტერესს იჩნენ სხვათა აზრებისა და გრძნობებისადმი აცნობიერებენ, რომ ადამიანებს შეიძლება ბევრი და ხანდახან ერთმანეთის საწინააღმდეგო მოტივები და განხრას ჰქონდეთ შეუძლიათ არაერთხელ დაფიქრდნენ და გააანალიზონ როგორც თავიანთი, ასევე სხვების აზრები
9-12		<ul style="list-style-type: none"> აცნობიერებენ, რომ ადამიანები თავიანთი გარემოს მიხედვით იცვლებიან და რომ წარსულში მომხდარი მოვლენები და ახლანდელი გარემოებები ზეგავლენას ახდენს ადამიანთა ხასიათის თავისებურებებსა და ქცევებზე აცნობიერებენ, რომ ადამიანები ყოველთვის ვერ ხვდებიან, თუ რა არის მათი საქციელის მიზეზი

სოციალური ინფრასტაციის გადამუშავება - ბავშვებს და მოზარდებს ბევრ რამეზე უწევთ ფიქრი, როცა ცდილობენ გაიგონ, თუ რას ფიქრობენ, გრძნობენ და აკეთებენ სხვა ადამიანები. სოციალური ინფრასტაციის გადამუშავება მოიცავს იმ გონიეროვ პროცესებს, რომლებსაც ბავშვები იყენებენ სოციალური მოვლენების გასაგებად, ასახსნელად და სამოქმედოდ; მოიცავს სხვა ადამიანების მოქმედებებისადმი უურადღების მიქცევას და მათი მნიშვნელობის ახსნასა და გაგებას. მაგალითად, თანაკლასელებთან კომუნიკაციის დროს მოსწავლეები შეიძლება უურადღება გაამახვიდოს მათ კომენტარებზე, სახის გამომეტყველებაზე, მიმიკებზე და უსტებზე და შეეცადოს გაიგოს, სინამდვილეში რა დგას მათი დაუფიქრებელი კომენტარის ან მორცხვი დიმილის უგან. აგრეთვე, თანაკლასელებთან კომუნიკაციის დროს მოსწავლეები ითვალისწინებენ საკუთარ მიზნებს. მაგალითად, შეიძლება მოსწავლის მიზანი იყოს, მეგობრობის შენარჩუნება ან ვინმესთვის ჭარუის სწავლება. ითვალისწინებენ რა საკუთარ მიზნებს და მოვლენების თავისებურ ახსნას, მოსწავლეები იყენებენ თავიანთ არსებულ ცოდნას და გამოცდილებას იმისათვის, რომ განსაზღვრონ შესაფერისი საპასუხო მოქმედება.

აგრესია

აგრესიული საქციელი არის ქმედება, რომელიც მიზნად ისახავს სხვა ადამიანისადმი ფიზიკური (მაგალითად, დარტყმით, ხელის კვრით ან ცემით) ან ფსიქოლოგიური (მაგალითად, შერცხვენით, შეურაცხვოფის მიუენებით ან განდევნით) ტკიფილის მიუენებას. ფიზიკური აგრესია, გულისხმობს ქმედებას, რომელმაც შეიძლება სხეულის დაზიანება გამოიწვიოს; იგი უფრო ხშირია ბიჭებში. ურთიერთობებში გამოხატული აგრესია კი მოიცავს ყაედა ქმედებას, რომელიც უარყოფით გავლენას ახდენს მეგობრობაზე და სხვა ურთიერთობებზე (მაგალითად, თანატოლის ჯგუფიდან განდევნა, ბოროტი ჭორები) და უფრო ხშირია გოგონებში.

ფსიქოლოგიები აგრესიული მოსწავლეების ორ ჯგუფს განასხვავებენ: მოსწავლეები, რომლებიც განხრას ჩადიან აგრესიულ საქციელს, რათა სასურველ მიზნებს მიაღწიონ და მოსწავლეები, რომლებიც აგრესიულ ქმედებას ძირითადად პროვოკაციის, გამოწვევის და გაბრაზების საპასუხოდ მიმართავენ. მოსწავლეებს, რომლებიც განზრას აგრესიული არიან, უფრო უჭირო მეგობრული ურთიერთობების დამყარება და შენარჩუნება. ასეთ მოსწავლეთა ნაწილი რეგულარულად ჩაგრავს თანატოლებს. მათი მსხვერპლი ხშირად ისეთი ბავშვები არიან, რომლებიც მოუმწიფებელი და მშფოთვარენი არიან, რომელთაც არ ჰყავთ მეგობრები და რომლებიც არ არიან საქმარისად თავდაჯერებული.

ზოგიერთ ბავშვს და მოზარდს აგრესიისადმი გქნეტიკური მიღრეკილება აქვს. ზოგი მათგანი კი ნევროლოგიური დაზიანების/ტრამვის შედეგად არის აგრესიული. ბავშვებში და მოზარდებში აგრესიას გარემოში არსებული ფაქტორებიც უწყობს ხელს. ბევრი აგრესიული მოსწავლე არასტაბილურ პირობებში ცხოვრობს. შეიძლება ოჯახში შეეჩიოს კონფლიქტს, სიბრაზის გამოხატვას, მკაცრ სასჯელს და ფიზიკურად ან ფსიქოლოგიურად ცუდად მოპყრობას. ბავშვებსა და მოზარდებში აგრესიული ქმედება ხშირდება, როცა ისინი რეგულარულად ისმენენ ან ხედავენ ძალადობის მაგალითებს საზოგადოებასა თუ მედიაში; რეგულარულად უყურებენ ფილმებს და თამაშობებს ვიდეო-თამაშებს, რომლებიც ძალადობის თემაზეა აგებული.

ბავშვებში აგრესიის განვითარებას გარკვეული კოგნიტური/ინტელექტუალური და მოტივაციის ფაქტორები უწყობს ხელს:

სამყაროს სხვა ადამიანის თვალით დანახვის უნარის ნაკლებობა

მოსწავლეებს, რომლებიც ძალიან აგრესიული არიან, არ შეუძლიათ სიტუაციების სხვა ადამიანის პოზიციიდან დანახვა; არ შეუძლიათ გაიგონ, თუ რას გრძნობს მათი „მსხვერპლი“ და არ შეუძლიათ იმ ბავშვის თანაგრძნობა, რომელსაც ჩაგრავენ.

სოციალური სიგნალების არასწორად ინტერპრეტაცია

აგრესიული მოსწავლეები სხვა ადამიანების ქმედებაში მტრულ განზრახვას ხშირად არასწორად ხედავენ. ეს ტენდენცია განსაკუთრებით ხშირია იმ ბავშვებში, რომლებიც განზრას მიმართავენ აგრესიას; რომლებიც აგრესიით და ძალადობით გამორჩეულ უწევებში ან ოჯახებში ცხოვრობენ.

ეგოისტური მიზნების სიჭარე

მოსწავლეთა უმრავლესობისთვის ძალიან მნიშვნელოვანია მეგობრული ურთიერთობების დამყარება და შენარჩუნება. აგრესიული მოსწავლეებისთვის კი უფრო ეგოისტური მიზნებია პრიორიტეტული, მაგ. სხვის თვალში საკუთარი ავტორიტეტის შენარჩუნება, სამაგიროს გადახდა ან ძალაუფლების მოპოვება.

სოციალური პრობლემების გადაჭრის უნარის ნაკლებობა

აგრესიულ მოსწავლეებს, უმეტეს შემთხვევაში, არ გააჩნიათ დარწმუნების, მოლაპარაკებისა და კომპრომისზე წასვლის უნარი.

ხშირად ისინი დარტყმას, ხელის კვრას, ჩხუბს და სხვა არაეფექტურ სტრატეგიებს მიმართავენ.

რწევნა იმისა, რომ აგრესია მისაღები და გვეძებულია

ბევრი აგრესიული მოსწავლე თვლის, რომ ძალადობა და აგრესიის სხვა ფორმები კონფლიქტების მოგვარების და სამაგიეროს გადახდის მისაღები გზებია. მოსწავლეებს, რომლებიც განზრას მიმართავენ აგრესიას, სჯერათ, რომ აგრესიული ქმედება დადებით შედეგს გამოიდებს, მაგალითად, სოციალური სტატუსის შენარჩუნებაში დაეხმარება.

მოსწავლეებს, რომლებიც აგრესიის ინიციატორნი და მსხვერპლნი არიან, ხშირად პრობლემები ექმნებათ მომავალში. თუ მოზრდილებმა აქტიური ზომები არ მიიღეს, აგრესიული მოსწავლეები ხშირად მოზრდილ ასაკშიც აგრძლებენ აგრესიის და ძალადობის გამოვლინებას. მოსწავლეები, რომლებიც ხშირად არიან აგრესიის მსხვერპლნი, შეიძლება მშეგოთვარენი და დეპრესიულნი გახდნენ და თვითმკველობაზეც კი დაიწყონ ფიქრი. მათი აკადემიური მოსწრებაც ხშირად უარესდება. დროთა განმავლობაში, ეს ბავშვები ნაკლებად თვითდაჯერებულნი ხდებიან და ზოგიერთი მათგანი იწყებს იმაზე ფიქრს, რომ მათდამი აგრესიული დამოკიდებულების მიზეზი თვითონაა. რადგან შურისძიების ეშინიათ, დახმარებისთვის უფროსებს არც თუ ისე ხშირად მიმართავენ. შესაბამისად, პესიმისტურად არიან განწყობილი მომავლისადმი და არ სჯერათ, რომ მათი მდგომარეობა შეიძლება გამოკეთდეს.

მასწავლებლებმა აუცილებლად უნდა მიიღონ აქტიური ზომები, როცა ხედავენ, თუ როგორ ჩაგრავს მოსწავლე სხვას და ყურადღებით უნდა ადევნონ თვალი იმას, რომ მსგავსი ინციდენტები მომავალში ადარ განმეორდეს. მოსწავლეებს, რომლებიც ჩაგვრის ხშირი მსხვერპლნი არიან, მასწავლებლების და თანაკლასელების სოციალური და ემოციური მხარდაჭერა განსაკუთრებით სჭირდებათ.

აქტიური ზომების მიღება აუცილებელია აგრესიული მოსწავლეების მიმართაც. კონკრეტული სტრატეგიები, რა თქმა უნდა, იმაზეა დამოკიდებული, თუ რა არის აგრესიული საქციელის მიზეზი. მოსწავლეებში აგრესიისა და ძალადობის შემცირებაში მასწავლებლებს შემდგები სტრატეგიები შეიძლება დაეხმაროს: წაახალისეთ მოსწავლეები, სიტუაცია სხვა ადამიანების პოზიციიდან დაინახონ; დაეხმარეთ მათ სოციალური სიტუაციის სწორად დანახვასა და გაგებაში; ასწავლეთ ეფექტური სოციალური უნარ-ჩვევების გამოყენება; სოხოვეთ, რომ სხვებს დაეხმარონ (მაგალითად, უმცროსკლასელი მოსწავლეები ამჟადინონ).

როგორ შევუწყოთ ხელი მოსწავლეებში სოციალური უნარ-ჩეეგების განვითარებას

მიუცით მოსწავლეებს ერთმანეთთან სოციალური კომუნიკის და თანამშრომლობის შესაძლებლობა.

თანატოლებთან ურთიერთობის დროს მოსწავლეები ბევრ რამეს სწავლობენ იმის შესახებ, თუ რა არის და რა არ არის სოციალურად მიღებული საქციელი. მაგალითად, სხვადასხვა სახის თამაში ხელს უწყობს მოსწავლეთა შორის თანამშრომლობის, გაზიარების, სამყაროს სხვა ადამიანების თვალით დანახვის და კონფლიქტების გადაწყვეტის უნარების განვითარებას. დავალებები, რომლებიც ერთმანეთთან თანამშრომლობას მოითხოვს, მოსწავლეებს სხვა ადამიანების დახმარების უნარების განვითარებაში ეხმარება. აგრეთვე, ისინი მოსწავლეებს ხელს უწყობს, დაინახონ, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია

სამართლიანობა და პატიოსნება თანატოლებს შორის.

მიუცით მოსწავლეებს მისაღები სოციალური ქცევების მაგალითები და აგარჯიშებთ სოციალური უნარ-ჩვევების გამოყენებაზე.

მოსწავლეებს შეიძლება პირდაპირ ვუთხრათ, თუ როგორი საქციელია მისაღები, ან ჩვენ თვითონ მივცეთ სოციალურად სასურველი საქციელის მაგალითი. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, ვავარჯიშობავშვები ახლადშექმნილი უნარ-ჩვევების გამოყენებაზე (მაგალითად, როლების გათამაშებით) და შევაფასოთ მათი პროგრესი.

აღნიშვნებთ და შეაქვთ მოსწავლის სოციალურად მისაღები საქციელი.

მოსწავლეები უპერ ისწავლიან, რას მოიცავს კარგი სოციალური უნარ-ჩვევები, როცა მათ კარგ საქციელზე ყურადღებას გავამახვილებთ. მაგალითად, თქვენ შეიძლება მოსწავლეებს უთხრათ: „დიდი მადლობა დახმარებისთვის“, ან „ძალიან მისარია, რომ ერთად იმუშავეთ ამ დაგალების შესრულებაზე“. ხანდახან შეიძლება ხმამაღლად ვისაუბროთ იმ მოსწავლეებზე, რომლებიც კარგი სოციალური უნარ-ჩვევებით გამოირჩევიან. მაგალითად, 8 წლის ბავშვი, რომელსაც მასწავლებელმა უთხრა, „შენ ძალიან მოგწონს სხვების დახმარება და როცა შეგიძლია, ყოველთვის ეხმარები მათ“, მომავალში უფრო ხშირად ათხოვებს სხვებს თავის ნივთებს და უფრო ყურადღებით მოეპყრობა თავის თანატოლებს.

დანერგეთ და გაცრად დაიცავით საქლასო ოთახში მისაღები ქცევის წესები.

მოსწავლეთა სოციალურად მისაღები საქციელის წახალისებასთან ერთად, მნიშვნელოვანია, აქტიურად ვიზუალურო ისეთი მიუღებელი მოქმედებების აღმოფხვრაზე, როგორიც არის უყურადღებობა, უგულისყურობა, აგრესია და უარყოფითი კომეტარები. აუცილებელია შევიძუშვარო გაპეტილზე ქცევის წესები, რომლებიც ყველა მოსწავლისთვის ნათელი და გასაგები იქნება. ამასთავე, მნიშვნელოვანია, გარკვეული სახის პასუხისმგებლობა დავაკისროთ იმ მოსწავლეებს, რომლებიც ამ წესებს დაარღვევენ.

განვითარების სოციალური კონტექსტი: ოჯახი

ბავშვები განსხვავებულ ოჯახებში იზრდებიან. მშობელთა ნაწილი სიყვარულით ეპერობა შეიძლებს და დიდ მხარდაჭერას უწევს მათ; ნაწილი კი უხეშ დამოკიდებულებას იჩენს ბავშვების მიმართ. მშობლები და ოჯახის სხვა წევრები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ ბავშვების პიროვნულ და სოციალურ განვითარებაზე. გამოყოფით მშობლის

და ბავშვის ურთიერთობის სამი ასპექტი, რომელიც განსაკუთრებით დიდ გავლენას ახდენს ბავშვის განვითარებაზე: სიყვარული, მშობლის აღზრდის სტილი და ბავშვთან ცუდი მოპყრობა.

სიყვარული - უმრავლეს შემთხვევაში, მშობლები და ოჯახის სხვა წევრები (მაგალითად, ბებიები და ბაბუები, უფროსი და–მმები) დიდ სიყვარულს იჩენენ ჩვილი ბავშვის მიმართ. ისინი ყურადღებით ეპერობიან ბავშვის ფიზიკურ და ფსიქოლოგიურ მოთხოვნილებებს და ზრუნავებ მათ დაკმაყოფილებაზე. ასეთ შემთხვევებში ბავშვსა და აღმზრდელს შორის ახლო, მყარი, მოსიყვარულე ურთიერთობა ვითარდება. ჩვილი ბავშვები, რომლებსაც მშობლებთან და სხვა აღმზრდელებთან ახლო და მოსიყვარულე ურთიერთობა აქვთ, სანდომიან, გულდია, დამოუყიდებელ და თავდაჯერებულ ბავშვებად იზრდებიან. ასეთი ბავშვები ადგილად ეგუებიან საკლასო გარემოს და კარგ ურთიერთობებს ამყარებენ მასწავლებლებთან და თანაბროლებთან. ხოლო, ბავშვები, რომლებმაც ვერ დაამყარეს მშობლებთან და სხვა აღმზრდელებთან ახლო და მოსიყვარულე ურთიერთობა, ხშირად მოუმწიფარინი, სხვა ადამიანებზე დამოკიდებული და „არაპოპულარულნი“ არიან. ისინი ხშირად არღვევენ წესრიგს სკოლაში და აგრესიულად იქცევიან.

მშობელთან და სხვა აღმზრდელთან ახლო და მოსიყვარულე ურთიერთობა მოზარდობის ასაკშიც მნიშვნელოვანია. მოზარდოთა უმრავლესობა მშობლებთან და ოჯახის სხვა წევრებთან ურთიერთობას დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს, თუმცა ამ ასაკის ბავშვები ხშირად არ ეთანხმებიან თავიანთი მშობლების მოსაზრებებს.

მშობლის აღზრდის სტილი

მშობლები ბავშვის აღზრდის პროცესში განსხვავებულ მეორებს იყენებენ, რომლებიც გარკვეული თავისებურებებით ხასიათდება. სხვადასხვა მშობლის აღზრდის სტილი სხვადასხვა სახის ქცევასთან და პიროვნულ თვისებებთან ასოცირდება. ქვემოთ ცხრილში მოცემულია აღზრდის ოთხი ყველაზე გავრცელებული სტილი, რომლებსაც მშობლები იყენებენ: ავტორიტეტული, ავტორიტარული, თავის ნებაზე მიშვებული და ნაკლებად მზრუნველი.

<p>მშობლის აღზრდის სტილი</p>	<p>როცა მშობლები იყენებენ აღზრდის ამ სტილს, ბავშვი ხშირად...</p>
<p>აგტორიტებული:</p> <ul style="list-style-type: none"> ქმნიან მოსიყვარულება, უსაფრთხო გარემოს სახლში მაღალი მოლოდინი და სტანდარტები გააჩნიათ ბავშვების ქცევის მიმართ უხნიან ბავშვებს, თუ რატომ არის ზოგიერთი საქციელი მისაღები და ზოგიც მიუღებული უზრუნველყოფები ღჯახის წესების თანმიმდევრულად გატარებას ბავშვებს საოჯახო გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში რთავენ დროთა განმავლობაში უფრო ნაკლებად ზღუდავენ ბავშვებს, რომლებიც თანდათანობით უფრო დამოუკიდებელი და გონიერი ხდებიან 	<ul style="list-style-type: none"> ბედნიერია თავის თავში დარწმუნებულია ცნობისმოყვარება დამოუკიდებულია საკუთარი თავის კონტროლის პარტი უნარი გააჩნია პატივს სცემს სხვა ადამიანების მოთხოვნილებებს მოტივირებული და წარმატებულია სკოლაში
<p>აგტორიტარული:</p> <ul style="list-style-type: none"> ნაკლებ სითბოს იჩენენ ბავშვების მიმართ, ვიდრე აგტორიტებული მშობლები მაღალი მოლოდინი და სტანდარტები გააჩნიათ ბავშვების ქცევის მიმართ ქცევის წესების დაწესების დროს არ ითვალისწინებენ ბავშვების მოთხოვნილებებს სჯერათ, რომ ბავშვები მათ წესებს უსიტყვოდ უნდა დაქმორჩინონ არ რთავენ ბავშვებს ოჯახურ დისკუსიებში 	<ul style="list-style-type: none"> უბედურია მდელგარეა/მშფოთვარეა თავის თავში არ არის დარწმუნებული იშვიათად იჩენს ინიციატივას დამოუკიდებულია სხვა ადამიანებზე სუსტი სოციალური უნარ-ჩვევები გააჩნია ადამიანებთან ურთიერთობის დროს მიმართავს ძალადობას გამომწვევია

<p>თავის ნებაზე მიშვებული</p> <ul style="list-style-type: none"> ქმნიან მოსიცვარულებ, უსაფრთხო გარემოს სახლში იშვიათად სჯიან ცუდ საქციელს უფლებას აძლევენ ბავშვებს ბევრი გადაწყვეტილება თვითონვე მიიღონ (მაგალითად, იმის შესახებ, თუ რა ჭამონ, როდის დაიძინონ) 	<ul style="list-style-type: none"> ეგოისტია არ არის მოტივირებული დამოკიდებულია სხვა ადამიანებზე ითხოვს სხვების გურადღებას გაუგონარი და ურჩია იმპულსურია
<p>ნაკლებად მზრუნველი:</p> <ul style="list-style-type: none"> ძალიან ცოტა ემოციურ მხარდაჭერას უწევენ ბავშვებს ძალიან დაბალი მოლოდინი და სტანდარტი გააჩნიათ ბავშვის ქცევის მიმართ ნაკლებ ინტერესს ავლენენ ბავშვების ცხოვრების მიმართ ძირითადად საკუთარი პრობლემებით არიან დაკავებულნი 	<ul style="list-style-type: none"> მომთხოვნია არ გააჩნია საქუთარი თავის კონტროლის უნარი ვერ უმკლავდება იმედგაცრუებას არ გააჩნია გრძელვადიანი მიზნები

როგორც ზემოთ მოცემული ცხრილიდან ჩანს, ავტორიტეტული აღზრდის სტილი ყველაზე ევენტურია. მშობლები, რომლებიც ამ აღზრდის სტილს იყენებენ, მოსიუვარულე და უსაფრთხო გარემოს ქმნიან სახლში, მაგალ მოლოდინს და სტანდარტებს უწესებენ ბავშვებს, უსნიან მათ, თუ რატომ არის საქციელი მისაღები ან მიუღებელი, უზრუნველყოფენ ოჯახის წესების თანმიმდევრულად გატარებას, რთავენ ბავშვებს ოჯახის გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში და, ბავშვების ასაკის გათვალიწინებით, შესაძლებლობას აძლევენ, გარკვეული გადაწყვეტილებები დამოუკიდებლად მიიღონ. ავტორიტეტული მშობლების ბავშვები ბედნიერნი, ენერგიულნი, თავის თავში დარწმუნებულნი და დამოუკიდებელნი არიან. ისინი ადვილად იძენენ მეგობრებს, კარგი სოციალური უნარ-ჩვევებით გამოირჩევან და მზრუნველობით ეკიდებიან სხვა ადამიანის მოთხოვნილებებს და საჭირობებებს. ისინი მოგიყირებულნი არიან, წარმატებას მიაღწიონ სკოლაში და, შესაბამისად, ხშირად მაღალ შედეგებს აღწევენ. ავტორიტეტული აღზრდის სტილი კარგი მოდელია იმისა, თუ როგორ უნდა მოიქცენ მასწავლებლები საკლასო ოთახში.

კალევებმა დაადასტურეს, რომ ავტორიტეტული აღზრდის სტილი ბევრ სხვადასხვა კულტურაში, განსაკუთრებით კი დასავლურ კულტურებში ეფექტური. თუმცა, რამდენიმე კვლევამ აჩვენა, რომ სხვა კულტურაში აღზრდის სხვა სტილი შეიძლება უფრო შესაფერისი იყოს. მაგალითად, ძალიან ავტორიტეტული აზიელი მშობლების ბავშვები ხშირად დიდ წარმატებას აღწევენ სკოლაში. ასეთ ოჯახებში მშობლები ხშირად მორჩილებას მოითხოვენ ბავშვებისგან, მაგრამ, აგრეთვე, დიდ მსარდაჭერას და სიყვარულს ავლენენ მათ მიმართ.

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ გავლენა, რომელსაც მშობლის აღზრის სტილი ახდენს ბავშვის პირვენებაზე, საშუალო სიძლიერისაა. მშობლების არაადეკვატური აღზრდის მეთოდების მიუხედავად, ბევრი ბავშვი მაინც აღწევს წარმატებას და ახერხებს ბედნიერ და დამოუკიდებელ ადამიანად ჩამოყალიბებას.

ბავშვთან ცუდი მოჟრობა - ზოგიერთი მშობელი, სამწუხაროდ, ცუდად ეპყრობა ბავშვს. ხანდახან მშობლები ნაკლებ ყურადღებას ამჟღავნებენ ბავშვების მიმართ: არასათანადო აწვდიან მათ საკვებს, ჩასაცმელს და ცხოვრების სხვა აუცილებელ ატრიბუტებს. ზოგიერთ შემთხვევაში, მშობლები (და შესაძლებელია ოჯახის სხვა წევრებიც) ფიზიკურად სჯიან ბავშვს და ემოციურად ცუდად ეპყრობიან მათ. მშობლის მიერ ბავშვისადმი ცუდი მოჟრობა ძალიან ცუდად მოქმედებს ბავშვის პირვენულ და სოციალურ განვითარებაზე. ზოგადად, ბავშვებს, რომელებსაც მშობლები უგულებელყოფენ, ან ფიზიკურად და ემოციურად სჯიან, დაბალი თვითშეფასების შეგრძნება აქვთ, სუსტი სოციალური უნარ-ჩვევები გააჩნიათ და დაბალ შედეგებს აჩვენებენ

სკოლაში. ბევრი მათგანი გაბრაზებული, გამომწვევი და აგრესიულია. ზოგიერთიც შეიძლება დეპრესიული, მღელვარე, თავის თავში ჩაეტილი იქნა და თვითმკვლელობის პირას იდგეს.

განვითარების სოციალური კონტექსტი: სკოლა

ბავშვები დიდ დროს ატარებენ სკოლაში, პატარა საზოგადოებაში, რომელიც მნიშვნელოვან განვლენას ახდენს მათ სოციალურ განვითარებაზე. როგორ იცვლება ეს სამყარო ბავშვის განვითარებასთან ერთად? საბავშო ბადი ან სხვა სკოლამდელი დაწესებულება დაცულ გარემოს წარმოადგენს, რომელიც საკლასო ოთახით შემოიფარგლება. ამ განსაზღვრულ სოციალურ გარემოში პატარა ბავშვებს მხოლოდ ერთ ან ორ მასწავლებელთან აქვთ ურთიერთობა. ისინი გავლენიანი ფიგურები არიან მათ ცხოვრებაში. საკლასო ოთახი ჯერ კიდევ მთავარი სოციალური კონტექსტია დაწესებით სკოლაში. მასწავლებელი ავტორიტეტის ქონება პირია, რომელიც ქმნის საკლასო კლიმატს/გარემოს, აწესებს სოციალური კომუნიკაციის წესებს და ჯგუფის მოქმედების ხასიათს. თანატოლებთან ურთიერთობა დიდ მნიშვნელობას იძენს ბავშვებისთვის.

საშუალო და მაღალ კლასებში სკოლის გარემო ფართოვდება და უფრო რთულ ხასიათს იღებს. სოციალური კონტექსტი ახლა უკვე არამარტო საკლასო ოთახს, არამედ მთელ სკოლას მოიცავს. მოზარდებს ურთიერთობა აქვთ ბევრ მასწავლებელთან და მოსწავლეთან, რომლებსაც განსახვავებული ინტერესები აქვთ. მოზარდები სკოლას უკვე აღიქვამებ, როგორც სოციალურ სისტემას, რომელსაც ისინი ხანდახან ემორჩილებიან, ხან კი დიად უპირისპირებიან. თანატოლებთან ურთიერთობა ძალიან მნიშვნელოვანია მოზარდებისთვის. ისინი თანდათანობით გამოდიან მშობლების ზეგავლენიდან და უფრო მეტ დროს ატარებენ თანატოლებთან.

ოს. III - გვ. 12

მოსწავლეების ქმედებასა და სოციალურ განვითარებაზე განსაკუთრებულ გავლენას ახდენს მასწავლებების მიერ კლასის მართვის სტილი.

სოციო-კულტურული თეორია

ამ თავის წაკითხვის შემდეგ თქვენ გეცოდინებათ:

რა გავლენას ახდენს მოსწავლის კოგნიტურ განვითარებაზე საზოგადოება და კულტურა;

რას ნიშნავს მოსწავლის განვითარების უახლოესი ზონა და როგორ იცვლება იგი დროთა განმავლობაში;

რატომ არის მნიშვნელოვანი სწავლების დროს მოსწავლეთა განვითარების უახლოესი ზონის გათვალისწინება;

რას ნიშნავს სკაფოლდინგი და როგორ უნდა გამოიყენოთ იგი საკლასო ოთახში;

რა სახის ამოცანები და დავალებები უწყობს ხელს მოსწავლეთა კოგნიტურ განვითარებას;

როგორ უნდა გამოიყენოთ ვიგოტსკის კოგნიტური განვითარების სოციო-კულტურული თეორია საკლასო ოთახში.

პიაჟეს მიაჩნდა, რომ ბავშვები თვითმოტივირებული პიროვნებები არიან, რომლებიც დამოუკიდებლად იკავევენ და შეიცნობენ სამყაროს. მისი აზრით, ბავშვები ძირითადად თვითონ მართავენ თავიანთი კოგნიტური (შემეცნებითი) განვითარების პროცესს. პიაჟესაგან განსხვავებით, რესი ფსიქოლოგი ლევ ვიგოტსკი თვლიდა, რომ საზოგადოება და კულტურა მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს ბავშვთა კოგნიტურ განვითარებას. მისი კოგნიტური განვითარების სოციო-კულტურული თეორია ხახს უსვამს სოციალური კომუნიკაციისა და ენის გავლენას ბავშვთა კოგნიტურ განვითარებაზე.

განვითარება - პიაჟეს მიაჩნდა, რომ განვითარება წინ უძლევის სწავლას. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ბავშვებს ჯერ გარკვეული კოგნიტური სტრუქტურები, ანუ სქემები უნდა ჩამოუყალიბდეთ, რათა მათ შეძლონ სამყაროს შესწავლა და შემეცნება. ვიგოტსკის თეორია კი ვარაუ-

დობს, რომ სწავლა წინ უძლების და ხელს უწყობს კოგნიტურ განვითარებას. ბავშვი სწავლობს საზოგადოებაში არსებულ სიმბოლოთა მნიშვნელობებს სხვა ადამიანების მიერ მოწოდებული ინფორმაციის საფუძველზე. განვითარება მოიცავს ბავშვის მიერ სიმბოლოთა მნიშვნელობების ისე გათავისებას, რომ მას უკვე შეუძლია დამოუკიდებლად აზროვნება და პრობლემების გადაჭრა. ამ უნარს თვითრეგულირების უნარი ეწოდება.

იმისათვის, რომ ბავშვის თვითრეგულირებისა და დამოუკიდებლად აზროვნების უნარი განუვითარდეს, მან, პირველ რიგში, უნდა შეიცნოს, რომ მოქმედებებს და ბერებს კონკრეტული მნიშვნელობა აქვს. მაგალითად, ჩვილი ბავშვი სწავლობს, რომ როცა იგი საგნისაკენ ხელს გაიწვდის, მის გარშემო მყოფი ადამიანები ამ პროცესს აღიქმნენ, როგორც იმის ნიშანს/სიმბოლოს, რომ ბავშვის ეს საგანი უნდა. ენის დაუფლების პროცესში ბავშვები ხვდებიან, რომ კონკრეტული ბერები და ბერებთა ერთობლიობები გარკვეულ მნიშვნელობებს უკავშირდება. მეორე ნაბიჯი, თვითრეგულირებისა და დამოუკიდებლად აზროვნების უნარის განვითარებისაკენ, არის პრაქტიკა. მაგალითად, ჩვილი ბავშვი ესტებს/ხელის მოძრაობებს იყენებს იმისათვის, რომ გარშემო მყოფთა უურადება მიიპყროს. სკოლამდელი ასაკის ბავშვი ესაუბრება სხვა ადამიანებს და ენას ნელ-ნელა ეუფლება. ბოლო საფეხურზე ბავშვი იყენებს სიმბოლოებს, იწყებს დამოუკიდებლად აზროვნებას და პრობლემების გადაჭრას. ამ ეტაპზე ბავშვს უკვე გათავისებული აქვს სიმბოლოთა სისტემა და გააჩნია თვითრეგულირების უნარი.

ვიგორტსკის მიაჩნდა, რომ სოციალური კომუნიკაცია მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ბავშვის განვითარებაში. მისი შეხედულებით, ბავშვების აზროვნება ვითარდება სხვა ადამიანებთან კომუნიკაციის შედეგად. უფრო მცირდება და გამოცდილ ადამიანებთან კომუნიკაციის დროს ბავშვები იძენენ ისეთ ცოდნას, რომლის შექმნას ისინი დამოუკიდებლად ვერ შეძლებდნენ. პიავე ვარაუდობდა, რომ ბავშვები დამოუკიდებლად შეიძენებენ სამყაროს, ხოლო ვიგორტსკი ამტკიცებდა, რომ სულაც არ არის აუცილებელი ან საჭირო, რომ ბავშვებმა მათ კულტურაში არსებული ცოდნა თვითონვე ხელახლა მოისაზრონ და აღმოაჩინონ. ცოდნა საუკუნეების განმავლობაში იქმნებოდა საზოგადოებაში და ბავშვმა ის სოციალური კომუნიკაციების საშუალებით უნდა გაითავისონ. ადსანიშავია ისიც, რომ ბავშვები აქტიურ როლს თამაშობენ სოციალურ კომუნიკაციაში. შესაბამისად, მოქმედება მნიშვნელოვანი ცნებაა სოციო-კულტურულ თეორიაში. ვიგორტსკის მიაჩნდა, რომ ბავშვები სწავლობენ მოქმედებაში, ანუ როცა ისინი უფრო მცირდება ადამიანებთან ერთად აქტიურად არიან ჩართული რამე მნიშვნელოვან საქმიანობაში. ასეთი საქმიანობის დროს ბავშვები აქტიურად შედიან დიალოგში მათ გარშემო მყოფ ადამიანებთან. დიალო-

გის საშუალებით ხდება იდეების გაცვლა და ბავშვის განვითარებაც წინ იწევს.

განვითარების უახლოესი ზონა - განვითარების უახლოესი ზონა გულისხმობს იმ ამოცანათა და მოქმედებათა მრავალფეროვნებას, რომელთა შესრულება ბავშვს არ შეუძლია დამოუკიდებლად, მაგრამ შეუძლია მოზრდილი ადამიანების, ან უფრო კომპეტენტური თანა-ტოლების დახმარებით. ვიგორტსკი განასხვავებს ბავშვის განვითარების ამჟამინდელ/არსებულ და პოტენციურ განვითარების დონეებს. ბავშვის განვითარების არსებული დონე გულისხმობს იმ ამოცანების ზედა ზღვარს, რომელთა შესრულება ბავშვს დამოუკიდებლად, სხვების დახმარების გარეშე შეუძლია. ბავშვის განვითარების პოტენციური დონე კი გულისხმობს იმ ამოცანათა/მოქმედებათა ზედა ზღვარს, რომელთა შესრულება ბავშვს შეუძლია უფრო კომპეტენტური ადამიანის დახმარებით. განვითარების უახლოესი ზონა არის მანძილი ბავშვის რეალური განვითარების დონესა (ამოცანების დამოუკიდებლად გადაჭრის უნარს) და პოტენციური განვითარების დონეს (ამოცანების სხვების დახმარებით გადაჭრის უნარს) შორის. ბავშვის უახლოესი განვითარების ზონა მოიცავს სწავლის და პრობლემების გადაჭრის უნარებს, რომლებიც მხოლოდ ახლა იწყებს ადმოცენებას და განვითარებას. რასაკვირველია, დროთა განმავლობაში უკველი ბავშვის უახლოესი განვითარების ზონა იცვლება; ბავშვი გარკვეულ ამოცანებს/მოქმედებებს ეუფლება და მზად არის უფრო რთული დავალებების შესასრულებლად.

განვითარების
არსებული
დონე

განვითარების
პოტენციური
დონე

დავალებები/ამო-
ცანები რომელთა
შესრულება ბავშვს
დამოუკიდებლად, დახ-
მარების გარეშე შეუ-
ძლია

დავალებები/ამო-
ცანები რომელთა
შესრულება ბავშვს
მხოლოდ სხვების
დახმარებით და
მხარდაჭერით შეუ-
ძლია

დავალებები/ამო-
ცანები რომელთა
შესრულება ბავშვს
არ შეუძლია დიდი
დახმარებისა და
მხარდაჭერის მიუხე-
დავად

ამოცანათა სირთულის ზრდა — — — — →

იმისათვის რომ განვითარების უახლოესი ზონის ფარგლებში ვას-
წავლოთ, აუცილებელია ვიცოდეთ, თუ კოგნიტური განვითარების რა-
ღონებზე იმყოფებიან მოსწავლეები: უნდა შევაფისოთ, დავალებების/
ამოცანების დამოუკიდებლად შესრულების როგორი უნარი აქვთ და
რისი გაკეთება შეუძლიათ სხვების დახმარებით. ვიგოტსკის მიაჩნ-
და, რომ ბავშვები ძალიან ცოტას სწავლობენ ისეთი დავალებების
შესრულებით, რომელთა თავის გართმევა მათ უკვე დამოუკიდებლად
შეუძლიათ. ბავშვები ძირითადად ვითარდებიან მაშინ, როცა ისინი
ცდილობენ რთული დავალებების შესრულებას სხვა ადამიანების
დახმარებით და მითითებით, ანუ როცა მოსინჯავენ ისეთ ამოცანებს,
რომლებიც მათი განვითარების უახლოესი ზონის ფარგლებში ჯდე-
ბა. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, კოგნიტურ განვითარებას ხელს უწ-
ყობს ცხოვრების სირთულეების გადაღახვა და არა იოლი მიღწევები.
თუმცა მნიშვნელოვანია აღინიშნოს ისიც, რომ როცა ბავშვებს რთული
დავალებების შესრულება ერთმანეთის მიყოლებით, მთელი დღის გან-

მავლობაში უწევთ, ეს უარყოფითად მოქმედებს მათ ოვითშეფასებაზე და ოვითდაჯერებულობაზე. ეს შედეგი განსაკუთრებით მაშინ იჩენს თავს, როცა ბავშვები ხშირ წარუმატებლობას და იმედგაცრუებას განიცდიან.

მაშინ როცა როული დავალებები მნიშვნელოვნად ხელს უწყობს ბავშვის განვითარებას, ის დავალებები, რომელთა შესრულება ბავშვს არ ძალუშს სხვა ადამიანების დიდი დახმარებისა და მხარდაჭერის მიუხედავად, აბსოლუტურად უსარგებლოა. განვითარების უახლოესი ზონა განსაზღვრავს ბავშვის კოგნიტური შესაძლებლობების ზედა ზღვარს, ანუ იმას, თუ რისი შესწავლა შეუძლია ბავშვს მისი კოგნიტური განვითარების ამ კონკრეტულ ეტაპზე.

იხ. გვ. 110

სკაფოლდინგი (დამხმარე საშუალებათა ხისტემა):
სკაფოლდინგი ნიშნავს იმ დასმარებას, რომელიც ბავშვს შესაძლებლობას აძლევს, შეასრულოს დავალებები, რომლებიც მისი უახლოესი განვითარების ზონის ფარგლებში ჯდება. ეს არის „დამხმარე საშუალებათა სისტემა“. სკაფოლდინგის (Scaffolding) პირდაპირი თარგმანი „ხარახოს დადგმას“ ნიშნავს. როგორც ვიცით, ხარახო მშენებელთა დასაყრდენ მოწყობილობას წარმოადგენს: მუშებს შეუძლიათ ხარახოზე დადგნენ მანამ, სანამ ახალი შენობა საქმარისად გამყარდება. როცა შენობა სტაბილური გახდება, ხარახო საჭირო აღარ არის და შეიძლება თანდათანობით მოიხსნას.

მსგავსად, უფროსი, რომელიც ბავშვს ახალი დავალების შესრულებაში ეხმარება, „ხარახოს“ როლს ასრულებს. თავდაპირველად, იგი მნიშვნელოვან დახმარებას უწევს ბავშვს. შემდეგ კი თანდათანობით ამცირებს მხარდაჭერას და ბავშვს შესაძლებლობას აძლევს, დამოუკიდებლად გაუმკლავდეს ამოცანას. მაგალითისთვის განვიხილოთ ალექსანდრე, რომელსაც დამოუკიდებლად არ შეუძლია ნაშთიანი გაყოფის მაგალითების ამოხსნა, მაგრამ მასწავლებლის დახმარებით სწავლობს, როგორ გაუმკლავდეს ასეთ დავალებებს.

მასწავლებელი: [დაფაზე წერს] 44 გაყოფილი 6-ზე. რა რიცხვზე უნდა გავამრავლოთ 6, რომ 44-ს მივუახლოვდეთ?

ალექსანდრე: 6-ზე.

მასწავლებელი: 6—ჯერ 6 რამდენი იქნება? [დაფაზე 6] ალექსანდრე: 36.

მასწავლებელი: 36. შეგიძლია ისეთი რიცხვი მითხვა, რომლის 6-ის ნამრავლი უფრო ახლოს იქნება 44-თან? [წამლის 6]

ალექსანდრე: 8.

მასწავლებელი: რამდენია 6—ჯერ 8?

ალექსანდრე: 64... 48.

მასწავლებელი: 48. 44-ზე მეტია. შეგიძლია ისეთი რიცხვი....

ალექსანდრე: 6—ჯერ 7 42-ია. 7!

მასწავლებელი ალექსანდრეს მითითებებს აძლევს, თუ რა მიმართულებით წავიდგეს: მოქმედოს 6-ის ნამრავლი, რომელიც 44-თან უკეთებელი აქლოს არის და, ამასთანავე, 44-ზე ნაკლებია.

მასწავლებლის დახმარება და მითითებები ხელს უწყობს მოსწავლეთა განვითარებას. ამასთანავე, მნიშვნელოვანია აღინიშნოს ისიც, რომ მასწავლებელმა მხოლოდ იმდენი დახმარება უნდა აღმოუჩინოს მოსწავლეს, რომ მოსწავლემ შეძლოს დამოუკიდებლად გააგრძელოს დავალების შესრულება. მიაქციეთ უურადღება იმას, რომ მასწავლებლი დაეხმარა ალექსანდრეს, მაგრამ მოსწავლემ მაგალითი თვითონ ამოხსნა. დავალებების მოსწავლეთა ნაცვლად შესრულება აფერხებს ბავშვის განვითარებას. მასწავლებლები, რომლებიც სკაფოლდინგს წარმატებით იყენებენ, მოსწავლეებს დროს აძლევენ, რომ ამოცანებს თვითონ გაართვან თავი და მხოლოდ იმ შემთხვევაში ეხმარებიან, როცა ხედავენ, რომ ბავშვები დამოუკიდებლად ვედარ მიდიან წინ.

შეტყველება და განვითარება - ვიგორტსკის მიაჩნდა, რომ ენა მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ბავშვის განვითარებაში. პირველი, ენის საშუალებით ის ცოდნა, რომელიც სხვებს გააჩნიათ, მოსწავლეთათვის ხელმისაწვდომი ხდება. მეორე, ენა კოგნიტური იარაღია, რომელიც მოსწავლეებს აზროვნებაში და პრობლემების გადაჭრაში ეხმარება. ენა მოსწავლეებს შესაძლებლობას აძლევს, დაგეგმონ, მართონ და აკონტროლონ თავიანთი ქცევები. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ენა მათ თვითონებულირებაში ეხმარება. შეტყველების თვითონებულირებისთვის გამოყენებას ეგოცენტრული მეტყველება ეწოდება.

ვიგორტსკი თვლიდა, რომ ორი წლის ასაკამდე ბავშვებისთვის აზროვნება და მეტყველება ორ განცალკევებულ ფუნქციას წარმოადგენს. აზროვნება ენისგან დამოუკიდებლად ხდება; როცა ენა იწყებს განვითარებას, იგი, თავდაპირველად, კომუნიკაციისთვის გამოიყენება, და არა აზროვნების მექანიზმად. დაახლოებით ორი წლის ასაკიდან, ენა და აზროვნება ერთიანდება: ბავშვები იწყებენ აზრების გამოხატვას ენის საშუალებით და იყენებენ ენას იმისათვის, რომ იფიქრონ და იზროვნონ. როცა ენა და აზროვნება პირველად ერწმის ერთმანეთს, პატარა ბავშვები ხშირად საკუთარ თავს ელაპარაკებიან. ამ ფენომენს/მოვლენას ეგოცენტრული ეწოდება. დროთა განმავლობაში ეგოცენტრულ მეტყველებას შინაგანი მეტყველება ცვლის: ბავშვები თავიანთ თავს უკვე გონებაში ესაუბრებიან, და არა ხმამაღლა. ეგოცენტრული მეტყველებიდან შინაგან მეტყველებაზე გადასვლა დაახლოებით 3-7 წლის ასაკში ხდება. ამ პერიოდში ბავშვების სმამაღლი ეგოცენტრული მეტყველების სიხშირე თანდათანობით იკლებს. თუმცა, ამავდროულად, იზრდება ჩურჩულის და ტუქების უხმოდ მოძრაობის სიხშირე, რაც შინაგანი მეტყველებისკენ გადასვლას ასახავს.

როგორ გამოვიყენოთ ვიგოტსკის თეორია საკლასო ოთახში

1. დაადგინეთ მოსწავლის განვითარების უახლოები ზონა. მიეცით მოსწავლეს სხვადასხვა სირთულის დაგაღებები, რათა შეაფასოთ მისი განვითარების უახლოები ზონა: რა სახის ამოცანების შესრულებას ვერ ახერხებს მოსწავლე დამოუკიდებლად, მაგრამ შეუძლია მოზრდილი ადამიანების, ან უფრო დახელოვნებული/კომპეტენტური თანაბრლების დახმარებით.

2. ხწავლების დროს გაითვალისწინეთ მოსწავლის განვითარების უახლოები ზონა. სწავლება მიმართული უნდა იყოს ზონის ზედა ზღვარისკენ, რათა ბაგშებს შეძლოს მიზნის მიღწევა სხვების დახმარებით. მიეცით მოსწავლეებს ისეთი დავალებებიც, რომელთა წარმატებით შესრულებას ისინი მხოლოდ სხვების დახმარებით შეძლებენ. ეს მათ მოამზადებს იმისათვის, რომ უფრო რთული პრობლემები გადაჭრან და უფრო რთულ ცოდნას დაეუფლონ.

3. შესთავაზეთ მოსწავლეს დახმარება, მაგრამ არა იმაზე მეტი, ვიდრე საჭიროა. შეგიძლიათ მოსწავლეს პკითხოთ: „რითი შემიძლია, რომ დაგეხმარო?“ ან, „უბრალოდ, თვალყური ადგვნეთ, თუ როგორ ცდილობს, თავი გაართვას ამოცანას და დახმარება მხოლოდ საჭიროებისამებრ გაუწიეთ. როცა ხედავთ, რომ მოსწავლე ყოფმანობს, გაამხნევეთ იგი. წააქეზეთ ბაგშვი, ივარჯიშოს ახლად შეძენილი უნარის ან ცოდნის განმგებელაზე. ქვემოთ მოცემულია ის დახმარე მექანიზმები, რომლებიც მოსწავლეებს მათი განვითარების უახლოები ზონის ფარგლებში მყოფი ამოცანების შესრულებაში დაეხმარება:

- დაეხმარეთ მოსწავლეებს, შეადგინონ ახალი ამოცანის გადაჭრის გეგმა;
- ანგენეთ მოსწავლეებს მაგალითი, თუ როგორ შეიძლება მოცემული დავალების შესრულება;
- რთული დავალება რამდენიმე პატარა, უფრო მარტივ ნაწილებად დაყავით;
- მიეცით კონკრეტული მითითებები/მიმართულება, თუ როგორ უნდა შეასრულონ მოსწავლეებმა დავალება;
- დაუსვით კითხვები, რომლებიც დაეხმარება მოსწავლეებს, იფიქრონ ამოცანის გადაჭრის გზებზე;
- გაუღვიძეთ მოსწავლეებს დავალების წარმატებით შესრულების მოტივაცია;
- დროდადრო შეახსენეთ მოსწავლეებს, თუ რა არის

მათი მიზანი მოცემული დავალების შესრულების დროს;

- ხშირად შეაფასეთ მოსწავლეთა პროგრესი და გაამსნევეთ ისინი.

გახსოვდეთ, რომ სწავლების პროცესში თქვენ მოსწავლის მეგზური და მრჩეველი უნდა იყოთ, და არა მისი მმართველი და ხელმძღვანელი.

4. გამოიყენეთ უფრო კომპიუტერული თანატოლები მასწავლებლების როლში. გახსოვდეთ, რომ ბავშვებს სწავლაში არამარტო უფროსები, არამედ მათი თანატოლებიც ეხმარებიან. მაგალითად, დააწყვილეთ ბავშვი, რომელიც ახლა იწყებს კითხვას, ისეთ ბავშვთან, რომელიც უფრო კარგად კითხულობს.

5. წაახალისეთ ბაგშები, რომ გამოიყენონ ეგოცენტრული ძეგლები, განსაკუთრებით რთული დავალებების შესრულების დროს. დაწყებით კლასებში თანდათანობით შეუწყვეთ ხელი, რომ ბავშვებმა გაითავისონ და დაარეგულირონ ეგოცენტრული მეტყველება, რათა ადვილად შეძლონ შინაგან მეტყველებაზე გადასვლა.

განწყობის ოქორია

ამ თავის წაკითხვის შემდეგ თქვენ გეცოდინებათ:

რა პრინციპებს ეურდნობა დიმიტრი უზნაძის პედაგოგიური კონცეფცია;

რა განსაზღვრავს ადამიანის ქცევასა და აღქმის შინაარსს;

როგორ უნდა გამოვიყენოთ დ. უზნაძის განწყობის ოქორიის პრინციპები სწავლების პროცესში.

უზნაძის პედაგოგიური კონცეფცია ჩამოყალიბდა 1910-1916 წლების პერიოდში. იგი წარმოადგენდა შეხედულებათა სისტემას, რომელიც აგებული იყო ერთიან მეთოდოლოგიურ საფუძველზე და მოიცავდა ყველა ძირითადი პედაგოგიური ცნების ზუსტ განმარტებას. ასეთი ფილოსოფიურ-ფიქოლოგიური საფუძველი დაედო ერთიანი და აქტიური პიროვნების, როგორც აღზრდის ობიექტის იდეას. იდეას, რომელიც შემდეგ განწყობის ოქორიაში გადაიზარდა.

დ.უზნაძის პედაგოგიური შეხედულებების საფუძველს უშეალო პრაქტიკული პედაგოგიური მოღვაწეობა წარმოადგენდა. რაშია მისი პედაგოგიური კონცეფციის არსი? ჯერ კიდევ ადრეულ ნაშრომში „ექსპერიმენტული პედაგოგიკის შესავალი“ გარკვეული სახით გადაწყვეტილი იყო პედაგოგიკის ძირითადი პრობლემები. პედაგოგიკის საგანს აღზრდა – ეს არის სწრაფვა იდეალურისკენ, „საკუთარი ცხოვრებისა და სხვისი ცხოვრების ფორმაციის მიზანდასახული პროცესი“. სრულყოფილებისკენ ამ სწრაფვაში ადამიანი ცდილობს, ისე გარდასახოს სამყარო, რომ შექმნას კეთილდღეობის მაქსიმალური პირობები. წარსულიდან გამომდინარე, ადამიანი აგებს მომავლის გეგმებს. მომაგ-

ლის ბედი მის ხელთაა და თუ იგი პუმანური იდეალებით ხელმძღვანელობს, აღზრდის პროცესს ის მიმართულება მიეცემა, რომელსაც ეს იდეალები კარნახობს. აღზრდა სოციალურად განსაზღვრებადი პროცესია, რადგან ადამიანი თავისი არსით სოციალურია. მაგრამ აღზრდის ობიექტს ბავშვი წარმოადგენს – განსაკუთრებული ფენომენი, რომელიც არ დაიყვანება მოზრდილისგან რაოდენობრივ განსხვავებაზე. ბავშვი არ არის პატარა მოზრდილი. აღმზრდელი ვერ მიადგევს თავის მიზნებს, თუ არ ჩასწვდება ბავშვის ბუნებას. სწორედ ამიტომ პედაგოგიკა ეფუძნება ბავშვის ფსიქოლოგიური არსის შემცნებას. აღზრდის მიზანთა სოციალური ბუნების აღიარებას მიჰყავს დ. უზნაძე აღმზრდელობითი პროცესის უმთავრესი წინააღმდეგობის აღმოჩნამდე, რომელსაც მან „აღზრდის ძირითადი ტრაგედია“ დაარქვა. უფსკრული აღმზრდელისა და აღსაზრდელის მისწრაფებათა შორის ჩნდება იმიტომ, რომ აღმზრდელი, როგორც სოციალური მიზნების მატარებელი, თუმც კი თვლის, რომ აღსაზრდელის მომავალი კეთილდღეობით ხელმძღვანელობს, სინამდვილეში არ აქცევს ყურადღებას აღსაზრდელის სურვილებს, არ ითვალისწინებს მოსწავლეთა ინდივიდუალურ თავისებურებებს და ხელმძღვანელობს საკუთარი მოტივებით. ის, რაც აღმზრდელის აზრით, კეთილდღეობას წარმოადგენს, აღსაზრდელისათვის ჩშირად წვალებად იქცევაო, – წერდა დ. უზნაძე. უზარმაზარი პათოსით ხატავს იგი აღმზრდელსა და აღსაზრდელს შორის ურთიერთობის ტრაგიზმს და ეს ანალიზი საჭიროობოტო რჩება ჩვენს დროშიც. ამ წინააღმდეგობის გადალახვის თუ არა, შერბილების მაინც ერთადერთი გზა მოსწავლის უზარმაზარი სულიერი, პიროვნეული სიმდიდრის, მისი ბუნებრივი განვითარების ეტაპების ღრმა შესწავლაა. ამ როლს უზნაძე ექსპერიმენტულ პედაგოგიკას აკუთვნებს, რომლის ფუქცია დღეს, ძირითადად, ბავშვისა და პედაგოგიურ ფსიქოლოგიას აქვს აღებული. მხოლოდ ბავშვის ფსიქოლოგიის ცოდნა გახდის შესაძლებელს „უმტკივნეულად შეუსამოს სოციალური ხასიათის მიზნები ბავშვის ბუნებრივი განვითარების მიმართულებას.“

„აღზრდის ტრაგედიის“ გადალახვაში, უეჭველია, გადამწყვეტ როლს უნდა ასრულებდეს მასწავლებელი, რომელსაც ძალუმს „ემპირიული ზედაპირიდან ადამიანის არსში შეღწევა“. პედაგოგიური პროცესის ძირითად პირობას წარმოადგენს სწორედ ბავშვის ბუნების უშეალო წვდომა, მისი გრძნობებისადმი, „სულიერი მდელვარებისადმი“ თანაგრძობა – ის, რასაც ახლა ემპათიურ უნარებს ეძახიან.

თავის ადრეულ სტატიუმში („აღზრდის მიზნები“, 1910) დ. უზნაძე ნათლად აყალიბებს აღზრდის მიზნებს. პირველ რიგში, გამოხატავს თავის უარყოფით დამოკიდებულებას ცალმზრივობის წინააღმდეგ: ინტელექტუალიზმის, ესოეტიზმის ან ზნეობრივი აღზრდის პრიმატის წინააღმდეგ. პარმონიულად განვითარებული პიროვნების აღზრდას

ავტორი აღზრდის სფეროში ცალკეული პრიორიტეტების დაწვრილებითი ანალიზის საფუძველზე მოიაზრებს.

დ. უზნაძის მიხედვით, აღზრდის მთავარი ამოცანა ისაა, რომ თო-
თოეულმა ადამიანმა განახორციელოს თავისი დანიშნულება. სკოლა
კი ის ორგანიზაციაა, რომელიც ამ ფუნქციის შესასრულებლად არსე-
ბობს. მისი აზრით, სწორედ სკოლამ უნდა გამომერწოს ის სულიერი
ძალები, რომლებიც ხელს შეუწყობენ ადამიანის შესაძლებლობების
ზრდას.

როგორც ვხედავთ, ჯერ კიდევ საუკუნის დასაწყისში, აღზ-
რდის მიზნების განსაზღვრისას, უზნაძე იმ თეზისს იზიარებდა,
რომელიც წამყვანი გახდა თანამედროვე პედაგოგიკისა და პედაგოგი-
ური ფსიქოლოგიის ყველა პროგრესულ კონცეფციაში.

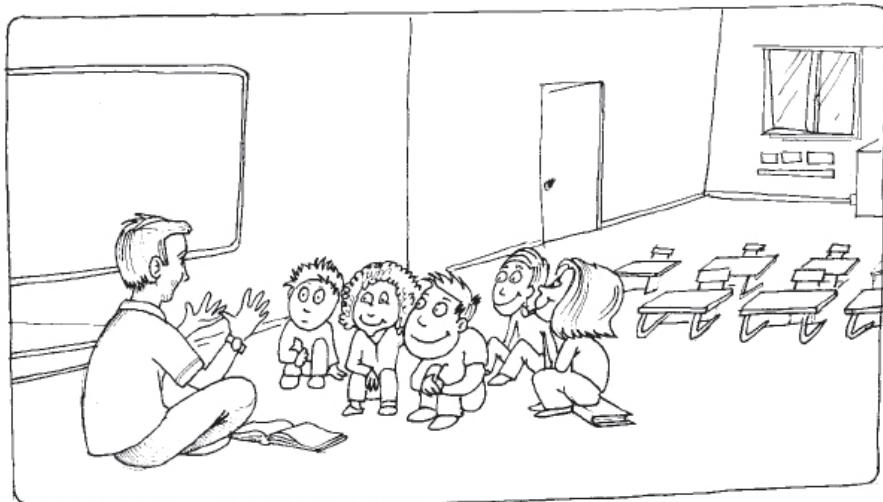
საინტერესოა უზნაძის პოზიცია პედაგოგიური უნარების სპეცი-
ფიკის განხილვაში, რომელთაც იგი ადარებს მსამართული შედევრე-
ბის შემოქმედის შთაგონებას და პედაგოგიკას ხელოვნებად მიიჩნევს.
თუმცა იქვე მიუთითებს, რომ გარდა იშვიათი პედაგოგიური ნიჭისა,
მასწავლებელს სჭირდება პედაგოგიური უნარები და ჩვევები, რომ-
ლებიც პედაგოგიური პროფესიის ტექნოლოგიას შეადგენენ. ამას იგი
პედაგოგიურ ხელობას უწოდებს.

დ. უზნაძე თანმიმდევრულად განასხვავებდა თეორიულ და
პრაქტიკულ პედაგოგიკას. სწორედ თეორიული პედაგოგიკის ცოდ-
ნას უნდა მიეცა შესაძლებლობა მასწავლებლისთვის, რომელსაც არ
გააჩნდა განსაკუთრებული ინტეიტური პედაგოგიური ნიჭი, ეკოთებინა
თავისი საქმე საზოგადოებისა და ბავშვის პიროვნების განვითარების
სასარგებლოდ. დ. უზნაძის აზრით, აუცილებელია სკოლაში შეიქმ-
ნას ისეთი პირობები, რომლებიც „მოითხოვენ ბავშვის არა მხოლოდ
ინტელექტუალური ძალების, არამედ მთელი მისი ბუნების მოქმედე-
ბაში მოყვანას“.

განსაკუთრებულ ყურადღებას დ. უზნაძე უთმობს დისციპლინის,
როგორც ნებისყოფის განვითარების პირობის პრობლემას, რომელ-
საც იგი პიროვნების ჩამოყალიბებაში პრიორიტეტულ მნიშვნელობას
ანიჭებდა. თუმცა, იქვე მიუთითებდა ამ პრიორიტეტის ორმხრივობაზე:
ძლიერი ნებისყოფა შეიძლება გახდეს დამანგრეველი ძალა, მაგრამ
შეიძლება გახდეს შემოქმედების საფუძველიც, თუკი დაკაგშირებული
იქნება ადამიანის ძირითად, მუდმივ დირებულებებთან. ნებისყოფის
განვითარება მოითხოვს მის მუდმივ გავარჯიშებას და სკოლა ამის
საუკეთესო საშუალებას წარმოადგენს.

ამ პოზიციასთან დოგიკურად არის დაკავშირებული უზნაძის,
როგორც სკოლის დირექტორის, უმნიშვნელოვანესი პრაქტიკული

ნაბიჯი – სასწავლო პროცესიდან ციფრებით შეფასების განდევნა. ციფრული შეფასება, როგორც წესი, სუბიექტურ ხასიათს ატარებს და სელს უშლის მასწავლებელსა და მოსწავლეს შორის ნდობის ატმოსფეროს შექმნას. სწორედ ნდობისა და სიყვარულის ატმოსფეროა აუცილებელი, რათა „ბავშვის გულიც და ცნობიერებაც დია იყოს იმისთვის, რაც ბავშვს მიეწოდება“. ეს – ძველი ჭეშმარიტებაა, მაგრამ მისი განხორციელების გზაზე უძნელესი წინააღმდეგობებია. ნიშნის სუბიექტურობა კი ერთ-ერთი მათგანია. ჩვენ ვიცით, რამდენად აქტუალური და, ამავე დროს, საკამათოა ასეთი მიღომა, რომელიც გამოიყენება თანამედროვე პედაგოგიკის რიგ მიმართულებებში.

პედაგოგიკისთვის დახმარების გაწევა შეუძლია არა ყველანაირ ფსიქოლოგიას, არამედ მხოლოდ ისეთს, რომელიც თავისუფალია XIX საუკუნის ბოლოს ტრადიციული ფსიქოლოგიის ფუნდამენტური შეცდომისგან – ფუნქციონალიზმისგან, რომელიც სწავლობდა ცალკეულ ფსიქიკურ ფუნქციებს: აზროვნებას, მეხსიერებას, აღქმას და სხვა. პედაგოგიკას მხოლოდ ისეთი ფსიქოლოგია სჭირდება, რომელმაც თავისი კალენდა საგნად მოლიანი, აქტიური პიროვნება გაიხადა. სწორედ

ასეთს წარმოადგენს განწყობის ფსიქოლოგია – აქტიური სუბიექტის მოქმედებისთვის აქტიური მზაობა. უწნააძის მიხედვით, განწყობა წარმოადგენს ადამიანის მოლიანპიროვნულ მზაობას გარკვეული ქცევისადმი. „სანამ ცოცხალი არსება რაიმე ქცევას მიმართავდეს, მას უკვე მანამდე აქვს ეს ქცევა გ ა ნ - წ ყ ო ბ ი ს სახით მოცემული.“ განწყობის ცნების შინაარსს უწნააძე ინდივიდის მიზანშეწონილი ქცევის ანალიზიდან გამომდინარე ხსნის: რა განსაზღვრავს ადამიანის ქცევას? მოთხოვნილება, რომელიც რაღაცის დეფიციტს გულისხმობს. მოთხოვნილება არის ის სუბიექტური, მაგრამ არასაკმარისი ფაქტორი, რომელიც აუცილებელია ქცევის განხორციელებისათვის. მაგ. ოუ ადამიანს შემცირებითი მოთხოვნილება აქვს, ის სათანადო სიტუაციას ეძებს მის დასაკმაყოფილებლად. მაშასადამე, სიტუაცია, გარემო წარმოადგენს ობიექტურ, აუცილებელ ფაქტორს ქცევის განხორციელებისათვის. მოთხოვნილების და სიტუაციის შეხვედრის შედეგად ადამიანს უჩნდება განწყობა. განწყობავე განსაზღვრავს ადამიანის გარკვეულ ემოციურ დამოკიდებულებას ახალი ინფორმაციისადმი, წინასწარ ამზადებს გარკვეული ქცევისადმი, შესატყვისი ძალების და შესაძლებლობების მობილიზაციას ახდენს.

„გარესინამდვილესთან ურთიერთობის პროცესში პიროვნება, რომელიც მოთხოვნილების დაკმაყოფილებას ესწრაფვის, სიტუაციის შესატყვისად იცვლება. გარკვეულ მზაობას განიცდის, მაშასადამე, ის, ოუ როგორ იმოქმედებს ინდივიდი მოცემულ სიტუაციაში, უკვე მანამდე არის გარკვეული, სანამ მოქმედებას დაიწყებდეს. იგი მხოლოდ როგორც წინასწარი მიღრეკილება, ისეა მოცემული. ამ ფაქტის ერთერთ ნიმუშად შემდეგი შეიძლება ჩაითვალოს: როდესაც ადამიანი პურის შესახებ რუსს ესაუბრება, მას ენაზე თავისთვად სიტუაციაში, ხლებ ადგება. როდესაც იგი გერმანელთან დაიწყებს საუბარს, მაშინ მას შესაფერი გერმანული სიტუაცია ბროტ აგონდება. რატომ? რა უდევს საფუძვლად ამ გარემოებას? პასუხი ასეთია: რუსთან საუბრის დროს ადამიანი რუსულად სადაპარაკოდ არის გ ა ნ წ ყ ო ბ ი ლ ი, გერმანელთან საუბრის დროს – გერმანულად სალაპარაკოდ. მაშასადამე, რა სიტუაცია მოგადგება ენაზე ყოველ კერძო შემთხვევაში, იმაზეა დამოკიდებული, ოუ რა ენაზე ლაპარაკის გ ა ნ წ ყ ო ბ ი გაქვს.“ ასეთი წინასწარი მზაობა განსაზღვრავს არამხოლოდ ადამიანის ქცევას, არამედ აღქმის შინაარსს. მაგალითად, ჩასაფრებულ მონადირეს, რომელიც დათვეს ელოდება, ადამიანი შეიძლება დათვად მოეწვენოს. აგრეთვე, ეს წინასწარი მზაობა ადამიანის ემოციურ დამოკიდებულებასაც განსაზღვრავს: წინასწარ შექმნილი დადებითი დამოკიდებულება დადებითად შეაფასებინებს რომელიმე მოვლენას.

აქედან გამომდინარე, მასწავლებელს და მოსწავლეს ყოველ ახალ აქტივობაში ჩართვისათვის სჭირდება სპეციალური მზაობა, განწყობა,

რომელიც აამოქმედებს მოსწავლის სათანადო ძალებსა და უნარ-ჩვევებს. მასწავლებელმა მოსწავლეს სამოქმედოდ განწყობილ ძალებზე გათვლილი სასწავლო აქტივობები უნდა მიაწოდოს. სასწავლო პროცესი იმაზე უნდა იყოს ორიგინარებული, რომ მოსწავლეს ადამიანის ერთ-ერთი დამახასიათებელი მოთხოვნილება, ინტელექტუალური მოთხოვნილება (ცნობისმოყვარეობა) ე.წ. ცოდნის წყურვილში გადაეზარდოს. შესაბამისად, ბავშვს თვითონ გაუზნდება სწავლის მოთხოვნილება და მისი შესაბამისი განწყობაც. ბავშვის განვითარება სწორებ ქცევის პროცესში ხდება. ქცევა კი არის ცოცხალი არსების, სუბიექტის გარემოსთან ურთიერთქმედების ფორმა. ეს პრინციპი მსჯვალავს უზნაძის ყველა შეხედულებას, როგორც ფსიქოლოგის, ისე პედაგოგიკის სფეროში. განწყობის თეორია ხომ არსებითად ქცევის ახსნით მოდელია. როგორიც მოტივია, ისეთია ქცევაც. მოტივი (ან მოთხოვნილება) განსაზღვრავს ქცევის ფსიქოლოგიურ შინაარსს.

ბავშვის და განათლების ფსიქოლოგის თანამედროვე ტენდენციები მა ცხადად დაამტკიცა დ. უზნაძის პოზიციის სიცოცხლისუნარიანობა და აღვაკატურობა. თითქმის ერთი საუკუნის წინ გამოთქმული მისი იდეები დღესაც აქტუალურია.

როგორ გამოვიყენოთ უზნაძის კონცეფცია საქლასო ოთახში?

• გახსოვდეთ, რომ ბავშვის განვითარება მხოლოდ აქტივობის პროცესშია შესაძლებელი. სასწავლო პროცესის ეფექტიანობა, პირველ რიგში, სწავლისადმი დადგებითი განწყობის შექმნას გულისხმობს, ანუ მთლიან პიროვნულ მზაობას, რომელიც განსაზღვრავს მოსწავლის ჩართვას აქტივობაში. თუ ახალი აქტივობის მიმართ (დისკუსია, ახალი ტიპის ტესტები) მოსწავლეებს დადებით ემოციურ დამოკიდებულებას შეუქმნით, შედეგი აუცილებლად დადებითი იქნება.

• დიდი მნიშვნელობა აქვს, როგორ მოარგებთ სასწავლო მასალას მოსწავლის განწყობას, მის სამოქმედოდ განწყობილ ძალებს. როგორიც უნდა იყოს ეს მასალა? „იგი, ერთი მხრივ, შესაფერისი უნდა იყოს მოწაფის ძალთა განვითარების აქტუალური დონისათვის. მეორე მხრივ, იგი დაშორებულიც უნდა იყოს მას საქმარისად. წინააღმდეგ შემთხვევაში, წინსვლა შეუძლებელი იქნება. მასწავლებლის ჩარევა სწორებ ამ პირობის რეალიზაციას ახდენს, მასწავლებელი მასალას ისე აწვდის მოწაფეს, რომ იგი მისაწვდომი გახდეს. მასწავლებლის როლი სასწავლო მასალისა და მოწაფის ძალთა შეამავლობასა და მისი ნამდვილი

განვითარების შესაძლებლობის აუცილებელი პირობის შექმნაში
მდგომარეობს.”

- საკლასო ოთახში შექმენით ბავშვის განვითარების შესატყვისი გარემო. გახსოვდეთ, რომ მოსწავლეზე ორიენტირებული სწავლება, პირველ რიგში, მოსწავლეების ინტერესებისა და სურვილების გათვალისწინებას გულისხმობს.
- ნუ გააკეთებთ აქცენტს მხოლოდ ბავშვის ინტელექტუალურ განვითარებაზე. აუცილებელია მთელი ბუნების მოქმედებაში მოყვანა, პიროვნების მთელი ძალების გახსნა.

ბიპევიორიზმი

ამ თავის წაკითხვის შემდეგ თქვენ გეცოდინებათ:

რას ნიშნავს ბიპევიორიზმი; რა არის ბიპევიორიზმის ძირი-თაღი პრინციპები და რა მნიშვნელობა აქვს მას საგანმანათლებლო პროცესში;

რას ნიშნავს ოპერანტული განპირობებულობა;

რას ნიშნავს განმამტკიცებელი სტიმული და განმამტკიცებელი სტიმულების რა სახეები არსებობს;

რას ნიშნავს წინმსწრები სტიმულები და როგორ შეიძლება მათი საკლასო ოთახში გამოყენება;

რა სტრატეგიები შეიძლება გამოიყენოთ იმისათვის, რომ შეამციროთ და აღმოფხვრათ მოსწავლეთა არასასურველი ქცევა.

სიტუაცია 1.

ვატო ცხრაბავშვიან ოჯახში მეექვსე ბავშვია. მას ბევრი რამ უყვარს; მაგალითად, როგორიცაა, ფეხბურთის თამაში და მარწყვის ნაყინი. მაგრამ უკეთად მეტად ვატოს ყურადღება უყვარს. ვატომ კარგად იცის, როგორ მიიპყროს სხვა ადამიანების ყურადღება. იგი მასწავლებლის ყურადღების მისაქცევად პასუხებს ხმამაღლა, ხელის აწევის გარეშე წამოიძახებს ხოლმე, მასწავლებლის მიმართულებით ქადალდებს და საშლელებს ისერის და უარს ამბობს დავალების შესრულებაზე. იმისათვის, რომ თანაკლასელების ყურადღება მიიქციოს, ვატო მათ აჯავრებს, ხელს კრავს და საპირფარეშოს კედლებზე უწმატურ სიტყვებს წერს. ვატო ყურადღების ცენტრში ექცევა: მასწავლებლები მას მასხრობისთვის და სხვა ცუდი საქციელისთვის ხშირად დირექტორის კაბინეტში აგზავნიან.

მართალია, ყურადღება, რომელსაც ვატო იღებს, ხშირად მასწავლებლის დატუქსვაში, თანაკლასელების გაბრაზებაში, დირექტორის დარიგებასა და გაფრთხილებაში გამოიხატება. მაგრამ ვატოსთვის ასეთი ყურადღებაც მნიშვნელოვანია.

1. როგორ ფიქრობთ, ადამიანების ყურადღების მისაპყრობად რატომ იჩენენ ვატო გასაკიცხ საქციელს?

2. კონკრეტულად რა ისწავლა ვატომ თავისი გამოცდილებიდან? შეგიძლიათ მისი ყურადღების მისაქცევი მოქმედებიდან სწავლის პრინციპი შეიმუშავოთ?

ბიპევიორიზმის ძირითადი პრინციპები

მოცემული სიტუაცია გვიჩვენებს ბიპევიორიზმის ძირითადი პრინციპის მაგალითს: ადამიანები სწავლობენ და ამჟღაცნებენ ისეთ ქცევებს, რომლებსაც, მათი აზრით, სასურველი შედეგი მოაქვს. ქვემოთ მოცემულია ბიპევიორიზმის ძირითადი პრინციპები და მათი მნიშვნელობა.

ადამიანთა ქცევა ხშირად მათ გარემოში არსებული სტიმულების საპასუხოდაა მიმართული. ბიპევიორიზმები თვლიან, რომ რამდენიმე რეფლექსის გამოკლებით, დაბადებისას ადამიანი „ტაბულა რასას“ ანუ სუფთა დაფას წარმოადგენს: მას არ გააჩნია მიღრებილება კონტრეტული ქცევისკენ. დროთა განმავლობაში გარემო ხელს უწყობს ადამიანის სასიათის და ქცევის თავისებურებების ჩამოყალიბებას. მასწავლებელს უნდა ასესოვდეს, რომ მოსწავლის წარსული და აწმყო, მისი გარემო მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს მის ქცევაზე. მასწავლებლებს შეუძლიათ ამ ძირითადი პრინციპის მოსწავლის სასარგებლოდ გამოყენება: ზოგჯერ საკლასო გარემოს შეცვლა მოსწავლეთა ქცევას ცვლის.

სწავლა დამოკიდებულია თვალსაჩინო მოვლენების ასოციაციით დაკავშირებაზე. სხვაგარად რომ ვთქვათ, გარემო სტიმულისა და მოსწავლეთა საპასუხო ქცევის ასოციაციაზე. ტრადიციულად, ბიპევიორიზმები თვლიდნენ, რომ ადამიანის შინაგანი სამყაროს (ფიქრების, შეხედულებების და გრძნობების) დანახვა არ არის შესაძლებელი და ამიტომაც მათი მეცნიერულად შესწავლა შეუძლებელია. ბიპევიორიზმის ნაწილი მიიჩნევს, რომ ადამიანი შავ ყუთს წარმოადგენს, რომლის გახსნა და შესწავლა შეუძლებელია. ამიტომაც, ფსიქოლოგიის კვლევის საგანი ის მოვლენები უნდა იყოს, რომელთა დანახვა და ობიექტურად შესწავლა შესაძლებელია: კონკრეტულად კი, გარემო სტიმულები და მოსწავლეთა საპასუხო ქცევები. თუმცა ბევრი ბიპევიორიზმი აცხობიერებს, რამდენად რთულია სწავლის და ქცევის ახსნა აზროვნების პროცესების გაუთვალისწინებლად.

სწავლა აისახება მოქმედების ცვლილებაში. ბიპევიორიზმები სწავ-

ლას განსაზღვრავენ, როგორც გამოცდილების შედეგად მიღებული ქცევის ცვლილებას. სწავლის ასეთი განსაზღვრება განსაკუთრებით უურადსადებია საკლასო ოთახში. მაგალითად: მოსწავლეები უურადღებით გისმენენ, თუ როგორ ხსნით როგორ ცნებას. როცა ასენას ამთავრებთ, მოსწავლეებს ეგითხებით: „კითხვები ხომ არა გაქვთ?“ არც ერთი მოსწავლე ხელს არ სწევს. „პარგია, ფიქრობთ თქვენ, ყველამ გაიგო“.

მაგრამ ნამდვილად გაიგეს მოსწავლეებმა რაც თქვენ ახსენიოთ? იმის საფუძველზე, რომ არც ერთმა მოსწავლემ ხელი არ ასწია და კითხვა არ დასვა, თქვენ არ შეგიძლიათ დაასკგნათ, გაიგეს თუ არა მათ თქვენ მიერ ახსნილი ცნების მნიშვნელობა. მხოლოდ მაშინ შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ მოსწავლეებმა ნამდვილად ისწავლეს, როცა დავინახავთ თვალსაჩინო ცვლილებას მათ ქცევებში.

მოსწავლეები უფრო ეფექტურად სწავლობენ მაშინ, როცა სტიმული და საპასუხო ქცევა დროში თანმიმდევრულია. თუ ორი მოვლენა მეტნაკლებად ერთდღოულად ხდება, ჩვენ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ისინი ერთმანეთთან ასოცირდება. შემდეგი სიტუაცია გვიჩვენებს მოვლენათა ასოციაციის მაგალითს.

სიტუაცია 2.

როცა ლექსო ხელს სწევს, მასწავლებელი მას ყოველთვის იძახებს. ლექსო ძალიან წყნარი ბაგშვია. მაგრამ, რაც დრო გადის, იგი უფროდაუფრო აქტიურობს გაკვეთილზე.

ამ სიტუაციაში ხელის აწევას (მოსწავლის ქცევას) მაშინვე მოხდევს მასწავლებლის მიერ მოსწავლის გამოძახება (შემდგომი სტიმული). საპასუხო ქმედება და შემდგომი სტიმული ერთმანეთთან ასოცირდება (მიუხედავად იმისა, რომ ლექსოს გამოძახება მასწავლებლის საპასუხო ქმედებას წარმოადგენს, იგი სტიმულია თვითონ ლექსოსთვის). შესაბამისად, ლექსოს ქცევა იცვლება: მან ისწავლა, რომ უფრო ხშირად უნდა ასწიოს ხელი და გაკვეთილზე უფრო უნდა იაქტიუროს.

ადამიანები და ცხოველები ხშირად ერთნაირად სწავლობენ. ბიჭევიორისტები თვლიან, რომ ადამიანები და ცხოველები სწავლის დროს ხშირად ერთნაირ პროცესებს იყენებენ. ადამიანის ქცევის ასახ-სხელად ბიჭევიორისტები ხშირად იყენებენ ცხოველებზე ჩატარებული ექცერიმენტების შედეგად მიღებულ თეორიებს.

ცხრილში მოცემულია ბიჭევიორიზმის ძირითადი პრინციპები და მათი მნიშვნელობა განათლებაში.

ბიჭევიორიზმის ძირითადი პრინციპები და მათი მნიშვნელობა განათლებაში

პრინციპი	მნიშვნელობა განათლებაში	მაგალითი
გარემოს გავლენა	შექმენით ისეთი სასწავლო გარემო, რომელიც ხელს უწყობს და ახალისებს მოსწავლეთა სასურველ ქცევას.	თუ მოსწავლეს უჭირს დამოუკიდებლად მუშაობა, შეაქმო იგი ყოველ ჯერზე, როცა დავალებას ხევის შესხენების გარეშე შეასრულებს.

<p>ა ქ ც ე ნ ტ ი თვალსაჩინო მოგლენებზე (სტიმული და საპასუხო ქცე- ვა)</p>	<p>და და და ინ ე თ , რომელი კონკრეტული სტიმული (მათ შორის თქვენი, როგორც მას- წავლებლის ქმედე- ბები) ახდენს ზეგავ- ლენას მოსწავლეთა ქცევაზე.</p>	<p>თუ მოსწავლე ხშირად არღვევს წეს- რიგს გაპეტილზე, დაფიქრდით, თქვენ ხომ არ აქვთებთ მის ცუდ საქციელს.</p>
<p>ს წ ა ვ ლ ა , რ თ გ თ რ ც ქ ც ე ვ ი ს ც გ ლ ი ლ ე ბ ა</p>	<p>მხოლოდ მაშინ დაასცენით, რომ მო- სწავლებმა რაღაც ისწავლეს, როცა მათ აკადემიურ მოსწავლება- სა და ქცევაში ცვლი- ლებებს დაინახავთ.</p>	<p>რეგულარულად შეაფასეთ, თუ რა ის- წავლეს მოსწავლეებ- მა.</p>
<p>მოგლენათა ასოციაცია</p>	<p>თუ გსურთ, რომ მოსწავლეებმა ორი მოგლენი (სტიმული და საპასუხო ქცევა) ერთმანეთს დაუკავ- შირონ, იზრუნეთ, მათ დროში თანხვედრაზე.</p>	<p>ჩართეთ სახალისო, მაგრამ, ამავე დროს, საგანმანათლებლო დაგალებები ყოველ გაპეტილში. ეს მოს- წავლებს სასწავლო საგნების სასიამოგნო გრძნობებთან ახო- ცირებაში დაეხმარება.</p>
<p>მსგავსი სწავ- ლის პრინცი- პები</p>	<p>ბიპევიორისტების მტკიცებით, ცხოველე- ბზე ჩატარებული პა- ლევები ხშირად სას- წავლო პრაქტიკაშიც რელევანტურია.</p>	<p>შეაქეთ პიპერაქტი- ური (ზედმეტად აქტი- ური) მოსწავლე, როცა ის უფრო ხანგრძლივი დროის განმავლობა- ში შეძლებს წყნარად ყოფნას.</p>

ოპერანტული განპირობებულობა

სიტუაცია 3.

გეოგრაფიის გაკვეთილი, სექტემბერი:

- ორშაბათი: მასწავლებელი მოსწავლეებს სოხოვს, მონახონ გლობუსზე ქვეყანა კოლუმბია. დათომ იცის, სად არის კოლუმბია. ის ხელის აუწევლად დიმილით შეკურებს მასწავლებელს იმ იმედით, რომ მასწავლებელი მას გამოიძახებს. მასწავლებელი დათოს ნაცვლად სხვა მოსწავლეს იძახებს.
- სამშაბათი: მასწავლებელი კლასს ეკითხება, თუ საიდან წარმოშვა კოლუმბიის დასახელება. დათომ იცის, რომ კოლუმბიას სახელი ქრისტოფერ კოლუმბის საპატივცემულოდ დაერქვა. ის ხელს ოდნავ აწევს. მასწავლებელი სხვა მოსწავლეს იძახებს.
- ოთხშაბათი: მასწავლებელი მოსწავლეებს ეკითხება, თუ რა-ტომ ლაპარაკობენ კოლუმბიაში ესპანურად, და არა ინგლისურად ან ფრანგულად. დათომ იცის, რომ კოლუმბიაში თავდაპირველად ესპანელები დასახლდნენ და კოლუმბიის მოსახლეობა სწორედ ამიტომ ლაპარაკობს ესპანურად. იგი ხელს მაღლა წევს. მასწავლებელი კვლავ სხვა მოსწავლეს იძახებს.
- ხუთშაბათი: მასწავლებელი ეკითხება მოსწავლეებს, თუ რა-ტომ მოდის ყავა კოლუმბიაში და არა კანადაში. დათომ იცის, რომ ყავა მხოლოდ გარკვეულ კლიმატურ პირობებში იზრდება. იგი რაც შეიძლება მაღლა წევს ხელს და მთელი ძალ-ღონით წინ და უკან აქნევს. მასწავლებელი დათოს იძახებს.
- პარასეტემი: როცა მასწავლებელი ისეთ კითხვას სვამს, რომლის პასუხიც დათომ იცის, დათო ხელს რაც შეიძლება მაღლა წევს.

დათოს ზოგიერთ ქცევას შედეგი არ მოაქვს. მასწავლებლის ყურადღებას მხოლოდ ხელის ძალიან მაღლა აწევით იქცევს. სწორედ ამიტომ დათო აგრძელებს იმ ქცევის გამოყენებას, რომლითაც მასწავლებლის ყურადღება მიიპყრო.

ეს ცვლილება დათოს ქცევაში ოპერანტული განპირობებულობის მაგალითს წარმოადგენს. სკონერის აზრით, ოპერანტული განპირობებულობის ძირითადი პრინციპი შემდეგ ში მდგომარეობს:

საპასუხო ქცევა ძლიერდება და, მოსალოდნელია, რომ იგი მომავალშიც განმეორდება, როცა მას განმამტკიცებული ხტიმული მოხდება. წინააღმდეგ შემთხვევაში მისი სისმირე იკლებს და ბოლოს მოლიანად ქრება.

მოსწავლეები ხშირად სწავლობენ და ამჟღავნებენ ახალ ქცევას იმიტომ, რომ ამ უკანასკნელს მათთვის სასურველი შედეგი მოაქვს. ზოგჯერ ქცევა მისაღები და ნაყოფიერია. მაგალითად, თუ მაია ბეჯითად მეცადინეობს და მაღალ შეფასებას მიიღებს თავის ნამუშევარში, უფრო მოსალოდნელია, რომ ის მომავალშიც უფრო კარგად იმეცადინებს. თუმცა, ოპერანტული განპირობებულობის შედეგად, მოსწავლეები ზოგჯერ მიუღებელ ქცევებსაც იძენენ. თუ ირაკლი აღმოაჩენს, რომ ის თანაკლასელი გოგონასკენ ქაღალდის სროლით მის უურადდებას იპყრობს, ქაღალდის სროლა რეგულარულ ხასიათს მიიღებს.

ოპერანტული განპირობებულობა მხოლოდ ორი პირობის გათვალისწინებით ხდება. პირველი, მოსწავლემ აუცილებელია საპასუხოდ იმოქმედოს: მან აუცილებლად რამე უნდა მოიმოქმედოს. სკინერი თვლის, რომ მოსწავლეები ვერაფერს მიაღწევენ, თუ ისინი ჩუმად სხედან და აასიურად უსმენენ მასწავლებელს. მოსწავლეები უფრო სწავლობენ, როცა აქტიურად არიან ჩართულნი გაკვეთილში. მეორე, განმამტკიცებელი სტიმული აუცილებლად მოსწავლის საპასუხო ქცევაზე უნდა იყოს დამოკიდებული, ანუ ის მხოლოდ სასურველ მოქმედებას უნდა მოპყვეს. მასწავლებელი, რომელიც მოსწავლეებს მხოლოდ მაშინ აქებს, როცა ისინი კარგად იქცევიან, სასურველ ქცევას ამტკიცებს და აძლიერებს. ხოლო, მასწავლებელი, რომელსაც მოსწავლის მასხვრობებზე უცინება, ამტკიცებს მოსწავლის არასასურველ ქმედებას; ამიტომაც, ნაკლებად სარწმუნოა, რომ მოსწავლის საქციელი გაუმჯობესდეს.

თუ ჩვენ გვინდა რომ მოსწავლეებმა ხშირად იკითხონ, იაქტიურონ გაკვეთილზე, მონაწილეობა მიიღონ სპორტულ ღონისძიებებში, ითანამშრომლონ თანაკლასელებთან და ასე შემდეგ, ჩვენ ეს ქცევები მაშინვე უნდა განვამტკიცოთ, როგორც კი მოსწავლეები მათ გამოამჟღავნებენ. ამავე დროს, მასწავლებელმა არ უნდა განამტკიცოს მოსწავლეთა არასასურველი ქმედებები. თუ ჩვენ ხშირად ვაძლევთ მერის უფლებას, რომ დაგალება გვიან ჩაგვაბაროს, რადგან, მისი თქმით, დავვიწყდა დავალების შესრულება და თუ ჩვენ ხშირად ვაძლევთ თორნიკეს უფლებას, თანაკლასელები დაჩაგროს, ჩვენ ამით ვამტკიცებთ და ვზრდით მერის უპასუხისმგებლობას და თორნიკეს აგრესიულობას.

ქცევის განმტკიცება საკლასო ოთახში

განმამტკიცებელი სტიმული განისაზღვრება, როგორც ნებისმიერი შედეგი, რომელიც გარკვეული ქცევის სიხშირეს ზრდის. გარკვეული შედეგი შეიძლება სასურველი იყოს ზოგიერთი მოსწავლისათვის, მაგრამ, ამავე დროს, შეიძლება სულაც არ იყოს სხვებისთვის მოსაწონი

და მიმზიდველი. დავუბრუნდეთ ამ თავის დასაწეისში მოცემულ სიტუაციას. ჩვენ შეგვიძლია ვიგარაუდოთ, რომ მასწავლებელი არ უდიმის და აქებს ვატოს, როცა იგი პასუხებს წამომახებს, მასწავლებლის მიმართულებით ქაღალდებს და საშლელებს ისვირს და უარს ამბობს დავალების შესრულებაზე. უფრო მოსალოდნელია, რომ მასწავლებელი წარბშეკრული ტუქსავს მას. მოსწავლეთა უმრავლესობისთვის მასწავლებლის ეს ქმედება არ წარმოადგენს ჯილდოს, ანუ სასურველ შედეგს. თუმცა მასწავლებლის ქმედება, ანუ შედეგი ზრდის ვატოს ცედი ქცევის სიხშირეს და, შესაბამისად, ამტკიცებს მას. სხვადასხვა მოსწავლისათვის ეფექტურია სხვადასხვა სახის განმამტკიცებელი სტიმული.

პირველადი და მეორადი განმამტკიცებელი სტიმულები

განმამტკიცებელი სტიმულები ორ კატეგორიად იყოფა: პირველადი და მეორადი.

პირველადი განმამტკიცებელი სტიმულები აქმაყოფილებენ ძირითად ადამიანურ მოთხოვნილებებს (ძირითადად ბიოლოგიურ მოთხოვნილებებს). საკვები, წყალი, სითბო, უსაფრთხოება და უანბადი პირველადი სტიმულების მაგალითებს წარმოადგენს.

შეორადი განმამტკიცებელი სტიმულები ლირებულებას იძენენ, როცა ისინი ასოცირდებიან სხვა პირველად ან მეორად განმამტკიცებელ სტიმულებთან. მაგალითად, ფული პატარა ბავშვისთვის არანაირ დირებულებას არ წარმოადგენს, სანამ ის არ გაიგებს, რომ ფულის საშუალებით შეუძლია იყიდოს ისეთი რამ, რაც განმამტკიცებელ სტიმულს წარმოადგენს. ნიშნები არანაირ დირებულებას არ წარმოადგენს მოსწავლებისთვის, თუ მათი მშობლები არ აქცევს უურადღებას და არ აფასებს კარგ ნიშნებს; მშობლების შექმნა კი ძალიან მნიშვნელოვანია მოსწავლებისთვის, იმიტომ რომ ის ასოცირდება ისეთ განმამტკიცებელ სტიმულებთან, როგორიც არის სიყვარული, სითბო და უსაფრთხოება. ფული და შექება მეორადი განმამტკიცებელი სტიმულების მაგალითებს წარმოადგენს იმიტომ, რომ მათ თვითონ არანაირი დირებულება არ აქვთ; ისინი ლირებულებას იძენენ მხოლოდ მაშინ, როცა ისინი ასოცირდებიან სხვა პირველად ან მეორად განმამტკიცებელ სტიმულებთან. მეორადი განმამტკიცებელი სტიმულები სამ ძირითად კატეგორიად შეიძლება დავყოთ:

1) სოციალური განმამტკიცებელი სტიმულები, როგორიც არის შექება, დიმილი და ყურადღება;

2) ქცევითი განმამტკიცებელი სტიმულები, როგორიც არის სათა-მაშოები, თამაშები და სხვა სახალისო მოქმედებები;

3) სიმბოლური განმამტკიცებელი სტიმულები, როგორიც არის ფული და ნიშნები.

პოზიტიური და ნეგატიური განმამტკიცებელი სტიმულები

როცა ჩვენ სტიმულს ვაძლევთ მოსწავლეებს და მათი ქცევების სიხშირე ამ სტიმულის შედეგად იზრდება, ამას ქცევის პოზიტიური განმტკიცება ეწოდება. სტიმული, რომლის შედეგადაც მოქმედების სიხშირე იზრდება, პოზიტიურ განმამტკიცებელ სტიმულს წარმოადგენს.

სიტყვა „პოზიტიური“ ამ შემთხვევაში არ გულისხმობს იმას, რომ განმამტკიცებელი სტიმული სასიამოვნო ან სასურველია

მოქმედება შეიძლება პოზიტიურად განმტკიცდეს მაშინაც კი, როცა განმამტკიცებელი სტიმული არასასიამოვნო ან არასასურველია. სიტყვა „პოზიტიური“ უბრალოდ მიუთითებს იმას, რომ სიტუაციას სტიმულს ვმატებთ, ანუ მოსწავლეებს სტიმულს ვაძლევთ.

მაგალითად, ზოგიერთი მოსწავლისთვის შეიძლება მასწავლებლის შექება იყოს პოზიტიური განმამტკიცებელი სტიმული (მაგალითად, თიკო ცდილობს, დავალება დამოუკიდებლად შეასრულოს, რათა მასწავლებლის შექება დაიმსახუროს). სხვა მოსწავლეებისთვის კი შეიძლება მასწავლებლის დატუქსვა წარმოადგენდეს პოზიტიურ განმამტკიცებელ სტიმულს (მაგალითად, მოცემულ სიტუაციაში, ვატო თავისი საქციელით ცდილობს, მასწავლებლის კურადღება მიიპყროს, თუნდაც დატუქსვის სახით). ორივე შემთხვევაში მასწავლებელი თავისი ქმედებით სტიმულს აძლევს მოსწავლეებს (პირველ შემთხვევაში შექებით, ხოლო მეორე შემთხვევაში დატუქსვით). ორივე შემთხვევაში მასწავლებლის ქმედება ზრდის მოსწავლის ქცევის სიხშირეს.

როცა ქცევის სიხშირე არასასურველი სტიმულის მოშორების საშუალებით იზრდება, ეს ქცევის ნეგატიურად განმტკიცებაა. განმამტკიცებელი სტიმულები, რომლებიც მოსწავლეებს შესაძლებლობას აძლევს, არასასიამოვნო სიტუაციებს თავი დაადწიონ, ნეგატიურ განმამტკიცებელ სტიმულებს წარმოადგენს. სიტყვა „ნეგატიური“ ამ შემთხვევაში არ გულისხმობს იმას, რომ განმამტკიცებელი სტიმული არასასიამოვნო ან არასასურველია. ეს ნიშნავს, რომ მოსწავლეს კონკრეტულ სტიმულს კი არ ვაწვდით, არამედ ვაშორებთ. მაგალითად, მშობელმა შეიძლება ბავშვი გაათავისუფლოს ჭურჭლის რეცხვისგან, თუ იგი საშინაო დავალებას დაწერს. თუ ბავშვს არ მოსწონს ჭურჭლის რეცხვა, მაშინ მისგან თავის დადწევა განამტკიცებს დავალების წერას: მოსწავლე შეეცდება დავალება დაწეროს და ამის შედეგად ჭურჭლის რეცხვისგან გათავისუფლდეს. ნეგატიური განმტკიცების მაგალითი შეიძლება ამ თავის დასაწყისში მოცემულ სიტუა-

ციაშიც დავინახოთ. როცა ვატო ცუდად იქცევა, მასწავლებელი მას ხშირად დირექტორთან აგზავნის. შესაძლებელია, რომ ასეთი ქცევით მასწავლებელი მის ცუდ საქციელს ხეგატიურად ამტკიცებს: თუ ვატოს გაკეთილზე ყოფნა არ მოსწონს, დირექტორთან გაგზავნით მასწავლებელი მას შესაძლებლობას აძლევს, თავი დაადწიოს არასასურველ სიტუაციას, გაკვეთილს (თუ ვატოს დირექტორთან ვიზიტი მოსწონს, მაშინ მისი ქცევა პოზიტიურადაც მტკიცდება). როცა მასწავლებელი ამბობს: „თუ ხვალინდედ ტესტში უმაღლეს შეფასებას მიიღებთ, მთელი კვირის განმავლობაში აღარ მოგზიტევთ დავალების დაწერა“, იგი იყენებს ნეგატიურ განმამტკიცებელ სტიმულს (არასასიამოვნო სიტუაციიდან თავის დაღწევას, თუ, რა თქმა უნდა, მოსწავლებისთვის დავალების დაწერა არასასიამოვნო საქმიანობა). ზოგიერთი მოსწავლე გაკეთილზე ცუდად იქცევა, რათა მასწავლებლის და სხვა მოსწავლების უყრადღება მიიპყროს (პოზიტიური განმამტკიცებელი სტიმული). ზოგიც კი - იმისათვის, რომ თავი დაადწიოს იმას, რისი გაკეთებაც არ უნდა, მაგალითად როგორი დავალების დაწერა და გაკეთილზე დასწრება. არასასურველი სიტუაციიდან თავის დაღწევა ნეგატიურად განამტკიცებს მოსწავლის ქცევას.

ნეგატიური განმამტკიცებელი სტიმულის გამოყენება არ არის რეკომენდებული სკოლაში. სასურველია ისეთი საკლასო გარემო შევქმნათ, სადაც ცოტა სტიმული არსებობს, რისგანაც მოსწავლებს თავის დაღწევა სურთ. ამასთანავე, მასწავლებელს უნდა ახსოვდეს, რომ ნეგატიური სტიმული გავლენას ახდენს საკლასო ოთახში მოსწავლეთა ქცევაზე. ზოგიერთი მოსწავლე შეიძლება შეეცადოს, სწრაფად შეასრულოს დავალება, რათა თავიდან მოიშოროს (ნეგატიური განმამტკიცებელი სტიმული) და არა იმიტომ, რომ მასწავლებლის შექება ან კარგი ნიშანი დაიმსახუროს (პოზიტიური განმამტკიცებელი სტიმული). როცა გარკვეული ქცევა მოსწავლეს შესაძლებლობას აძლევს, თავი დაადწიოს არასასიამოვნო სიტუაციას, ამ ქცევის სიხშირე გაიზრდება.

პრემაკის პრინციპი

მასწავლებელს შეუძლია წაახალისოს მოსწავლეთათვის ნაკლებად სასურველი ქცევა, თუ ისინი მას უფრო სასურველ ქცევებს დაუკავშირებენ. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, მასწავლებელი მხოლოდ მაშინ ხდის სასურველ ქცევას ხელმისაწვდომს, როცა მოსწავლეები ნაკლებად სასურველ მოქმედებას შეასრულებენ. მაგალითად, როცა მასწავლებელი მოსწავლეებს ეუბნება: „როგორც კი მორჩებით ამ დავალების წერას, შეგიძლიათ გარეთ გახვიდეთ“, ან „ჯერ აალაგეთ თქვენი ფაზები და ფერადი ფურცლები და მერე მოთხოვობას წაგიკითხავთ“, იგი პრემაკის (დევიდ პრემაკი, ამერიკელი ფიიქოლოგი) პრინციპს იყენებს. მასწავლებელს შეუძლიათ პრემაკის პრინციპის საკლასო ოთახში

გამოყენება: მათ შეიძლება გაპკეთილი ისე დაგეგმონ, რომ ნაკლებად სასურველ დავალებებს უფრო სახალისო დავალებები მოსდევდეს. აგრეთვე, შეიძლება სახალისო საქმიანობებში მონაწილეობა დამოკიდებული გახადონ ნაკლებად სასიამოვნო დაგალებების წარმატებით შესრულებაზე.

შინაგანი და გარეგანი განმამტკიცებული სტიმულები

ხანდახან ქცევის ყველაზე მნიშვნელოვან განმამტკიცებულ სტიმულს წარმოადგენს სიამოვნება, რასაც ადამიანი ამ ქცევის განხორციელებით იღებს. მაგალითად, ადამიანებს აქვთ ჰობი და შეუძლიათ დიდი დრო დაუთმონ ისეთ საქმიანობებს, რომლის შესრულების შედეგად არანაირ ჯილდოს არ მიიღებენ; ხშირად მოსწორობა, ხატვა, კითხვა ან სპორტი, უბრალოდ იმიტომ, რომ ეს საქმიანობები მათვის სახალისოა. ასეთი სახის განმამტკიცებულ სტიმულებს შინაგანი განმამტკიცებული სტიმულები ეწოდება; ადამიანები შინაგანად არიან მოტივირებულნი ამ ქცევის განსახორციელებლად. მაგალითად, მოწავლეები შინაგანად არიან მოტივირებულნი, როცა წიგნს ერთ დღეში კითხულობენ ან დამატებით დაგალებას თავიათი ინიციატივით წერენ. გარეგანი განმამტკიცებული სტიმულები

წარმოადგენს შექებას ან ჯილდოს, რომელიც ადამიანს მოტივაციას უდინდებს გარკვეული მოქმედება შეასრულოს.

თხ. II - გვ. 3

სხვადასხვა ასაკის მოსწავლეები სხვადასხვა სახის განმამტკიცებელ სტიმულებს ანიჭებენ უპირატესობას. ქვემოთ მოცემულ ცხრილში აღწერილია, თუ როგორი განმამტკიცებელი სტიმულებია უფერტური სხვადასხვა კლასის მოსწავლეებში.

უფერტური განმამტკიცებელი სტიმულები სხვადასხვა ქლასის მოსწავლეებში

ქლასი	ასაკისთვის დამახასიათებელი თავისებურებები	სტრატეგიების მაგალითები
1-2	<ul style="list-style-type: none"> სუსტი სტიმულები, რომლებიც მოქმედებას დაუყოვნებლივ მოსდევს. ე ვ ე ქ ტ უ რ ი გ ა ნ მ ა მ ტ კ ი ც ე ბ ე ლ ი სტიმულების მაგალითები: <ul style="list-style-type: none"> კ ო ნ კ რ ე ტ უ ლ ი გ ა ნ მ ა მ ტ კ ი ც ე ბ ე ლ ი სტიმულები (მაგალითად, სტიკერები, ფანქრები, ტკბილეულობა). მასწავლებლის მოწონება (მაგალითად, შექმება, ღიმილი) კ რ ი ვ ი ლ ე გ ი ე ბ ი . „მოზრდილების“ პასუხისმგებლობა (მაგალითად, ვინც გაკვეთილს არ ესწრება, იმ მოსწავლეების სიის სამასწავლებლოში წაღება). 	<ul style="list-style-type: none"> დაუყოვნებლივ შეაქეთ მოსწავლე, თუ ის სასურველ და მისაღებ საქციელს გამოავლენს. გამოიყენეთ ფერადი სტიკერები, როცა მოსწავლეები წარმატებით შეასრულებენ დავალებას. შეეცადეთ სტიკერები მოსწავლეთა ინტერესებს შეუხამოთ. დააწესეთ მორიგეობა საკლასო მოვალეობების შესრულებაზე (მაგალითად, შვავილების მორწყვა, დაფის გაწმენდა); ამ მოვალეობების შესრულება მოსწავლეთა ქცევაზე უნდა იყოს დამოკიდებული.

3-4

- თანდათანობით ეზ-რდებათ უნარი, დღეს უარი თქვან პატარა გან-მამტკიცებელ სტიმულებზე, რათა მოგვიანებით უფრო დიდი ჯილდო მიიღონ.
- ეფექტური განმამტ-კიცებელი სტიმულების მაგალითები:

კონკრეტული განმამტ-კიცებელი სტიმულები (მაგალითად, ტკბილეულობა, ფლომასტერები, პატარა სათამაშოები).

მასწავლებლის მოწონე-ბა და დადებითი შეფასება.

თავისუფალი დრო (მაგალითად, სათამაშოდ ან სახატად).

6-8

- თანდათანობით უძლიერდებათ სურვილი, თანატოლებთან მეტი დრო გაატარონ.
- ეფექტური განმამტ-კიცებელი სტიმულების მაგალითები:

თავისუფალი დრო მე-გობრებთან,

მეგობრების მოწონება, მასწავლებლის მოწონე-ბა და ემოციური მხარდაჭ-ერა,

მათი აკადემიური წარ-მატების კონკრეტული შე-ფასება (ურჩევნიათ, თუ მასწავლებელი მათ ცალკე, სხვა მოსწავლების დაუს-წრებლად შეაფასებს).

- იშვიათად გამოი-ქნეთ კონკრეტული გან-მამტკიცებელი სტიმულე-ბი.

- და ა ჯ ი ლ დ ო ვ ე თ მოსწავლები კირის გმირის, „სერტიფიკატებით”, რომელშიც აღწერილი იქნება, თუ რა გააქოთ მათ განსაკუთრებით კარ-გად. უზრუნველყავით, რომ თითოეულმა მოსწავლებ წელიწადის განმავლობაში ერთხელ მაინც მიიღოს სერტიფიკატი.

- მიეცით მოსწავ-ლებს შესაძლებლობა, გარკვეული დრო თანა-ტოლებთან გაატარონ მას შემდეგ, რაც ისინი წარ-მატებით შეასრულებენ მიცემულ დავალებებს.

- თითოეულ მოსწავ-ლეს ცალ-ცაპლე დაუთ-მეო დრო, განსაკუთრებით კი ისეთ მოსწავლეებს, რომლებიც სოციალურად გარიყენი არიან.

9-12

- მნიშვნელოვნად აქვთ განვითარებული სიამოვნების დაყოვნების უნარი.

• ზრუნავენ იმაზე, რომ კარგი ნიშნები მოიღონ (განსაკუთრებით ის მისწავლებით, რომლებსაც უმაღლეს სასწავლებლებში უნდათ ჩაბარება).

- ეფექტური განმამტკიცებელი სტიმულების მაგალითები:

მეგობრებთან ურთიერთობის და კომუნიკაციის შესაძლებლობა,

მათი აგადემიური წარმატების კონკრეტული შეფასება,

მათი ჯგუფური მიღწევების საჯაროდ აღიარება (მაგალითად, სტატია სკოლის გაზეთში მოსწავლეთა კლუბის ან წრის მიერ შესრულებული სასარგებლო საქმიანობის შესახებ).

• გააცნობიერეთ, რომ კარგი ნიშნების მიღება მოსწავლეთა მნიშვნელოვან საზრუნოავს წარმოადგენს, მაგრამ, ამავდროულად, მოსწავლეთა ყერადღება მომართეთ იმაზე, რომ საგნის შესწავლა თავისთავად დირეგბული საქმიანობაა.

• იზრუნეთ, რომ მოსწავლეთა ნიშნები დამოკიდებული იყოს მათ მიერ შესრულებულ სამუშაოზე; ფრთხილად იყავით, რომ არ წაახალისოთ და განამტკიცოთ გადაწერა.

• მიეცით მოსწავლეებს გადაწევებილებების დამოუკიდებლად მიღების შესაძლებლობა.

განმამტკიცებელი სტიმულების ეფექტურად გამოყენება

ქვემოთ მოცემული სტრატეგიები დაგეხმარებათ, ეფექტურად გამოიყენოთ განმამტკიცებელი სტიმულები საკლასო ოთახში:

წინასწარ განსაზღვრეთ, თუ რა არის სასურველი ქცევა. ბიპევიორისტები გვირჩევენ, რომ მოსწავლეებს წინასწარ ავუსნათ, თუ რა ქცევები გვიჩნდა რომ მათ ისწავლონ და გამოამჯდავნონ. მასწავლებელმა ისე უნდა აღწეროს სასურველი ქცევა, რომ იგი გასაგები, კონკრეტული და თვალსაჩინო იყოს მოსწავლეთათვის. მაგალითად, იმის ნაცვლად, რომ მოსწავლეებმა უნდა ისწავლონ პასუხისმგებლობა, მასწავლებელს შეუძლია მოსწავლეებს აუჭისნას, რომ საჭიროა მასწავლებლის მითითებების შესრულება, წიგნების და რვეულების გაკვეთილზე მოტანა და დავალების დროულად შესრულება.

განსაზღვრეთ, რა კონკრეტული შედეგი წარმოადგენს განმამტკიცებელ სტიმულს თითოეული მოხწავლისათვის. განმამტკიცებელი სტიმულების გამოყენება განსაკუთრებით ეფექტურია, როცა ისინი მოსწავლეებზე ინდივიდუალურად არის მორგებული. როგორ შეიძლება გვიგოოთ, თუ რომელი განმამტკიცებელი სტიმულია განსაკუთრებით ეფექტური კონკრეტულ მოსწავლესთან? ერთ-ერთი გზაა, მოსწავლეებს (ან მათ მშობლებს) ვკითხოთ, თუ რა სახის შედეგებია მათთვის განსაკუთრებით მიმზიდველი. თუმცა, უნდა გვახსოვდეს, რომ ბავშვებმა ხშირად არ იციან, თუ რომელი შედეგები ამტკიცებს მათ ქცევებს. მეორე მიზანმართ, დავაკვირდეთ მოსწავლეებს და ასე განვასაზღვროთ, რა მოსწონთ მათ. და ბოლოს, შეიძლება ყურადღებით მოვუსმინოთ, თუ რას ამბობენ მოსწავლეები და მერე გავაკეთოთ დასკანები.

გარეგნანი განმამტკიცებელი სტიმულები მხოლოდ იმ შემთხვევაში გამოიყენეთ, როცა მოხწავლეები მათ გარეშე არ ამჟღავნებენ ხასურველ ქცევებს. ბევრი გარეგნანი განმამტკიცებელი სტიმული ეფექტურობას კარგავს, როცა მას ხშირად იყენებენ. უკელაზე ეფექტური განმამტკიცებელი სტიმულებია შინაგანი სტიმულები, როგორიც არის სიამოვნება, რომელსაც მოსწავლე წიგნის კითხვით იღებს, ან სიამაყის გრძნობა, რომელსაც მოსწავლე რთული დავალების შესრულების შემდეგ განიცდის. მოსწავლეები გულმოძგინედ ასრულებენ ისეთ საქმიანობებს, რომლებიც მათ სიამოვნებას ანიჭებს, ან მათ ცნობისმოვარეობას აქმაყოფილებს; რომლებსაც მათთვის წარმატების განცდა მოაქვს. წარმატების მიღწევა ყველათვის არ არის ადვილი. ბევრი დავალება, რომლის შესრულებაც მოსწავლეებს უწევთ, თავდაპირველად რთულია. როცა მოსწავლეებს უჭირთ დავალების შესრულება,

მასწავლებელს შეუძლია გარეგანი განმამტკიცებელი სტიმულები (მაგალითად, ფერადი სტიკერები, თავისუფალი დრო და ასე შემდეგ) გამოიყენოს მოსწავლეების გასამხნევებლად. თუმცა გარეგანი განმამტკიცებელი სტიმულები აღარ არის საჭირო, როცა მოსწავლეები ისე დახელოვნდებიან ამოცანების შესრულებაში და ისე კარგად დაუფლებიან გარკვეულ უნარებს, რომ ისინი უკვე ძალიან ხშირად აღწევენ წარმატებას.

ნათლად დაუკავშირეთ ერთმანეთს საპასუხო ქცევა და შედეგი. განმამტკიცებელი სტიმულები განსაკუთრებით მაშინ არის ეფექტური, როცა მოსწავლეებმა ზუსტად იციან, თუ რომელი ქცევა რა შედეგს იწვევს.

განმამტკიცებელი სტიმული განმეორებით გამოიყენეთ მანამ, სანამ სასურველ მიზანს არ მიაღწევთ. სასურველი საპასუხო ქცევების სიხშირე უფრო სწრაფად მაშინ იზრდება, როცა მათ ყოველ ჯერზე ვამტკიცებთ. განუწყვეტელი განმამტკიცება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, როცა ბავშვები ახალ ქცევას სწავლობენ.

გაუკეთეთ მონიტორინგი მოხსეავლეთა პროცესს. ბიჟევიორისტები გვირჩევენ, პერიოდულად შევაფასოთ, მოაქს თუ არა სასურველი შედეგი ჩვენ მიზრ გამოიყენებულ განმამტკიცებელ სტიმულებს. ამისათვის საჭიროა შევაფასოთ მოქმედების სიხშირე, როგორც ოპერანტული განპირობებულობის სტრატეგიის გამოყენების დაწყებამდე, აგრეთვე მისი გამოყენების დროს. სანამ ჩვენ განმამტკიცებელი სტიმულების განზრას გამოიყენებას დავიწყებთ, მოქმედების სიხშირე მის საწყის დონეზე იმყოფება. როცა ვადარებთ ქცევის სიხშირის დონეებს საწყისსა და განმამტკიცებელი სტიმულების გამოყენების შემდგომ, შეგვიძლია განვსაზღვროთ, იწვევს თუ არა განმამტკიცების პროცედურა ქცევის ცვლილებას. მაგალითად, ისევ ვატოს დაუქმრუნდეთ. იგი იშვიათად ასრულებს საშინაო დავალებას, შესაბამისად, თავდაპირველად მისი ქცევის სიხშირე დაბალია. ამ შემთხვევაში ჩვენ შეგვიძლია განმამტკიცებელ სტიმულად ყურადღება გამოიყენოთ, შედეგი, რომელიც აქამდე მხოლოდ ვატოს შეუცვერებელ და არასასურველ ქცევებს (მაგალითად, ქაღალდების სროლას) ამტკიცებდა. თუ ჩვენ ვატოს ყურადღებას მივაჭევთ მაშინ, როცა იგი დავალებას შეასრულებს და არა მაშინ, როცა იგი უარს ამბობს დავალების შესრულებაზე, მის მიერ დავალებების შესრულების სიხშირე შეიძლება მაშინვე გაიზარდოს. თუ მაინც ვერ დავინახავთ მნიშვნელოვან ცვლილებას ვატოს ქცევაში, მაშინ სხვა განმამტკიცებელ სტიმულებს უნდა მიემართოთ. უნდა გავარკვიოთ, თუ რა მიზეზები უშლის ხელს მას დავალების შესრულებაში (მაგალითად, შესაძლებელია არ ესმის ასენილი მასალა

და ამიტომაც ვერ ახერხებს დაგალების შესრულებას).

ახალი ქცევის ფორმირება

როცა მოსწავლეები იშვიათად ან საერთოდ არ ამჟღავნებენ სასურველ ქცევას, ჩვენ შეგვიძლია გამოვიყენოთ პროცედურა, რომელსაც ქცევის ფორმირება ეწოდება. მასწავლებლები ახდენენ ქცევის ფორმირებას, როცა ისინი ამტკიცებენ მოსწავლეთა მთელ რიგ საპასუხო ქცევებს, რომლებიც სულ უფროდაუფრო ემსგავსება სასურველ საბოლოო ქცევას. ამ პროცესს თანმიმდევრული მიახლოება ეწოდება. ყოველ ეტაპზე საპასუხო ქცევა უნდა განამტკიცოთ მანამ, სანამ რეგულარულ სახეს არ მიიღებს. მხოლოდ ამის შემდეგ შეიძლება დაიწყოთ იმ ქცევის განმტკიცება, რომელიც უფრო უახლოვდება სასურველ საბოლოო ქცევას.

ქცევის ფორმირების საშუალებით, ჩვენ შეგვიძლია მოსწავლეებს დავეხმაროთ შეიძინონ მთელი რიგი როტული აკადემიური უნარ-ჩვევები და ისწავლონ საკლასო ოთახში მისაღები საქციელი. არა-კეთილგონივრულია იმის მოლოდინი, რომ მოსწავლეთა ქცევა ერთ დღე-დამეში შეიცვლება, განსაკუთრებით მაშინ, როცა როტულ უნარ-ჩვევებზე ვაკეთებთ აქცენტს. თუ გვინდა, რომ მოსწავლეთა ქცევა რადიკალურად შეიცვალოს, ჩვენ მათი ქცევის ფორმირება ნაბიჯ-ნაბიჯ უნდა მოვახდინოთ მანამ, სანამ სასურველ საბოლოო ქცევას არ მივაღწეოთ.

წინმსწრები სტიმულები

ოპერანტული განაირობებულობის ზემოთ მოყვანილ მაგალითებში ჩვენი ყურადღება, ძირითადად, სასურველი ქცევის შედეგებზე იყო მიმართული. მაგრამ სტიმული, რომელიც წინ უძღვის სასურველ ქმედებას (ე. ი. წინმსწრები სტიმული), შეიძლება არანაკლებ ეფექტური იყოს. მითითება, განზოგადება და დისკრიმინაცია წინმსწრები სტიმულების მაგალითებს წარმოადგენს.

მითითება - მოსწავლეები უფრო გამოავლენენ სასურველ ქცევებს, როცა რეგულარულად შევახსენებთ, ანუ მივუთითებთ, თუ როგორ საქციელს ველოდებით მათგან. ასეთი მითითება ხშირად არავერ-ბალურ (არასიტყვიერ) სიგნალებსაც მოიცავს (მაგ. პატარა ზარის დარეკვა, შუქის ანთებაჩქრობა და ა.შ.).

განზოგადება - როცა მოსწავლეები დაინახავენ, რომ მასწავლებელი მათ საპასუხო ქცევას გარკვეულ სიტუაციებში ამტკიცებს (რაც წინმსწრები სტიმულის როლს ასრულებს), ისინი იმავე საპასუხო ქმედებას გამოაქვედავნებენ მსგავს სიტუაციაში. სხვაგვარად რომ ვოჭვათ, ისინი საპასუხო ქცევის განზოგადებას ახდენენ.

დისკურსიმინაცია - ხანდახან ადამიანები ხვდებიან, რომ ზოგიერთი საპასუხო ქცევის განმტკიცება მხოლოდ გარკვეული სტიმულის არსებობის შემთხვევაში (ე.ი. გარკვეულ გარემოში) ხდება. როცა მოსწავლეები ხვდებიან, რომ ერთი და იგივე საპასუხო ქმედება მტკიცდება ერთი სტიმულის არსებობის შემთხვევაში, მაგრამ არ მტკიცდება სხვა, თუნდაც მსგავსი სტიმულის არსებობის შემთხვევაში, მათ უკვე შეუძლიათ სტიმულების დისკრიმინაცია ანუ განსხვავება.

დისკრიმინაციის სტიმულის გამოყენება ადვილია საკლასო ოთახში. მასწავლებელმა პირდაპირ უნდა უთხრას მოსწავლეებს, ან მიახედროს, როგორი ქცევებია მისაღები და სასურველი: „იმისათვის რომ თქვენ შექმნა, კარგი ნიშანი, ვარსკვლავი და ა.შ. დაიმსახუროთ, შემდეგნაირად უნდა მოიქცეთ...“ ამგვარად, მოსწავლეები დროს და ენერგიას არასასურველ საქმიანობებზე ადარ დახარჯავენ. თუ მოსწავლეებმა იციან, რომ მათი ქცევები შედეგს გამოიღებს, ისინი ხშირად უფრო მონდომებით იმუშავებენ.

არასასურველი ქცევის შემცირება და აღმოფხვრა

ჩვენი ყურადღება აქამდე, ძირითადად, იმაზე იყო მიმართული, თუ როგორ შეგუწეოთ ხელი მოსწავლეთა სასურველი ქცევების განმტკიცებას. მნიშვნელოვანია განვიხილოთ ისიც, თუ როგორ შეიძლება შევამციროთ და აღმოვგხვრათ მოსწავლეთა არასასურველი ქმედებები, რომლებიც ხელს უშლის მათ (და შესაძლოა, აგრეთვე, მათ თანაკლასებულებს) სწავლაში და წარმატების მიღწევაში. ბიჰევიორისტები ამის რამდენიმე სტრატეგიას გვთავაზობენ: გაქრობა, მითითება, შეუთავსებელი ქმედებების განმტკიცება და დასჯა.

გაქრობა - განმამტკიცებელი სტიმული აძლიერებს მოქმედებას. მაგრამ რა ხდება, როცა მთლიანად შევწყვებოთ განმამტკიცებელი სტიმულის გამოყენებას? ქცევის სიხშირე შემცირდება და ბოლოს კი საერთოდ გაქრება. ამ პროცესს ქცევის გაქრობა ეწოდება. მაგალითად, ისევ ვატო გავიხსენოთ: თუ მის მასხრობას უურადღებას ადარ მივაქცევთ, მან შეიძლება შეწყვიტოს ცუდად მოქცევა. თუმცა, რამ უნდა გახსხოვდეს:

1. განმამტკიცებელი სტიმულის მოშორება უოველოვის მაშინვე არ ამცირებს არასასურველი ქმედების სიხშირეს. ხანდახან ქცევის სიხშირე დროებით იზრდება კიდეც, შემდეგ კი მცირდება და, საბოლოოდ, საერთოდ ქრება.

2. ხანდახან არასასურველი ქცევის სიხშირე საერთოდ არ მცირდება, როცა ჩენ მას განმამტკიცებელ სტიმულს მოვაჭორებთ. ასეთ შემთხვევაში (როცა ქმედება არ ქრება) საგსებით

მოსალოდნელია, რომ ჩვენ ვერ შევძელით ყველა განმამტკიცებელი სტიმულის მოშორება/შეწყვეტა. მაგალითად, ვატოს თანაკლასელები შეიძლება აგრძელებენ სიცილს მის მასხრობაზე, მიუხედავად იმისა, რომ მასწავლებელი მას იგნორირებას უკეთებს. ქცევა მხოლოდ მაშინ გაქრება, თუ მას ყველა განმატკიცებელ სტიმულს მოვაშორებთ.

მითითება - მოსწავლეებს შეიძლება არამარტო შევახსენოთ, თუ როგორ უნდა მოიქცენენ, არამედ მივუთითოთ, თუ როგორი საქციელი არ არის მისაღები. ჩვენ შეგვიძლია მიმიკა, ჟესტიკულაცია გამოვიყენოთ, რათა მივახვდეროთ მოსწავლეები, რომ არ მოგვწონს მათი საქციელი და გზინდა, რომ იგი შეწყდეს. ოუმცა, ხანდახან ასეთი სტრატეგიები არ ჭრის და მასწავლებელს უფრო აშკარა და გასაგები მეთოდების გამოყენება უწევს. ასეთ შემთხვევაში შეიძლება სიტყვიერი მითითება უფრო ეფექტური იყოს. მაგალითად, მასწავლებელს შეუძლია მოსწავლის სახელი ხმამაღლა წარმოოქმას, შეახსენოს მას, თუ რა არის მისაღები საქციელი მოცემულ სიტუაციაში და დაანახოს, რა არის არასასურველი ქმედება.

შეუთავსებელი ქცევების განმტკიცება - არასასურველი ქცევის სიხშირის შემცირება შესაძლებელია ალტერნატიული/სხვა ქცევების განმტკიცებით. იდეალურ შემთხვევაში ეს ორი ქცევა ერთმანეთთან შეუთავსებელი უნდა იყოს, ანუ მათი ერთდროულად შესრულება შეუძლებელი უნდა იყოს. მაგალითად, ჩვენ ვამტკიცებთ შეუთავსებელ ქცევებს, თუ ჩვენ ზედმეტად აქტიურ მოსწავლეს ვაქებთ, როცა ის წყნარად ზის: წყნარად ჯდომა შეუთავსებელია საკლასო თთახში სიარულსა და მოუხვენრად ტრიალთან.

დასჯა - გავიხსენოთ, რომ განმამტკიცებელი სტიმული არის შედეგი, რომელიც ქცევის სიხშირეს ზრდის. დასჯა კი არის შედეგი, რომელიც მოქმედების სიხშირეს ამცირებს. დასჯის ორი სახეობა არსებობს: პოზიტიური დასჯის შემთხვევაში ჩვენ მოსწავლეს ვაძლევთ ახალ სტიმულს, სავარაუდოდ, რამე ისეთს, რაც მოსწავლეს არ მოსწონს და არ უნდა და ამის შედეგად ქცევის სიხშირე იქლებს. მაგალითად, თუ მასწავლებლის დატუქსვა ამცირებს იმ ქმედების სიხშირეს, რომელსაც ის მოჰყვება, პოზიტიური დასჯის მაგალითს წამოადგენს. ნებატიური დასჯის შემთხვევაში მოსწავლეს ვაცილებთ არსებულ სტიმულს, სავარაუდოდ, რამე ისეთს, რაც მას მოსწონს და რისი დაკარგვაც არ უნდა. პრივილეგიის დაკარგვა, ჯარიმა (მაგალითად, დაგროვილი ქულების დაკარგვა) ნებატიური დასჯის მაგალითებს წარმოადგენს.

ბევრი ბიაქციორისტი თვლის, რომ სასჯელი ქცევის შეცვლის არაეფექტური მეთოდია. მან შეიძლება დროებით ჩაახშოს ქცევა, მა-

გრამ ვერ შეძლებს მის მთლიანად აღმოფხვრას. მათი აზრით, მასწავლებელმა ყურადღება უნდა მიაქციოს სასურველი ქცევის განმტკიცებას და არა არასასურველი ქცევის დასჯას. ის ბიჭვიორისტები კი, რომელებიც თვლიან, რომ სასჯელი შეიძლება ეუპტური იყოს, ავირჩევები, რომ სასჯელი მხოლოდ იმ შემთხვევაში გამოვიყენოთ, თუ სასურველი ქცევის განმტკიცებას ვედარ შევძლებთ. როცა დასჯა აუცილებელია, ის, რაც შეიძლება, რბილი უნდა იყოს. მმიმე სასჯელს, რომელიც, მაგ. რამდენიმე კვირა ან თვე გრძელდება, ან რომელიც სერიოზულ ზიანს აყენებს მოსწავლის თვითშეფასებას, ხშირად არასასურველ შედეგამდე მივყავართ. ასეთ დროს შედეგად ვიღებთ გულისწყრომას, გაბრაზებას, მტრულ დამოკიდებულებას, გაკვეთილების გაცდენას და ა.შ. ფიზიკური ან ფსიქოლოგიური დასჯა არამარტო არაეფექტური, არამედ არაპუმანური და არაეთიკურია.

ამრიგად, ვნახეთ, რომ ბიჭვიორისტების თეორიას მნიშვნელოვანი პრაქტიკული გამოყენება აქვს მოსწავლის ქცევის მართვაში. თუმცა, უნდა თქვას ისიც, რომ აქ უგულებელყოფილია მოსწავლის, როგორც აქტიური პიროვნების როლი საკუთარი ქცევის რეგულაციაში, რასაც ხაზგასმით აღნიშნავდნენ დ. უზნაძე და პუმანისტური ფსიქოლოგიის წარმომადგენლები.

სოციალური დასწავლის თეორია

ამ თავის წაკითხვის შემდეგ თქვენ გეცოდინებათ:

რა არის სოციალური დასწავლის თეორიის ძირითადი პრინციპები;

რას ნიშნავს მოდელირება და რა გავლენას ახდენს იგი მოსწავლეთა ქცევაზე;

რას ნიშნავს ქცევის თვითრეგულაცია და როგორ ვითარდება ეს უნარი მოსწავლეებში;

რა სტრატეგიები შეიძლება გამოიყენოთ იმისათვის, რომ ხელი შეუწყოთ მოსწავლეებში თვითრეგულაციის განვითარებას;

რას ნიშნავს სწავლის თვითრეგულაცია და რა მეტაკოგნიტურ პროცესებს მოიცავს იგი.

სოციალური დასწავლის თეორია თავდაპირველად ბიპევიორიზმზე იყო დაფუძნებული. ეს თეორია ბიპევიორიზმის ძირითად პრინციპებს ეთანხმება, მაგრამ უფრო მეტად აქცენტს გონიერივ პროცესებზე აკეთებს. იგი ხაზს უსვამს აზროვნების გავლენას ქცევაზე და ქცევის გავლენას აზროვნებაზე. სოციალური დასწავლის თეორიის მთავარი ავტორია ალბერტ ბანდურა. ქვემოთ მოცემულია სოციალური დასწავლის თეორიის ძირითადი პრინციპები და მათი მნიშვნელობა:

ადამიანები სწავლობენ სხვა ადამიანებზე, ანუ მოდელებზე დაკვირვების საშუალებით. მაგალითად, მოსწავლეს, მასწავლებელზე დაკვირვებით, შეუძლია ისწავლოს წერა, სიტყვების სწორად წარმოთქმა ან მაგალითების ამოსნა.

სწავლა შინაგანი პროცესია, რომელმაც შეიძლება გამოიწვიოს ან არ გამოიწვიოს ქცევის ცვლილება. ზოგიერთი რამ, რასაც ადამიანები სწავლობენ, დაუყოვნებლივ აისახება მათ ქცევაზე; ზოგიც მხოლოდ

გარევეული პერიოდის განმავლობაში იწვევს ცვლილებას. მაგრამ არის შემთხვევებიც, რომ ადამიანები სწავლობენ, მაგრამ ეს არასოდეს ახდენს გავლენას მათ ქმედებაზე.

ადამიანები და მათი გარემო ორმხრივად ახდენენ გავლენას ერთ-მანეთზე. ბიპევიორიზმი ძირითად აქცენტს აკეთებს იმაზე, თუ რა გაგლენას ახდენს გარემო ადამიანის ქვევაზე. მაგრამ, თავის მხრივ, ადამიანის ქმედებებიც არანაკლებ გავლენას ახდენს გარემოზე. მაგალითად, მოსწავლის საპასუხო ქმედებები (საგნები, რომლებსაც ის აირჩევს, თანაკლასელები, რომლებთანაც მეგობრობს, კლასგარეშე ინტერესები) განსაზღვრავს, თუ რისი სწავლის შესაძლებლობა ექნება მას და რა შედეგს მიაღწევს მომავალში.

ადამიანის ქმედება გარეკვეულ მიზნებზეა მიმართული. სოციალური დასწავლის თეორიის თანახმად, ადამიანები ისახავენ მიზნებს და, შესაბამისად, ამ მიზნების მისაღწევად მიმართავენ თავიანთ ქმედებებს; ისინი მოტივირებული არიან, მიზნებს მიაღწიონ. მოსწავლეებს სხვადასხვაგარი მიზანი შეიძლება ჰქინდეთ, მაგალითად, კარგი ნიშნები, თანაკლასელების შორის პოპულარულობა, კლასის გამრთობის რეპუტაცია ან სპორტში წარმატება.

ადამიანის ქცევა თანდათანობით უფრო თვითორეგულირებული ხდება. პატარა ბავშვების ქცევას მნიშვნელოვნად აკონტროლებენ და მართავენ სხვა ადამიანები: მშობლები, უფროსი დები და ძმები, ბავის მასწავლებლები და ა.შ. ბავშვის ზრდასთან ერთად იზრდება ის პასუხისმგებლობაც, რომელსაც იგი საკუთარ ქცევაზე იღებს. მოზრდილი ბავშვები თვითონ წარმართავენ და აკონტროლებენ თავიანთ ქცევას და აზროვნების პროცესებს, რათა დასახულ მიზნებს მიაღწიონ. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, მათი თვითორეგულაციის უნარი თანდათანობით იზრდება.

სოციალური დასწავლის თეორიის ძირითადი პრინციპები და მათი მნიშვნელობა განათლებაში

პრინციპი	მნიშვნელობა	მაგალითი
დაკვირვებით სწავლა	აჩვენეთ მოსწავლებს ახალი ქცევის მაგალითები; ამით თქვენ მათ ახალი ქმედებების სწრაფად ათვისებაში დაეხმარებით.	აჩვენეთ მოსწავლებს, თუ როგორ შეიძლება კონფლიქტების ეფექტურად გადაჭრა. შემდეგ სთხოვეთ მათ კონფლიქტის გადაჭრის სცენარი როლებში გაითამაშონ.
სწავლა როგორც შინაგანი პროცესი, რომელიც შეიძლება აისახოს ან არ აისახოს ქცევაზე	გახსოვდეთ, რომ ახლად ნასწავლი მასალა ყოველთვის დაუყოვნებლივ არ ახდენს გავლენას მოსწავლის ქმედებაზე; ის შეიძლება მოგვიანებით აისახოს მის ქცევაზე.	მიმართეთ შესაბამის ზომებს, როდესაც მოსწავლე საკლასო ოთახში ქცევის წესებს არღვევს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, შეიძლება სხვა მოსწავლეებიც მიბაძონ.
ადამიანების და გარემოს ურთიერთგავლენა	წააქტეთ მოსწავლები, ისეთი არჩევანი გააკეთონ, რაც მათი სწავლისთვის სასარგებლო იქნება.	აუხსენით მოსწავლეებს, თუ რატომ არის სასარგებლო კლისტარებულ წრეებში მონაწილეობის მიღება.

<p>მიზანმიმართული მოქმედება</p>	<p>გაამხნევეთ მოსწავლეები, პროდუქტიული მიზნები დაისახონ, განსაკუთრებით კი ისეთი მიზნები, რომლებიც დიდ ძალისხმებას მოითხოვს, მაგრამ მიღწვადია.</p>	<p>ახალი მასალის სწავლების დროს, სთხოვეთ მოსწავლეებს, წინასწარ განსაზღვრონ რისი სწავლა შეუძლიათ ურთი კვირის განმავლობაში.</p>
<p>ქცევის თვითრეგულაცია</p>	<p>ასწავლეთ მოსწავლეებს გვექმდეთ სწავლის და ქცევის სტრატეგიები.</p>	<p>მიეცით მოსწავლეებს იმის კონკრეტული მაგალითები, თუ როგორ შეიძლება შეასეენონ საკუთარ თავს, რისი მოტანა სჭირდებათ სკოლაში.</p>

თხ. გვ. 125

ალბერტ ბანდურა: მოდელირება და დაკვირვებით სწავლა

ბანდურას აზრით, სკინერის აქცენტი მოქმედების შედეგებზე, ძირითადად, იგნორირებას უკეთებს მოდელირებას - სხვა ადამიანის მოქმედების იმიტაციას. ბანდურა თვლიდა, რომ ადამიანები ეფექტურად სწავლობენ სხვა ადამიანზე, ანუ მოდელზე დაკვირვებით. ადამიანებს სხვების იმიტაციის/მიბაძვის უნარი დაბადებიდან მოსდევთ. ისინი სწავლობენ მრავალი ფსიქომოტორული ქმედების შესრულებას სხვა ადამიანებზე დაკვირვებით, როგორც შედარებით მარტივ (მაგალითად, კბილების გახეხვა), აგრეთვე გაცილებით უფრო რთულ ქმედებებს (მაგალითად, ცეკვა ან პიანინზე დაკვრა). ადამიანები ეუფლებიან ბევრ ისეთ ქცევას, რომელიც კოგნიტურ ან ემოციურ კომპონენტებს შეიცავს. მაგალითად, მოსწავლეები:

- კითხვას უფრო კარგად სწავლობენ, როცა მშობლები ხშირად უკითხავენ;
- იძენენ გარეპეტიული სტიმულის ან სიტუაციის შიშს, თუ ხედავენ, რომ სხვა ადამიანები ასეთ ვითარებაში შიშის გრძნობას ავლენენ;
- უფრო კარგად უმკლავდებიან უცნობი ადამიანის გამოწვევას, თუ მათ დაინახეს, რა წინადდეგობის გაწევის სტრატეგიები გამოიყენა მათმა თანაბროლება.

ბევრი მოდელი, რომელთაგანაც ადამიანები სწავლობენ, ცოცხალი მოდელები არიან, რეალური ადამიანები, რომლებსაც შეიძლება დააკვირდნენ, თვალყური ადევნონ. აგრეთვე, ადამიანები ხშირად სწავლობენ სიმბოლური მოდელებისგან, წიგნებში, კინოფილმებში, ტელევიზორში ან მედიაში ასახული რეალური ან გამოგონილი ფიგურებისგან ან პერსონაჟებისგან. სოციალური დასწავლის თეორეტიკოსები ტერმინ მოდელირებას ხანდახან იყენებენ იმის აღსაწერად, თუ რას აკეთებს მოდელი. ამ შემთხვევაში მოდელირება მოქმედების დემონსტრაციას ნიშნავს. სხვა შემთხვევებში კი - მოქმედების იმიტაციას ანუ მიბაძვას.

მოდელირების გავლენა მოსწავლის ქცევაზე

მოსწავლეებზე გავლენას ახდენს არამარტო მოდელის ქცევა, არამედ ის შედეგები, რომლებიც მოდელის მოქმედებას მოსდევს. ბანდურა მიიჩნევს, რომ მოდელირებამ მოსწავლის ქცევაზე შეიძლება შემდგენაირად მოახდინოს ქემოქმედება:

დაკვირვებით სწავლის უფექტი: მოსწავლე, რომელიც თვალს ადევნებს მოდელს, იძენს იმ ქცევას, რომელსაც მოდელი ამჟღავნებს. მოდელების დანახვით და მოსმენით, მოსწავლეები სწავლობენ ცურვას, სწორად წარმოოქმას, მათემატიკური ამოცანების ამოხსნას, ფიზიკის ქასპერიომენტების ჩატარებას და ა.შ. აგრეთვე, ისინი იძენენ მათი მშობლების პოლიტიკურ და რელიგიურ შეხედულებებს. მოსწავლეებმა შეიძლება აითვისონ მასწავლებლების პოზიციები და ინტერესებიც, მაგალითად, ფეხბურთის სიყვარული ან რომელიმე მეცნიერული ფენომენის შესწავლის ინტერესი.

სააასუხო ქცევის წახალისების უფექტი: მოსწავლე უფრო ხშირად გამოამჟღავნებს ადრე ნასწავლ ქცევას, თუ ის დაინახავს, როგორ წაახალისეს მოდელი იმავე ქმედებისთვის. მაგალითად, მოსწავლეები უფრო დროულად შეასრულებენ დავალებებს და უფრო ითანამშრომლებენ ერთმანეთთან (მოქმედებები, რომელთა შეს-

რულება მათ დიდი ხნის წინ ისწავლება), თუ ხედავენ, როგორ აქეზებს მასწავლებელი სხვა მოსწავლების ამ ქმედებებს.

საპასუხო ქცევის შეკავების ეფექტი: მოსწავლე უფრო იშვიათად გამოამჟღავნებს ადრე ნასწავლ ქცევას, თუ დაინახავს, როგორ დასაჯეს მოდელი იმავე ქმედებისთვის. მაგალითად, უფრო ნაკლები იმის ალბათობა, რომ მოსწავლე აგრესიულად მოიქცევა თანატოლების მიმართ, თუ ის ნახავს, როგორ დაისაჯა მისი თანაკლასელი აგრესიული ქცევის გამომჟღავნებისთვის. შესაბამისად, მოსწავლე უფრო იშვიათად სთხოვს მასწავლებელს, გამოიძახოს, როცა ხედავს, როგორ აკრიტიკებს და დასცინის მასწავლებელი მისი თანაკლასელების არასწორ პასუხებს.

საპასუხო ქცევის გამოვლენის ეფექტი: მოსწავლე უფრო ხშირად გამოამჟღავნებს იმ ქმედებას, რომელიც ადრე აკრძალული იყო და ისჯებოდა, თუ დაინახავს, რომ მოდელისთვის ამ ქმედებას უარყოფითი შედეგი აღარ მოაქვს. მიუხედავად იმისა, რომ შესაძლოა მოსწავლე გაკვეთილზე საღვეო რეზინის დეჭვისთვის, დავალების გადაწერისთვის და დერეფანში ჩხებისთვის ერთხელ უკვე დაისაჯა და, შესაბამისად, მსგავსი მოქმედებებისგან თავის შეკავება ისწავლა, ამ ქმედებებმა შეიძლება ისევ იხინოს თავი, თუ მისი თანაკლასელები ანალოგიური საქციელისთვის არ ისჯებიან.

ეფექტური მოდელების დამახასიათებელი თვისებები

მოსწავლებზე ყოველთვის როდი ახდენენ გავლენას ადამიანები, რომლებსაც თავიანთ გარმოცვაში ან მედიაში ხედავენ. როდის უფრო მოსალოდნელია, რომ მოსწავლეებმა სხვა ადამიანების მოქმედებები აითვისონ? ამ კითხვაზე პასუხს შემდეგი სავარჯიშო გაგიადვილებთ:

ჩამოწერეთ იმ ხუთი ადამიანის სახელი, რომელთაც დიდ პატივს სცემთ და რომელთაც განდათ, რომ მიბაძოთ. შემდეგ ამ ადამიანების სახელებს გვერდით მიუწერეთ მიზეზები, თუ რატომ სცემთ მათ პატივს.

დიდია იმის ალბათობა, რომ იმ ადამიანებს, რომლებიც თქვენ აარჩიეთ, გააჩნიათ ქვემოთ მოცემული ერთი ან რამდენიმე

დამახასიათებელი თვისებება:

კომპუტერულმა - მოწაფეები, ჩვეულებრივ, ცდილობენ, ისეთ ადამიანებს მიძაონ, რომელთაც რაღაცის კარგად გაკეთების უნარი აქვთ. ისინი შეეცდებიან, პროფესიონალ კალათბურთის მოთამაშეს მიძამონ, და არა მოუქნელ თანაკლასებდა. აითვისებენ იმ მასწავლებლის მათემატიკური ამოცანების ამონების სტრატეგიებს, რომელმაც იცის, რას აკეთებს, და არა იმ მასწავლებლისას, რომელიც ხშირად უშვებს შეცდომებს დაფაზე. სკოლამდელი ასაკის ბავშვებსაც კი ახასიათებთ კომპუტერული და არაკომპუტერული მოდელების გარჩევის უნარი.

მოწაფეები სარგებელს იღებენ არამხოლოდ მოდელების ქცევაზე დაკვირვებით, არამედ კომპუტერული მოდელების მიერ შექმნილ ნამუშევრებზე დაკვირვებით და მათი შესწავლით. მაგალითად, მოწავლებს შეუძლიათ, სასარგებლო სტრატეგიები ისწავლონ გამოჩენილი მხატვრების (მაგ. სეზანის და ვან გოგის) ნამუშევრებზე დაკვირვებით; პროფესიონალი მუსიკოსების მრავალფეროვანი სტილით შესრულებული ნაწარმოებების მოსმენით.

პრესტიუჟი და ძალაუფლება - ბავშვები და მოზარდები ხშირად ბაძვენ ცნობილ და ძალაუფლების მქონე ადამიანებს. ზოგიერთი უფექტური მოდელი (მსოფლიო ცნობილი ლიდერი, სახელგანთქმული ოლეტი, პოპულარული როკ-ვარსკვლავი) შეიძლება ქვენის მასტერბით ან საერთაშორისო დონეზე იყოს ცნობილი. ზოგიერთი მოდელის (მაგალითად, სკოლის ფეხბურთის გუნდის კაპიტნის, სტუდენტური კავშირის ლიდერის) პრესტიუჟი და ძალაუფლება კი შეიძლება უფრო ღოკალიზებული იყოს.

მასწავლებელმა თავისი ქმედებით მოსწავლებს სასურველი ქცევის მაგალითები უნდა მისცეს. აგრეთვე, უნდა გააცნოს ისეთი მოდელები, რომლებიც, მოსწავლეთა აზრით, კომპუტერულები და პრესტიულები არიან. მაგალითად, მასწავლებელმა შეიძლება სკოლაში დაპატიჟოს ადგილობრივი პროფესიონები (მაგალითად, პოლიციელები, პოლიტიკოსები, უწყნალისტები, ექიმები), რათა მოსწავლეებთან თავიანთი უნარების დემონსტრირება შეძლონ.

„სქესისთვის შესაფერისი“ ხაჯიელი - მოწაფეები ისეთ მოქმედებებს უფრო სწავლობენ და ითვისებენ, რომლებიც, მათი აზრით, მათი სქესისთვის არის შესაფერისი და დამახასიათებელი. ადამიანები სხვადასხვანაირად განსაზღვრავენ იმას, თუ რა არის ამა თუ იმ სქესისთვის დამახასიათებელი საქციელი. მაგალითად, ზოგიერთი გოგონა შეიძლება მოერიდოს მათემატიკას, იმიტომ რომ ის „მამაკაცური“ საგანი ჰგონია. ზოგიერთმა კარგილმა კი შეიძლება უარი თქვას სკოლის მასწავლებლობაზე, იმიტომ რომ ის „ქალების“ საქმედ მიაჩნია. ქალი მათემატიკოსების და მამაკაცი მასწავლებელის გაცნობა შეცვლის მოსწავლეების შეხედულებებს იმის შესახებ, თუ რა მოქმედებებია გარკვეული სქესისთვის შესაფერისი.

მოქმედება, რომელიც მოხსენელოს სიტუაციისთვის არის რელევანტური (მნიშვნელოვანი, სასარგებლო) - მოსწავლეები იმ ქცევებს უფრო სწავლობენ და ითვისებენ, რომლებსაც, მათი აზრით, გარკვეულ ვითარებაში გამოიყენებენ. მაგალითად, უფრო მოსალოდნელია, რომ საშუალო კლასის მოსწავლე მიბაძავს პოპულარული თანაკლასები გოგონას ჩატვლობის სტილს, თუ ის ფიქრობს, რომ ამგვარად ჩატმა მასაც დაეხმარება, პოპულარული გახდეს.

საკლასო ოთახში მასწავლებელი სხვადასხვა ქცევის მაგალითს აძლევს მოსწავლეებს. მაგრამ მოსწავლეები მხოლოდ იმ ქცევას მიბაძვნი, რომელიც, მათი აზრით, სასარგებლო და ნაყოფიერია. ამიტომაც, მასწავლებელმა უნდა აუხსნას და დაანახოს მოსწავლეებს, რატომ არის მოსწავლეთათვის გამოსადევი ის უნარები, რომლებსაც ისინი ასწავლიან (მაგალითად, წერის უნარი, პრობლემების გადაჭრის უნარი).

დაპირვებით სწავლა: როგორ დაეხმაროთ მოსწავლეებს, რომ ადვილად ისწავლონ მოღელებისგან

ბანდურა თვლის, რომ ოთხი პირობაა აუცილებელი იმისათვის, რომ მოსწავლეებმა წარმატებით ისწავლონ სამაგალითო ქვემატება და პირვებით: ყურადღება, შენარჩუნება, გამეორება და მოტივაცია.

ყურადღება - მოწავემ რომ ეფექტურად ისწავლოს, ყურადღება უნდა მიაქციოს მოღელს. ზოგადად, მოსწავლეები ყურადღებას აქცევნენ ისეთ მოღელებს, რომლებიც მიმზიდველნი, წარმატებულნი, საინტერესონი და პოპულარულნი არიან. საკლასო ოთახში მასწავლებელს შეუძლია მოსწავლეების ყურადღება მიიჰყოს პრეზენტაციით, სიახლეებისა და სიურპრიზების გამოყენებით და მოსწავლეებში მოტივაციის გაღვიძებით.

შენარჩუნება - ყურადღების მიქცევის შემდეგ მოწავემ უნდა დაიმახსოვროს, თუ რას აკეთებს მოღელი. მოსწავლეები ინფორმაციას უფრო ადვილად გაიხსენებენ, თუ ეს ინფორმაცია მათ შეხსიერებაში სხვადასხვა სახით (მაგ. ვიზუალურად და სიტყვიერად) იქნება აღბეჭდილი. მასწავლებელმა მოსწავლეებს შეიძლება აჩვენოს ქცევის მაგალითი და, ამასთანავე, სიტყვიერად აღწეროს და ახსნას, თუ რას აკეთებს.

გამეორება - ყურადღების და დამახსოვრების შემდეგ მოსწავლემ უნდა შეძლოს ქცევის გამეორება. უმჯობესია, მოსწავლემ სასურველი ქცევა დანახვის და დაკორვებისთანავე გაიმეოროს. მასწავლებლმა უნდა შეაფასოს მოსწავლის მცდელობა: აუსხნას, თუ რა გააქეთა კარგად და რისი გაუმჯობესებაა საჭირო.

მოტივაცია - მოწაფეს უნდა პქონდეს მოტივაცია, რომ ესა თუ ის ქცევა გამოავლინოს. მოსწავლეები უფრო მოტივირებულნი არიან, მიბაძონ მოდელს, თუ ფიქრობენ, რომ ამისთვის შექებას ან რამე ჯილდოს დაიმსახურებენ. მოსწავლეთა მოტივაციის ასამაღლებლად მასწავლებელს სხვადასხვა სტრატეგიის გამოყენება შეუძლია.

ის. II - გვ. 9

თვითრეგულაცია

სოციალური დასწავლის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ცნებაა თვითრეგულაცია. ბანდურა ვარაუდობდა, რომ ადამიანები აკვირდებიან საკუთარ საქციელს, მას საკუთარი სტანდარტების მიხედვით აფასებენ და, შესაბამისად, აქებენ და სჯიან საკუთარ თავს. კარგად შესრულებული საქმის შემდეგ ყველას გამოგვიცდია კამაყოფილების გრძნობა. ასევე, თავად ვხვდებით, როცა არც ისე კარგად შევასრულეთ სამუშაო. თვითრეგულაციის ასპექტებს წარმოადგენს: სტანდარტები და მიზნები, რომლებსაც საკუთარ თავს ვუსახავთ; მეთოდები, რომლებსაც საკუთარი გონიერივი პროცესების და ქცევების მონიტორინგისა და შეფასებისთვის ვიყენებთ; შედეგები, რომლებსაც საკუთარ თავს ვუწევთ მიღწეული წარმატებისა თუ წარუმატებლობისთვის. თუ ჩვენს ფიქრებსა და ქმედებებს თვითონ ვაკონტროლებთ, და არა სხვა ადამიანები და გარემოებები, ესე იგი, გაგვაჩნია თვითრეგულაციის უნარი.

მოსწავლეების თვითრეგულაციის უნარი ასაკთან ერთად იზრდება. ცხრილში მოცემულია, თუ როგორ ვთარდება თვითრეგულაცია სკოლის ასაკის მოსწავლეებში.

თვითონგებულაცია სხვადასხვა ქლასის მოსწავლეებში

ქლასი	ასაკისთვის დამასახიათუ- ბელი თავისებურებები	სტრატეგიების მაგალითები
1-2	<ul style="list-style-type: none"> გარემოების დამასახიათუბელი აქტო მოზრდილი ადამიანების ქცევის სტანდარტები თანდათანობით უფითარდებათ დამოუკიდებლად სწავლისა და მიზნების დასახვის უნარი ქცევის სამართავად ხანდახან იყენებენ გეოცენტრულ მეტყველებას შეუძლია ათ შეაფასონ საკუთარი ქცევის ეფექტურობა და სათანადობა; თავს დამნაშავედ გრძნობენ, როცა რამეს აშავებენ მოსწავლეებს იმპულსების, ემოციების და უურადღების თვითკონტროლის უნარი განსხვავებული ოდენობით ახასიათებთ; თანატოლებთან ურთიერთობა და აკადემიური მოსწრება დამოკიდებულია მოსწავლეების თვითკონტროლის უნარზე 	<ul style="list-style-type: none"> დაანახეთ მოსწავლეებს, თუ როგორ შეიძლება ქცევა მათ მიზნების მიღწევაში დაეხმაროს. აგრეთვე, აუხსენით, თუ როგორ ქცევას შეუძლია ხელი შეუშალოთ მიზნების მიღწევაში გაკვეთილი ისე დაგეგმეთ, რომ მოსწავლეებს შესაძლებლობა მიეცო, დავალებების ნაწილი დამოუკიდებლად შეასრულონ მიეცით მოსწავლეებს შესაძლებლობა, ერთმანეთს შორის პატარა კონფლიქტები თვითონ გადაჭრან; იმ შემთხვევაში ჩაერიეთ, თუ კონფლიქტი გაძლიერდა როცა მოსწავლეები იმპულსურად იქცევიან და ვერ ახდენენ საკუთარი ემოციების კონტროლს, მიეცით მითითებები და აუხსენით, რა შედეგი შეიძლება მოჰყვეს მათ საქციელს

ქლასი	ასაკისთვის დამახასიათებელი თავისებურებები	სტრატეგიების მაგალითები
3-5	<ul style="list-style-type: none"> • თ ა ნ დ ა თ ა ნ ო - ბით უმჯობესდება სა - კუთარი ნაზუშევრის და პროგრესის შეფასების უნარი • განიცდიან და - ნაშაულის და სირცე - ვილის გრძნობას, როცა წარუმატებლობას განიცდიან, ან მორალურ წესებს არღვევენ • იწყებენ თვით - რეგულირებული სწავ - ლის სტრატეგიების გამოყენებას (მაგალი - თად, შეგნებულად ცდი - ლობენ ურადღების კონცენტრაციას, მოკლე დავალებების სახლში დამოუკიდებლად შეს - რულება შეუძლიათ) 	<ul style="list-style-type: none"> • წახალისეთ მოსწავ - ლები, რომ თავიანთი ნამუ - შევარი და პროგრესი შეაფა - სონ; • სოხოვეთ მოსწავ - ლებს, შეასრულონ მარტი - ვი დავალებები, რომლებიც თვითრეგულაციის უნარს მოითხოვს (მაგალითად, სა - შინაო დავალება, დავალება, რომლის შესრულებაც პატ - არა ჯგუფებში შეუძლიათ) • წახალისეთ მოსწავ - ლები, რომ თანაკლასევლებს რჩევის ან დახმარებისთვის მიმართონ • თუ მოსწავლეებს უჭირთ თვითკონტროლი, ას - წავლეთ, როგორ მისცენ სა - კუთარ თავს მითითებები, რათა თავიანთი ქცევა გაა - კონტროლონ
6-8	<ul style="list-style-type: none"> • თანდათანობით უმჯობესდება მომავალი ქმედებების დაგეგმვის უნარი • თ ა ნ დ ა თ ა ნ ო - ბით უფრო კარგად ეუფლებიან თვით - რეგულირების სტრატ - ეგიებს, განსაკუთრებით კი ისეთ სტრატეგიებს, რომლებიც თვალსაჩინო ქცევებს მოიცავს 	<ul style="list-style-type: none"> • მიეცით მოსწავლეებს დავალებები, რომლებიც დამოუკიდებლად სწავლას მოითხოვს • ასწავლეთ მოსწავ - ლებს დავალებების დაგმბ - მვის კონკრეტული სტრატე - გიები (მაგალითად, დაურიგეთ კალენდრები სადაც ისინი ჩაწერენ)

	<p>(მაგალითად, კალენდარში წერენ დავალებებს და მათი ჩაბარების თარიღებს)</p> <ul style="list-style-type: none"> • იყენებენ თვითმოტივაციის სტრატეგიებს (მაგალითად, ცდილობენ, მოსაწყენი დავალება უფრო საინტერესო და სასალისო გახადონ, საკუთარ თავს ახსენებენ, რომ წარმატება მნიშვნელოვანია) 	<p>დავალებებს და მათი ჩაბარების თარიღებს)</p> <ul style="list-style-type: none"> • მიეცით მოსწავლებს ეფექტური სწავლის კონკრეტული მითითებები (მაგალითად, წასაკითხ დავალებასთან ერთად მიეცით კონკრეტული კითხვები, რომელებსაც კითხვის დროს უნდა უპასუხონ) • ხშირად მიეცით მოსწავლეებს შესაძლებლობა, შეაფასონ თავიანთი სწავლის პროგრესი და შემდეგ ეს შეფასება თქვენს შეფასებას შეადარონ
9-12	<ul style="list-style-type: none"> • უფრო ხშირად ისახავენ გრძელვადიან მიზნებს • თანდათანობით უფრო ქარგად ეუფლებიან კოგნიტურ თუ სწავლის სტრატეგიებს • სწავლის თვითრეგულაციის უნარი მოსწავლეებში მნიშვნელოვნად განსხვავდება 	<ul style="list-style-type: none"> • საქლასო დავალებები მოსწავლეთა გრძელვადიან მიზნებს დაუკავშირეთ • აუხსენით და მიეცით მოსწავლეებს კითხვის, სწავლის და მეცადინების ეფექტური კოგნიტური სტრატეგიების მაგალითები • მიეცით მოსწავლეებს რთული დავალებები, რომლებიც დამოუკიდებლად სწავლას მოითხოვს; იმ მოსწავლეებს, რომლებსაც ჯერ არ აქვთ სწავლის თვითრეგულაციის უნარი, კონკრეტული მითითებებით დაეხმარეთ

ob. გვ. 13; 125

თვითგანსაზღვრული ხტანდარტები და მიზნები - ადამიანთა უმეტესობას განსაზღვრული აქვს საკუთარი ქცევის ზოგადი ხტანდარტები, რომლებსაც კონკრეტულ სიტუაციებში თავიანთი ქცევების შესაფასებლად იყენებენ. აგრეთვე, ადამიანები ისახავენ კონკრეტულ მიზნებს, რომლებიც მათთვის მნიშვნელოვანია და რომელთა მიღწევას თავიანთი ქმედებებით ცდილობენ. საკუთარი მიზნების მიღწევა ყველა ადამიანს დიდ კმაყოფილებას ანიჭებს და მათ თვითეფექტიანობის შეგრძებას მნიშვნელოვნად ამაღლებს.

საკუთარი ქცევის შესაფასებლად მოსწავლეები განსხვავებულ სტანდარტებს ქმნიან და განსხვავებულ მიზნებს ისახავენ. მაგალითად, მერაბი შეიძლება გამუდმებით იმაზე ზრუნავდეს, რომ უმაღლესი ქელები მიიღოს, ხოლო თეა უფრო დაბალი ნიშნებითაც შეიძლება დაქმაყოფილდეს. ბანდურას აზრით, მოსწავლეები ხშირად ისეთ მიზნებს ისახავენ, როგორსაც მათ გარშემო მყოფი ადამიანები.

მოსწავლეები უფრო მოტივირებულნი და წარმატებულნი არიან და მიზნებს უფრო ადვილად აღწევენ, თუ მათ ეს მიზნები თვითონვე დაისახეს. იმისათვის რომ მათ თვითრეგულაციის სწავლაში დავეხმაროთ, ისეთი სიტუაციები უნდა შეუქმნათ, სადაც თვითონვე შეძლებენ საკუთარი მიზნების დასახვას. მაგალითად, შეგვიძლია მოსწავლეებს ვკითხოთ, რამდენი მათებატიკური ამოცანის ამოხსნას შეძლებენ პარასკევამდე, ან რა საკითხის შესწავლა სურთ საკლასო პროექტისათვის.

სასურველია, მოსწავლეები ისეთი მიზნების დასახვისკენ წავახალისოთ, რომლებიც დიდ ძალისხმევას მოითხოვს, მაგრამ, ამავე დროს, მიღწევადია. როცა მოსწავლეები დაბალ მიზნებს ისახავენ (მაგ. როცა ნიჭიერი მოსწავლეები დაბალი შეფასებითაც კმაყოფილნი არიან), ვერ ახერხებენ თავიანთი პოტენციალის მაქსიმალურ გამოყენებას. თუმცა, როცა მოსწავლეთა ხტანდარტები ძალიან მაღალია (მაგ. როცა არ კმაყოფილდებიან, თუ ყველა დავალებაში უმაღლესი შეფასება არ მიიღეს), ხშირად განიცდიან წარუმატებლობას. ბანდურას აზრით, ასეთი მოსწავლეები ზედმეტად მშვიოთვარენი და დეპრესიულნი ხდებიან, თუ ვერ ახერხებენ იმ მიზნების მიღწევას, რომლებიც თვითონვე დაისახეს. მასწავლებელმა მათ უნდა დაანახოს, რომ სრულყოფილება არარეალური მიზანია და როცა ახალ და როულ დავალებებს ასრულებ, ხშირად შეცდომები გარდაუვალია.

ემოციური რეგულაცია - თვითრეგულაციის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტია ემოციური რეგულაცია. ემოციური რეგულაცია მოიცავს იმის ცოდნას, თუ რა ემოციური განცდა გაგვაჩნია მოცემულ მომენტში. აგრეთვე, იგი მოიცავს ემოციების კონტროლის უნარსაც. მასწავლებელმა შეიძლება მოსწავლეებთან ერთად განიხილოს, რა სტრატეგიები უნდა გამოიყენონ ბავშვებმა, როცა ზედმეტად აღგზნებულნი, გაბრაზებულნი ან მოწყენილნი არიან. წიგნის კითხვა,

თამაში, გრძნობების ისეთი ადამიანებისთვის გაზიარება, რომლებიც მათ გაკრიტიკების და გაკიცხვის გარეშე მოუსმენენ, ან, უბრალოდ, ცოტა ხნით განმარტოვება ასეთი სტრატეგიების მაგალითებს წარმოადგენს. აგრეთვე, ემოციური რეგულაცია მოიცავს მოვლენების დადებითი მხარეების დანახვას. მაგალითად, მოსწავლე, რომელმაც ტესტში დაბალი შეფასება მიიღო, ამ მოვლენას შეიძლება მიუდგეს, როგორც გაფრთხილებას, რომ მომავალში უფრო ბეჯითად უნდა იმეცადინოს.

თვითმითოსებები - ხანდახან მოსწავლეებს იმის შეხსენება სჭირდებათ, როგორ უნდა მოიქცნენ კონკრეტულ სიტუაციაში. მასწავლებლებს შეუძლია მოსწავლეს ასწავლოს, როგორ მისცეს საკუთარ თავს მითითებები/ინსტრუქციები, ანუ როგორ შეახსენოს საკუთარ თავს, რომელი ქცევა შესაფერისი მოცემულ სიტუაციაში. ეს სტრატეგია განსაკუთრებით ეფექტურია იმ მოსწავლეებში, რომლებიც ხშირად დაუფირებლად მოქმედებენ.

თვითდაკვირვება - თვითრეგულაციის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტია საკუთარ ქცევაზე დაკვირვება, პროცესი, რომელსაც თვითდაკვირება ეწოდება. მნიშვნელოვანი მიზნების მიღწევა რომ შეძლოთ, პროგრესის ობიექტურად შეფასება უნდა შეგვეძლოს. როცა ვხედავთ, რომ ჩვენს ძალისხმევას შედეგი მოაქვს, ჩვენი მოტივაცია უფრო გაიზრდება.

მოსწავლეები ყოველთვის ვერ ახერხებენ საკუთარი ქცევის ეფექტურად მონიტორინგს. ხანდახან არ იციან, სწორია თუ არა მათი ქმედება. მოსწავლეებს შეიძლება თვითდაკვირვების კონკრეტული მექანიზმები ვასწავლოთ. მაგალითად, მოსწავლეს, რომელიც ხშირად ხელის აწევის გარეშე პასუხობს მასწავლებლის კითხვებს, შეგვიძლია გთხოვთ, ქაღალდის ფურცელზე თითო ხაზით აღნიშნოს, როცა მასწავლებლის კითხვას წამოძახილით, რიგგარეშე უპასუხებს. ასეთმა თვითდაკვირვებამ და ჩანაწერების გაკეთებამ შეიძლება მნიშვნელოვნად შეცვალოს მოსწავლის ქცევა.

თვითშეფასება - თვითრეგულაციის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტია თვითშეფასების უნარი, ობიექტურად და სწორად შეაფასონ საკუთარი ქცევა. მოსწავლეთა თვითშეფასების უნარი ძალიან მნიშვნელოვანია მათი მომავალი წარმატებისთვის. ქვემოთ მოცემულია თვითშეფასების რამდენიმე სტრატეგია:

- სხოვეთ მოსწავლეებს, გააკეთონ ყოველპირეული ან ყოველთვიური ჩანაწერები, სადაც შეაფასებენ, რამდენად კარგად შეასრულეს დავალებები; სთხოვეთ, აღნიშნონ შესრულებული სამუშაოს ძლიერი და სუსტი მხარეები;
- სთხოვეთ მოსწავლეებს, პატარა ჯგუფებში შეაფასონ ერთმანეთის ნამუშევრები.

• სთხოვეთ მოსწავლეებს, შექმნან საქაღალდე, სადაც თავიანთ საუკეთესო ნამუშევრებს მოუყრიან თავს; აგრეთვე, შველა ნამუშევარს თან უნდა ახლდეს მოსწავლის შეფასება.

სწავლის თვითრეგულაცია

იმისათვის რომ მოსწავლეებმა უფასტურად ისწავლონ, უნდა შეეძლოთ არამარტო საკუთარი ქცევის, არამედ საკუთარი გონიერივი პროცესების რეგულაცია. სწავლის თვითრეგულაცია მოიცავს შემდეგ შეტაკოგნიტურ პროცესებს:

მთხელების დასახვა - მოსწავლეებმა, რომლებსაც სწავლის თვითრეგულაციის უნარი აქვთ, იციან, რა მიზნების მიღწევა უნდათ კითხვის ან მეცადინეობის დროს. მათი მიზანი შეიძლება იყოს კონტენტული ფაქტების სწავლა, საგნის შესახებ ზოგადი ცოდნის მიღება, ან საკმარისი ცოდნის დაგროვება იმისათვის, რომ გამოცდა კარგად ჩააბარონ. ჩვეულებრივ, ეს მოსწავლეები კონკრეტული მეცადინეობის მიზნებს თავიანთ გრძელვადიან მიზნებთან და მისწრაფებებთან აკავშირებენ.

დაგვარულება - მოსწავლეები, რომლებსაც სწავლის თვითრეგულაციის უნარი აქვთ, წინასწარ განსაზღვრავენ, როგორ უნდა გამოიყენონ მეცადინეობისთვის განკუთვნილი დრო და რესურსები.

თვითმიზანულება - მოსწავლეებს, რომლებსაც სწავლის თვითრეგულაციის უნარი აქვთ, ხშირად მაღალი თვითევამტებურობის შეგრძენება უნდედებათ: მათ სჯერათ, რომ დავალების წარმატებით შესრულება შეუძლიათ. ისინი მთელ რიგ სტრატეგიებს იყენებენ იმისათვის, რომ უკრადდების კონცენტრაცია შესასრულებელ დავალებაზე მოახდინონ. მაგალითად, ცდილობენ, მოსაწყები დავალება უფრო საინტერესო და სახალისო გახადონ; საკუთარ თავს ახსნენებენ, რომ წარმატება მნიშვნელოვანია და დავალების წარმატებით შესრულების შემთხვევაში საკუთარ თავს ჯილდოსაც პირდებიან.

უკრადდების კონტროლი - მოსწავლეები, რომლებსაც სწავლის თვითრეგულაციის უნარი აქვთ, ცდილობენ, უკრადდების კონცენტრაცია შესასრულებელ დავალებაზე მოახდინონ. მათ შეუძლიათ, არ იფიქრონ სხვა საგნებზე და გააჩნიათ საკუთარი ემოციების კონტროლის უნარიც.

სწავლის სტრატეგიების მოქნილად გამოყენება - მოსწავლეები, რომლებსაც სწავლის თვითრეგულაციის უნარი აქვთ, თავიანთი მიზნების მისაღწევად სწავლის მრავალფეროვან სტრატეგიებს იყენებენ.

თვითმონიტორინგი - მოსწავლეები, რომლებსაც სწავლის თვითრეგულაციის უნარი აქვთ, მუდმივად აკვირდებიან თავიანთ სწავლის პროცესს. თუ ამის საჭიროება არსებობს, სწავლის სტრატეგიებს ან მიზნებს ცვლიან.

დახმარებისთვის მიმართვა - მოსწავლეები, რომლებსაც სწავლის

თვითრეგულაციის უნარი აქვთ, ყოველთვის როდი ცდილობენ ყველაფრის დამოუკიდებლად გაკეთებას. პირიქით, ისინი ხვდებიან, როდის სჭირდებათ სხვა ადამიანების დახმარება და, საჭიროებისამებრ, მიმართავენ მათ.

თვითშეფახება - მოსწავლეებს, რომლებსაც სწავლის თვითრეგულაციის უნარი აქვთ, შეუძლიათ შეაფასონ, რამდენად კარგად დაეხმარებათ ნასწავლი მასალა თვითანთი მიზნების მიღწევაში. თუ ამის საჭიროება არსებობს, მათ ცდლილებები შეაქვთ სწავლის სტრატეგიებში.

როგორ დავეხმაროთ მოსწავლეებს სწავლის თვითრეგულაციის სწავლაში

იხ. გვ. 125

- ასწავლეთ მოსწავლეებს ეფექტური სწავლის სტრატეგიები.
- წაახალისეთ მოსწავლეები, თვითონვე დაისახონ სწავლის მიზნები და შემდეგ დააკვირდნენ სწავლის პროცესს.
- მიეცით მოსწავლეებს შესაძლებლობა, ისწავლონ და მიაღწიონ წარმატებას მასწავლებლის მითითების და დახმარების გარეშე; მიეცით მოსწავლეებს ისეთი დავალებები, რომლებიც დამოუკიდებლად, ან ჯგუფურ მუშაობას მოითხოვს.

- დროდადრო მიეცით მოსწავლეებს ისეთი დავალებები (მაგალითად, კვლევითი ან შემოქმედებითი პროექტები), რომლებიც მათ შესაძლებლობას მისცემს, თვითონვე განსაზღვრონ მიზნები და დაგეგმონ, როგორ უნდა გამოიყენონ დრო.
- საჭიროებისამებრ, დაეხმარეთ მოსწავლეებს, როცა თვითრეგულაციის ახალი სტრატეგიების გამოყენებას სწავლობენ.
- ხშირად დაავალეთ მოსწავლეებს, შეაფასონ თავიანთი პროგრესი და ნამუშევარი; შემდეგ კი სთხოვეთ, თავიანთი შეფასება მასწავლებლის შეფასებას შეადარონ.

კონსტრუქტივიზმი

ამ თავის წაკითხვის შემდეგ თქვენ გეცოდინებათ:

რას ნიშნავს კონსტრუქტივიზმი და რა არის მისი ძირითადი პრინციპები;

რას მოიცავს ცოდნის აგება, რატომ არის მნიშვნელოვანი სოციალური კომუნიკაცია ცოდნის აგების დროს და როგორ უნდა ჩართოთ მოსწავლეები ცოდნის სოციალურად აგების პროცესში;

რას მოიცავს კოგნიტური განვითარება ჯ. ბრუნერის თანახმად;

რას მოიცავს აღმოჩენით სწავლა და როგორ შეიძლება საკლასო ოთახში მისი ეფექტურად გამოყენება;

როგორ დაგეხმაროთ მოსწავლეებს ცოდნის ეფექტურად აგებაში.

*****

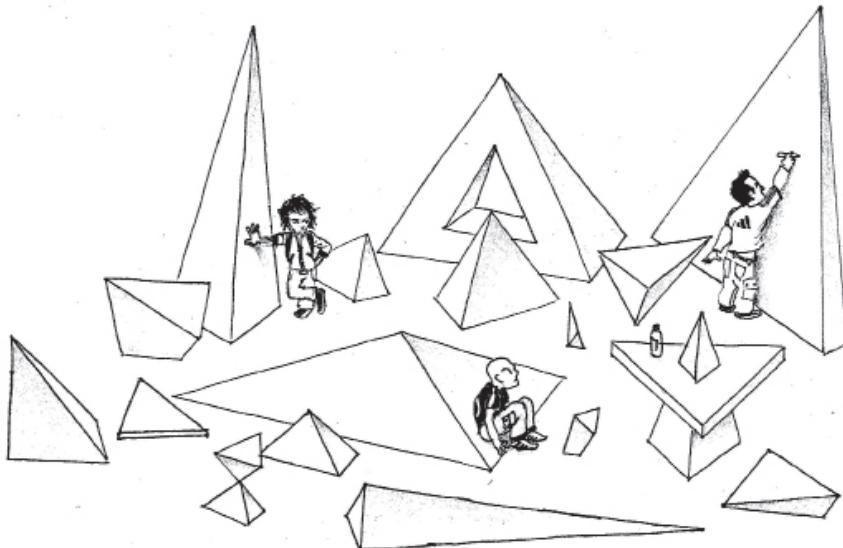
ფსიქოლოგთა უმრავლესობა მიიჩნევს, რომ მასწავლებელს არ შეუძლია მოსწავლეს უშეალოდ გადასცეს ცოდნა. მოსწავლემ თვითონვე უნდა ააგოს ცოდნა გონიერაში. მასწავლებელი მას მხოლოდ ეხმარება ცოდნის აგებაში. ამისათვის მას შეუძლია გამოიყენოს სწავლების ისეთი მეთოდები, რომლებიც ახალ ინფორმაციას მოსწავლისათვის საინტერესოს და მნიშვნელოვანს გახდის; მისცეს მოსწავლეებს ცოდნის აღმოჩენის და ახალი იდეების განხორციელების შესაძლებლობა და ასწავლის მათ სწავლის ეფაექტური სტრატეგიების გამოყენება. მასწავლებელს შეუძლია ასწავლოს მოსწავლეებს გზა, რომელიც მათ სამყაროს უკეთ შეცნობაში დაეხმარება, მაგრამ ამ გზის გავლა უკვე მოსწავლეების პასუხისმგებლობაა.

სწავლის ოეორიებს, რომლებიც სწავლას განსაზღვრავენ, როგორც გამოცდილებიდან ცოდნის აგებას, სწავლის კონსტრუქტივისტული

თეორიები ეწოდება (ლათინური სიტყვა constructus ქართულად აგებას ნიშნავს). კონსტრუქტივისტული თეორიის ძირითადი პრინციპი ის არის, რომ მოსწავლეებმა თვითონვე უნდა ააგონ ცოდნა სამყაროს შესახებ. მათ თვითონ უნდა აღმოაჩინონ და გარდაქმნან როგორი ინფორმაცია იმისათვის, რომ ახალი ცოდნა გაითავისონ. ბაგშვები ახალ ინფორმაციას მუდმივად ადარებენ მათვის ცნობილ პრინციპებს და, საჭიროებისამებრ, ცვლიან ამ უკანასკნელს. აღნიშნული თეორიების თანახმად, მოსწავლეები აქტუურ როლს თამაშობენ თავიანთი სწავლის პროცესში, სადაც მასწავლებლის როლი მოსწავლის მეგზურობით და მრჩეველობით შემოიფარგლება.

ობ. გვ. 13; 55

← თანამედროვე კონსტრუქტივისტული აზროვნება მნიშვნელოვნად ეფუძნება პიაჟეს და ვიგორტსკის ნაშრომებს. პიაჟე და ვიგორტსკი თვლიდნენ, რომ კოგნიტურ ცვლილებას მხოლოდ მაშინ აქვს ადგილი, როცა არსებული ცვლილებას დისექვილი ბრიუმის პროცესს გაივლის ახალი ინფორმაციის საფუძველზე. ისინი, აგრეთვე, ყურადღებას ამახვილებდნენ სწავლის პროცესის სოციალურ ბუნებაზე.

არსებული ცოდნის გავლენა ცოდნის აგებაზე

ადამიანები ხშირად განსხვავებულად იგებენ და ხსნიან ერთსა და იმავე სიტუაციას ან მოვლენას. ამის ერთ-ერთი მიზეზი ის არის, რომ მათ განსხვავებული წინა გამოცდილებები და ცოდნა გააჩნიათ. აგრეთვე, ადამიანები ხშირად დანახულსა და მოსმენილს იმაზე დაყრდნობით ხსნიან, თუ რის დანახვას და მოსმენას მოვლოდნენ ისინი. აღრე შეძენილი ცოდნა და გამოცდილება განსაკუთრებით მაშინ ახდენს გავლენას სწავლაზე, როცა ახალი ინფორმაცია ორაზროვანი და ბუნდოვანია.

მოსწავლეები განსხვავებულ ცოდნას აგებენ სასწავლო პროგრამის თითქმის ყველა სფეროში. მაგალითად, კითხვის პროცესი ცოდნის აგებას მოითხოვს: მოსწავლეები თავიანთ არსებულ ცოდნას ფურცელზე ნაბეჭდ ინფორმაციას უკავშირებენ, უთავსებენ და მერე ისეთ დასკვნებს აკეთებენ, რომლებიც მათვების ლოგიკურია. ამიტომაც, აკადემიური თუ არააკაედემიური ინფორმაციის გადაცემის დროს მასწავლებელმა ზედმიწევნით სრულად, ნათლად და გასაგებად უნდა გამოხატოს ის, რისი თქმაც სურს, რათა თავიდან აიცილოს გაუგებობრივი.

ცოდნის აგება, როგორც სოციალური პროცესი

ვიგორსკი ხაზს უსვამდა სწავლის სოციალურ ხასიათს. მისი აზრით, ბავშვები სწავლობენ მოზრდილ ადამიანებთან და უფრო კომპეტენტურ თანაბრლებთან კომუნიკაციის შედეგად. სხვა ადამიანებთან კომუნიკაციის დროს ბავშვები იძენენ ისეთ ცოდნას, რომლის შექმნას ისინი დამოუკიდებლად ვერ შეძლებდნენ. ინდივიდუალურად აგებული ცოდნა შეიძლება განსხვავდებოდეს, სოციალურად აგებულ ცოდნას კი ორი ან მეტი ადამიანი ერთდროულად იზიარებს. საკლასო ოთახში ცოდნის სოციალურად აგება მოიცავს მოსწავლეების და მასწავლებლის ერთობლივ, აქტიურ მუშაობას, რომელიც ახალი ინფორმაციის და მოვლენების უკეთ გაგებას ისახავს მიზნად. მასწავლებელმა მოსწავლეებს შეიძლება დაავალოს მუშაობა წყვილებში ან პატარა ჯგუფებში, რათა მათ განიხილონ, ახსნან, გააანალიზონ, გამოიკვლიონ და იკამათონ სხვადასხვა თემებზე.

ერთობლივი სასწავლო პროექტების შესრულება მოსწავლეებს შესაძლებლობას აძლევს, თანაბრლებთან ერთად განიხილონ ახალი ინფორმაცია და ერთმანეთს თავიანთი მოსაზრებები გაუზიარონ. ეს კი მოსწავლეებს აკადემიური მასალის უკეთ გაგებაში ეხმარება. აგრეთვე, ჯგუფებში მუშაობა მათ შესაძლებლობას აძლევს, გაეცნონ თანაბრლების განსხვავებულ შეხედულებებს და შეეკამათონ და გამოიწვიონ ისინი. პიაჟეს და ვიგორსკის მიაჩნდათ, რომ ასეთი კამათი

და დისკუსია აუცილებელია, რათა მოსწავლეები კოგნიტურად განვითარდნენ.

ob. გვ. 61

ვიგორსკის აზრით, მოსწავლეები, რომლებსაც პრობლემების გადაჭრის კარგი უნარი გააჩნიათ, რომელი ამოცანების ამოხსნისას ხშირად ეგოცენტრულ მეტყველებას მიმართავენ. ჯგუფებში ერთობლივად მუშაობის დროს, მოსწავლეებს შესაძლებლობა ეძლევათ, გაეცნონ და ისწავლონ, თუ რა აზროვნების პროცესებს იყენებენ მაგრა თანატოლები და რა ნაბიჯებს დგამენ ამოცანის ამოსახსნელად.

ერთობლივად მუშაობა ხელს უწყობს არამარტო მოსწავლეთა კოგნიტურ განვითარებას, არამედ მათ სოციალურ განვითარებას და მოტივაციის ამაღლებასაც. თანაკლასელებთან სხვადასხვა თემის განხილვა მათ უფრო ეფექტური სოციალური უნარ-ჩვევების შეძენაში ეხმარება.

განვითარების უახლოესი ზონა

ob. გვ. 57

ვიგორსკის აზრით, ბავშვები ახალ ცნებებს ყველაზე კარგად მაშინ სწავლობენ, როცა ისინი მათი განვითარების უახლოესი ზონის ფარგლებშია. როგორც აღვინიშნეთ, განვითარების უახლოესი ზონა გულისხმობს იმ ამოცანათა და მოქმედებათა მრავალფეროვნებას, რომელთა შესრულება ბავშვს დამოუკიდებლად არ შეუძლია, მაგრამ შეუძლია მოზრდილი ადამიანების ან თანატოლების დახმარებით.

როცა ბავშვები ერთობლივად მუშაობენ, თითოეულ მათგანს შესაძლებლობა ეძლევა, დააკვირდეს თანატოლს, რომელიც კოგნიტური განვითარების ოდნავ მაღალ დონეზე იმყოფება და, შესაბამისად, დავალებას უფრო დახვეწილი კოგნიტური პროცესების გამოყენებით ასრულებს.

დამხმარე საშუალებათა სისტემა (სპაფოლდინგი)

ვიგორსკის ცნება დამხმარე საშუალებებით სწავლა (დამხმარებით სწავლა), რომელსაც თანამედროვე ტერმინოლოგიაში სპაფოლდინგი ეწოდება, ძალზე მნიშვნელოვანია კონსტრუქტივისტულ აზროვნებაში.

სკაფოლდინგი გულისხმობს იმ დახმარებას, რომელიც ბავშვს შესაძლებლობას აძლევს, შეასრულოს დავალებები მისი უახლოესი განვითარების ზონის ფარგლებში.

ვიგორტსკის აზრით, მასწავლებელი კულტურული აგენტის/დესპანის როლს ასრულებს; იგი სწავლების პროცესს ისე მართავს, რომ მოსწავლეებმა შეძლონ მაღალი დონის კოგნიტური პროცესების დაუფლება და გათავისება. კონსტრუქტივისტი ფინქოლოგების აზრით, მასწავლებელმა მოსწავლეებს რთული, მაგრამ მიღწევადი დავალებები უნდა მისცეს, შემდეგ კი მათ საკმარისი დახმარება უნდა აღმოუჩინოს, რათა ისინი მოცემულ ამოცანას წარმატებით გაუმკლავდნენ.

obj. გვ. 107

თავდაპირველად, მასწავლებელმა მნიშვნელოვანი დახმარება უნდა გაუწიოს მოსწავლეს. შემდეგ კი თანდათანობით უნდა შეამციროს მხარდაჭერა და შესაძლებლობა მისცეს ბავშვს, რომ დამოუკიდებლად შეასრულოს დავალება.

ბრუნერის კოგნიტური ზრდის თეორია

კოგნიტური ზრდა და ცოდნის გამოხატვა - ფინქოლოგ ჯერომ ბრუნერის აზრით, ადამიანის ინტელექტუალური განვითარება მოიცავს ქეთოდურ წინსვლას გონების გამოყენებაში. ეს მეთოდური წინსვლა დამოკიდებულია გაუმჯობესებულ/მზარდ ენობრივ უნარებზე და სისტემატურ სწავლებაზე. ბავშვის ზრდასთან ერთად, მისი ქმედებები გარემოში არსებული სტიმულების მიერ უფროდაუფრო ნაკლებად იზღუდება. იგი კოგნიტური პროცესების (აზრების და შეხედულებების) გამოყენებით აკავშირებს სტიმულს და საპასუხო ქცევას. ეს მოსწავლეს შესაძლებლობას აძლევს, საჭიროებისდა მიხედვით, ერთი და იგივე საპასუხო ქცევა გამოიყენოს ცვალებად გარემოში და სხვადასხვანაირად იმოქმედოს ერთსა და იმავე გარემოში.

ბრუნერი განასხვავებს ადამიანის აზროვნების პროცესების სამ ფორმას. მისი აზრით, ცოდნის გამოხატვის სამი გზა არსებობს: მოქმედებითი გამოხატვა, წარმოსახვითი გამოხატვა და სიმბოლური გამოხატვა. ადამიანის ზრდა მოიცავს ამ სამი აზროვნების ფორმის თანდათანობით განვითარებას: ადამიანი ჯერ მოქმედებით, შემდეგ წარმოსახვით და ბოლოს სიმბოლურ გამოხატვას უუფლება.

თხ. გვ. 7

მოქმედებით გამოხატვა მოიცავს მოტორულ საპასუხო ქცევებს, ანუ გარემოს მანიკულირების გზებს. ისეთი ქმედებები, როგორიც არის ველოსიპედის ტარუბა და და კვანძის შეკვრა, ძირითადად კუნთის მოქმედებებით გამოიხატება.

წარმოსახვითი გამოხატვა გონიერივ გამოსახულებებს მოიცავს. ბავშვები იძენენ ფიქრის უნარს ისეთ საგნებზე, რომლებიც ფიზიკურად მათ ირგვლივ არ არის. მათ შეუძლიათ საგნების და მათთან დაკავშირებული მოქმედებების გონიერაში წარმოსახვა.

წარმოსახვითი გამოხატვა შესაძლებლობას აძლევს ადამიანს, იცნოს ის საგნები, რომლებიც უმნიშვნელოდ იცვლება (მაგალითად, მთები თოვლის საფარველის გარეშე).

სიმბოლური გამოხატვა იყენებს სიმბოლურ სისტემებს იმისათვის, რომ ცოდნა დაშიფროს. ცნობილი სიმბოლური სისტემებია ენა და მათემატიკური ჩაწერის სისტემა. ასეთი სისტემები ადამიანს შესაძლებლობას აძლევს, სიტყვიერი მოთითების შედეგად შეცვალოს სიმბოლური ინფორმაცია. სიმბოლური გამოხატვა ყველაზე გვიან ვითარდება და მალე ყველაზე „საყვარელი“ ფორმა ხდება ადამიანისთვის. თუმცა ადამიანი, ამავდროულად, ინარჩუნებს ცოდნის მოქმედებით და წარმოსახვით გამოხატვის უნარებს.

ბრუნერის თეორიის მნიშვნელობა - განათლებაში ბრუნერის ცოდნის აგების თეორია სწავლის სამ ფორმას მოიცავს. პატარა ბავშვები მეტწილად მოქმედების ფორმას იყენებენ სწავლის დროს. მაგალითად, ბავშვი გადატრიალებას, დაჯდომას თუ სიარულს თავისივე ქმედებებით სწავლობს. სწავლის ეს ფორმა ყველა ასაკის ადამიანში არსებობს, თუმცა ის უფრო ბავშვებში დომინირებს. მაგალითად, ბავშვს უფრო ადვილად შეუძლია ისწავლოს მუსიკალურ ინსტრუმენტზე დაკვრა, ვიღრე მოზრდილ ადამიანს. წარმოსახვითი გამოხატვა, ჩვეულებრივ, ბავშვობის შემდეგ ეტაპზე იჩენს თავს. ბავშვები სწავლობენ სურათების და დიაგრამების მნიშვნელობას და არითმებიყული ამოცანების რიცხვების საშუალებით (და არა საგნების დათვლით) ამოხსნას. მოგვიანებით, დაახლოებით მოზარდობის ასაკში, სწავლის სიმბოლური ფორმა იწყებს დომინირებას. მოსწავლეებს ესმით და შეუძლიათ აბსტრაქტულ ცნებებთან მუშაობა. მასწავლებელმა სწავლების მეთოდები უნდა ცვალოს მოსწავლეთა განვითარების შესაბამისად. მაგალითად, სანამ მოსწავლეები აბსტრაქტული მათემატიკური სიმბოლოების გაგებას შეძლებენ, მათ მათემატიკური ამოცანები მოქმედებითი (მაგალითად, საგნების) ან წარმოსახვითი (მაგალითად, ნახატების) ფორმების გამოყენებით უნდა მივაწოდოთ.

ბრუნერის აზრით, სწავლება მოსწავლის კოგნიტურ განვითარებას უნდა ისახავდეს მიზნად; სწავლების ფორმა კი მოსწავლის კოგნიტურ განვითარებას უნდა შექსაბამებოდეს. ბრუნერი მიიჩნევს, რომ ნების-მიერი შინაარსის მასალა შეიძლება ნებისმიერი ასაკის მოსწავლეს ისე ვასწავლოთ, რომ ეს მისთვის საინტერესო და გასაგები იყოს. ეს განცხადება სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ ნებისმიერი ასაკის მოსწავლეს ნებისმიერი რამ შეიძლება ვასწავლოთ. ბრუნერი გვირჩევს, მასალის შინაარსს მოგვიანებით ისევ დაგუბრუნდეთ: ცნებები, თავდაპირველად, მარტივ ფორმებში უნდა ვასწავლოთ ბავშვებს (ისე, რომ მოსწავლეებმა შეძლონ მათი გაგება), ხოლო როცა ისინი გაიზრდებიან, იგივე მასალა უფრო რთულ ფორმებში უნდა მივაწოდოთ.

აღმოჩენით სწავლა - აღმოჩენით სწავლა კონსტრუქტივისტული თეორიის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტია. აღმოჩენით სწავლა მოიცავს ცოდნის ინდივიდუალურად მოპოვებას. ბრუნერის აზრით, სწავლა აქტიური პროცესია, რომელშიც მოწაფები აგებენ ახალ ცოდნას თავიანთ არსებულ ცოდნაზე დაყრდნობით. მოსწავლე იყენებს კოგნიტურ სტრუქტურებს იმისათვის, რომ დაახარისხოს და გარდაქმნას ინფორმაცია, ააგოს და გამოიცადოს ჰიპოტეზები და ჩაატაროს ექცერიმენტები, რათა თვითონ აღმოაჩინოს ცოდნა. აღმოჩენა წარმოადგენს ინდუქციური აზროვნების ფორმას: მოსწავლეები კონკრეტული მაგალითების შესწავლის შედეგად ცნებებს და პრინციპებს აყალიბებენ.

აღმოჩენა არ მოიცავს მოსწავლეების თავის ნებაზე მიშვებას, „რაც უნდათ ის ისტავლონ“. აღმოჩენა ეფექტურია, როცა მას მასწავლებელი მართავს: მასწავლებელი გეგმავს და აძლევს მოსწავლეებს ისეთ დავალებებს, რომლებიც მათ მანიპულირების და გამოკვლევის შესაძლებლობას მისცემს. მოსწავლეები იდენტ როგორც ახალ ცოდნას, ასევე პრობლემების გადაჭრის უნარ-ჩვევებს, როგორიცაა პრინციპების ფორმულირება, ჰიპოთეზების გამოცდა და ინფორმაციის შეგროვება. კითხვები, ამოცანები და თავსატეხები ხელს უწყობს მოსწავლეობა ეფექტურ სწავლას. მოსწავლეებს შესაძლებლობა ეძღვაოთ, საკუთარი ინტუიციის დახმარებით გამოიცნონ აასუხები და ამოსსნან ამოცანები. ასეთი დავალებები მოსწავლეებს ცნობისმოყვარეობას უდიოდებს და მოტივაციას აძლევს, იმუშაონ მანამ, სანამ პასუხებს არ იპოვიან.

ცოდნის ორგანიზება

ცოდნის აგების დროს მოსწავლეები ერთმანეთთან აკავშირებენ კონკრეტულ ცნებებს, საგნებს და მოვლენებს. ქვემოთ მოცემულია ცოდნის ორგანიზების გზები, რომლებსაც მოსწავლეები ცოდნის აგების დროს იყენებენ: ცნებები, სქემები და სცენარები, თეორიები და

მსოფლიმედველობა.

ცნებები - ცნება არის მსგავსი საგნების და მოვლენების დაჯგუფება ან ზოგადი ნიშნების ასახვა. ცნებები ლოგიკური აზროვნების ბირთვს წარმოადგენს. ისინი მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს ჩვენს აზროვნებას. პირველი, ცნებები სამყაროს როტულ ბუნებას გარკვეულ-წილად ამარტივებს: მსგავსი საგნების და მოვლენების დახარისხება ცხოვრებას უფრო მარტივს და ადვილად გასაგებს ხდის. მეორეც, ცნებები სანდახან დიდი მოცულობის ინფორმაციას უფრო მარტივ ერთეულებად გადააქცევს და ამით ჩვენი მეხსიერების შეზღუდულ ტევადობას ზედმეტ დატვირთვას აშორებს.

ადამიანებს გააჩნიათ სამყაროს ორგანიზების თანდაყოლილი მიღრეკილება. ბავშვი სამი თვის ასაკიდან იწყებს ცოდნის ორგანიზებას. როცა იგი ლაპარაკს სწავლობს, მისი ცნებების განვითარების დონე ნაწილობრივ მის სიტყვათა მარაგის მოცულობაში გამოიხატება. სკოლაში შესვლის დროს, ბავშვმა, ჩვეულებრივ, 8000–დან 14000–მდე სიტყვის მნიშვნელობა იცის. მოსწავლეები სკოლის პერიოდში ათასობით ახალ ცნებას სწავლობენ. ისინი ზოგიერთ ცნებას სწრაფად და ადვილად ითვისებენ, სხვებს კი უფრო ნელა და თანდათანობით სწავლობენ და დროთა განმავლობაში ცვლიან. ამ დროის განმავლობაში, მათ არასრული წარმოდგენა აქვთ ცნების მნიშვნელობის შესახებ. სანდახან მოსწავლეები არასათანადოდ განაზოგადებენ ცნებას: მათ შეზღუდული წარმოდგენა აქვთ იმის შესახებ, თუ რა საგნებს და მოვლენებს მოიცავს ცნება. ზოგჯერ კი მოსწავლეები ზედმეტად განაზოგადებენ ცნებას: ისინი ისეთ საგნებს და მოვლენებს ჩართავენ ცნების კატეგორიაში, რომლებიც მას არ ეკუთვნის. მოსწავლეებს მხოლოდ მაშინ ესმით ბოლომდე ცნების მნიშვნელობა, როცა შეუძლიათ, სწორად მოიყვანონ როგორც ცნების მაგალითები, აგრეთვე იმის მაგალითები, რაც ამ ცნებას არ ეკუთვნის.

იხ. გვ. 7

პიაჟე ვარაუდობდა, რომ ბავშვის ზრდასთან ერთად იზრდება მისი აბსტრაქტულად აზროვნების უნარი. განვითარების ეს პრინციპი ბავშვების მიერ ცნებების გაგებაში აისახება. ცნებების დაუფლების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნაწილია იმის სწავლა, თუ როგორ არის ცნებები ერთმანეთთან დაკავშირებული. ცნებები შეიძლება იერარქიულად იყოს ორგანიზებული.

მაგალითად, ბავშვები სწავლობენ, რომ კატები და ძალები ძუძუმ-წოვრები არიან, ხოლო ძუძუმწოვრები და ფრინველები კი - ხერხემ-ლიანი არსებები.

ხანდახან ცნების დაუფლება მოიცავს მისი იმ კონკრეტული თვისებების სწავლას, რომლებიც მოცემული ცნების კატეგორიის დამახასიათებელ ნიშნებს წარმოადგენს. ეს მოიცავს განმსაზღვრელ, არსებით თვისებებს (თვისებებს, რომლებიც ცნების კატეგორიის ყველა წევრს გააჩნია) და თანაფარდოფით თვისებებს (თვისებებს, რომლებიც ცნების მხრივ ზოგიერთ მაგალითს ახასიათებს). მაგალითად, მწერის განმსაზღვრელი თვისებებია ექვსი ფეხი, სხეულის სამი ნაწილი, ორი ე.წ. „ანტენა“ და მაგარი საფარველი. მწერის თანაფარდობითი თვისებაა ფრთხი: ზოგიერთ მწერს შეიძლება პქნონდეს ფრთხი, ზოგს კი - არა.

ზოგჯერ ცნების სწავლის დროს მოსწავლეები მის პროტოტიპს აგებენ გონებაში: მათ გონებაში მოცემული ცნების მაგალითი მოჰყავთ, ან ვიზუალურად წარმოსახავენ. ცნების პროტოტიპის შექმნის შემდეგ მოსწავლეები ახალ საგნებს და მოვლენებს ამ პროტოტიპს ადარებენ, რათა განსაზღვრონ, ექუთვნიან თუ არა ისინი მოცემული ცნების კატეგორიას.

ხანდახან ცნების სწავლა მოიცავს მისი ბევრი მაგალითის ანუ უგზემპლარის ცოდნას. მაგალითი მოსწავლეებს ეხმარება იმის გაცნობიერებაში, თუ რამდენად მრავალფეროვანი შეიძლება იყოს მოცემული საგნის ან მოვლენის კატეგორია. მაგალითად, ადამიანმა შეიძლება ცნება „ხილის“ ბევრი მაგალითი გაისხენოს: ვაშლი, ბანანი, ანანასი და ასე შემდეგ. როცა ის ხილის ახალ სახეობას (მაგალითად, მავვალს) წააწყდება, იგი მას გონებაში არსებულ ბევრ ეგზემპლარს შეადარებს და იპოვის იმას, რომელიც მეტ-ნაკლებად პგავს მაყვალს (მაგალითად, ჟოლოს). მოსწავლეები უფრო ეფექტურად ისწავლიან ახალ ცნებას, თუ ჩვენ მის ბევრ მაგალითს მივაწვდით. მაგალითები, რომლებიც მას-წავლებელს მოჰყავს, ცნების მოელ კატეგორიას უნდა მოიცავდეს.

სქემები და სცენარები - სქემა არის მჭიდროდ ორგანიზებული ფაქტების ერთობლიობა, რომლებიც დაკავშირებულია კონკრეტულ ცნებასთან ან მოვლენასთან. სქემები გარკვეულ წარმოდგენას გვიქმნის საგანზე ან ობიექტზე. მაგალითად, დაფიქრდით იმაზე, თუ რა იციოთ ცხენების შესახებ. თქვენ, რა თქმა უნდა, იციოთ, თუ როგორ გამოიყერება ცხენი და შეგიძლიათ ამოიცნოთ იგი, როცა დაინახავთ. მაშასადამე, თქვენ წარმოდგენა გაქვთ ცხენზე (ანუ, გესმით ცნება „ცხენი“). ახლა კი დაფიქრდით, კიდევ რა იციოთ ცხენების შესახებ: რას ჭამენ ცხენები? ყველაზე ხშირად სად შეიძლება ცხენების ნახვა? ჩამოწერეთ ყველაფერი, რაც გაგასსენდებათ ცხენის შესახებ. ის ყველაფერი, რაც თქვენ ცხენის შესახებ იციოთ, თქვენს გრძელვადიან მეხსიერებაში მჭიდროდ არის დაკავშირებული ერთმანეთთან ცხენის სქემის სახით.

როცა სქემა მოიცავს მოვლენათა სისტემურ თანმიმდევრობას, რომელიც გარკვეულ საქმიანობასთან არის დაკავშირებული, მას ხშირად სცენარი ეწოდება. მაგალითად, მაღაზიაში ვიზიტი მოიცავს გარკვეულ მოვლენათა თანმიმდევრობას, რომელიც მეტნაკლებად ერთი და იგივეა სხვადასხვა ადამიანისთვის. თუ ჩვენ აღვწერთ მაღაზიაში ვიზიტს და რამდენიმე მნიშვნელოვან ფაქტს გამოვტოვეთ (მაგალითად, სალაროსთან ფულის გადახდას), მოხსენერებით უმრავლესობას არ

გაუჭირდება მთელი მოვლენის გაგება, იმიტომ რომ ისინი თვითონაც ყოფილან სუპერმარკეტში საყიდლებზე. ისინი არსებულ სქემებს და სცენარებს გამოიყენებენ იმისათვის, რომ ჩვენ მიერ გამოტოვებული ინფორმაცია გონიერი აღადგინოს.

მოსწავლეები სკოლაში ხშირად განსხვავებული სქემებით და სცენარებით მოდიან. შესაბამისად, ისინი საკლასო მასალას და დაგალებებს სხვადასხვანაირად იგებენ. ზოგიერთ შემთხვევაში მოსწავლეებს უჭირთ გაკვეთილის ან კონკრეტული დაგალების გაგება. მასწავლებელმა უნდა განსაზღვროს, აქვთ თუ არა მოსწავლეებს სათანადო სქემები და სცენარები, რომლებიც აუცილებელია იმისათვის, რომ მასალა კარგად გაიგონ. როცა მოსწავლეებს არ გააჩნიათ საჭირო ცოდნა, მასწავლებელი მათ ჯერ სათანადო სქემების და სცენარების ჩამოყალიბებაში უნდა დაეხმაროს და მხოლოდ ამის შემდეგ ახსნას ახალი მასალა.

თეორიები - ადამიანები, მათ შორის, პატარა ბავშვებიც, აგებენ შეხედულებათა სისტემებს, ანუ თეორიებს სამყაროს სხვადასხვა ასპექტის შესახებ. ადამიანთა თეორიები ბევრ ცნებას და, მათ შორის, ურთიერთკავშირებს მოიცავს (მაგალითად, თანაფარდობა, მიზეზი და შედეგი). სკოლაში შესვლამდე ბევრად ადრე ბავშვები იწყებენ საკუთარი თეორიების აგებას მათი ფიზიკური, ბიოლოგიური, ფსიქოლოგიური და სოციალური სამყაროების სხვადასხვა ასკექტთან დაკავშირებით. თეორიები სამყაროს შესახებ მათ საკუთარი გამოცდილების, საკლასო მასალის და სხვა ახალი ინფორმაციის ორგანიზებაში ეხმარება. აგრეთვე, ხელს უწყობს ახალი ცნებების სწავლაში.

მსოფლიმსედველობა - მსოფლიმსედველობა არის მოწაფის ზოგადი შეხედულებები და ვარაუდები რეალობის შესახებ, როგორი არის და როგორი უნდა იყოს სამყარო. მსოფლიმსედველობის მაგალითებია:

- სიცოცხლე და სამყარო ბუნების შემთხვევითობის ნაყოფია, ან სიცოცხლე და სამყარო დარღვევა შექმნა.
- ადამიანის წარმატება და წარუმატებლობა დამოკიდებულია მისსავე მოქმედებებზე, ან ღვთაებრივ წინასწარმეტყველებაზე, ან ბედზე, ან შემთხვევითობაზე.

გარკვეულწილად, შეხედულებები და ვარაუდები საზოგადოებაში თაობიდან თაობას გადაეცემა. სხვადასხვა კულტურაში, ყოველდღიური კომუნიკაციის საშუალებით, მოზრდილები განსხვავებულ შეხედულებებს და ვარაუდებს გადასცემენ ბავშვებს. მსოფლიმსედველობა გავლენას ახდენს იმაზე, თუ როგორ იგებს და ხსნის მოსწავლე მოვლენებს და საკლასო მასალას. მაგალითად, მოსწავლემ შეიძლება ჩათვალოს, რომ ქარიშხალი არა ბუნებრივი მეტეოროგიული ძალების შედეგად მომხდარი უბედური შემთხვევა იყო, არამედ დმერთის მიერ მოვლენილი სახჯელი მისი ან სხვა ადამიანის ცოდვებისთვის.

როგორ დავეხმაროთ მოსწავლეებს ცოდნის უფლებურად აგება-ში

- მიეცით მოსწავლეებს ექცერიმენტების ჩატარების შესაძლებლობა. ეს მათ სამყაროს თავისებურებების და პრინციპების დამოუკიდებლად აღმოჩენაში და შეცნობაში დაეხმარება.
- დაეხმარეთ მოსწავლეებს სხვადასხვა ცნების და პრინციპის ერთმანეთთან ლოგიკურად დაკავშირებებაში. რაც უფრო მეტ ცნებას და პრინციპს დააკავშირებენ ერთმანეთთან, ანუ რაც უფრო კარგად გაუკეთებენ ისინი ცოდნას ორგანიზებას, მით უფრო ადგილად დამიმასხვრებენ და ეფექტურად გამოიყენებენ მომავალში სასწავლო მასალს.
- ჩართეთ მოსწავლეები საკლასო დისკუსიებში. მიეცით მათ შესაძლებლობა წყვილებში და ჯგუფებში განიხილონ საკლასო მასალა. ზოგადად, მოსწავლეები უფრო ეფექტურად და სწორად იმას სოვრებენ ახალ ცნებებს, იდეებს და გამოცდილებებს, როცა მათ ახალი მასალის სხვა ადამიანებთან განხილვის შესაძლებლობა ეძლევათ.
- მიეცით მოსწავლეებს ისეთი დავალებები, რომლებიც რეალურ სამყაროსთან არის დაკავშირებული. მაგალითად, მოსწავლეებმა შეიძლება უფრო გააუმჯობესონ წერა, თუ ისინი თემებს და მოთხოვებებს რეალურ ადამიანებზე დაწერენ.
- დაეხმარეთ მოსწავლეებს თეორიების აგებაში:
  - წააქეზეთ მოსწავლეები, დასვან რატომ და როგორ კითხვები და პასუხი გაეცით მათ კითხვებზე.
  - სთხოვეთ მოსწავლეებს, იწინასწარმეტყველონ, თუ რა მოხდება საკლასო ექსპერიმენტის ჩატარების დროს.
  - გამოიყენეთ ანალიგიები იმისათვის, რომ მოსწავლეებს დაეხმაროთ ახალი ცნებები, იდეები და მოვლენები უკვე არსებულ ცოდნასთან დააკავშირონ.
  - მიეცით ფიზიკური და სიმბოლური მოდელები/მაგალითები, რომლებიც ახალი საგნის ან მოვლენის ძირითად დამახასიათებელ თვისებებს მოიცავს.
  - მასალის ახსნის დროს გაითვალისწინეთ მოსწავლეთა კოგნიტური განვითარების დონე.
  - სთხოვეთ მოსწავლეებს, დაფიქრდნენ ახალ მასალაზე და იგი მათ ადრე შეძენილ ცოდნას ან გამოცდილებას დაუკავშირონ.

მეტაკოგნიცია

ამ თავის წაკითხვის შემდეგ თქვენ გეცოდინებათ:

რას ნიშნავს მეტაკოგნიცია; რა ცოდნას, შეხედულებებს, აზროვნების პროცესებს და ქცევებს მოიცავს იგი;

რატომ არის მნიშვნელოვანი მეტაკოგნიტური სტრატეგიების ცოდნა მოსწავლეებისთვის;

როგორ შეიძლება დავეხმაროთ მოსწავლეებს მეტაკოგნიტური აზროვნების განვითარებაში;

რას ნიშნავს სწავლის სტრატეგია; რა ეფექტური სწავლის სტრატეგიები არსებობს;

როგორ დავეხმაროთ მოსწავლეებს ეფექტური სწავლის სტრატეგიების დაუფლებაში.

წაიკითხეთ ქვემოთ მოცემული დიალოგი მე-10 კლასის მოსწავლე ირინასა და სკოლის ფსიქოლოგს შორის და უპასუხეთ შემდეგ კითხებს:

- რა სახის სტრატეგიებს იყენებს ირინა სწავლის დროს? განსხვავდება თუ არა ეს სტრატეგიები იმის მიხედვით, თუ რა სახის დავალებების შესრულება უწევს მას?
- რამდენად ეფექტურია სწავლის ის სტრატეგიები, რომლებსაც ირინა იყენებს?
- რამდენად კარგად ესმის ირინას, მეცადინეობის დროს რას აკეთებს იგი გონიერივად?

ფსიქოლოგი: რას აკეთებ, როცა რაღაცის დამახსოვრება გჭირდება?

ირინა: ვიმეორებ ხოლმე „გამეორება ცოდნის დედაა“.

ფსიქოლოგი: გამოცდისთვის როგორ ემზადები? რა ხერხებს მიმარ-

თავ მეცადინეობისას?

ირინა: გააჩნია, რომელ საგანში მაქვს გამოცდა. მათემატიკაში არა-სოდეს ვმეცადინეობ. ძალიან ადვილია ჩემთვის. ერთხელ რომ გავიაზ-რებ რამეს, მაშინვე მამასსოფრდება. ქართულ ლიტერატურაში კითხ-ვების დასმას ვცდილობ ხოლმე. რაც უფრო მეტი კითხვა მიჩნდება, უფრო კარგად მესმის ყველაფერი. წერა ძალიან მიაღვილდება. ის-ტორიაში ძირითადიდ ახალ ინფორმაციას ვიმეორებ ხოლმე და ისე ვიმახსოვრებ. ინგლისურ ენაშიც ძირითად გამეორებით ვსწავლობ. ქიმიაშიც, ფიზიკაშიც და გეოგრაფიაშიც ასე ვმეცადინეობ. ვიმეორებ და ვიმეორებ ინფორმაციას.

ტერმინი მუტაკოგნიცია გულისხმობს „აზროვნების იმაზე, თუ როგორ ვაზროვნებოთ“. მეტაკოგნიცია მოიცავს მოსწავლეთა ცოდნას და შეხედულებებს თავიანთი კოგნიტური/შემეცნებითი პროცესების შესახებ. იგი, აგრეთვე, გულისხმობს მოსწავლეთა აზროვნების იმ პროცესებს და ქცევებს, რომლებსაც ისინი სწავლის და მესაიერების გაუმჯობესების მიზნით იყენებენ. მაგალითად, მეტაკოგნიცია მოიცავს:

- ფიქრს იმაზე, თუ რას მოიცავს აზროვნება და სწავლა;
- ცოდნას ჩვენი მესაიერების და სწავლის შესაძლებლობების შესახებ;
- ცოდნას, თუ რეალურად რისი სწავლა შეგვიძლია მოცემულ დროში;
- სწავლის პროცესების ეფექტურად დაგეგმვას;
- სწავლის ეფექტიანი სტრატეგიების ცოდნას და გამოყენებას ახალი მასალის ასათვისებლად;
- ცოდნას, თუ რა ვისწავლეთ და რამდენად კარგად გავიგეთ.

მაგალითად, თქვენ უკვე გეცოდინებათ, რომ დროის გარკვეულ მონაკვეთში მხოლოდ განსაზღვრული მოცულობის ინფორმაციის ან ცოდნის შედეგებისათ, შეუძლებელია ამ წიგნში მოცემული მასა-

ლის მხოლოდ ერთ საათში ათვისება. ოქვენ ისიც იცით, რომ ახალ მასალას უფრო სწრაფად ისწავლით და მოგვიანებით უფრო ადვილად გაიხსენებთ, თუ მას რაიმე სახის ორგანიზებას გაუკეთებთ. ზოგადად, ოქვენ მეტაპოგნიტურად იცით, თუ რა გონიერი სტრატეგიები გეხ-მარებათ ახალი მასალის ეფექტურად ათვისებაში.

პარვარდის უნივერსიტეტის პროფესორი დევიდ პერკინსი თვლის, რომ რაც უფრო მეტი იციან მოსწავლეებმა ფიქრის და სწავლის შესახებ, ანუ რაც უფრო მაღალია მათი მეტაპოგნიტური ცნობიერება, მით უფრო ეფექტურად სწავლობენ ისინი და უფრო მაღალ შედეგებს აღწევენ სკოლაში.

იხ. გვ. 201

დაწყებითი კლასის მოსწავლეებს მხოლოდ ბუნდოვანი წარმოდენა აქვთ თავიანთი აზროვნების პროცესების შესახებ. მათ ასევე ზედმეტად ოპტიმისტური შეხედულებები გააჩნიათ თავიანთ მეხსიერებაზე. მაგალითისთვის, განვიხილოთ დაწყებით კლასებში ჩატარებული კლასიკური ექსპერიმენტი. მკვლევარებმა სხვადასხვა ასაკის ბავშვებს (სკოლამდელი ასაკიდან მეოთხე კლასის ჩათვლით) ქაღალდის ფურცელები აჩვენეს, რომლებზედაც 10 სხვადასხვა საგანი იყო გამოსახული. შემდეგ ბავშვებს სთხოვეს, წინასწარ განესაზღვრათ, თუ რამდენი საგნის დამახსოვრებას შეძლებდნენ მოკლე დროის განმავლობაში. შედეგები ასეთი იყო:

საშუალო რიცხვი, რომელიც ბავშვებ- მა იწინასწარმე- ტებებს	სინაზღილეში დამახსოვრებულ საგანთა საშუალო რიცხვი
3–4 წლის	7,2
5 წლის	8,0
7 წლის	6,0
9 წლის	6,1
	3,5
	3,6
	4,4
	5,5

ყველა ასაკობრივ ჯგუფში ბავშვებმა იწინასწარმეტყველებს, რომ უფრო მეტ საგანს დაიმახსოვრებდნენ, ვიდრე მათ სინამდვილეში შეძლებს. თუმცა მოზრდილ ბავშვებს პატარებზე უფრო რეალისტური წარმოდგენა პქონდათ თავიანთი მექსიერების შესაძლებლობებზე.

დროთა განმავლობაში ბავშვები უფრო კარგად შეიცნობენ და შეისწავლიან თავიანთი აზროვნების და სწავლის პროცესებს. აგრეთვე, მათ უყალიბდებათ უფრო რეალისტური შეხედულებები, თუ რისი სწავლა და დამახსოვრება შეუძლიათ მოცემულ დროში. იძენენ რა ცოდნას თავიანთი აზროვნების და სწავლის პროცესების შესახებ, მოსწავლეები თანდათანობით უფლებიან სწავლის სტრატეგიებს, რომლებიც მათ აკადემიური საგნების უფრო უფაქტურად სწავლაში და დამახსოვრებაში ეხმარება. ქვემოთ ცხრილში მოცემულია მეტაკოგნიციის დამახასიათებელი თავისებურებები სხვადასხვა კლასის მოსწავლეებისათვის.

მეტაკოგნიცია სკოლის ასაკის მოსწავლეებში

ძლასი	ასაკისთვის დამახასიათებელი თავისებურებები	ასაკისთვის დამახასიათებელი თავისებურებები
1-2	<ul style="list-style-type: none"> • აცნობიერებენ, რომ შეუძლიათ ფიქრი/აზროვნება; ესმით, რომ სხვა ადამიანებიც ფიქრობენ/აზროვნებენ; არ შეძლიათ თავიანთი აზროვნების პროცესების თავისებურებებზე ფიქრი(ანუ იფიქრონ იმაზე, თუ როგორ აზროვნებენ); 	<ul style="list-style-type: none"> • ხშირად ისაუბრეთ აზროვნების პროცესებზე (მაგალითად, გამოიყენეთ ისეთი სიტყვები და ფრაზები, როგორიც არის: „გახსოვს, როცა...?“ „მიუვირს...“, „გფიქრობ...“);

	<ul style="list-style-type: none"> • მნიშვნელოვნად გადაჭარბებით აფასებენ იმას, თუ რა ისწავლეს და რის გახსენებას შეძლებენ მომავალში; • სჯერათ, რომ სწავლა შეძლარებით პასიური საქმიანობაა; • სჯერათ, რომ ნებისმიერ საკითხთან დაკავშირებით აბსოლუტური სიმართლე არსებობს და ის ავტორიტეტის მქონე პირებმა (მაგ. მასწავლებლებმა, მშობლებმა) იციან; 	<ul style="list-style-type: none"> • მიეცით მოსწავლეებს შესაძლებლობა, გამოსცალონ თავიანთი მეხსიერება (მაგალითად, ათამაშეთ „სამოგზაუროდ მივდივარ და მიმაქვს“, რომელშიც თითოეული მოსწავლე იმურებს ყველა იმ ნივთის დასახელებას, რაც უკვე იყო ნახსენები და შემდეგ ახალ საგანს ამატებს); • გააცანით მოსწავლეებს სწავლის მარტივი სტრატეგიები (მაგალითად, გამეორება).
3-5	<ul style="list-style-type: none"> • ოდნავ გადაჭარბებით აფასებენ თავიანთი მეხსიერების შესაძლებლობებს; • იწყებენ იმის გაცნობიერებას, რომ სწავლა აქტიური და შემოქმედებითი პროცესია; • ჯერ კიდევ სჯერათ, რომ აბსოლუტური სიმართლე არსებობს; ის ექსპერტებმა ან უკვე იციან, ან ჯერ არ აღმოუჩენიათ; 	<ul style="list-style-type: none"> • გააცანით მოსწავლეებს მარტივი ხერხები, რომლებიც მათ დაეხმარებათ სწავლის პროგრესის მონიტორინგში; • გამოიკვლიერ მეცნიერული მოვლენა პრაქტიკული დავალებების და ექსპერიმენტების საშუალებით; სთხოვეთ მოსწავლეებს, იწინასწარმეტყველონ, თუ რა მოხდება და იკამათონ მომხდარის ასნაზე.
6-8	<ul style="list-style-type: none"> • იწყებენ სწავლის სტრატეგიების (მაგალითად, გამეორება, მასალის ორგანიზება) უფრო მოქნილად და თავისუფლად გამოიყენებას; 	<ul style="list-style-type: none"> • გააცანით მოსწავლეებს სწავლის ეფექტიანი სტრატეგიები; აჩვენეთ მათ ამ სტრატეგიების ეფექტურად გამოყენების მაგალითები;

	<ul style="list-style-type: none"> • იყენებენ სწავლის მხოლოდ რამდენიმე სტრატეგიას, ძირითადად, არაეფექტურად (მაგალითად, ჩანაწერებს კარგად ვერ აკეთობენ); • თანდათან ბით აცნობიერებენ, რომ ცოდნას შეიძლება სუბიექტური ხსიათი პქონდეს; ხვდებიან, რომ „ურთიერთსაწინააღმდეგო მოსაზრებები შეიძლება ერთნაირად საფუძვლიანი იყოს (მაგალითად, შეიძლება თქვან, რომ „ადამიანებს უფლება აქვთ, განსხვავებული აზრი პქონდეთ“); 	<ul style="list-style-type: none"> • ხელი შეუწყეო მოსწავლეებს სწავლის სტრატეგიების გამოყენებაში (მაგალითად, მიეცით მონახაზი იმისა, თუ როგორ გააკეთონ ჩანაწერები, დაუსცით კითხვები სწავლის დროს); • გაპეტილზე გამოყავით დრო იმისათვის, რომ მოსწავლეებმა პატარა ჯგუფებში ერთად იმეცადინონ; • გაცანით მოსწავლეებს მრავალი განსხვავავებული მოსაზრება სხვადასხვა თემებთან დაკავშირებით;
9-12	<ul style="list-style-type: none"> • გააჩნიათ უკეთესი, მაგრამ ჯერ კიდევ არასრული ცოდნა იმისა, თუ რომელი კოგნიტური/შემეცნებითი სტრატეგიებია ეფექტური სხვადასხვა სიტუაციაში; • ზოგიერთი მათგანი მუდმივად იყენებს გამეორების სტრატეგიას; • თანდათან ბით აცნობიერებენ, რომ ცოდნა მოიცავს ცნებებს შორის ურთიერთგავშირების დანახვას და გაგებას; • თანდათან ბით აცნობიერებენ, რომ საგნის ან უნარის დაუფლება დროს და კრაქტიკას მოითხოვს; 	<ul style="list-style-type: none"> • გააცანით მოსწავლეებს სწავლის ახალი, ეფექტური სტრატეგიები; • შემცნით მოსწავლეთა შეფასების ისეთი სისტემა, რომელიც მასალის გაგებაზე, ინტეგრაციაზე და გამოყენებაზე (და არა უბრალოდ ფაქტების დამასხვრებაზე) გააკეთებს აქცენტს; • სოხოვეთ მოსწავლეებს, გამოიყენონ ობიექტური კრიტერიუმები (როგორიც არის, ფაქტები და სხვა დამტკიცებული საბუთები, ლოგიკური აზროვნება) განსხვავებული მოსაზრებების შესაფასებლად.

მოსწავლეებს შეიძლება ვასწავლოთ მეტაკოგნიტური სტრატეგიები, რომლის საშუალებითაც ისინი შეძლებენ იმის შეფასებას, თუ რამდენად კარგად ესმით ახალი მასალა და რამდენი დრო სჭირდებათ გარეგული მასალის შესასწავლად. აგრეთვე, შეიძლება გასწავლოთ საკუთარ აზროვნების პროცესებზე ფიქრი და სწავლის პროცესის უფექტურად დაგეგმვა. მეტაკოგნიტური სტრატეგიების ცოდნა მნიშვნელოვნად ეხმარება მოსწავლეებს სწავლაში და მაღალი შედეგების მიღწევაში. განსაკუთრებით უფექტურია საკუთარი თავისთვის კითხვების დასმის სტრატეგია: მოსწავლეები ცდილობენ, დავალებაში საერთო ელემენტები ამოიცნონ და შემდეგ საკუთარ თავს მათთან დაკავშირებით დაუსვან კითხვები. მაგალითად, შეგვიძლია მოსწავლეებს ვასწავლოთ, რომ მოთხოვთ წაკითხვის დროს ამოიცნონ მთავარი მოქმედი გმირები, ადგილები, სადაც მოქმედება ხდება, პრობლემები და პრობლემების გადაწყვეტიანულება. მოსწავლეებს ჯერ უნდა დაუსვათ კითხვები, რომლებიც მათ ამ მნიშვნელოვანი ელემენტების პოვნაში დაეხმარება. ექსპერტების აზრით, ბავშვები უკეთ გაიგებენ წაკითხვულს, თუ მათ ვასწავლით რა, ვინ, სად და როგორ კითხვების დასმას.

სწავლის უფექტური სტრატეგიები

როგორც ზემოთ იყო ნახენები, მეტაკოგნიცია მოიცავს სწავლის უფექტური სტრატეგიების ცოდნას და გამოყენებას ახალი მასალის ასათვისებლად. სწავლის სტრატეგია გულისხმობს კოგნიტური/შემეცნებითი პროცესის ან პროცესების მიზანმიმართულად გამოყენებას სწავლის დროს. იგი მოიცავს მოსწავლეთა მიერ გარკვეული ხერხების გამოყენებას მასალის უკეთ გაგების და დამახსოვრების მიზნით. ბევრმა კვლევამ აჩვენა, რომ მოსწავლეთა უმრავლესობა (უნივერსიტეტის სტუდენტებიც კი!), მასალის სირთულის მიუხედავად, ძირითადად სწავლის პრიმიტიულ სტრატეგიებს, მაგალითად, გამეორებას იყენებს. მაგრამ გამოირჩება არ არის ახალი ინფორმაციის სწავლის და დამახსოვრების საუკეთესო სტრატეგია. უფექტური სწავლა და მეცადინეობა საკლასო მასალის აქტიურად გააზრებას და გადამუშავებას მოითხოვს. ამიტომ ძალიან მნიშვნელოვანია, მოსწავლეებს გავაცნოთ სწავლის უფექტური სტრატეგიები და ვასწავლოთ მათი გამოყენება.

მნიშვნელოვანი ინფორმაციის ამოცნობა - მოსწავლეებს არ შეუძლიათ, დაიმახსოვრონ ყველა ის ინფორმაცია, რაც მათ საკლასო ოთახში გაიგეს ან სახელმძღვანელოში წაიკითხეს. სწორედ ამიტომ მნიშვნელოვანია, მოსწავლეებს ჰქონდეთ სწავლის დროს საკლასო მასალის გადარჩევის და დახარისხების უნარი. მოსწავლეთა გადაწყვეტილებები იმის შესახებ, თუ რა ისწავლონ, ძირითადი ცნებები და

მნიშვნელოვანი ინფორმაცია თუ ცალკეული ფაქტები და უმნიშვნელო დეტალები, ზეგავლებას ახდენს მათ სწავლასა და აკადემიურ მოსწრებაზე.

მოსწავლეებს ხშირად უჭირთ გაკვეთილსა თუ საშინაო დაგალებაში ყველაზე მნიშვნელოვანი ინფორმაციის ამოცნობა. ბევრი მათგანი ზედაპირულ მახასიათებლებზე ამახვილებს ყურადღებას, მაგალითად, იმაზე, თუ რას წერს მასწავლებელი დაფაზე, ან სახელმძღვანელოში რა სიტყვები და ფრაზებია მოცემული მსხვილი ან დახრილი შრიფტით.

მასწავლებელმა უნდა მიუთითოს მოსწავლეებს, რომელი ცნებები და ინფორმაციაა მნიშვნელოვანი გაკვეთილსა და საკითხავ მასალაში. ეს მოსწავლეებს ეფექტურად სწავლაში დაეხმარება. მასწავლებელს, რა თქმა უნდა, შეუძლია პირდაპირ უთხრას მოსწავლეებს, თუ რა ისწავლონ. თუმცა, უფრო ეფექტური სტრატეგიაა, შემდეგი ხერხების გამოყენებით მივახვედროთ, რა არის გაკვეთილში მნიშვნელოვანი:

- გააცანიოთ ბავშვებს გაკვეთილის მიზნები. ეს ინფორმაცია შეიძლება გაკვეთილის დაწყებამდე დაფაზე ჩამოწეროთ;
- დაფაზე დაწერეთ მთავარი ცნებები და მიუთითოთ, როგორ არის ისინი ერთმანეთთან დაკავშირებული;
- დაუსყით მოსწავლეებს ისეთი კითხვები, რაც მათ ყურადღებას გაამახვილებს მნიშვნელოვან ცნებებსა და იდეებზე.

არსებული ცოდნის გახსენება - მოსწავლეები უფრო ეფექტურად სწავლობენ, როცა მათ უპვე გააჩნიათ გარკვეული ცოდნა, რომელთანაც შეიძლება ახალი ცნებები დააკავშირონ. ასევე, ძალიან მნიშვნელოვანია, მოსწავლეებს პქონდეთ ახალი ცნებებისა და არსებული ცოდნის ერთმანეთთან დაკავშირების უნარი. რა თქმა უნდა, ჩვენ შეგვიძლია, უბრალოდ გავახსენოთ მოსწავლეებს, თუ რა შესაბამისი ცოდნა გააჩნიათ მათ ახალ მასალასთან დაკავშირებით. თუმცა, უფრო მნიშვნელოვანია, დავქმნაროთ მოსწავლეებს, თვითონ გაისხენონ შესაბამისი ინფორმაცია სწავლის და მეცადინეობის დროს. მაგალითად, როცა ბავშვებს სახელმძღვანელოდან ხმამაღლა ვუკითხავთ, ჩვენ შეიძლება დროდადრო შევხერდეთ, რათა წაკითხული ინფორმაცია ან ცნება აღრე ნასწავლ მასალასთან, ან მოსწავლეთა გამოცდილებასთან დავაკავშიროთ. შემდეგ შეიძლება მოსწავლეები წავახალისოთ, რომ იგივე დამოუკიდებლად გააკეთონ და, საჭიროებისამებრ, მივცემ მითითებები. აგრეთვე, შეიძლება დავუსვათ კონკრეტული კითხვები, რომლებიც მათ დაეხმარება, დაფიქრდნენ თვითინთ ცოდნასა და შეხედულებებზე:

- რა იცი უკვე ამ თემის შესახებ?
- რა გინდა, რომ ამ თემის შესახებ გაიგო/ისწავლო?
- როგორ ფიქრობ, შეიცვლება თუ არა შენი ცოდნა ამ თემის შესახებ მას შემდეგ, რაც წიგნს წაიკითხავ?

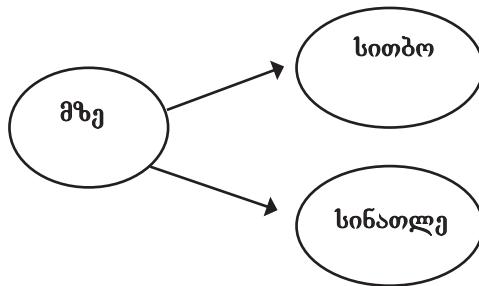
ჩანაწერების გაკეთება - ჩანაწერების გაკეთება მნიშვნელოვან როლს თამაშობს სწავლაში. ზოგადად, მოსწავლეები, რომლებიც ჩანაწერებს აკეთებენ, უფრო კარგად იმასს სოვრებენ და ითვისტებენ მასალას. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ძალიან მნიშვნელოვანია ჩანაწერების ხარისხი. კარგი და გამოსადევი ჩანაწერი, ჩვეულებრივ, გაკვეთილის ან საკითხავი მასალის ძირითად პუნქტებს და არსეს ასახვებს. კარგი ჩანაწერები განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ მოსწავლეთათვის, რომელთაც მცირეოდენი ცოდნა გააჩნიათ შესასწავლი საგნის შესახებ. მიუხედავად იმისა, რომ ჩანაწერების გაკეთება სასარგებლოვა სწავლისთვის, მოზარდოთ უმრავლესობა არ იყენებს ამ სტრატეგიას. ხოლო ის ჩანაწერები, რომლებსაც მოსწავლეები აკეთებენ, ხშირად ცუდი ხარისხისაა და გამოუსადევარია.

როგორ შეიძლება გასწავლით ბავშვებს კარგი ჩანაწერების გაკეთება?

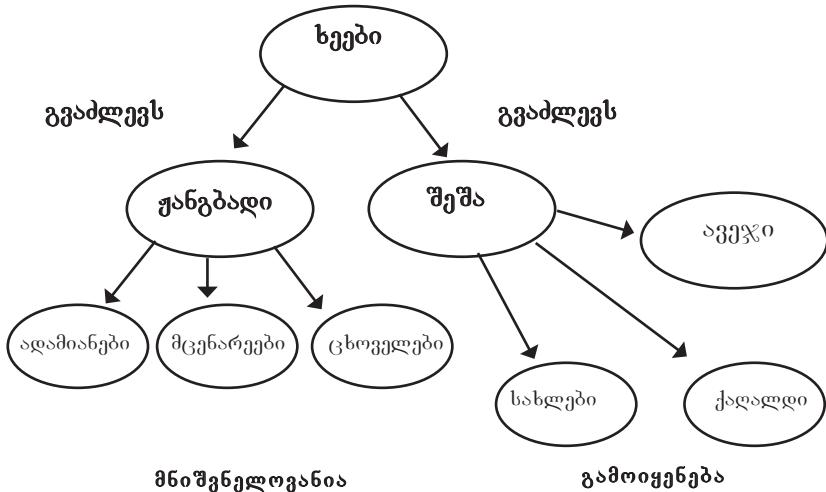
მოსწავლეთათვის ჩანაწერების სტრუქტურის ანუ გეგმის მიცემა ერთ-ერთი ხერხია, რომელიც მასწავლებლებმა შეიძლება გამოიყენონ. გეგმა მოსწავლეებს მიანიშნებს, თუ რას უნდა მიაქციონ ყურადღება გაკვეთილის დროს და რა სახის ინფორმაცია უნდა ჩაწერონ. მასწავლებლებს ასევე შეუძლიათ დროდადრო შეამოწმონ, თუ რამდენად ზუსტ ჩანაწერებს აკეთებენ ბავშვები და, შესაბამისად, ურჩიონ, როგორ გააუმჯობესონ ისინი.

ინფორმაციის ორგანიზება - მოსწავლეები უფრო ეფექტურად სწავლობენ, როცა ისინი ორგანიზებას უკეთებენ იმ ინფორმაციას, რომელსაც სწავლობენ. ერთ-ერთი სასარგებლო სტრატეგიაა მასალის მონახაზის გაკეთება, რაც ინფორმაციის ძირითადი იდეების იერარქიულად თრგანიზებას გულისხმობს. კიდევ ერთი ეფექტური ხერხია ცნებათა რუკების დახატვა. ცნებათა რუკა არის დიაგრამა, რომელიც ცნებებს შორის ურთიერკავშირს ასახავს. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ის ვიზუალურად გვიჩვენებს, თუ როგორ არის ცნებები ერთმანეთთან დაკავშირებული. ქვემოთ მოცემულია ცნებათა რუკის მაგალითები:

ცნებათა მარტივი რუკა:

იერარქიულად ორგანიზებული ცნებათა რუკა:

ცნებათა რუკების აგება მოსწავლეებს მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს სწავლაში. ყურადღების იმაზე გამახვილება, თუ როგორ არის ცნებები ერთმანეთთან დაკავშირებული, მოსწავლეებს ეხმარება ინფორმაციის უკეთ ორგანიზებაში. აგრეთვე, ისინი იგბენ, თუ რა კავშირია ახალ ცნებებსა და მათ არსებულ ცოდნას შორის, რაც მათ მასალის უკეთ ათვისებაში ეხმარება. როცა მოსწავლეები სიტყვიერ მასალაზე (მაგალითად, ლექციაზე და სახელმძღვანელოზე) დაყრდნობით აგებენ ცნებათა რუკებს, ისინი ახდენენ მასალის ვიზუალურად კოდირებას/დაშივრას. ცნებათა რუკების აგება, ამასთანავე, მოსწავლეებს იმის უკეთ გაცნობიერებაში ეხმარება, თუ რას მოიცავს სწავლა: ისინი შეიძლება მიხვდნენ, რომ სწავლა მხოლოდ ინფორმაციის მიღების პროცესი არ არის, არამედ მოიცავს იდეებისა და ცნებების ერთმანეთთან დაკავშირებას.

ინფორმაციის გადამუშავება - ინფორმაციის გადამუშავება მოიცავს დასკვნების გაკეთებას, მაგალითების მოყვანას და ცნებების ერთმანეთთან დაკავშირებას. მოსწავლეები ინფორმაციის გადამუშავების სტრატეგიის გამოყენებას, დაახლოებით, 13–14 წლის ასაკში იწყებენ და დროთა განმავლობაში უფრო ხშირად მიმართავენ. თუმცა მაღალ კლასებშიც კი, კითხვისა თუ სწავლის დროს, რეგულარულად მხოლოდ მაღალი აკადემიური მოსწრების ქონე მოსწავლეები იყენებენ ამ სტრატეგიას. სხვები ხშირად ისეთ პრიმიტიულ და ზედაპირულ სტრატეგიებს მიმართავენ (მაგ, გამეორება), რომლებიც აზროვნებას ნაკლებად მოითხოვს.

როგორ ვასწავლოთ მოსწავლეებს საკლასო მასალის გადამუშავება? მაგალითად, მასალის ახსნის ან სახელმძღვანელოდან ნაწყების წარმოშობის დროს, თქვენ თვითონ მოიყენეთ ახალი ცნების მაგალითი, განიხილეთ ახალი პრინციპის მნიშვნელობა და ა.შ. აგრეთვე, შეიძლება სთხოვოთ მოსწავლეებს, გაკვეთილის ახსნის ან სახელმძღვანელოს წარმოშობის დროს დაფიქრდნენ შემდეგ კითხვებზე:

- ახსენით, თუ რატომ...
- როგორ შეიძლება ... (ამის) გამოყენება იმისათვის, რომ...?
- რა არის ამის (მაგალითად, ამ ცნების) კიდევ ერთი მაგალითი?
- როგორ ფიქრობთ, რა მოხდება თუ...?
- რა განსხვავებაა ... და .... შორის?
- რა მსგავსებაა ... და... შორის?
- როგორ არის ეს ცნება დაკავშირებული ადრე ნასწავლ ცნებებთან?

კიდევ ერთი სტრატეგიაა, სოხოვოთ მოსწავლეებს, იმუშაონ წყვილ-წყვილად ან პატარა ჯგუფებში იმაზე, რომ მოიციქრონ და პასუხი გასცენ საკუთარ კითხვებს.

მასალის მოქლევდ გადმოცემა/შეჯამება - სწავლის კიდევ ერთი ეფექტური სტრატეგიაა მასალის შეჯამება, მოკლევდ გადმოცემა. მასალის კარგად შეჯამება საკმაოდ რთული პროცესია. იგი მოიცავს მნიშვნელოვანი და უმნიშვნელო ინფორმაციის განსხვავებას, ინფორმაციის სინთეზს და ცნებებსა და იდეებს შორის მნიშვნელოვანი კაგურების დანახვას. გასაოცარი არ არის, რომ ბევრ მაღალკლასელ მოსწავლესაც უჭირს მასალის ეფექტურად შეჯამება.

ამ სტრატეგიის დაუფლების საუკეთესო ხერხია, რეგულარულად დაგავალოთ მოსწავლეებს, შეაჯამონ წაკითხული და მოსმენილი მასალა. მაგალითად, შეიძლება ხანდახან საშინაო დავალებად მივცეთ, რომ სახელმძღვანელოს ერთ თავში მოცემული ინფორმაცია წერილობით მოკლევდ გადმოსცენ. აგრეთვე, შეიძლება მოსწავლეებს დავავალოთ, პატარა ჯგუფებში იმუშაონ მოკლე ზეპირ პრეზენტაციაზე ნებისმიერი თემის შესახებ. პრეზენტაცია ნასწავლი მასალის მოკლე შინაარსს უნდა მოიცავდეს. ასევე, შეიძლება ვთხოვოთ თითოეული წაკითხული აბზაცის ერთ წინადაღებაზე შეჯამება.

გაგება-გააზრების შემოწმება - სწავლის კიდევ ერთი უმნიშვნელოვანები სტრატეგიაა გაგება-გააზრების მონიტორინგი, პროცესი, რომელიც მოიცავს იმის პერიოდულად შემოწმებას, თუ რამდენად კარგად გავიგეთ და დაგიმახსოვრეთ ახალი მასალა. თქვენ რამდენად კარგად შეგიძლიათ გაგება-გააზრების შემოწმება? შემდეგი სავარჯიშო დაგეხმარებათ ამ კითხვაზე პასუხის გაცემაში.

შეჩერდით ერთი წუთით და საკუთარ თავს შემდეგი კითხვა დაუსვით:

რა ვიხსწავლე/გავიგე ამ წიგნის ძოლო ხუთი გვერდის
წაკითხვის შედეგად?

ქადალდის ფურცელზე ჩამოწერეთ ყველაფერი, რის გახსენებასაც შეძლებთ.

ახლა გადახედეთ თქვენ მიერ წაკითხულ ბოლო ხუთ გვერდს: მოიცავს თუ არა თქვენი ჩანაწერები ამ გვერდებში განხილულ ყველა ძირითად ცნებას და იდეას? არის რამე, რაც გეგონათ, რომ კარგად გესმოდათ, მაგრამ აღმოაჩინეთ, რომ არც ისე კარგად გაიგეთ? არის ისეთი რამ, რაც საერთოდ არ გახსოვდათ? იქნებ მისი წაკითხვის დროს გონიერი სულ სხვაგან იყავთ?

წარმატებული მოსწავლეები მუდმივად ამოწმებენ თავიანთ თავს, როგორც სწავლის დროს, ასევე გარკვეული მასალის შესწავლის შემდეგ. მეტიც, როცა ხვდებიან, რომ რაღაც ვერ გაიგეს, ისინი გარკვეულ ზომებს მიმართავენ, რათა სიტუაცია გამოასწოროს. მაგალითად, ხელახლა კითხულობენ სახელმძღვანელოს ნაწილს, ან სვამენ კითხვებს გაკვეთილზე.

მოსწავლეთა უმრავლესობა თითქმის არ ამოწმებს თავის ცოდნას. როცა მოსწავლეები არ ამოწმებენ, თუ რამდენად კარგად გაიგეს და ისწავლეს ახალი მასალა, მათ არ იციან, თუ რა იციან და რა - არა;

შესაბამისად, ისინი შეიძლება არასწორად ფიქრობდნენ, რომ რაღაც ისწავლეს. ეს ცოდნის იღუზია ყველა ასაკის მოსწავლეში (მათ შორის უნივერსიტეტის სტუდენტებშიც) შეიძლება დავინახოთ, თუმცა ის ყველაზე ხშირია დაწყებითი კლასის მოსწავლეებში.

როგორ შეიძლება დავეხმაროთ მოსწავლეებს გაგების მონიტორინგის სტრატეგიის დაუფლებაში? დაავალეთ მათ, იმუშაონ პატარა ჯგუფებში, რათა შეამოწმონ ერთმანეთი, თუ რამდენად კარგად გაიგეს ნასწავლი მასალა. ასწავლეთ საკუთარი თავის შემოწმებაც. საკუთარი თავის შემოწმების ერთ-ერთი ეფექტური ხერხია თვითახსნა: მოსწავლეები მეცადინეობის დროს ხშირად ჩერდებიან და საკუთარ თავს განუშარტავენ, თუ რა ისწავლეს. მსგავსი ხერხია თვითგამოკითხვა: მოსწავლეები სწავლის დროს პერიოდულად ჩერდებიან და საკუთარ თავს კითხვებს უსვამენ.

როგორ დავეხმაროთ მოსწავლეებს სწავლის ეფექტური სტრატეგიების დაუფლებაში?

ექპერტები გვთავაზობენ რამდენიმე პრინციპს, რომელიც გულისხმობს იმ გარემოებებსაც, რომლებშიც მოსწავლეები განსაკუთრებით კარგად ითვისებენ და იყენებენ სწავლისა და მეცადინეობის ეფექტურ სტრატეგიებს. ეს პრინციპები და მათი საკლასო რთახში გამოიყენება ქვემოთ ცხრილში არის მოცემული.

როგორ დავეხმაროთ მოსწავლეებს სწავლისა და მეცადინეობის ეფექტური სტრატეგიების დაუფლებაში

პრინციპი	გამოყენება
მოსწავლეები სწავლის სტრატეგიებს კველაზე ეფექტურად კონკრეტული საგნების კონტექსტში სწავლობენ.	როცა ახალ მასალას ხსნით, იმავდროულად ასწავლეთ მოსწავლეებს, თუ როგორ ისწავლონ ეს მასალა.
მოსწავლეთა პატარა ჯგუფებში ერთად მეცადინეობა ხშირად ხელს უწყობს ეფექტური სტრატეგიების განვითარებას.	დროდადრო სთხოვეთ ბაგშეებს, რომ ერთად, წევილ-წევილად ან პატარა ჯგუფებში იმეცადინონ.

**როგორ დავეხმაროთ მოსწავლეებს სწავლისა და მეცადინეობის
ეფექტური სტრატეგიების დაუფლებაში**

პრინციპი	გამოყენება
მოსწავლეები უფრო კარგად დაუუფლებიან სწავლის ეფექტურ სტრატეგიებს, თუ ჩვენ ხელს შევუწყობთ, რომ მათ მიერ სტრატეგიების გამოყენების პირველი მცდელობა წარმატებული იყოს.	დაეხმარეთ მოსწავლეებს ახალი სტრატეგიების გამოყენებაში. მაგალითად, ახვენეთ კონკრეტული სტრატეგიის გამოყენების მაგალითი; მიანიშნეთ, თუ როდის შეიძლება მისი გამოყენება და მიუთითეთ, როცა ისინი სტრატეგიას სწორად ან არასწორად გამოყენებენ.
მოსწავლეები უფრო ეფექტურად სწავლობენ, როცა სწავლის მრავალფეროვან სტრატეგიას იყენებენ.	გააცინით მოსწავლეებს ახალი სტრატეგიები: ჩანაწერების გაკეთება, მასალის გადამუშავება, საკუთარი თავისთვის კითხვების დასმა და ა.შ.
მოსწავლეები უფრო გამოიყენებენ სწავლის ეფექტურ სტრატეგიებს, როცა ესმით, თუ რატომ არის ისინი სასარგებლო.	მოსწავლეებს მათთვის გასაგებად აუხსენით, თუ რატომ არის სხვადასხვა სტრატეგიის გამოყენება სასარგებლო.
მოსწავლეები სწავლის სტრატეგიებს უფრო ეფექტურად იყენებენ, როცა იციან, რა შემთხვევაში შეუძლიათ გამოიყენონ თითოეული მათგანი.	აღნიშნეთ ის გარემოებები, როცა გარკვეული სტრატეგიების გამოყენება განსაკუთრებით სასარგებლო.
მოსწავლეები მაშინ ეუფლებიან სწავლის ეფექტურ სტრატეგიებს, როცა ამ ხერხების სხვადასხვა კონტექსტში რეგულარულად გამოყენების შესაძლებლობა ეძლევათ.	მიეცით მოსწავლეებს შესაძლებლობა, თითოეული სტრატეგია სხვადასხვა კონტექსტში გამოყენონ.

მრავალმხრივი ინტელექტის თეორია

ამ თავის წაკითხვის შემდეგ თქვენ გეცოდინებათ:

რას ნიშნავს ინტელექტი და რა არის მისი დამახასიათებელი თვისებები;

გარდნერის თანახმად, რა სახის ინტელექტი გააჩნიათ მოსწავლეებს და როგორ განისაზღვრება თითოეული მათგანი;

როგორ უნდა გამოიყენოთ მრავალმხრივი ინტელექტის თეორია საკლასო ოთახში;

რას უნდა მიაქციოთ ყურადღება, რომ გარდნერის თეორიის გამოყენებას უარყოფითი შედეგები არ მოყვეს;

როგორ უნდა დაგეგმოთ გაკვეთილები, რომ ინტელექტის რაც შეიძლება მეტ სფეროზე გავამახვილოთ ყურადღება.

ინტელექტს, ანუ გონიერივ უნარსა და ნიჭის ბევრი განსაზღვრება აქვს. თუმცა ფსიქოლოგთა უმრავლესობა ეთანხმება იმას, რომ ინტელექტს შემდეგი მახასიათებლები აქვს:

- ინტელექტი არის ცოდნის დაუფლების ანუ სწავლის უნარი: ადამიანები, რომლებსაც გარკვეულ დარგში მაღალი ინტელექტი აქვთ, უფრო ადგილად და სწრაფად ითვისებენ ახალ ინფორმაციას და სწავლობენ ახალი ამოცანების შესრულებას, ვიდრე ის ადამიანები, რომლებიც ნაკლებად ინტელექტუალურები არიან (ანუ ის ადამიანები, რომელთაც უფრო დაბალი გონიერივი უნარი აქვთ ამ დარგში);

- ინტელექტი არის ადრე შეძენილი ცოდნის და გამოცდილების ახალ სიტუაციებში გამოყენების უნარი: ინტელექტის საშუალებით ადამიანებს შეუძლიათ გააანალიზონ და გაიგონ ახალი მოვლენები და სიტუაციები;

• ინტელექტუალური გააჩნია ადაპტაციის უნარი: ინტელექტის საშუალებით, ადამიანებს შეუძლიათ რეაგირება მოახდინონ ახალ მოვლენებსა და სიტუაციებზე და გადაჭრან სხვა პრობლემები.

ფსიქოლოგთა დიდი ნაწილი მიიჩნევს, რომ ადამიანის ინტელექტი და მის მიერ ადრე შეძენილი ცოდნა განსხვავებული ცნებებია. თუმცა, ამავე დროს, ინტელექტუალური აზროვნება და ინტელექტუალური ქცევა დამოკიდებულია ადრე შეძენილ ცოდნაზე. რაც უფრო მეტი იციან მოსწავლეებმა სამყაროსა და შესასრულებელი ამოცანების შესახებ, მით უფრო ინტელექტუალურად იქცევიან ისინი. აქედან გამომდინარე, ინტელექტი არ არის ურყევი და უცვლელი თვისება; მისი შეცვლა შესაძლებელია სწავლისა და გამოცდილების საშუალებით.

ზოგიერთი ფსიქოლოგი თვლის, რომ ინტელექტი არის ერთი ზოგადი უნარი, რომელიც ყველა ადამიანს გარკვეულწილად გააჩნია და რომელსაც ისინი სხვადასხვა ამოცანის შესასრულებლად იყენებენ. ამ თეორიის ბევრი დამამტკიცებელი საბუთი არსებობს. მაგალითად, მიუხედავად იმისა, რომ ინტელექტის სხვადასხვა საზომი განსხვავებულ შედეგებს გვაძლევს, მათი შედეგები ერთმანეთის თანაფარდია: მოსწავლეები, რომელთაც მაღალი შედეგები აქვთ რომელიმე ერთ საზომხე (მაგალითად, კითხვის უნარის შესამოწმებელ ტესტში), ყველა სხვა საზომზეც (მაგალითად, გეომეტრიის ტესტში) ზოგადად მაღალ შედეგებს აღწევენ.

თუმცა, ინტელექტის საზომებს შორის კორელაცია (ანუ თანაფარდობა) ყოველთვის არ არის მაღალი. მოსწავლეები, რომლებიც უმაღლეს ქულებს იღებენ ზოგიერთ ტესტში, სხვა სახის ტესტში ყოველთვის ვერ აგროვებენ ყველაზე მაღალ ქულებს. აქედან გამომდინარე, ყველა ფსიქოლოგი როდი ეთანხმება იმ მოსაზრებას, რომ ინტელექტი არის ერთი ზოგადი უნარი, რომელიც გარემონტილად ყველა ადამიანს გააჩნია. მათი აზრით, ინტელექტის ბევრი სხვადასხვა ტიპი არსებობს: ადამიანებს შეიძლება სხვადასხვა სფეროში უფრო მეტი ან ნაკლები ინტელექტი, ანუ გონიერივი უნარი გააჩნდეთ.

სიტუაცია

ნინიკო ხშირად ახალ მუსიკას თხზავს და მეგობრებს ასმენინებს. თუმცა ქართულის მასწავლებელი მუდამ ჩივის მისი დაბალი აკადემიური მოსწრების გამო. მაკა კარგად სწავლობს მათემატიკას, მაგრამ ძალიან ცუდად ცეკვავს. ზოგმა ბავშვმა შესაძლოა მეგობრები ვერ გაიჩინოს ადვილად, მაშინ როცა სხვებს ძალიან კარგი კომუნიკაციური უნარები აქვთ.

ეს მაგალითები ადასტურებს შეხედულებას, რომ სწავლა და მიღწევები განსხვავებული ბუნებრივი შესაძლებლობებით განისაზღვრება.

პოვარდ გარდნერის მრავალმხრივი ინტელექტის თეორია

პოვარდ გარდნერი თვლის, რომ ადამიანებს აქვთ სულ ცოტა რვა ერთმანეთისგან განსხვავებული უნარი, ანუ მრავალმხრივი ინტელექტი. მისი აზრით, ადამიანებს შეიძლება მეცხრე, ეს ზისტენციალური ინტელექტიც გააჩნდეთ. ეგზისტენციალური ინტელექტი გულისხმობს ადამიანის უნარს, იფიქროს და იაზროვნოს ფილოსოფიურ და სასულიერო საკითხებზე (მაგალითად, ვინ ვართ ჩვენ? საიდან წარმოიშვნენ ადამიანები? რატომ ვკვდებით? რა არის სიცოცხლის არსი და მიზანი?).

გარდნერი მრავალმხრივი ინტელექტის დამადასტურებელ საბუთებს გვთავაზობს. მაგალითად, იგი აღწერს ადამიანებს, რომლებიც გან-

საკუთრებით დახელოვნებულნი არიან ერთ რომელიმე დარგში (მაგალითად, ხატვაში), მაგრამ სხვა დარგებში საშუალო უნარს ამჟღავნებენ. იგი ასევე აღნიშნავს, რომ ადამიანები, რომელთაც ტვინი დაუზიანდათ, ზოგჯერ მხოლოდ ერთი ტიპის ინტელექტუალ დაკავშირებულ უნარებს კარგავენ. მაგალითად, ერთ ადამიანს შეიძლება ლაპარაკი უჭირდეს, მაშინ როცა მეორეს შეიძლება კარგად არ შეეძლოს ისეთი დავალებების შესრულება, რომლებიც სივრცული აზროვნების უნარს მოითხოვს.

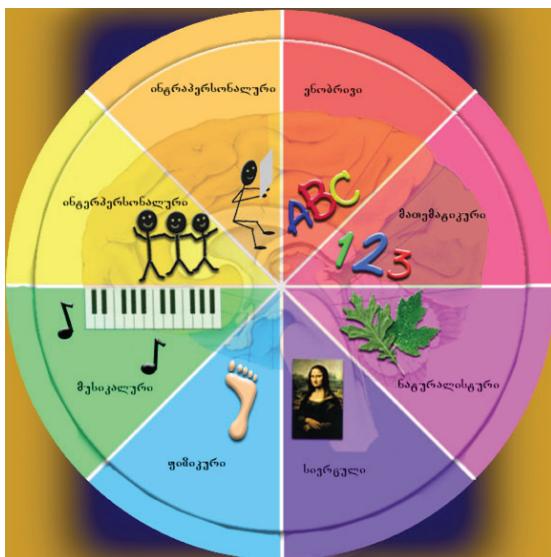
გარდნერის მრავალმხრივი ინტელექტი

ინტელექტის ტიპი მაგალითი	განსაზღვრება	მაგალითი
ლინგვისტური / ენობრივი ინტელექტი	ენის ეფექტურად გამოყენების უნარი, (როგორც წერაში, ასევე კითხვაში).	<ul style="list-style-type: none"> დამაჯერებელი არგუმენტების მოყვანა ლექსების წერა სიტყვების მნიშვნელობათა პატარა ნიუანსების გაგება
ლოგიკურ-მათემატიკური ინტელექტი	ლოგიკური აზროვნების უნარი; მათემატიკური ოპერაციების გვაქტურად შესრულების უნარი	<ul style="list-style-type: none"> მათემატიკური ამოცანების სწრაფად ამოხსნა მათემატიკური თეორიების დამტკიცება პიკოლებების ფორმულირება და გამოცდა
სიგრაფული ინტელექტი	ვიზუალური სამყაროს სწორად აღქმის უნარი;	<ul style="list-style-type: none"> ვიზუალური ობიექტების გორებაში წარმოსახვა ვიზუალურად მხგავს საგნებებს შორის პატარა განსხვავებების დანახვა
მუსიკალური ინტელექტი	მუსიკის შექმნის, შესრულების, აღქმის და შეფასების უნარი	<ul style="list-style-type: none"> მუსიკალურ ინსტრუმენტზე დაკვრა მუსიკალური ნაწარმოების შექმნა მუსიკის ძირითადი სტრუქტურის ცოდნა/გაგება

<p>ფიზიკურ-გინე- ესთეტიკური ინტელექტი</p>	<p>კოორდინაციის, ბალანსის, ხელების მარჯვედ გამოყენების, მოქნილობის, სისწრაფის და შეხების შეგრძნების უნარი.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ცეკვა • გალათბურთის თამაში • პანტომიმის შესრულება
<p>ინტერაცია - სონალური ინტელექტი</p>	<p>სხვა ადამიანთა განწყობების, განზრახვების, მოტივაციების და გრძნობების აღქმის და დანახვის უნარი</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ადამიანთა განწყობის შეგრძნება • სხვა ადამიანთა განზრახვების და სურვილების წაგითხვა • მსგავს ემოციებს შორის განსხვავების დანახვა
<p>ინტერაცია - სონალური ინტელექტი</p>	<p>თვითშემეცნების უნარი; საკუთარი გრძნობების, მოტივების და სურვილების ცოდნა; თვითდისციპლინის უნარი</p>	<ul style="list-style-type: none"> • საკუთარი საქციელის მოტივის ამოცნობა • საკუთარი თავის შესახებ ცოდნის გამოყენება ადამიანებთან წარმატებული ურთიერთობების დასამყარებლად
<p>ნატურალისტური ინტელექტი</p>	<p>ბუნებაში არსებული სიცოცხლის ფორმების (ფლორა და ფაუნა) და ობიექტების (მაგ. მთების ან ქვების ნაირსახობა) კლასიფიკაცია ბუნების შესახებ ცოდნის გამოყენება</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ცხოველთა და მცენარეთა სახეობების ამოცნობა • ბუნების ობიექტების (მაგ. მთების ან ქვების ნაირსახობა) კლასიფიკაცია • ბუნების შესახებ ცოდნის გამოყენება

მოსწავლეთა მრავალმხრივი ინტელექტი

გარდნერის აზრით, ყველა ბავშვს გააჩნია რვავე ტიპის ინტელექტი და შეუძლია მათი საკმაოდ მაღალ დონეზე განვითარება. თუმცა, პატარა ასაკიდანვე ბავშვები უკვე იწყებენ გარეკაული მიღრეკილებების გამომუდარებას. როცა ბავშვები სკოლაში პირველად მიდიან, მათ უკვე ჩამოყალიბებული აქვთ სწავლის წესები: ისინი სწავლის დროს ზოგიერთ ინტელექტს უფრო მეტად იყენებენ, ვიდრე სხვებს. ქვემოთ მოცემულ ცხრილში მოკლედ არის აღწერილი იმ ბავშვების უნარები, რომლებიც მიღრეკილებებს ავლენენ კონკრეტული ინტელექტის სფეროებში. მნიშვნელოვანია განახსოვდეს, რომ მოსწავლეთა უმრავლესობას მაღალი გონიერები უნარები ერთდროულად რამდენიმე სფეროში გააჩნია. სწორედ ამიტომ დაუშვებელია მოსწავლის ერთი ინტელექტის სფეროში კლასიფიცირება. აუცილებელია, რომ მასწავლებელმა ისეთ სასწავლო აქტივობებს მიმართოს, რომელიც ბავშვის უნარებს არამასოლოდ ერთი, არამედ სხვადასხვა მიმართულებით განვითარებს. ამით თავიდან ავირიდებთ ბავშვთა დისკრიმინაციას და ხელს შევუწყობთ მათ მრავალმხრივ განვითარებას. სასწავლო პროცესის ეფექტიანად წარმართვის წინაპირობას ბავშვის კარგად გაცნობა და მისი შედარებით განვითარებული თუ გასავითარებელი უნარების გათვალისწინება წარმოადგენს.

ბ ა გ შ ე ბ ი რომლებსაც გ ა ა წ ნ ი ა თ მაღალი:	აზროვნებენ	უყვართ	სჭირდებათ
ლინგვის- ტური/ენო- ბრივი ინ- ტელეკტი	სიტყვების საშუალებით	წერა, კითხვა, ამბების მოყო- ლა, სიტყვებთან დაკავშირებული თამაშები	წიგნები, კასეტე- ბი, საწერი ნივთები, ქაღალდი, დიდურე- ბი, დიალოგი, დის- კუსია, დებატი, ამბე- ბი და ისტორიები
ლოგიკურ- მათემა- ტიკური ინტელექტი	მსჯელობის სა- შუალებით	ექსპერიმენ- ტების ჩატარე- ბა, გამოკვლევა, ლოგიკური თავ- სატექნიკის ამოხ- სნა, ანგარიში და გამოთვლა	საგნები, რომ- ლებითაც შეძლე- ბენ ექსპერიმენტების ჩატარებას, სამეც- ნიერო ნივთები და დანადგარები, ხელებით მანიპუ- ლირებადი საგნები, ექსკურსიები პლან- ეტარიტში და მეცნიერების მუზე- უმში
სიგრცული ინტელექტი	გამოსახულებე- ბის და ნახატების საშუალებით	დაგეგმარება, კონსტრუირება, აგება, ხატვა, გონებაში წარ- მოსახვა	ს ელოვნების ნივთები, ვიდეო, ფილმები, სლაიდ- ები, წარმოსახვითი თამაშები, ლაბირინ- თები, თავსატექნიკი, ილუსტრირებული წიგნები, ექსკურსიე- ბი ხელოვნების მუზეუმში

მუსიკალური ინტელექტი	რიტმის და მელ-ოდიების საშუალებით	სი მ დ ე რ ა , სტკენა, ღიღინი, ხელების კაპუნი, ფეხების ბაპუნი, მოსმენა	სიმღერის დრო/გაკვეთილები, კონ-ცერტებზე სიარული, მუსიკის მოსმენა სახლში და სკო-ლაში, მუსიკალური ინსტრუმენტები
ფიზიკური - გინესთეტი- კური ინ- ტელექტი	ფიზიკური შეგრძნებების საშუალებით	ცეკვა, სირ-ბილი, ხტუნვა, აშენება, შეხება, ჟესტების გამოყენება	სპორტული და ფიზიკური თამაშები, შეხე-ბით შესაგრძნობი გამოცდილებები, პრაქტიკაში სწავლა
ინტერაქცი- სონალური ინტელექტი	სხვა ადამიანებთან იდენტის გაზიარების საშუალებით	გაძლოლა, ლი-დერობა, ორგანიზება, კავშირის დამყარება, მანიპულირება, მედიატერარება, კონ-ტროლირება, წერილუ-ბებზე ყოფნა	მეგობრები, ჯგუფური თამაშები, სოციალური თავურილობები, საზოგადოებრივი ღონისძიებები, წრეები/კლუბები, მენტორები/დამრიგებლები
ინტრაქცი- სონალური ინტელექტი	საკუთარი მოთხოვნილების და მიზნების მიმართ	მიზნების დასახვა, ოცნება, დაგეგმვა, ფიქრი	საიდუმლო ადგილები, მარტო ყოფნა, არჩევანი
ნიტუ- რალის- ტური ინ- ტელექტი	ბუნებასთან ურთიერთობით	ცხოველებთან თამაში, ბუნების გამოკვლევა/შესწავლა, ცხოველების მოვლა, დედამიწაზე ზრუნვა	ბუნებასთან სი ასელო ვე, ცხოველებთან ურთიერთობის შესაძლებლობა, ბუნების გამოსაკვლევად საჭირო ნივთები

გარდნერის თეორიის საკლასო ოთახში გამოყენება

გარდნერი გვირჩევს, გაკვეთილები ისე დავგეგმოთ, რომ ინტელექტის რაც შეიძლება მეტ სფეროზე გავამახვილოთ უურადღება. მაგალითად, მასწავლებელი, რომელიც საკლასო ოთახში მრავალმხრივი ინტელექტის თეორიას იყენებს, გაკვეთილის ნაწილს ლექციის კითხვას და დაფაზე წერას უთმობს (ენობრივი ინტელექტი). ლაპარაკის დროს ეფექტურად იყენებს ქესტებს (ფიზიკურ-კინესთეტიკური ინტელექტი) და რიტმულად აკეთებს აქცენტს სხვადასხვა სიტყვებზე და ურაზებზე (მუსიკალური ინტელექტი). აგრეთვე, დაფაზე ხატავს, ან ვიზუალურ მასალას უჩვენებს მოსწავლეებს, რათა უფრო კარგად განმარტოს ახსნილი მასალა (სივრცული ინტელექტი). ხშირად ასმენინებს ბავშვებს მუსიკას, მაგალითად გაკვეთილის დაწყების ან ახალ დავალებაზე გადასვლის წინ (მუსიკალური ინტელექტი). მოსწავლეებს აძლევს დროს, რომ დაფიქრდნენ და გააანალიზონ, თუ რამდენად კარგად ესმიოთ ახალი მასალა და რისი უნარი და შესაძლებლობები აქვთ. ასევე, ეხმარება მოსწავლეებს, რომ ახლად შეძენილი ცოდნა საკუთარ გამოცდილებებს და გრძნობებს დაუკავშირონ (ინტრაპერსონალური ინტელექტი). ხშირად აძლევს მოსწავლეებს ერთმანეთან კომუნიკაციის შესაძლებლობას. მაგალითად, სთხოვს, რომ წყვილ-წყვილად ან ჯგუფებში იმუშაონ (ინტერპერსონალური ინტელექტი). როცა შესაძლებელია, ახალ მასალას ბუნებასთან აკავშირებს (ნატურალისტური ინტელექტი) და ასე შეძლებ. გარდნერი აგრეთვე გვირჩევს, რომ მასწავლებლები უნდა დაეხმარონ მოსწავლეებს თავიანთი უნარების უკეთ შეცნობაში.

გარდნერი გვაფრთხილებს, რომ ყოველთვის არ არის შესაძლებელი თითოეული ინტელექტის ყველა საგანზე ან თემაზე ეფექტურად მორგება. მისი აზრით, ასევე არაეფექტურია ერთი ტიპის ინტელექტთან დაკავშირებული მოქმედების ფონად გამოყენება, როცა მოსწავლეები სხვა ტიპის ინტელექტთან დაკავშირებულ დავალებაზე მუშაობენ. მაგალითად, მუსიკის ფონად გამოყენება, როცა ბავშვები მათემატიკის ამოცანების ამოსნაზე მუშაობენ, გარდნერის თეორიის არასწორი გამოყენებაა.

გარდნერი თვლის, რომ სხვადასხვა სახის ინტელექტი განსხვავებულ კულტურებში სხვადასხვაგვარად ვლინდება. მაგალითად, სივრცული ინტელექტი დასავლურ კულტურებში შეიძლება გამოვლინდეს ხატგაში, ქანდაკებაში ან გეომეტრიაში. ხოლო, კალაპარის უდაბნოში იგი შეიძლება აისახოს ადგილობრივ მაცხოვრებელთა უნარში, დაიმასხვოროს და ამოიცნონ სხვადასხვა ადგილი ასობით კვადრატული კილომეტრის რადიუსში.

გარდნერისეული მრავალმხრივი ინტელექტის თეორია ყველასთვის მისაღები არაა. ზოგიერთი მკვლევარი მას აკრიტიკებს და მიიჩნევს, რომ ის, რასაც გარდნერი მრავალმხრივ ინტელექტიად ყოფს, სინამდვილეში ერთი ინტელექტია. მიუხედავად ამისა, სკოლებისა და მასწავლებლების გარკვეული ნაწილი გარდნერის მრავალმხრივი ინტელექტის თეორიას წარმატებით იყენებს მოსწავლეების მიღწევების გასაუმჯობესებლად.

ფსიქო-სოციალური განვითარების თეორია

ამ თავის წაკითხვის შემდეგ თქვენ გეცოდინებათ:

ერიქსონის თეორიის მიხედვით, რას მოიცავს ადამიანის განვითარება;

განვითარების რა ფსიქო-სოციალურ სტადიებს გაივლის ადამიანი და რა თავისებურებებით ხასიათდება თითოეული სტადია;

როგორ შეიძლება გამოიყენოთ ერიქსონის თეორია საქლასო ოთახში;

როგორ შეიძლება შეუწყოთ ხელი მოსწავლეებში ინიციატივის და შრომისმოყვარეობის განვითარებას და მათში პიროვნების ჩამოყალიბებას.

*****

ფსიქოლოგ ერიკ ერიქსონს მიაჩნდა, რომ ადამიანთა შეხედულებები საკუთარი თავის და სხვა ადამიანების შესახებ მთელი ცხოვრების მანძილზე მნიშვნელოვნად იცვლება. ერიქსონის ადამიანის განვითარების კლასიკური თეორია მოიცავს რვა ფსიქო-სოციალურ სტადიას, რომლებსაც ადამიანები გაივლიან მათი ცხოვრების განმავლობაში. თითოეული სტადია მოიცავს განვითარების ამოცანას ანუ კრიზისს, რომელიც ადამიანმა უნდა გადაჭრას. ადამიანის განვითარება დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად კარგად გადალახავს იგი თითოეულ კრიზისს. რაც უფრო წარმატებით გაუმკლავდება ადამიანი თითოეულ ამოცანას, მით უფრო ფსიქოლოგიურად ჯანსაღი იქნება იგი. ქვემოთ მოცემულია ერიქსონის რვა ფსიქო-სოციალური სტადია.

1. ნდობა უნდობლობის წინააღმდეგ (ჩვილობის ასაკი, ბავშვის პირველი წელი)

ერიკსონის თანახმად, ჩვილი ბავშვის მნიშვნელოვანი ამოცანაა, ისწავლოს, რეგულარულად აქმაყოფილებენ თუ არა გარშემო მყოფი ადამიანები, განსაკუთრებით კი მისი აღმზრდელები, მის ძირითად მოთხოვნილებებს. თუ ის ადამიანები, რომლებიც ბავშვზე ზრუნავებ, მას რეგულარულად აწვდიან საკვებს, ნუგეშს სცემენ, ამშვიდებენ და სიყვარულს იჩენენ მის მიმართ, ჩვილი ბავშვი სწავლობს ნდობას, რომ ადამიანები საიმედონი და სანდონი არიან. ხოლო თუ აღმზრდელები უგულებელყოფენ ბავშვის მოთხოვნილებებს ან ცუდად ექცევიან მას, ჩვილი ბავშვი სწავლობს უნდობლობას, რომ სამყარო არასაიმედო და, შესაძლოა, საშიშიც კია.

2. ავტონომია სირცხვილის და ეჭვის წინააღმდეგ (1-3 წლის ასაკი)

ბავშვის ზრდასთან ერთად იზრდება მისი კუნთების კოორდინაცია და მობილურობის (მოძრაობის) უნარი, რაც მას შესაძლებლობას აძლევს, ზოგიერთი მოთხოვნილება თვითონვე დაიკმაყოფილოს. ბავშვი იწყებს დამოუკიდებლად ჭამას, დაბანას, ჩაცმას და საპირფარეშოს გამოყენებას. თუ ბავშვის აღმზრდელები ამსნევებენ მის დამოუკიდებელ მოქმედებას, ბავშვს უკითარდება ავტონომიის განცდა, შეგრძნება იმისა, რომ მას შეუძლია ბეჭრ ამოცანას და პრობლემას თვითონვე გაუმკლავდეს. ხოლო თუ აღმზრდელები არ აძლევენ ბავშვს ისეთი ამოცანების შესრულების უფლებას, რაც მას უკვე შეუძლია და დასცინიან მის მცდელობებს, იყოს დამოუკიდებელი, ბავშვს უყალიბდება სირცხვილის და ეჭვის გრძნობა საკუთარი შესაძლებლობების მიმართ.

3. ინიციატივა დანაშაულის გრძნობის წინააღმდეგ (3-5 წლის ასაკი)

სკოლამდელი ასაკის ბავშვებს თანდათან დამოუკიდებლად უფრო მეტი ამოცანის შესრულება შეუძლიათ. ხანდახან ბავშვები ისეთ საქმიანობას ჰქიდებენ ხელს, რომელთა შესრულებაც მათ ადვილად შეუძლიათ. მაგრამ ზოგჯერ იმასაც ცდილობენ, რაც მათ შესაძლებლობებს აღემატება, ან რომლებიც ხელს უშლის სხვა ადამიანების გეგმებს და საქმიანობებს. თუ მშობლები და ბაღის აღმზრდელები აქეზებენ/ამსნევებენ ბავშვების მცდელობებს და ამავე დროს ეხმარებიან მათ რეალისტური და შესაფერისი არჩევანის გაკეთებაში, ბავშვებს

უკითარდებათ ინიციატივის გრძნობა—საქმიანობების დამოუკიდებლად დაგეგმვის და შესრულების უნარი. ხოლო, თუ მოზრდილები არ აძლევენ ბავშვებს იმის უფლებას, რომ ამოცანებს თვითონვე გაუმკლავდენენ და მიიჩნევენ, რომ ბავშვების მცდელობა, იყვნენ დამოუკიდებელი, სასაცილო და მომაბეზრებელია, მაშინ ბავშვებს უჩნდებათ დანაშაულის გრძნობა საკუთარი მოთხოვნილებების და სურვილების მიმართ.

4. ბეჯითობა არასრულფასოვნების გრძნობის წინააღმდეგ (6 წლიდან დაახლოებით 11–12 წლის ასაკამდე)

ერიკსონის აზრით, უმცროსი სასკოლო ასაკი მნიშვნელოვანი პერიოდია იმისათვის, რომ ბავშვს თავდაჯერებულობის გრძნობა განუვითარდეს. დაწყებითი სკოლა ბავშვებს შესაძლებლობას აძლევს, სხვადასხვა დავალების შესრულებით (მაგ. ხატვით, მათემატიკური ამოცანების ამოხსნით, წინადაღებების წერით და ასე შემდეგ), მასწავლებლების, მშობლების და თანატოლების მოწონება და აღიარება დაიმსახუროს. თუ მასწავლებლები და მშობლები აქტივებები/ამხნევებები ბავშვებს, ჩაერთონ სხვადასხვა საქმიანობაში და შემდეგ აქტები მათ მიღწევებისთვის და წარმატებისთვის, ბავშვები ბეჯითები და შრომისმოყვარენი ხდებიან. ისინი გულმოლგინედ ასრულებენ დაგალებებს, ცდილობენ, დაწყებული საქმე ბოლომდე მიიყვანონ და სამუშაოს გართობაზე წინ აყენებენ. თუ მოზრდილები დასცინიან და სჯიან ბავშვების მცდელობებს, შეასრულონ სხვადასხვა დავალება, ან თუ ბავშვები აღმოჩენენ, რომ ისინი ვერ ამართლებენ მასწავლებლების და მშობლების მოლოდინს, მათ უკითარდებათ არასრულფასოვნების შეგრძნება საკუთარი შესაძლებლობების მიმართ.

5. პიროვნების იდენტობა საკუთარ როლთან დაკავშირებული გაურკვევლობის გრძნობის წინააღმდეგ (დაახლოებით 11–12 - დან 20 წლამდე)

ბავშვობიდან მოზარდობის ხანაში გადასვლის პერიოდში მოსწავლეები იწყებენ ფიქრს იმაზე, თუ რა როლს ითამაშებენ ისინი მოზრდილთა სამყაროში. ისინი ცდილობენ, გაარკვიონ, თუ ვინ არიან ისინი, რა არის მათთვის მნიშვნელოვანი და რა მიზნების მიღწევა უნდათ მომავალში. თავდაპირველად, მოზარდები გარკვეულწილად განიცდინ გაურკვევლობის გრძნობას იმასთან დაკავშირებით, თუ რა როლი უნდა ითამაშონ მათ საზოგადოებაში. შესაბამისად, ისინი ხშირად ბევრ სხვადასხვა საქმიანობას გამოცდიან ხოლმე. ერიკსონის აზრით, მოზარდობის ხანის დასასრულისებრ მოზარდოა უმრავლესობას უყალიბდება პიროვნების, ანუ საკუთარი ინდივიდუ-

ალურობის შეგრძნება. მათ უკვე იციან, თუ ვინ არიან ისინი და საით მიემართება მათი ცხოვრება. თუმცა ბევრი თანამედროვე ფსიქოლოგი არ ეთანხმება ერიქსონს და მიიჩნევს, რომ ადამიანთა უმრავლესობა საკუთარი პიროვნების ჩამოყალიბებას გაცილებით უფრო დიდ დროს ანდომებს.

6. ინტიმურობა განმარტოების წინააღმდეგ (20–39 წლის ასაკი)

ადამიანი, რომელმაც უკვე იპოვა საკუთარი პიროვნება, მზად არის თავისი ცხოვრება სხვა ადამიანების ცხოვრებას დაუკავშიროს. ახალგაზრდა ადამიანს უკვე გააჩნია სხვა ადამიანებთან ინტიმური (ახლო), ორმხრივი ურთიერთობების დამყარების უნარი (მაგალითად, მეცობრობის ან ქორწინების საშუალებით). იგი ხშირად მზად არის დათმობებზე წავიდეს, რათა ეს ურთიერთობები შეინარჩუნოს. ხოლო, თუ ადამიანს არ გააჩნია ახლო ურთიერთობების დამყარების უნარი, მას შეიძლება განმარტოების გრძნობა განუვითარდეს.

7. პროდუქტულობა სტაგნაციის (უმოქმედობის) წინააღმდეგ (40–59 წლის ასაკი)

სანდაზმულობის ასაქში ადამიანის მთავარი ამოცანაა, საქუთარი წვლილი შეიტანოს საზოგადოებაში და მომავალ თაობას მრჩეველის და მეგზურის როლი გაუწიოს. როცა ადამიანს წვლილი შეაქვს საზოგადოებაში (მაგალითად, ბავშვების აღზრდით და საზოგადოებისთვის სასარგებლო სამუშაოს შესრულებით), მას უვითარდება პროდუქტულობის შეგრძნება. ხოლო, თუ ადამიანი საკუთარ თავზეა ფიქსირებული და არ გააჩნია უნარი ან სურვილი საზოგადოების განვითარებაში ჩართვის, მას უვითარდება უმოქმედობის შეგრძნება, უქმაყოფილების გრძნობა არასაკმარის პროდუქტულობასთან/ნაყოფირებასთან დაკავშირებით.

8. მორალური და ეთიკური სიძლიერე სასოწარკვეთილების წინააღმდეგ (60 წლის ასაკიდან)

განვითარების ბოლო სტადიაა რეტროსპექტივა: ამ ასაქში ადამიანები ყურადღებას თავიანთი წარსულ ცხოვრებისკენ და მიღწევებისკენ მიმართავენ. თუ ადამიანს სჯერა, რომ მისი ცხოვრება ბედნიერი და ნაყოფიერი იყო, მას კმაყოფილების და მორალური თუ ეთიკური სიძლიერის შეგრძნება უყალიბდება. ხოლო თუ ადამიანის ცხოვრება იმედგაცრუებით და წარუმატებლობით იყო სავსე, მაშინ მას შეიძლება სასოწარკვეთილების გრძნობა დაუუფლოს.

ერიქსონის თეორიის გამოყენება საქლასო ოთახში

1. წაახალისეთ ბავშვები, ვამოიჩინონ ინიციატივა. სკოლამდევლი ასაკის და უმცროსი სასკოლო ასაკის ბავშვებს საკმაოდ დიდი თავისუფლება უნდა მისცეთ იმისათვის, რომ გამოიკვლიონ და შეისწავლონ საკუთარი სამყარო. ჩართეთ ისინი ისეთ საქმიანობებზე, რომლებიც მათი წარმოსახვის უნარს წაახალისებს და გააძლიერებს. პერიოდულად მიეცით შესაძლებლობა, თვითონვე აარჩიონ, თუ რისი გაკეთება სურთ. ამ ასაკის ბავშვებთან თამაში ხელს უწყობს არამხოლოდ მათ სოციო-ემოციურ განვითარებას, არამედ მათ კოგნიტურ ზრდასაც. წაახალისეთ ბავშვები, რომ სშირად ითამაშონ ერთმანეთთან. ჩართეთ ისეთ თამაშებში, რომლებიც ფანგაზის და წარმოსახვის უნარს ავითარებს. წააქეზეთ ბავშვები, რომ თამაშის დასრულების შემდეგ სათამაშოები და სხვა ნივთები თავის ადგილას დააწყონ. შეეცადეთ, კრიტიკა შინი-მუმადე დაიყვანოთ, რათა ბავშვს არ ჩამოუყალიბდეს დანაშაულის და დელფის განცდა. ამ ასაკის ბავშვები სშირად უშვებენ შეცდომებს. მათ ისეთი ადამიანები სჭირდებათ, რომლებიც მაგალითს უზვენებენ და არ გააკრიტიკებენ.

ob. გვ. 151

ob. გვ. 13

2. დაეხმარეთ დაწყებითი კლასის მოსწავლეებს, გახდნენ ბეჭითნი და შრომისმოყვარენი. მასწავლებლის მნიშვნელოვანი მოვალეობაა, ბავშვს ბეჯით და შრომისმოყვარე ადამიანად ჩამოყალიბებაში დაეხმაროს. ერიქსონი იმედს გამოთქვამდა, რომ მასწავლებლებს შეუძლიათ ისეთი ატმოსფეროს შექმნა, რომელიც ბავშვებს სწავლის ძლიერ სურვილს გაუდვიძებს. ერიქსონის აზრით, მასწავლებელმა უნდა დაანახოს ბავშვს, რომ მას შეუძლია ისეთი რაღაცეების გაკეთება ისწავლოს, რასაც ადრე ვერც კი წარმოიდგენდა. დაწყებითი კლასის მოსწავლეები მოწყურებული არიან, ისწავლონ. სკოლაში შესვლის დროს ბავშვების უმრავლესობას გააჩნია ცნობისმოყვარეობის ძლიერი გრძნობა და სწავლის მაღალი მოტივაცია. მასწავლებელმა ისეთი დავალებები უნდა მისცეს მოსწავლეებს, რომლებიც მათგან ძალისხმევას მოითხოვს, მაგრამ არ აღემატება მათ შესაძლებლობებს. მტკიცედ მოსთხოვეთ მოსწავლეებს, იყვნენ პროდუქტულნი, მაგრამ ზედმეტად არ გააკრიტიკოთ ისინი. განსაკუთრებით მოომინებით მოეკიდეთ ბავშვების უნდღიურ შეცდომებს. უზრუნველყავით, რომ თითოეულ მოსწავლეს წარმატების მიღწევის ბევრი შესაძლებლობა ჰქონდეს.

3. ხელი შეუწყეთ პიროვნების განვითარებას მოზარდებში. გააცნობიერეთ, რომ მოსწავლის პიროვნება ბევრ სხვადასხვა ას-კექტს მოიცავს: პროფესიულ მიზნებს; ინტელექტუალურ მიღწევებს და სხვადასხვა ინტერესს, მაგალითად სპორტში, მუსიკაში და ასე შემდეგ. სთხოვეთ მოსწავლეებს, დაწერონ თემები მათი პიროვნების სხვადასხვა ასპექტთან დაკავშირებით და გამოიკვლიონ, თუ ვინ არიან ისინი და რისი კეთება სურთ ცხოვრებაში. წააქეზეთ მოზარდები, დამოუკიდებლად იაზროვნონ და საკუთარი მოსაზრებები თავისუფლად გამოოთქან. აგრეთვე, წაახალისეთ, რომ მოუსმინონ რელიგიურ, პოლიტიკურ და იდეოლოგიურ საკითხებთან დაკავშირებულ დებატებს და დისკუსიებს. ეს მათ განსხვავებული პოზიციების გამოკვლევაში და შესწავლაში დაეხმარება.

4. გააძალიოზეთ, ერიკსონის მიხედვით, განვითარების რომელ სტადიაზე იმყოფებით თქვენ, როგორც მასწავლებელი. მაგალითად, თქვენ შეიძლება იმ ასაცში იმყოფებით, როცა, ერიკსონის აზრით, ხდება პიროვნების ჩამოყალიბება, ან ინტიმურობის შეგრძნების განვითარება. ახალგაზრდების მნიშვნელოვანი ამოცანაა, სხვა ადამიანებთან პოზიტიური, ახლო ურთიერთობების დამყარება. პარტნიორთან ან მეგობრებთან პოზიტიური ურთიერთობა ხელს შეუწყობს თქვენი პიროვნების განვითარებას. ერიკსონის აზრით, პიროვნების განვითარების მნიშვნელოვანი ასპექტია პროფესიული მიზნების განსაზღვრა. წარმატებული მასწავლებლის კარიერა შეიძლება ძალიან მნიშვნელოვანი იყოს თქვენი პიროვნების განვითარებისთვის.

5. გამოიყენეთ ერიკსონის სხვა სტადიიების თავისებურებები. წარმატებული მასწავლებლები გამოხატავენ ნდობას, ინენენ ინიციატივას, გამოირჩევიან ბეჯითობით და შრომისმოყვარეობით, მოტივირებულნი არიან, მომავალ თაობას დაეხმარონ და საზოგადოებაში თავიანთი წვლილი შეიტანონ. თქვენ, როგორც მასწავლებელს, თავისუფლად შეგიძლიათ, დააკმაყოფილოთ ის კრიტერიუმები, რომლებიც ერიკსონის უც პროდუქტულობის ცნებას ახასიათებს.

ემოციური განვითარება

ამ თავის წაკითხვის შემდეგ თქვენ გეცოდინებათ:

რა არის ემოცია, რა სახის ემოციები არსებობს და რას ემ-სახურება მისი გამოვლენა;

რას მოიცავს ემოციური განვითარება;

რას ნიშნავს ემოციური ცნობიერება, ემოციური რეგულაცია, ემოციური ინტელექტი და ემოციური კომპეტენცია;

რა ფიზიკური, სოციალური და ფსიქოლოგიური ფაქტორები ახდენს გავლენას მოზარდთა ემოციურ განვითარებაზე;

რა როლს თამაშობენ მშობლები, აღმზრდელები და მასწავ-ლებლები მოსწავლეთა ემოციურ განვითარებაში;

როგორ უნდა შეუწყოთ ხელი მოსწავლეთა ემოციურ განვი-თარებას.

*****

ემოციის განსაზღვრება - ემოცია მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ბავშვის განვითარებაში. ემოციის განსაზღვრება რთულია, რადგან ყოველთვის არ არის ადვილი იმის ამოცნობა, იმყოფება თუ არა ბავშვი ან მოზრდილი ემოციურ მდგომარეობაში. არის თუ არა ბავშვი ემოციურ მდგომარეობაში, როცა ის სწრაფად სუნქავს, ხელისგულები უოფლიანდება და გული უჩქარდება? თუ ემოციური განცდა მის ღიმილში ან სხვა მიმიკაში გამოიხატება? სხეული და სახე მნიშვნელოვნად გვეხმარება ბავშვის ემოციების რაგვარობის დადგენაში. თუმცა ფსიქოლოგებს განსხვავებული შეხედულებები აქვთ იმის შესახებ, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია მიმიკა და უეტიკულა-ცია ბავშვის ემოციური მდგომარეობის დიაგნოსტიკაში. თანამედროვე ფსიქოლოგიაში ემოცია განისაზღვრება, როგორც განცდა, რომელიც შეიძლება მოიცავდეს ფიზიოლოგიურ პროცესებს (მაგ. გულის სწრაფ

ფექტობას), გაცნობიერებულ დამოკიდებულებას (მაგ. სხვა ადამიანისადმი სიყვარულის გრძობას) ან ქცევაში გამოვლინებას (მაგ. ღიმილს). ემოციები შეიძლება იყოს დადებითი და უარყოფითი. პოზიტიური განცდა გულისხმობს დადებით ემოციებს, როგორიცაა სისარცლი, ენთუზიაზმი, აღტაცება, სიამოვნება და სიმშვიდე. ნეგატიური განცდა კი - უარყოფით ემოციებს, როგორიცაა დელვა, გაბრაზება, შიში, წუხილი, დანაშაულის გრძნობა და სევდა.

აგროვე, ფსიქოლოგები განასხვავებენ პირველად/ძირითად ემოციებს და შეგნებულ/გაცნობიერებულ ემოციებს. პირველადი/ძირითადი ემოციები ადამიანებს და სხვა პრიმატებს ახასიათებთ. ისტორიულად, ასეთი ემოცია ადამიანს გადარჩენაში ექმარჯოდა. პირველადი/ძირითადი ემოციები ბავშვში მისი სიცოცხლის პირველი 6-8 თვეის ასაკში ვლინდება და მოიცავს ისეთ განცდებს, რომელთა ამოცნობა სახის მიმიკიდან შეიძლება. პირველადი/ძირითადი ემოციების მაგალითებია გაოცება, ინტერესი, სიხარული, გაბრაზება, სევდა, შიში და ზიზდი. გაცნობიერებული ემოციები აერთიანებს ისეთ განცდებს, რომლებიც შემეცნებით აზროვნებას მოითხოვს. ისინი მოიცავს ისეთ განცდებს, რომლებმაც შეიძლება ზიანი მიაყენოს ან გააუმჯობესოს ჩვენი ოვითადქმა.

ob. 33. 182

შეგნებული/გაცნობიერებული ქმოციების
მაგალითებია: ქმპათია (სხვა ადამიანის გრძნობის
განცდა და მსგავსი ქმოციების გამოვლენა), სიამაყე,
ეჭვანობა, სირცხვილი და დანაშაულის გრძობა. ისი-
ნი, დაახლოებით, 1.5 წლის ასაკში ჩნდება. შეგნებუ-
ლი/გაცნობიერებული ქმოციები მნიშვნელოვან როლს
თამაშობს ბავშვის მომავალ წარმატებასა და მორ-
ალურ განვითარებაში.

ემოციის ფუნქციური გათხრების თანახმად, ემოციები ინდი-
კივის მიზნებიდან გამოყოფილი იქნენ მნიშვნელობას. მიზნები

ემოციებთან სხვადასხვაგვარად შეიძლება იყოს დაკავშირებული. ადამიანი, რომელიც წინააღმდეგობას გადალახავს და მიზანს მიაღწევს, ჩვეულებრივ, ბეჭინიერებას განიცდის. ხოლო ადამიანი, რომელიც ვერ შეძლებს მიზნის მიღწევას, ხშირად სევდას და იმედგაცრუებას გრძნობს. იმ ადამიანს კი, რომელიც მნიშვნელოვან წინააღმდეგობას წააწყდება, როცა მიზნის მიღწევას ცდილობს, შეიძლება გაბრაზების ძლიერი გრძნობა დაუფლოს. კონკრეტულმა მიზნებმა შეიძლება სხვადასხვაგვარი გავლენა მოახდინოს ემოციურ განცდებზე.

ემოციური რეგულაცია - ემოციების კონტროლის უნარი ადამიანის განვითარების მნიშვნელოვანი ასპექტია. ემოციური რეგულაცია გულისხმობს იმ სტრატეგიებს, რომლებსაც ადამიანები იყენებენ ემოციური განცდების ინტენსივობის აღეკვატურ დონემდე დასარეგულირებლად, რათა შეძლონ თავიანთი მიზნების წარმატებით მიღწევა. ფსიქოლოგი ნენსი აიზენბერგი შემდეგნაირად აღწერს ემოციური რეგულაციის თავისებურებებს:

- თავდაპირველად ემოციური რეგულაციის წყარო გარე სამყაროდან (მაგალითად, მშობლებისგან) მომდინარეობს. მშობლები ბავშვებს ამშვიდებენ; მართვენ მათ ემოციებს ისეთი გარემოს შექმნით, რომელიც ბავშვებში ძლიერ ემოციებს არ გამოიწვევს და აწვდიან ინფორმაციას (მაგ. საუბრით ან მიმიკის საშუალებით), რათა მოვლენების ინტერპრეტაციაში/გაგებაში დაეხმარონ. ზრდასთან და კოგნიტურ განვითარებასთან ერთად, ბავშვი თანდათან იწყებს საკუთარი ემოციების თვითრეგულირებას.

- ბავშვის ზრდასთან ერთად ვითარდება მისი ემოციების რეგულაციის კოგნიტური სტრატეგიები, როგორიცაა სიტუაციურის დადგებითი მხარეების დანახვა და უურადლების გადატანის უნარი.

- ბავშვის ზრდასთან ერთად ვითარდება მისი უნარი, დაარეგულიროს ემოციური განცდები (მაგ. სიბრაზის ფეთქებადი გამოვლინება).

- ასაკთან ერთად ბავშვებს უვითარდებათ უნარი, შეარჩიონ და მართონ ისეთი სიტუაციები და ურთიერთობები, რომლებიც მათ თავიდან ააცილებს უარყოფით ემოციებს.

- ასაკთან ერთად იზრდება ბავშვის უნარი, ეფექტურად გაუმკლავდეს სტრესს.

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ ბავშვებს ემოციური რეგულაციის ინდივიდუალური, განსხვავებული უნარი გააჩნიათ.

ემოციური ინტელექტი - ემოციური ინტელექტი განისაზღვრება, როგორც საკუთარი და სხვისი გრძნობებისა თუ ემოციების რეგულირების უნარი, საკუთარი ემოციების ამოცნობის უნარი და მათი

გამოყენება აზროვნების და მოქმედების პროცესში. ფსიქოლოგ დანიელ გოლემანის აზრით, ემოციური ინტელექტი თოს სფეროს მოიცავს:

- ემოციური ცნობიერების განვითარებას (მაგ. გრძნობების მოქმედებებისგან განცალკევების უნარი).
- ემოციების მართვის უნარს (მაგ. სიბრაზის გაკონტროლების უნარი).
- ემოციების ამოცნობის უნარს (მაგ. სხვა ადამიანის პოზიციის დანახვის უნარი).
- ურთიერთობების მართვის უნარს (მაგ. ურთიერთობაში წამოჭრილი პრობლემების გადაჭრის უნარი).

ემოციური კომპეტენცია - ემოციურ ინტელექტთან მჟღიდროდ დაკავშირებული ცნებაა ემოციური კომპეტენცია, რომელიც ემოციის შემგუებლურ ბუნებაზე ამახვილებს უურადღებას. ფსიქოლოგი კაროლინ საარნი მიიჩნევს, რომ ემოციური კომპეტენციის განვითარება მოიცავს სოციალურ კონტექსტებში გარკვეული უნარ-ჩვევების განვითარებას:

- ემოციური თვითცნობიერება - იმის ცოდნა, თუ რა გრძნობა გვაქვს მოცემულ მომენტში.
- სხვა ადამიანების ემოციების წაკითხვის უნარი.
- ემოციის აღმნიშვნელი სიტყვების სოციალურად და კულტურულად მისაღებ ფორმებში გამოყენება.
- გაცნობიერება იმისა, რომ არ არის აუცილებელი შინაგანი ემოციური მდგომარეობა მის გარეგან გამოვლინებას შეესაბამებოდეს; ცოდნა იმისა, თუ როგორ მოქმედებს ესა თუ ის ემოციური რეაქცია გარშემო მყოფებზე და როგორ გამოიყენება იგი ქცევის მართვის თვალსაზრისით.
- უარყოფით ემოციებთან გამკლავება თვითრეგულაციის სტრატეგიების გამოყენებით, რომლებიც ამცირებს ასეთი ემოციების ინტენსივობასა და ხანგრძლივობას.
- გაცნობიერება იმისა, რომ ემოციების გამოვლენა მნიშვნელოვნად ახდენს გავლენას ადამიანთა ურთიერთობებზე.
- ზოგადად, ისეთ შინაგან მდგომარეობაში ყოფნა, როგორც გინდა, რომ თავს გრძნობდე.

როცა ბავშვები იძენენ ემოციური კომპეტენციის უნარ-ჩვევებს, მათი ემოციური რეგულაციის უნარიც იზრდება. ზოგადად, ისინი უფრო კარგად გრძნობენ თავს და სტრესულ სიტუაციებში უფრო გამძლენი ხდებიან. ბავშვები ემოციური კომპეტენციის უნარ-ჩვევებს ყველაზე კარგად ისეთ გარემოში უუფლებიან, რომელიც ადამიანებს შორის ურთიერთპატივისცემით და პასუხისმგებლური დამოკიდებულებით გამოირჩევა. ბავშვების ემოციური კომპეტენციის უნარ-ჩვევები მათ ზრდასთან და განვითარებასთან ერთადაც იცვლება. მაგალითად, პატ-

არა ბავშვებში ისინი უფრო კონკრეტულია და სიტუაციასთან დაკავშირებული. მოზარდებში კი ხდება მათი ინტეგრაცია სოციალურ უნარ-ჩვევებთან, პიროვნების განვითარებასთან და მორალურ ხასიათთან.

ემოციური განვითარება სკოლამდელი ასაკის (2–6 წლის) ბავშვებში

ემოციური ცნობიერება - სკოლამდელი ასაკის ბავშვების ემოციის აღმნიშვნელი სიტყვების მარაგი სწრაფად იზრდება და ბავშვები მას ოსტატურად იყენებენ საკუთარი და სხვა ადამიანების მოქმედებების და განცდების აღსაწერად. მაგალითები:

ორი წლის ბავშვი: [კომენტარს აკეთებს ბავშვზე, რომელსაც დაძინება არ უნდა და ტირის] „დედა, ანა ტირის. ანა მოწევილია.“

ექვსი წლის ბავშვი: [ცდილობს ეკლესიაში დააწენაროს პატარა ბიჭუნა, რომლის დედა ზიარების მისაღებად ცოტა ხნით მას მოშორდა] „არ იტირო, ახლავე მოვა დედა. ნუ გეშინია, მე აქა ვარ.“

კოგნიტური კანვითარება და ემოციური ცნობიერება - როგორც ზემოთ მოცემული მაგალითები გვიჩვენებს, პატარა ბავშვები უკვე საუბრობენ ემოციის მიზეზებზე, შედეგებზე და მოქმედებით გამოვლინებაზე. დროთა განმავლობაში, მათ უფრო ზუსტად და კარგად ქსმით, თუ რა გრძნობებს განიცდიან თვითონ ისინი და მათ გარშემო მყოფი ადამიანები. 4-5 წლის ასაკში ბავშვებს უკვე შეუძლიათ სწორად ამოიცნონ პირველადი/ძირითადი გმოციები. თუმცა, ისინი უურადღებას უფრო გარეგან ფაქტორებზე ამახვილებენ, ვიდრე შინაგან მდგომარეობაზე. ეს ბალანსი დროთა განმავლობაში იცვლება. 5 წლის ბავშვს უკვე ესმის, რომ მოქმედების მოტივაციის წყარო შეიძლება იყოს როგორც სურვილი, აგრეთვე ადამიანის შეხედულებები. დროთა განმავლობაში ბავშვები უფრო კარგად გააცნობიერებენ ამ ფაქტს და, შესაბამისად, უფრო კარგად დაინახავენ, თუ როგორ იწვევს შინაგანი ფაქტორები გმოციებს.

სკოლამდელი ასაკის ბავშვებს შეუძლიათ წინასწარ განსაზღვრონ, თუ რას მოიმოქმედებს მათი თანატოლი, რომელიც გარკვეულ ემოციას გამოხატავს. ისინი აცნობიერებენ, რომ აზროვნება და გრძნობა ერთმანეთთან არის დაკავშირებული. მაგალითად, ადამიანი შეიძლება დანაღვლიანდეს, თუ მას ადრე მომხდარი სევდიანი ამბავი გაახსენდა. მეტიც, მათ შეუძლიათ, მონახონ სხვა ადამიანების უარყოფითი გმოციების შემსუბუქების უფასტური გზები, როგორიც არის მოფერება. ზოგადად, სკოლამდელი ასაკის ბავშვებს საოცარი უნარი გააჩნიათ, გაიგონ და შეცვალონ სხვა ადამიანის გრძნობები. ამავე დროს, მათ უჭირთ ისეთი სიტუაციების აღქმა, რომლებშიც საწინააღმდეგო ინფორმაციას წააწყდებიან ადამიანის განცდების შესახებ.

ის. გვ. 13

მაგალითად, როცა 4-5 წლის ბავშვებს ვაჩვენებთ სურათს, რომელზედაც ბავშვი გატეხილი ველოსიპედის გვერდით ბენიერი გამომეტეველებით დგას, ისინი ხშირ შემთხვევაში მხოლოდ ემოციურ გამოვლენაზე ამახვილებენ უურადღებას: „ბედნიერია, იმიტომ რომ მას თავისი ველოსიპედის ტარება უყვარს“. პიაჟეს კოგნიტური განვითარების თეორიის შესაბამისად, ბავშვები როგორ სიტუაციის ყველაზე

აშკარა და ადვილად შესამჩნევ ასპექტზე ამახვილებენ უურადღებას და იგნორირებას უკეთებენ შეუსაბამო ინფორმაციას.

სოციალური გამოცდილება და ემოციური ცნობიერება - ემოციურ განვითარებას ხელს უწყობს არამხოლოდ კოგნიტური განვითარება, არამედ სოციალური გამოცდილებაც. დედები რაც უფრო ხშირად არქევენ სახელს და სხინან ემოციებს ბავშვებთან საუბარში, მით უფრო მეტ ემოციის აღმიშვნელ სიტუაციას იყენებენ ბავშვები. ასეთ ბავშვებს მომავალში უფრო კარგად უვითარდებათ სხვა ადამიანების ემოციების

ამოცნობის უნარი. განსაკუთრებით სასარგებლოა ისეთი დისკუსიები, რომელებშიც იჯახის წევრები ერთმანეთისგან განსხვავდულ მოსაზრებებს გამოიქვამენ. მეტიც, ბავშვებს, რომლებსაც განსაკუთრებით უყვართ და ახლო დამოკიდებულება აქვთ მშობლებთან, უფრო კარგად ესმით ემოციები. ემოციების ცოდნა სკოლამდელი ასაკის ბავშვებს სხვა ადამიანებთან (როგორც თანატოლებთან, ასევე უფროსებთან) კარგი ურთიერთობების დამყარებაში ეხმარება.

ემოციური რეგულაცია - ენობრივი განვითარება ხელს უწევობს ემოციური რეგულაციის, ანუ საკუთარი ემოციების კონტროლის უნარის გაუმჯობესებას. 3-4 წლის ბავშვები სიტყვებით გამოხატავენ სტრატეგიებს, რომლებსაც ემოციური განცდების დასარეგულირებლად იყენებენ. მაგალითად, მათ შეუძლიათ საკუთარი თავი დააწენარონ („მამა მალე მოვა“), ან თავიანთი მიზნები შეცვალონ (მას შემდეგ, რაც თამაშიდან გამორიცხავენ, გადაწყვიტონ, რომ არ უნდათ თამაში).

ის. გვ. III

ბავშვების მიერ ასეთი სტრატეგიების გამოყენება იმას ნიშნავს, რომ ისინი თანდათან უფრო იშვიათად გამოავლენენ ფერქებად ემოციებს. მეტიც, სამი წლის ბავშვს უკვე შეუძლია განასახიეროს ის ემოცია, რომელიც მას მოცემულ მომენტში არ აქვს. აგრეთვე, ისინი თანდათან უფრო კარგად ხვდებიან, თუ როდის მაღავენ ადამიანები ნამდვილ გრძნობებს. ეს ემოციური ნიდბები ძირითადად ბერდნიერების და გაოცების დადებითი ემოციებით შემოიფარგლება. ყველა ასაკის ბავშვს (და მოზრდილებსაც) უფრო უჭირს უარყოფითი ემოციების (მაგ. სევდის, გაბრაზების ან ზიზღის) განსახიერება, ვიდრე დადებითის.

ბავშვის ტემპერამენტი გავლენას ახდენს მისი ემოციური რეგულაციის განვითარებაზე. ბავშვებს, რომლებიც უარყოფით ემოციებს ძალიან მძაფრად/ინტენსიურად განიცდიან, უფრო უჭირთ საკუთარი გრძნობების გაკონტროლება და უურადღების სხვა რამეზე გადატანა. ასეთ ბავშვებს უჭირთ მეგობრებთან და მასწავლებლებთან ურთიერთობის დამყარება და გაკვეთილის რეჟიმთან შეგუება. იმისათვის, რომ ასეთმა ბავშვებმა სოციალური პრობლემები თავიდან აიცილონ, ისინი ემოციური რეგულაციის ეფექტურ სტრატეგიას უნდა დაეუფლონ. როცა ბავშვები ხედავენ, როგორ უმკლავდებიან მშობლები ან მასწავლებელები საკუთარ ემოციებს, თანდათან ისინიც სწავლობენ ემოციების რეგულაციის სტრატეგიებს. როცა მშობლები იშვიათად გამოხატავენ დადებით გრძნობებს და ვერ ახერხებენ უარყოფითი ემოციების გაკონტროლებას, მათი ბავშვებიც პრობლემებს განიცდიან ემოციური რეგულაციის სფეროში. მშობლებთან და მასწავლებლებთან საუბარი ხელს უწყობს ემოციური რეგულაციის განვითარებას.

როცა უფროსები ბავშვის რთული გამოცდილებისთვის ამზადებენ, ეს-აუბრების იმაზე, თუ როგორ გადაღახონ მდეღვარება, ამით ემოციებთან გამკლავების სტრატეგიებს ასწავლიან.

შეგნებული/გაცნობიერებული ემოციები - სკოლამდელი ასაკის ბავშვის თვითცნობიერება მნიშვნელოვნად ვთარდება და, ამასთან ერთად, უფრო მგრძნობიარე ხდება შექების და საყვედურის მიმართ. ამის შედეგად, ბავშვი ხშირად განიცდის შეგნებულ/გაცნობიერებულ ემოციებს. 3 წლის ბავშვში შეგნებული/გაცნობიერებული ემოციები ნათლად არის დაკავშირებული მის თვითშეფასებასთან. თუმცა, რადგან ბავშვებს ჯერ არ აქვთ ჩამოყალიბებული წარმატების და ქცევის საკუთარი სტანდარტები, ისინი დამოკიდებული არიან უფროსების მიერ მიწოდებულ ინფორმაციაზე, თუ როდის უნდა განიცადონ შეგნებული/გაცნობიერებული ემოციები. ბავშვები, რომლებიც რეგულარულად იღებენ მშობლებისგან შეფასებას („ეს რა ცუდად გააკეთე. მე მეგონა შენ კარგი გოგო იყავი!“), უფრო მძაფრად განიცდიან უკელაფერს (მეტ სირცხვილს წარუმატებლობის შემთხვევაში და მეტ სიამაყეს წარმატების შემდეგ). ხოლო ბავშვები, რომელთა მშობლები ყურადღებას მოქმედების გაუმჯობასებაზე ამახვილებენ („შენ ეს ასე გააკეთე, ჯობდა ასე გაგეკეთებინა“, უფრო ზომიერად განიცდიან სირცხვილსაც და სიამაყესაც).

ემპათია და თანაგრძნობა - სკოლამდელი ასაკის ბავშვებს უვითარდებათ ემპათიის (თანაგანცდის) უნარი. ემპათია ალტრუისტული მოქმედების (მოქმედება, რომელიც მოიცავს სხვა ადამიანის დახმარებას სარგებელის მოლოდინის გარეშე) მნიშვნელოვანი მოტივაციის წყაროა. სკოლამდელი ასაკის ბავშვები ემპათიური გრძნობების გამოსახატავად ხშირად სიტყვებს იყენებენ. ბავშვებს თანდათან უვითარდებათ სხვა ადამიანის ადგილას საკუთარი თავის წარმოდგენის უნარი და, შესაბამისად, მათი ემპათიის უნარიც იზრდება.

თუმცა ემპათია ყოველთვის როდი უბიძებს ბავშვს, გულკეთილობა და დახმარება გამოიჩინოს. ზოგიერთ ბავშვში თანატოლთან თუ მოზრდილ ადამიანთან ერთად ემოციური პრობლემის განცდა პირად მწუხარებას იწვევს. ცდილობს რა, შეამციროს ეს განცდა, ბავშვი ყურადღებას ამახვილებს საკუთარ მდეღვარებაზე, და არა იმ ადამიანზე, რომელსაც დახმარება სჭირდება. შესაბამისად, ემპათია არ იწვევს თანაგრძნობას.

ემპათიის უნარი დაკავშირებულია ბავშვის ტემპერამენტთან. ბავშვები, რომლებიც უფრო გულდია და თავდაჯერებული არიან და რომელთაც ემოციური რეგულაციის კარგი უნარი გააჩნიათ, უფრო ესმარებიან სხვებს, უფრო იზიარებენ მათ მწუხარებას, და უფრო ცდილობენ მათ დამშვიდებას.

როგორც ემოციური განვითარების ყველა სხვა ასპექტში, მშობლების და აღმზრდებების ქცევა მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ბავშ-

ვების ემპათიის და თანაგრძნობის უნარების განვითარებაზე. როცა მშობლები და აღმზრდელები ბავშვების მიმართ სითბოს და სიყვარულს გამოხატავენ, ამნენებენ მათ და მათთან ერთად განიცდიან ემოციურ პრობლემებს, ბავშვებიც უფრო მეტ თანაგრძნობას გამოხატავენ სხვა ადამიანების მწუხარების მიმართ.

ემოციური განვითარება უმცროსი სასკოლო ასაკის (6-დან დაახლოებით 11-12 წლის) ბავშვებში

გაცნობიერებული ემოციები - უმცროსი სასკოლო ასაკის ბავშვები თანდათან ახდენენ საზოგადოების მოღლოდინების საკუთარ ცნობიერებაში ინტეგრაციას. ამასთანავე, მათი სიამაყის და დანაშაულის გრძნობები მათი პირადი პასუხისმგებლობის მართვის ქვეშ ექცევა. სკოლამდელი ასაკის ბავშვებისგან განსხვავებით, სკოლის ასაკის ბავშვები ამ გრძნობებს უფროსების დარიგების და მეთვალყურეობის გარეშეც განიცდიან. არ არის აუცილებელი, რომ მასწავლებელი ან მშობელი ახლოს იყოს, რომ ახალმა მიღწევამ ან წარმატებამ სიამაყის გრძნობა, ხოლო დანაშაულის ჩადენამ კი დანაშაულის გრძნობა გამოიწვიოს ბავშვში. სკოლის ასაკის ბავშვები აღარ განიცდიან დანაშაულის გრძნობას ნებისმიერი მარცხის გამო.

ისინი თავს დამნაშავედ მხოლოდ განზრახ ჩადუნილი დანაშაულის შემთხვევებაში გრძნობენ (მაგ. როცა ისინი იგნორირებას უკეთებენ საკუთარ ვალდებულებებს, იტყუებიან ან ყალთაბანდობენ). ეს ცვლილებები მიუთითებს იმაზე, რომ ბავშვს მორალურობის შეგრძნების უფრო განვითარებული უნარი გააჩნია.

ისინი თავს დამნაშავედ მხოლოდ განზრახ ჩადუნილი დანაშაულის შემთხვევებაში გრძნობენ (მაგ. როცა ისინი იგნორირებას უკეთებენ საკუთარ ვალდებულებებს, იტყუებიან ან ყალთაბანდობენ). ეს ცვლილებები მიუთითებს იმაზე, რომ ბავშვს მორალურობის შეგრძნების უფრო განვითარებული უნარი გააჩნია.

როცა სკოლის ასაკის ბავშვები სიამაყეს ან დანაშაულის გრძნობას განიცდიან, ისინი წარმატებას ან წარუმატებლობას საკუთარი მე-ს კონკრეტულ ასპექტებს უკავშირებენ: „მე ძალიან დიდი მონდომებით მივუდექი ამ როულ ამოცანას და შედეგიც მივიღე“ (სიამაყე) ან „მე შეცდომა დავუშვი და ახლა უნდა გავუშეკლავდე ამ სიტუაციას“ (დანაშაულის გრძნობა). სკოლის ასაკის ბავშვები სირცხვილს განიცდიან, როცა ისეთ სტანდარტს არღვევენ, რომელიც მათი კონტროლის ქვეშ არ არის. მაგალითად, ანასტასია სირცხვილს განიცდიდა, როცა სოუსი გადაისხა და მოელი დდე დალაქავებული პერანგით დადიოდა სკოლაში. როცა ბავშვებს თვითშეფასების შეგრძნება უვითარდებათ, მათ შეიძლება სირცხვილის გრძნობა მათ მიერ კონტროლირებადი სტანდარტების დარღვევის შემთხვევაშიც განიცადონ, თუ მათ ვინმე ამაში დაადანაშაულებს. მაგალითად, ბავშვმა, რომელმაც დაბალი შე-

ფასება მიიღო ტქეტზე და რომელსაც მშობელმა ან მასწავლებელმა ამისთვის უსაყვედურა („კველა სხვა ბავშვს შეუძლია და შენ რატომ არ შეგიძლია?“), შეიძლება სირცხვილით თავი დახაროს და იმეოროს, „მე სულელი ვარ!“

სიამაყე ბავშვებს ახალი რთული ამოცანების შესრულების მოტივა-ციას უდგინებს. დანაშაულის გრძნობა კი მათ ბიძგს აძლევს, შეცდომა გამოასწორონ და თვითგაუმჯობესებაზე იმუშაონ. ძლიერი სირცხვილის გრძნობა განსაკუთრებით საზიანოა ბავშვისთვის. სირცხვილის გრძნობამ შეიძლება ერთი უდირსი საქციელის გამო მთლიანად შელახოს ადამიანის დირსება. ეს კი იწვევს უიუდობის გრძნობას, პასიურად უკან დახევის, განმარტოების სურვილს და ძლიერ სიბრაზეს იმ ადამიანების მიმართ, რომლებმაც სირცხვილის გამომწვევ სიტუაციაში მიიღეს მონაწილეობა. ძლიერი სირცხვილის გრძნობა ადამიანებში ასოცირდება საკუთარი არადეკატურობის განცდასთან („მე სულელი ვარ“, „მე საშინელი ადამიანი ვარ“) და შეგუების უნარის ნაკლებობასთან, საკუთარ თავში ჩაკეტვასთან, დეპრესიასთან და აგრესიასთან. ამიტომ მასწავლებლებმა დიდი სიფრთხილე უნდა

გამოიჩინონ, რომ მოსწავლეებს სირცხვილის გრძნობა არ გაუდვიძონ. მათ მოსწავლეთა ყურადღება დაშვებული შეცდომის გამოსწორებაზე უნდა გადაიტანონ.

ემოციური ცნობიერება - სკოლის ასაკის ბავშვებს უფრო კარგად ესმით გონიერად მიმდინარე პროცესები და, შესაბამისად, უფრო კარგად შეუძლიათ ემოციების ახსნა მათი შინაგანი მდგრმარეობის (მაგ. ბეჭისერი და სევდიანი ფიქრები), და არა გარემოვლენების მიმართ. აგრეთვე, ამ ასაკის ბავშვები უფრო კარგად აცნობიერებენ ემოციურ განცდათა მრავალფეროვნებას. დაახლოებით 8 წლის ასაკში ბავშვები ხვდებიან, რომ მათ ერთდროულად რამდენიმე ემოციის განცდა შეუძლიათ. თითოეული ემოცია შეიძლება დადებითი ან უარყოფითი იყოს და განსხვავებული სიძლიერით/ინტენსივობით გააჩნდეს ბავშვს. მაგალითად, ალექსონ ბებიის მიერ ნაჩუქარი დაბადების დღის საჩუქარი გაიხსენა: „ძალიან მიხარია, რომ რაღაც მივიღე საჩუქრად, მაგრამ ცოტა გული დამწყდა, რომ ის არ მივიღე, რაც მინდოდა“.

ცოდნა იმისა, რომ ერთდროულად რამდენიმე განსხვავებული განცდა შეიძლება პქონდეთ, ბაგშეგებს ეხმარება იმის გაცნობიერებაში, რომ ადამიანთა ემოციური გამოვლინებები შეიძლება მათ ნამდვილ გრძნობებს არ ასახავდეს. იგი, ასევე, ხელს უწყობს შეგნებული/ გაცნობიერებული ემოციების უკეთ ამოცნობის და გაგების უნარის განვითარებას. მაგალითად, 8-9 წლის ბავშვს ესმის, რომ სირცხვილის განცდა ორ გრძნობას მოიცავს: საკუთარი არაადეკვატურობის გამო საკუთარ თავზე გაბრაზებას და სევდას, იმის გამო, რომ სხვა ადამიანებს იმედი გაუცრუა. სკოლის ასაკის ბავშვები ემოციური აზოროვნების სხვა, უფრო რთულ ფორმებსაც ავლენენ. მათ შეუძლიათ სახის მიმიკის და გარემოში არსებული საწინააღმდეგო ინფორმაციის შეთანხმება იმისათვის, რომ ამოიცნონ სხვა ადამიანის ემოციები. მათ შეუძლიათ ადამიანის წარსულის შესახებ ინფორმაციის გამოყენება, რათა წინასწარ განსაზღვრონ, თუ რას იგრძნობს ის ახალ სიტუაციაში. მაგალითად, ისინი ხვდებიან, რომ ბავშვი, რომელსაც მეგობარმა ზურგი აქცია, ალბათ სევდას განიცდის ამ მეგობრის მოგვიანებით ნახვისას.

ემოციური ცნობიერების განვითარებას მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს კოგნიტური განვითარება და სოციალური გამოცდილებები. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია უფროსების (მშობლების, მასწავლებლების) მგბნობიარე დამოკიდებულება ბავშვების განცდების მიმართ და მათი მზადყოფნა, განიხილონ ემოციები. ეს ფაქტორები ემპათიის განვითარებასაც უწყობს ხელს. უახლოვდებიან რა მოზარდობის ასაკს, ბავშვის გაუმჯობესებული უნარი, თავი სხვა ადამიანის ადგილას წარმოიდგინოს, მას შესაძლებლობას აძლევს, ემპათია გამოხატოს არამარტო სხვა ადამიანის გასაჭირის, არამედ ზოგადად, მისი ცხოვრებისეული სიტუაციის მიმართ. როგორც ადრეულ ასაკში, ამ ასაკშიც ემოციური ცნობიერება და ემპათია ასოცირდება კარგ სოციალურ ურთიერთობებთან და ქვევებთან.

ემოციური რეგულაცია - ამ პერიოდში ბავშვების ემოციური რეგულაციის უნარი სწრაფად იზრდება. ადარებენ რა თავიანთ მიღწევებს თანაკლასელების მიღწევებთან და ცდილობენ რა, მოიპოვონ თანატოლების მოწონება, ბავშვებმა უნდა ისწავლონ იმ ნებაზიური ემოციების მართვაც, რომლებიც მათ თვითპატივისცემის/თვითრწმენის შეგრძნებას საშიშროებას უქმნის.

10 წლის ბავშვთა უმრავლესობა სტრესის გადაღახვის ორ ზოგად ხერხს მიმართავს: პრობლემაზე ფიქსირებულს და ემოციაზე ფიქსირებულს. პირველ შემთხვევაში ადამიანი აცნობიერებს, რომ სიტუაცია ცვალებადია; იგი ცდილობს, გაარკვიოს, თუ რა იწვევს სტრესს და გადაწყვიტოს, როგორ შეიძლება მისი დაძლევა. იგი ამჟავებს

პრობლემის გადაჭრის გზას, რჩევისთვის მიმართავს სხვას და ა.შ. თუ პრობლემების გადალახვის სტრატეგია არ არის ეფექტური, მაშინ ადამიანები ხშირად მეორე ხერსს მიმართავენ, რომელიც შინაგანი, დაფარული პროცესია და რომელიც მიმართულია ემოციების (მაგალითად, მწუხარების) კონტროლზე. მაგალითად, როცა ბავშვის რთული ტესტი აქვს, იგი ჯერ პრობლემის გადალახვის სტრატეგიებს მიმართავს: დაგვგმავს მეცადინეობის განრიგს, მოქმედება ტესტისთვის, დახმარებისთვის მასწავლებელს ან თანატოლებს მიმართავს. თუ ბავშვი კარგავს სიტუაციის კონტროლის უნარს, მაგალითად, თუ ის ცედ ნიშანს მიიღებს, მაშინ მან შეიძლება ყურადღება სიტუაციის უფრო ნაკლებად სტრესულ ასპექტზე გადაიტანოს და მის სხვანაირად აღქმას შეეცადოს: „უარესიც შეიძლება ყოფილიყო. კიდევ იქნება ტესტი.“ მოზრდილი ბავშვები (დაახლოებით 10 წლიდან) ემოციების დასარეგულირებლად ასეთ კოგნიტურ სტრატეგიებს უფრო ხშირად იყენებენ, ნაწილობრივ იმიტომ, რომ მათ სიტუაციების შეფასების, თვითი ფიქრების და გრძნობების გაგების და ასხინის უკეთესი უნარი გააჩნიათ. მაგალითად, პატარა ბავშვს შეიძლება გული ძალიან დაწყდეს, რომ მას მასწავლებელი არ მიესალმა, როცა სკოლაში მივიდა. მოზრდილი ბავშვი კი შეეცდება სიტუაცია სხვანაირად აღიქვას და დაასკვნის: „ალბათ ძალიან დაკავებული იყო, საქმეზე ფიქრობდა და გამარჯობის თქმა დაგვიწყდა“.

ფსიქოლოგები სტრესის გადალახვის მესამე ხერხსაც გამოყოფენ, გაქცევით სტრატეგიას, როდესაც ადამიანი უარს ამბობს სტრესის დაძლევაზე და გადაინაცვლებს სხვა საქმიანობაზე. ფსიქოლოგთა უმრავლესობა მიიჩნევს, რომ სტრესის გადალახვის პრობლემებზე ფიქრიებული ფორმა გაცილებით ეფექტურია, ვიდრე გაქცევით სტრატეგია. მაგალითად, ბავშვები, რომლებიც ტესტში დაბალი შეფასების მიღების შემთხვევაში უფრო მონდომებით მეცადინეობენ და უფრო ეფექტური სწავლის სტრატეგიების გამოყენებას ცდილობენ, უფრო ადვილად გადალახვენ სტრესს და აუმჯობესებენ თვითან შედეგებს.

ასეთი სტრატეგიებისთვის უპირატესობის მინიჭება ასაკთან ერთად იზრდება როგორც ეპროპელ, ასევე ქართველ ბავშვებში. საქართველოში ჩატარებულმა კვლევამ აჩვენა, რომ ქართველი გოგონები უფრო ხშირად პრობლემაზე ფიქრებულ სტრესის გადალახვის გზას მიმართავენ, ბიჭებს კი უფრო გაქცევითი სტილი ახასიათებთ (ნ. იმედაძე). ავტორების (ნ. იმედაძე, ლ. ქსოვრელაშვილი) აზრით, ამ შედეგის მიზეზი შეიძლება ორი ფაქტორი იყოს: პირველი, სოციალურად გოგონები უფრო ადრე მწიფდებიან; პრობლემაზე თრიგნირებულ სტრესის გადალახვის გზას კი სწორედ მომწიფებული პიროვნება ირჩევს. მეორეც, ქართულ ოჯახებში ბიჭები ხშირად ზედმეტი მზრუნველობის ქვეშ იმყოფებიან, რაც ხელს უშლის მათი პრობლემების

გადაჭრის უნარის განვითარებას.

მნიშვნელოვანია, რომ ბავშვებს სტრესის გადალახვაში მასწავლებლები და მშობლები დაეხმარონ. მათ უნდა წააქეზონ ბავშვები აქტიური, პრობლემების გადაჭრის სტრატეგიები გამოიყენონ. სხვა ჟვექტური სტრატეგიებია ბავშვის ცხოვრებიდან ერთი სტრესორის (სტრესის გამომწვევი სტიმულის) მოშორება და სტრესის დაძლევის მრავალფეროვანი ხერხების გამოყენების სწავლება.

კოგნიტური განვითარება და სოციალური გამოცდილებების მრავალფეროვნება ხელს უწყობს ბავშვებში სტრესის გადალახვის სტრატეგიების მოქნილად გამოიყენებას. მშობლებთან, თანამოღლებთან და მასწავლებლებთან ურთიერთობის და კომუნიკაციის დროს ბავშვები სწავლობენ ემოციების საზოგადოებისთვის მისაღებ ფორმებში გამოვლინებას. ასაკთან ერთად ისინი თანდათან უფრო დიდ უპირატესობას ანიჭებენ სიტყვიერ სტრატეგიებს და ნაკლებად იყენებენ ემოციური გამოვლინების აქარა ფორმებს, როგორიც არის ტირილი, გაბუტგა და აგრესია. როცა ემოციური რეგულაციის განვითარება წარმატებით მიმდინარეობს, ბავშვებს უკითარდებათ საკუთარ ემოციურ გამოცდილებაზე კონტროლის გრძნობა. ეს კი ხელს უწყობს დადებითი ოვითადქმის და პოზიტიური ოვალთახედვის განვითარებას.

ზოგადად, ბავშვები, რომლებსაც ემოციური რეგულაციის კარგი უნარი აქვთ, ბუნებით უფრო ოპტიმისტურები არიან, ემპათიის უფრო კარგი უნარი გააჩნიათ და თანამოღლებშიც უფრო დიდი პოპულარობით სარგებლობენ. ხოლო ბავშვები, რომლებსაც ემოციური რეგულაციის უნარი კარგად არა აქვთ განვითარებული, მოჭარბებულად განიცდიან უარყოფით ემოციებს, რაც მათ ხელს უშლის თანამოღლებთან და მოზრდილ ადამიანებთან ურთიერთობის დამყარებაში. გოგონებში ემოციური რეგულაციის ცუდი უნარი ხშირად მათ ზედმეტ მდელგვარებაში გამოიხატება, რომელიც ქცევის პარალიზებას იწვევს; ხოლო ბიჭებში ხშირად აგრესიით და მტრული დამოკიდებულებით გამოვლინდება.

ემოციური განვითარება მოზარდებში

ფსიქოლოგები მოზარდობის ასაკს ხშირად ემოციური შფოთვის ასაკს უწოდებენ. ეს ხანა ინტენსიური დადებითი და უარყოფითი ემოციებით ხასიათდება. მოზარდები შეიძლება უბედნიერებები იყვნენ ერთ მომენტში, ხოლო მეორეში კი ძალიან უბედურად იგრძნონ თავი, შეიძლება ხშირად ცუდ გუნებაზე იყვნენ, მოღუშულები დადიოდნენ და ემოციურად ფეხდებოდნენ. ხშირ შემთხვევაში მათი ემოციების ინტენსივობა გარეგნულად არ შეესაბამება იმ მოვლენებს, რომლებმაც ისინი გამოიწვია. მოზარდის ემოციური განვითარება დამოკიდებულია მოედ რიგ ფიზიკურ, სოციალურ და ფსიქოლოგიურ ფაქტორებზე.

ფიზიკური ფაქტორები - მოზარდობის ასაკი ხასიათდება მკვეთრი ცვლილებებით ფიზიკური განვითარების პროცესებში. ეს არის სწრაფი ფიზიკური მომწიფების პერიოდი, რომელიც მოიცავს მნიშვნელოვან პროცესებს.

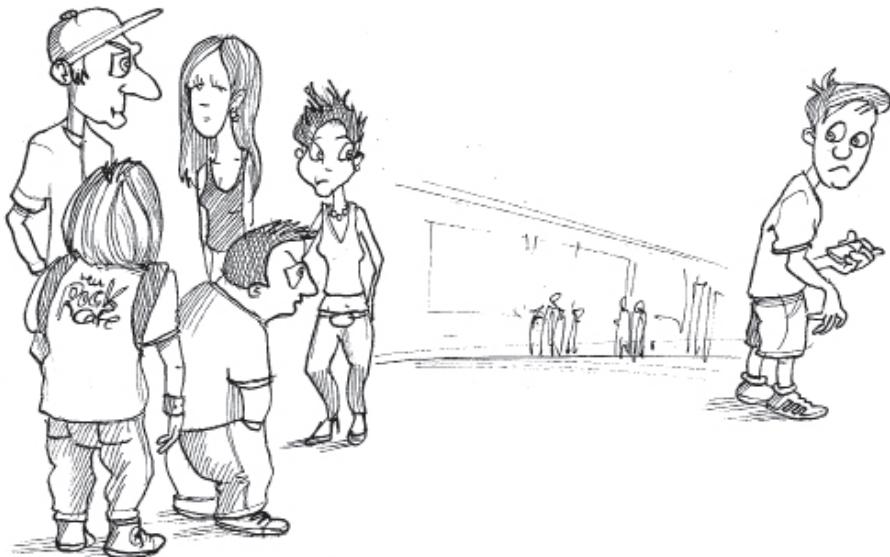
ob. გვ. 10

მოზარდის მნიშვნელოვანი ამოცანაა შეცვლილ სხეულთან შეეხება, სხეულის დადებითი თვითაღქმის განვითარება. ორგანიზმის შეცვლილი მდგომარეობა და პორტონების მოზღვავება უშუალოდ მოქმედებს ემოციურ მდგომარეობაზე. მოზარდი უფრო ცვალებადი, ადგილად აღგზნებადი და ფეთქებადი ხდება.

ხოციალური ფაქტორები - ფიზიკური ცვლილებების და კოგნიტური მიღწევების შედეგად, მოზარდს უწნდება მისწრაფება, რომ ოჯახის ზეგავლენიდან გამოვიდეს და დამოუკიდებელ პიროვნებად ჩამოყალიბდეს. ის მშობლებისგან სხვანაირ დამოკიდებულებას ელოდება, მიუხედავად იმისა, რომ მშობლებს ეშირად არ სურთ მას სხვანაირი თვალით შეხედონ. მოზარდები მიიჩნევენ, რომ მშობლებს არ ესმით მათი. ამ ასაკის მოსწავლისათვის მისაბაძია არა მშობლების, არამედ თანატოლების წრეში გაბატონებული ნორმები. მისთვის დიდ მნიშვნელობას იძენს თანატოლების მოწონება, ანუ მისი სტატუსი კლასში, მეგობრებში და ა.შ.

ჯგუფის წევრობა მნიშვნელოვნად ხელს უწყობს მოზარდის დირსების გრძნობის ამაღლებას. ჯგუფის მიერ მისმა გარიყვამ კი შეიძლება მოსწავლეში სერიოზული ემოციური პრობლემები გამოიწვიოს.

ob. გვ. 34

მოზარდობის ხანა ხასიათდება ცვლილებებით მოსწავლეების და მასწავლებლების ურთიერთობაში. დაწყებით კლასებში მოსწავლეები ადგილად იღებენ მასწავლებლებს და დამოკიდებული არიან მათზე. მოზარდობის ასაქში კი ეს ურთიერთობა უფრო რთულ ხასიათს იძენს. ხანდახან მოსწავლეები მასწავლებლებს ისეთ პირად ინფორმაციას უზიარებენ, რასაც მშობლებს არ უმსხელენ. ზოგიერთი მოზარდისთვის მასწავლებელი მისაბაძი პიროვნება ხდება. ამავე დროს, მოზარდთა ნაწილი გაცილებით უფრო გაბედულად ეპასუხება მასწავლებელს, ხმამაღლა შეაქვს მის ნათქვაში ეჭვი და დიად იწვევს კამათში. მოზარდთა ნაწილი კი კარგავს სწავლის და სკოლაში სიარულის ინტერესს, აუარესებს აკადემიურ მოსწრებას და სკოლის მიტვების საშიშროების წინაშე დგება.

პიროვნების განვითარება - ადრეულ მოზარდობის ხანაში თავს იჩენს რეფლექსის ტენდენცია. მოსწავლე ფიქრობს იმაზე, თუ რა ხდება მის გონიერაში. მოზარდები უფრო ყურადღებით სწავლობენ თავიანთ თავს და განსხვავებულად აღიქვამენ მას. ისინი აცნობიერებენ, რომ მათი აზრები და გრძნობები შეიძლება განსხვავდებოდეს მათივე

ქმედებებისგან. მოზარდების უკეთ განვითარებული ინტელექტუალური უნარები მათ შესაძლებლობას აძლევს, განიხილონ ალტერნატივები. შესაბამისად, ისინი ხშირად აკრიტიკებენ თავიანთ პიროვნულ თვისებებს, თავს სხვა ადამიანებს ადარებენ და ცდილობენ, საკუთარი თავი შეცვალონ.

მოზარდები იწყებენ საკუთარი პიროვნების ჩამოყალიბებას, თვოთონ განსაზღვრავენ, თუ ვინ არიან ისინი, რა არის მათვის მნიშვნელოვანი და რა მიზნების მიღწევა უნდათ მომავალში. ჯგუფის წევრობა მნიშვნელოვანი როლს თამაშობს პიროვნების განვითარებაში. ჯგუფი მოზარდებს არა მხოლოდ საკუთარი პიროვნების რაგვარობის დაღვენაში ქმარება, არამედ დირექტულებების და მიზნების ჩამოყალიბებაშიც.

ფსიქოლოგი ჯეიმს მარსია პიროვნების ოთხ სტატუსს გამოჰყოფს:

1. წინასწარ გადაწყვეტა: ინდივიდებს, რომლებიც ამ სტატუსში იმყოფებიან, არასოდეს განუცდიათ პიროვნების კრიზისი. მათ ნაადრევად განამტკიცეს თავიანთი პიროვნება მშობლების, და არა საკუთარი არჩევანის საფუძველზე. მშობლების ან ავტორიტეტის მქონე სხვა პირების მიერ გადმოცემული დირექტულებები, მიზნები და პროფესიული მიმართულებები ისე მიიღეს, რომ ალტერნატივა არც კი განუხილიათ.

2. პიროვნების დიფუზია (გაფანტვა): მოზარდებს, რომლებიც ამ სტატუსში იმყოფებიან, ჯერ არც პროფესია აურჩევიათ და არც იდეოლოგიური შეხედულებები და დირექტულებები. მეტიც, ისინი არც ცდილობენ ამ მიზნების მიღწევას. მათ შეიძლება არც არასოდეს განუხილიათ სხვა ალტერნატივა, ან ეს ამოცანა ძალიან რთული მოწვენათ.

3. მორატორიუმი (გადადება, დაყოვნება): მოზარდებმა, რომლებიც ამ სტატუსში იმყოფებიან, უკვე დაიწყებს პროფესიული და იდეოლოგიური ალტერნატივების გამოკვლევა, თუმცა ჯერ საბოლოო გადაწყვეტილებები არ მიუღიათ.

4. პიროვნების მიღწევა: ამ სტატუსში მყოფმა მოზარდებმა უკვე განიხილეს შესაძლო ალტერნატივები და დამოუკიდებლად აარჩიეს საკუთარი მიზნები, პროფესიული მიმართულებები და იდეოლოგიური შეხედულებები და დირექტულებები.

მოზარდობის სანის დასასრულისკენ (დაახლოებით, 18–22 წლის ასაკისთვის), მოზარდოა უმრავლესობა აღწევს პიროვნების განვითარების მეოთხე სტატუსს (პიროვნების მიღწევა). მოზარდოა ემოციური განვითარება დაკავშირებულია მის პიროვნების სტატუსთან. მაგალითად, მოზარდები, რომლებმაც უკვე იპოვეს საკუთარი პიროვნება, ან

მისი ძებნის აქტიურ პროცესში იმყოფებიან, უფრო თავდაჯერებულნი არიან, ასეტრაქტული და კრიტიკული აზროვნების უპეტესი უნარი გააჩნიათ და მორალურად უფრო მომწიფულნი არიან. ამასთანავე, მათი იდეალური „მე“ ძალიან პგავს მათ რეალურ „მე“-ს. მოზარდები, რომლებიც მორატორიუმის სტატუსში იმყოფებიან, ძალიან მდელგარენი, თუმცა, ამასთანავე, თავდაჯერებულნი და დამოუკიდებელნი არიან. ხოლო ის მოზარდები, რომლებიც პიროვნების განვითარების პირველ ან მეორე სტატუსზე იმყოფებიან (წინასწარ გადაწყვეტა და პიროვნების დიფუზია) ხშირად დოგმატური, მოუქნელები და მოუთმენელნი არიან. მათ დაბალი თვითრწმენის და ღირსების შეგრძნება გააჩნიათ. ბევრ მათგანს ეშინია, რომ ის ადამიანები, რომლებიც მათთვის სიყვარულის და თვითრწმენის წყაროს წარმოადგენენ, ზურგს შეაქცევენ.

მოზარდთა ემოციები - მოზარდთა უმრავლესობა ამ პერიოდის განმავლობაში ერთ ემოციურ კონგლიქტს მაინც განიცდის. ეს სულაც არ არის გასაოცარი, თუ გავითვალიწინებთ იმ მნიშვნელოვან და სწრაფ ცვლილებებს, რომლებსაც ისინი ფიზიოლოგიური, სოციალური, ფსიქოლოგიური და პიროვნული თვალსაზრისით განიცდიან. მოზარდთა უმრავლესობისთვის ემოციური პრობლემები დროუბითი მოვლენაა და ხშირ შემთხვევაში წარმატებით უმკლავდებიან. თუმცა ზოგიერთი მოზარდი სტრესს დანაშაულის ჩადენამდე, ნარკოტიკების ხმარებამდე ან თვითმკვლელობის მცდელობამდე მიჰყავს.

მოზარდების ემოციური პრობლემები ხშირად მათ ფიზიკურ, კოგნიტურ და სოციალურ განვითარებასთან არის დაბავშირებული. მიუხედავად იმისა, რომ მოზარდობის ასაკის დასაწყისში ბევრი ბავშვი ზოგადად ბედნიერია და ოპტიმიზმით არის სავსე, მათ ბევრი რამის ეშინიათ. მაგალითად, მოზარდებს ეშინიათ, რომ თანატოლები არ მიიღებენ, რომ კარგი მეგობარი არ ეყოლებათ, მშობლები დასჯიან, ან სკოლაში კარგ შედეგებს ვერ მიაღწევენ. მოზარდებისთვის დამახასიათებელი ემოციებია სიბრაზე (და იმის შიში, რომ ვერ შეძლებენ სიბრაზის გაკონტროლებას), დანაშაულის გრძნობა და ეჭვიანობა. დანაშაულის გრძნობა ხშირად თავს მაშინ იჩენს, როცა მოზარდის მოქმედება (რომელიც თანატოლების შეხედულებებზე და დირექტულებებზეა დაფუძნებული) ეწინააღმდეგება მისი მშობლების დირექტულებებს. მასწავლებლები და მშობლები უნდა დაეხმარონ მოზარდებს იმის გაცნობიერებაში, რომ ეს ემოციები და შიშის გრძნობები ზრდის ბუნებრივი ნაწილია. მათ აუცილებლად უნდა მისცენ მოზარდებს შესაძლებლობა, ისაუბრონ თავიანთ ემოციებზე და შიშე, რაც უნდა არარეალისტურად ეჩვენებოდეთ უფროსებს ისინი.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მოზარდთა გუნება-განწყობილება ხშირად ძალიან სწრაფად იცვლება. მასწავლებლებს და მშობლებს უნდა ახსოვდეთ, რომ ხასიათის ასეთი მერყეობა მოზარდობის ხორმალური ასპექტია; მოზარდთა უმრავლესობა წარმატებით გადალახავს

ამ ცვალებად პერიოდს და კომპეტენტურ ადამიანად ჩამოყალიბდება. თუმცა ზოგიერთ მოზარდში ასეთი ემოციები შეიძლება სერიოზული ემოციური პრობლემების (მაგალითად, დეპრესიის) ნიშანი იყოს.

მოზარდობის ასაკში ინდივიდის ემოციური ცნობიერება კიდევ უფრო უმჯობესდება. მოზარდები აცნობიერებენ ემოციების ციკლებს (მაგ. დანაშაულის გრძნობა სიბრაზის განცდის გამო), რაც მათ სიტუაციასთან უფრო ეფექტურად გამკლავებაში ეხმარება. მოზარდები უფრო დახელოვნებულნი არიან ემოციების გამოვლენის ეფექტურად გამოყენებაში იმ მიზნით, რომ სხვებზე კარგი შთაბეჭდილება მოახდინონ. მაგალითად, ისინი ხვდებიან, რამდენად მნიშვნელოვანია სიბრაზის დამალვა სოციალურ სიტუაციებში. აგრეთვე, შეიძლება კარგად ეხმოდეთ, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია ემოციების გაზიარება, რათა გაუმჯობესდეს სხვა ადამიანთან მათი ურთიერთობა.

მასწავლებლის წინაშე დგას 3 ამოცანა:

• მოახდინოს მოსწავლის ემოციური სიძნელეების დიაგნოსტიკა (მშობლებთან კონსულტაციით, ფსიქოლოგის დახმარებით და ა.შ.).

• მინიმუმამდე დაიყვანოს მოსწავლეებში სასწავლო პროცესის მიმართ უარყოფითი ემოციების გამოწვევის აღბათობა (სწავლების სტრატეგიების, კომუნიკაციის ეფექტური გზების, მოტივაციის ამაღლების სხვადასხვა საშუალების და ა.შ. დახმარებით).

იხ. II - გვ.

39; 132; 3

• თუ მაინც იჩინა თავი ნებატიურმა ემოციამ (შიში, შფოთვა, აგრესია და ა.შ.), უზრუნველყოს ამ ემოციების განტვირთვა სხვადასხვა გზით (სპორტული ვარჯიში დაძაბული მუშაობის შემდეგ, ექსკურსია, მუსიკის მოსმენა, საკლასო დისკუსია კლასგარეშე თემებზე და სხვა).

ჰუმანისტური თეორია

ამ თავის წაკითხვის შემდეგ თქვენ გვიცოდინებათ:

რას მოიცავს ჰუმანისტური თეორია და რა არის მისი ძირითადი პრინციპები;

რას ნიშნავს თვითრეალიზაცია და როგორ მიიღწევა იგი;

როგორ უნდა შეუწყოთ ხელი მოსწავლეთა პიროვნულ ზრდას;

რატომ არის მნიშვნელოვანი მოსწავლეთა ძირითადი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება.

ჰუმანისტური თეორია უურადღებას ამახვილებს იმაზე, თუ როგორ იძენენ ადამიანები ემოციებს, შესეღულებებს, ღირებულებებს და სოციალურ უნარ-ჩვევებს. ჰუმანიზმის ინტერესს წარმოადგენს ადამიანის უნიკალური გონიერობი შესაძლებლობები, როგორიცაა თვითშემეცნებისა და შემოქმედებითი გადაწვეტილებების მიღებისა და პასუხისმგებლობის უნარი. ჰუმანისტი ფსიქოლოგები მიიჩნევნ, რომ ადამიანებს ბუნებრივი მიღრეკილება გააჩნიათ სიკეთისკენ, შემოქმედებისკენ, სიყვარულისკენ. აგრეთვე, მათი აზრით, მოცემულ სიტუაციაში ადამიანის ქცევის ასსინისა და გაეცის სათვის, მნიშვნელოვანია სამყარო მათი თვალით დავინახოთ. ჰუმანისტების აზრით, ყველა ადამიანს განსხვავებების ული მსოფლიმედველობა აქვს, ანუ ყველა ადამიანი განსხვავებულად აღიქვამს და ხსნის სამყაროს. ადამიანის მსოფლიმედველობა გავლენას ახდენს მის პიროვნებაზე და მართავს მის ქცევას. შესაბამისად, შეუძლებელია გავიგოთ და ავხსნათ სხვა ადამიანის საქციელი, თუ სამყაროს მისი თვალობაზედვიდან არ დავინახავთ. ჰუმანისტები ვარაუდობენ, რომ ხებისმიერი მოქმედება, რამდენადაც უცნაური უნდა ჩანდეს იგი გარეგნულად, მნიშვნელოვანი და აზრიანია იმ ადამიან-

ისთვის, რომელიც ამ მოქმედებას ავლენს. ყველაზე ცნობილი პუმანისტური თეორიებია კარლ როჯერსის პუმანისტური თეორია და აბრაჟაშ მასლოუს მოთხოვნილებათა იერარქიის თეორია.

კარლ როჯერსის პუმანისტური თეორია

როჯერსის აზრით, ადამიანები, არსებითად, კარგი და კეთილი არსებები არიან. მათ გააჩნიათ თვითრეალიზაციის ტენდენცია, ანუ თანდაყოლილი მიღრეკილება ზრდისკენ და თავიანთი უნიკალური შესაძლებლობების მაქსიმალურად გამოვლინებისკენ. თვითრეალიზაციის ტენდენცია ყველა პიროვნებაში სხვადასხვაგარად გამოვლინდება. როჯერსი ადამიანის პიროვნებას სწორედ ამ ტენდენციის გამოხატულებად მიიჩნევდა. როჯერსის თეორია ძირითად აქცენტს „საკუთარ მე“-ზე აკეთებს, ანუ გამოცდილების იმ ნაწილზე, რომელსაც ადამიანი „საკუთარ მე“-დ აღიქვამს. როჯერსის აზრით, ის ადამიანები, რომლებიც სწორად შეიცნობენ საკუთარ თავს, მათ შორის საკუთარ გემოვნებებს, შესაძლებლობებს, ფანტაზიებს, ნაკლოვანებებს და სურვილებს, უკვე თვითრეალიზაციის გზაზე დგანან. თვითრეალიზაციის პროგრესი უფრო ნელია ან არარეაბული იმ ადამიანებისთვის, რომლებსაც არასწორი წარმოდგენა აქვთ „საკუთარ მე“-ზე.

როჯერსის აზრით, იმისათვის, რომ ადამიანი პიროვნულად გაიზარდოს, შემდეგი სამი პირობაა მნიშვნელოვანი: გულწრფელობა, კეთილგანწყობილი დამოკიდებულება და ემპათია. ადამიანები ხელს უწყობენ ჩვენს პიროვნულ ზრდას ჩვენდამი გულწრფელი და გულდია დამოკიდებულებით, თავიანთი გრძნობების, შეხედულებების, მიზნების, შიშების, ოცნებების და ა.შ. გულახდილად გაზიარებით.

აგრეთვე, ადამიანები ხელს უწყობენ ჩვენს ზრდას ჩვენდამი კეთილგანწყობილი დამოკიდებულებით. ამით ისინი გვაჩვენებენ, რომ გვაფასებენ ჩვენი ნაკლოვანებების მიუხედავად. ბავშვებს პატარა ასაკიდანვე სჭირდებათ სხვა ადამიანების მოწონება, ანუ, როჯერსის თქმით, უპირობო დადებითი შეფასება. მშობლების, მასწავლებლების და სხვა ადამიანების შეფასება გავლენას ახდენს ბავშვების თვითშეფასებაზე. როცა სხვა ადამიანების შეფასება ემთხვევა ბავშვის თვითშეფასებას, ბავშვის რეაქცია მისი თვითგანცდის შესაბამისი იქნება. ბავშვი არამარტო იღებს პოზიტიურ შეფასებას, არამედ, ამავდროულად, საკუთარ თავს აფასებს, როგორც „კარგ“ პიროვნებას, რომელმაც სხვისი მოწონება დაიმსახურა. ეს დადებითი თვითგანცდა ბავშვის თვითაღქმის ნაწილი ხდება. თვითაღქმა გულისხმობს იმას, თუ როგორ აღიქვამს და აფასებს ბავშვი საკუთარ თავს. მაგრამ რა ხდება, როცა ბავშვის დადებით თვითგანცდას სხვა ადამიანები უარყოფითად აფასებენ (მაგროცა პატარა ბიჭუნას მოსწონს თოჯინებთან თამაში, მაგრამ მამა

მას დასცინის). ამ შემთხვევაში ბავშვმა ან უნდა შეძლოს მშობლის დადებითი შეფასების გარეშე იოლად გასვლა, ან, რაც უფრო მოსალოდნელია, თავიდან შეაფასოს მისი თვითგანცდა (მან შეიძლება გადაწყვიტოს: „მე თოჯინები არ მომწონს“, ან „ცუდია, როცა თავს კარგად გრძნობ“).

სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ადამიანის პიროვნების ჩამოყალიბაზე გავლენას ახდენს არამარტო მისი თვითრეალიზაციისადმი ტენდენცია, არამედ ისიც, თუ როგორ აფასებენ მას სხვა ადამიანები. დროთა განმავლობაში ადამიანებს მოსწონთ ის, რაც მათ „სავარაუდოდ“ უნდა მოსწონდეთ და იქცევიან ისე, როგორც „სავარაუდოდ“ უნდა იქცეოდნენ. სოციალიზაციის ეს პროცესი ადაპტირების უნარით გამოირჩევა. იგი ეხმარება ადამიანებს, მოერგონ საზოგადოებას, მაგრამ, ამავდროულად, ახშობს მათი თვითრეალიზაციისადმი ტენდენციას და ამასინჯებს მათ განცდას და გამოცდილებას. როჯერსი მიიჩნევდა, რომ როცა გრძნობები, რომლებსაც ადამიანები განიცდიან და გამოხატავენ, არ შეესაბამება მათ ნამდვილ გრძნობებს, ამან შეიძლება ადამიანში ფსიქოლოგიური დისკომფორტი, შფოთვა და ფსიქიკური მოშლილობაც კი გამოიწვიოს.

ასეთი შეუსაბამობა ხშირად მაშინ იჩენს თავს, როცა მშობლები და მასწავლებლები თავიანთი საქციელით მიუთითებენ ბავშვებს, რომ მათი ადამიანური ღირსება დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად „სწორ“ შეხედულებებს, ღირებულებებს და საქციელს ავლენენ ისინი. ეს ადამიანური ღირსების პირობები მაშინ იქმნება, როცა თვითონ ადამიანებს აფასებენ მათი საქციელის შეფასების ნაცვლად. მაგალითად, ნაკლებად სავარაუდოა, რომ მშობლებმა, რომლებიც ხედავენ, თუ როგორ სვრის მათი შვილი საღებავით ძაღლს, ბავშვს უთხრან: „მე შენ ძალიან მიყვარხარ, მაგრამ მე არ მომწონს შენი ეს საქციელი“. ხშირ შემთხვევაში ისინი ალბათ დაიყვირებენ: „რა ცუდი ბიჭი ხარ!“ ან „რა ცუდი გოგო ხარ!“ ასეთი რეაქცია ბავშვს აფიქრებინებს, რომ იგი მხოლოდ მაშინ არის სიყვარულის და დაფასების ღირსი, როცა კარგად იქცევა. ამის შედეგად, ბავშვის თვითოვანცდა არ არის „მე მომწონს ცუგოს შეღებვა, მაგრამ დედას და მამას არ მოსწონთ, როცა მე ამას ვაკეთობ“. არამედ „საღებავით თამაში ცუდია და მე ცუდი ვარ, რადგან საღებავით თამაში მომწონს.“ ან „მე მომწონს საღებავით თამაში, ესე იგი მე ცუდი ვარ.“ დროთა განმავლობაში ბავშვი შეიძლება ძალიან სუფთა და აკურატულ ქცევებს ამჟღავნებდეს, რაც იქნება მისი იდეალური, მშობლების მიერ ნაკარნახევი „მე“–ს და არა მისი ნამდვილი „მე“–ს გამოვლინება. როჯერსს მიაჩნდა, რომ ადამიანური ღირსების პირობები თავდაპირველად გარებანი ზემოქმედების გავლენით იქმნება, მაგრამ ისინი დროთა განმავლობაში ადამიანის შეხედულებების ნაწილი ხდება.

როგორც ზევით აღვნიშნეთ, ადამიანის პიროვნების მნიშვნელოვანი ნაწილია მისი თვითაღქმა, ის ფიქრები და გრძნობები, რომლებიც ადამიანს „ვინ ვარ მე“ კითხვის საპასუხოდ უწნდება. როცა ადამიანებს დადებითი წარმოდგენა აქვთ საკუთარ თავზე (ანუ როცა ისინი დადგითად აღიქვამენ საკუთარ თავს), მაშინ დადებით საქციელს ავლენენ და სამყაროსაც პოზიტიურად აღიქვამენ. როცა ადამიანებს უარყოფითი წარმოდგენა აქვთ საკუთარ თავზე, როცა მათი რეალური „მე“ ვერ აღწევს მათ იდეალურ „მე“–ს, როჯერსის აზრით, ისინი უპასუობილოდ და უბედურად გრძნობენ თავს. ამიტომაც ძალიან მნიშვნელოვანია, რომ მშობლები და მასწავლებლები დაეხმარონ ბავშვებს, შეიცნონ და მიიღონ საკუთარი თავი და, ამასთანავე, საკუთარი თავის ერთგულნი დარჩნენ.

ადამიანები ხელს უწყობენ ჩვენს ზრდას ჩვენდამი ემპათიური დამოკიდებულებით, ჩვენი გრძნობების გაზიარებით და ჩვენს ნააზრევზე დაფიქრებით. როჯერსს მიაჩნდა, რომ გულწრფელობა, კეთილგანწყობილი დამოკიდებულება და ემპათია წარმოადგენს წყალს, მზეს და საკედებს, რომლებიც ადამიანებს ხემარება, მუხასავით ძლიერები გაიზარდონ. როჯერსის აზრით, „როცა ადამიანებს იდებენ და აფასებენ, ისინი საკუთარი თავისადმი უფრო მზრუნველ და უკრადღებიან

დამოკიდებულებას ავლენენ“. როცა ადამიანებს ემპათიით უსმენენ, „ისინი სწავლობენ თავიანთი განცდების უკეთ აღქმასა და სწორად გაგებას“.

კარლ როჯერსის პუმანისტური განათლება

კარლ როჯერსი მიიჩნევს, რომ მხოლოდ ის ადამიანია განათლებული, რომელმაც „ისწავლა, თუ როგორ ისწავლოს“; რომელმაც შეიძინა ადაპტირების და შეცვლის უნარი; რომელმაც გააცნობიერა, რომ არანაირი ცოდნა არ არის ურყევი და უცვლელი და მხოლოდ ცოდნის ძიების პროცესი გვაძლევს სიმყარის საფუძველს. თანამედროვე მსოფლიოში განათლების მიზანი უნდა იყოს მხოლოდ ცვალებადობა, აქცენტი პროცესზე და არა უცვლელ ცოდნაზე. როჯერსის აზრით, განათლების მიზანია სრულყოფილი ადამიანის ჩამოყალიბება. ეს მოიცავს როგორც კოგნიტურ ანუ ინტელექტუალურ განათლებას, აგრეთვე პიროვნულ ზრდას, შემოქმედებითი უნარის განვითარებას და სწავლის პროცესის დამოუკიდებლად მართვის უნარის ჩამოყალიბებას.

როჯერსი განასხვავებს სწავლის ორ სახეობას. მისი აზრით, უაზრო სწავლის სახეობაა დაზეპირება, რომელიც უმნიშვნელო ინფორმაციის გაუაზრებლად დასწავლას და დამასხვერებას მოიცავს. დაზეპირებით სწავლა ძალიან ძნელია. ამასთანავე, დაზეპირებით შეძენილი ცოდნა დიდხანს არ გაჰყვება ადამიანს. სკოლებში სასწავლო მასალის უდიდესი ნაწილი სწორედ დაზეპირებით სწავლას მოიცავს. სასწავლო მასალას მოსწავლისთვის არანაირი პირადი მნიშვნელობა არა აქვს; იგი არ მოიცავს გრძნობებს; არ მოითხოვს მოსწავლის, როგორც მთლიანი ადამიანის, ჩართულობას სასწავლო პროცესში.

იხ. გვ. 194

სწავლის მეორე სახეობა, გამოცდილებით სწავლა, მნიშვნელოვანია მოწაფისათვის. გამოცდილებით სწავლის მაგალითს წარმოადგენს ენის ბუნებრივ გარემოში სწავლა (შეადარეთ ენის საკლასო ოთახში სწავლას).

მიუხედავად იმისა, რომ სწავლის სტიმული ამ შემთხვევაში გარედან, საზოგადოებასთან მორგების აუცილებლობიდან მოდის, სწავლის ინიციატორი თვითონ მოწაფეა. ასეთი სწავლა ადამიანისგან პირად ჩართულობას მოითხოვს. იგი მოღიან პიროვნებაზე, მის შეხედულებებსა და მოქმედებებზე ახდენს გავლენას. მოწაფე სწავლის პროცესის შეფასებას საკუთარი მოთხოვნილებების გათვალისწინებით ახდენს, შეფასება შინაგანად, მოწაფის მიერ ხდება.

მასწავლებელი, როგორც ხწავლის ფასილიტატორი/ხელის შემწყობი ხწავლების ტრადიციული განმარტებაა ინფორმაციის, ცოდნის ან უნარ-ჩვევის გადაცემა. ტრადიციული შეხედულებით, მასწავლებლის საქმიანობა მოიცავს სწავლებას, ჩვენებას, მიმართულების მიცემას და მითითებას. როჯერსის აზრით კი, მასწავლებლის ძირითადი ფუნქციაა, ხელი შეუწყოს მოსწავლის სწავლას ისეთი პირობების შექმნით, რომლის შედეგადაც მოსწავლეები დამოკიდებლად წარმართავენ სწავლის პროცესს. მასწავლებლის მიზანია, შექმნას მოსწავლეთა ჯგუფი/საზოგადოება, რომლის ერთ-ერთი წევრი თვითონ მასწავლებელი იქნება. ასეთ საზოგადოებაში ცნობისმოყვარეობას გზა ხსნილი აქვს, გაგებისა და შეცნობის სურვილი იღვიძებს, მთელი სამყარო კვლევის და შესწავლის საგანი ხდება. ასეთი საზოგადოება ხელს უწყობს ზოგადად სწავლას და, ამასთანავე, იმის სწავლასაც, თუ როგორ ვისწავლოთ.

გულწრფელობა და რეალურობა ხელს უწყობს ხწავლას. მოსწავლეები უკეთ სწავლობენ მაშინ, როცა მასწავლებელი არ თამაშობს დაკისრებულ როლს და, ამის სანაცვლოდ, რეალურად, გულწრფელად და ჰემარიტად წარმოაჩენს საკუთარ თავს. მას მოსწავლეებთან პირადი დამოკიდებულება აქვს; მასწავლებელი რეალური ადამიანია, რომელსაც არ გააჩნია პროფესიული ფასადი. იგი არ ფარავს და გულახდილად გამოხსატავს თავის გრძნობებს, დადებითი იქნება ისინი, თუ უარყოფითი. თუმცა გრძნობების გამოხსატვის დროს მასწავლებელი აცნობიერებს, რომ ისინი მისი საკუთარი განცდებია; იგი მოსწავლეებს არ აკისრებს აასუხისმგებლობას თავის უარყოფით გრძნობებზე. როცა გადიზიანებულია, ამბობს, „მე გადიზიანებული ვარ“ და არა: „მენ მე მადიზიანებ“. მას შეიძლება მოსწონდეს, ან არ მოსწონდეს მოსწავლის ნამუშევარი, მაგრამ, ამავე დროს, აცნობიერებს, რომ ეს მხოლოდ მისი სუბიექტური აზრია. იგი არ გულისხმობს იმას, რომ მოსწავლის ნამუშევარი მიმიკურად კარგი ან ცუდია, ან რომ თვითონ მოსწავლეა კარგი ან ცუდი. უბრალოდ, იგი საკუთარ დამოკიდებულებას გამოხსატავს მოსწავლის ნამუშევრის მიმართ.

არ არის ადვილი, მოსწავლეების მიმართ გულწრფელი და რეალური იყო და, ამავე დროს, თავი შეიკავო მათი შეფასების, გაკიცხვისა და განსჯისაგან. როჯერსის აზრით, მასწავლებელს შეუძლია ისწავლოს, როგორ გახდეს ჰემარიტად გულწრფელი და რეალური. ამისათვის, უპირველეს ქოვლისა, საჭიროა, მასწავლებელმა შეძლოს საკუთარი გრძნობების შეცნობა და გაგება. შემდეგ კი იგი მზად უნდა იყოს, ეს გრძნობები მოსწავლეებს ისე გაუზიაროს, რომ ისინი არ განსაჯონ, ან მათ არ დააკისროს თავის განცდებზე აასუხისმგებლობა.

გულწრფელობა და რეალურობა არ ნიშავს იმას, რომ მასწავლებელმა თავისი უარყოფითი გრძნობები ნებაზე მიუშვას, ან თავშეუკავებლად გასცეს ბრძანებები, აკონტროლოს ან დასაჯოს მოსწავლეები.

არ შეიძლება მასწავლებელი მოუთმენელი, შეუწყნარებელი, ადვილად გადიზიანებადი ან ავტორიტარული პიროვნება იყოს. მასწავლებლის გულწრფელობა და რეალურობა ისეთი გრძნობებით უნდა გამოიხატებოდეს, როგორიც არის პატივისცემა, სიკეთე, მზრუნველობა, მოწონება და გაგება. მოჭარბებული უარყოფითი გრძნობების გამოხატვა შეიძლება საზიანო იყოს ბავშვებისთვის. მასწავლებელს უნდა შეეძლოს ასეთი გრძნობების ამოცნობა და მათთან დროულად და ეფექტურად გამკლავება.

გულწრფელობა და რეალურობა ნიშნავს იმას, რომ მასწავლებელი არ თვალომაჯცობს, რომ მან ყველაფერი იცის, ან ყველა კითხვაზე პასუხი გააჩნია. შეცდომების დაშვება ადამიანური ბუნების ნაწილია. მასწავლებელმა უნდა დაანახოს მოსწავლეებს, რომ ის არ არის შეუცდომელი; მას უნდა შეეძლოს საკუთარი შეცდომების აღიარება.

დაფასება, კეთილგანწყობილი დამოკიდებულება, პატივისცემა და ნორბერტ ხელს უწყობს ხწავლას. მოსწავლე უკეთ სწავლობს მაშინ, როცა მას უპირობოდ დადებითად აფასებენ: როცა მას პატივს სცემენ, დირსეულ ადამიანად და უნიკალურ პიროვნებად აღიქვამენ. როცა მის გრძნობებს, შეხედულებებს და პიროვნებას ჯეროვნად აფასებენ. როცა მას სანდო ადამიანდ მიზნევენ და მისდამი კეთილგანწყობას იჩენენ. შემთევ თუ კმაყოფილება, აპათია თუ ენთუზიაზმი, რისხვა თუ სიხარული, წინააღმდეგობის გაწევა თუ თანამშრომლობა აღიქმება და მიიღება, როგორც ხაკლოვანი ადამიანის დამახასიათებელი თვისებები.

იმისათვის, რომ მოსწავლის სწავლას ხელი შეუწყოს, მასწავლებელს ღრმად უნდა სწამდეს, რომ თუ შესაძლებლობას მივცემთ, ყველა მოსწავლეს გააჩნია მისი პოტენციალის მაქსიმალურად გამოვლენის უნარი და საკუთარი მიმართულებების არჩევის და განსაზღვრის უნარი. მასწავლებელს უნდა სჯეროდეს, რომ მოსწავლის ცვლა და სწავლა ზრდისკენ, განვითარებისკენ და საკუთარი შესაძლებლობების თვითრეალიზაციისკენ არის მიმართული.

დაფასება და პატივისცემა არ ნიშნავს იმას, რომ მასწავლებელს უნდა მოსწონდეს და იზიარებდეს მოსწავლის ყველა თვისებას და მოქმედებას; მასწავლებელი უნდა აფასებდეს მოსწავლეს, როგორც პატივსაცემ და დირსეულ ადამიანს. როცა მასწავლებელს კარგად ესმის მოსწავლის, მას თითქმის ყოველთვის შეუძლია მონახოს მოსწავლის მოწონების და პატივისცემის საფუძველი. მოწონება და პატივისცემა მასწავლებლის შემდეგ მოქმედებებში გამოვლინდება:

1. მოსმენა. ზოგადად, მასწავლებლები გაკვეთილის უდიდეს ნაწილს თვალით საუქარს უთმობენ. მაშინაც კი, როცა მოსწავლეები ლაპარაკობენ, მასწავლებლები ხშირად არ უსმენენ მათ: მასწავლებლებს ხშირად არ აინტერესებთ და არ ცდილობენ, მართლა გაიგონ, თუ რას და რატომ ამბობს მოსწავლე. ჩვეულებრივ, ისინი ცდილობენ,

შეაფასონ, სწორ პასუხს იძლევა თუ არა მოსწავლე მათ კითხვაზე.

აქტიური მოსმენა მიზნად არ ისახავს მოსწავლის შეფასებას და იმის გარევებას, თუ რამდენად მართებული, სწორი ან ლოგიკურია მოსწავლის პასუხი. აქტიური მოსმენა ნიშნავს, ყურადღებით მოუსმინო ყველაფერს, რასაც მოსწავლე ამბობს; გაინტერესებს მისი აზრები, შეხედულებები და გრძნობები. იმისათვის, რომ მოსწავლე სწავლაში წინ წავიდეს, იგი უნდა გრძნობდეს, რომ მას აქს თავისი აზრების და გრძნობების თავისუფლად გამოხატვის შესაძლებლობა; რომ მის ნააზრევს და გრძნობებს უაროფითად არ შეაფასებენ და არ გააკრიტიკებენ.

თხ. II - გვ. 132

2. პასუხის გაცემა და რეაგირება. როცა მასწავლებელი რეაგირებს მოსწავლის ნათქვამზე, იგი მოსწავლეს დაანახებს, რომ ყურადღებით მოუსმინა და ნაწილობრივ მაინც გაუგო მას. მასწავლებელის პასუხი შეიძლება იყოს უბრალო „დიას“, „გასაგებია“, ან „კარგი“. მან შეიძლება გაიმეოროს მოსწავლის ნათქვამი, რათა დარწმუნდეს, რომ უკეთეს უფლაფერი სწორად გაიგო. თუ მასწავლებელს არ ესმის, რას გულისხმობს მოსწავლე, ეს მის პასუხში უნდა აისახებოდეს: „არ მესმის“, „კარგად ვერ გავიგე, რისი თქმა გინდა“, „შეგიძლია გაიმეორო“, „მე როგორც ვხვდები, შენ ამბობ, რომ...“ ასეთი პასუხები მოსწავლეს დაეხმარება, რომ უფრო გარკვევით და ნათლად გამოხატოს, რისი თქმა უნდა სამწუხაროდ, მასწავლებელები ხშირად იგნორირებას უკეთებენ მოსწავლეს, რომელიც არასწორ პასუხს იძლევა, ან კარგად ვერ გამოხატავს თავის აზრებს და გრძნობებს. მასწავლებელმა თავი არ უნდა მოიგატუნოს, რომ მან გაიგო, თუ რა თქვა მოსწავლემ, როცა ეს სინამდვილეში ასე არ არის.

ემათია ხელს უწყობს სწავლას. მასწავლებელს მხოლოდ მაშინ შეუძლია კარგად გაიგოს მოსწავლის გრძნობები და შეხედულებები, როცა მას გააჩნია სამყაროს მოსწავლის თვალთახედვიდან დაანახვის უნარი. მოსმენა და მოსწავლის ნათქვამზე რეაგირება არამარტო პატივისცემას გამოხატავს მოსწავლის მიმართ, არამედ ემპათიური გაბების საფუძველსაც წარმოადგენს. ემპათიური მოსმენა მოიცავს თავის სხვა ადამიანის ადგილას წარმოდგენას და სამყაროს მათი თვალთახედვიდან დანახვას. ემპათიური მოსმენა შესაძლებლობას აძლევს მასწავლებელს, დაინახოს, თუ რატომ პასუხობს მოსწავლე კითხვას არასწორად და, შესაბამისად, მას კითხვის სწორად გაგებაში დაეხმა-

როს. ემპათიური მოსმენა გულისხობის ფურადღების მიპყრობას და რეაგირებას მოსწავლის ნათქვამის როგორც ინტელექტუალურ, აგრეთვე ემოციურ ასპექტებზე.

აბრაამ მასლოუს მოთხოვნილებათა იერარქიის თეორია

როჯერსის მსგავსად, მასლოუ თვლიდა, რომ ადამიანის პიროვნება წარმოადგენს მისი ოვითრეალიზაციისა და ზრდისადმი თანდაყოლილი მიღრეკილების გამოხატულებას. მასლოუს აზრით, ოვითრეალიზაციისადმი ტენდენცია წარმოადგენს არამხოლოდ ადამიანურ უნარს, არამედ ადამიანურ მოთხოვნილებას. მასლოუმ თვითრეალიზაციის მოთხოვნილება მისი მოთხოვნილებების იერარქიის შევერვალზე მოათვასა. იგი ვარაუდობდა, რომ ადამიანებს გააჩნიათ ხეთი ძირითადი სახის მოთხოვნილება:

1. ფიზიოლოგიური: მოიცავს ისეთ მოთხოვნილებებს, რომლებიც ფიზიკურ გადარჩენასთან არის დაკავშირებული (მაგ. საკვები, წეალი, ჟანგბადი, თავშესაფარი, ძილი, სითბო).

2. უსაფრთხოება: სტაბილურობის და უსაფრთხოების შეგრძნების მოთხოვნილება.

3. სიყვარული და მიკუთვნება: მოთხოვნილება გიყვარდეს და უყვარდეს; მოთხოვნილება იმისა, რომ ეკუთვნოდე და მიგიღონ ჯგუფის წევრად; მოთხოვნილება იმისა, რომ თავი აარიდო მარტოობას და გარიყვას.

4. დაფასება: მოთხოვნილება იმისა, რომ მოგწონდეს საკუთარი თავი (გზონდეს დადებითი ოვითშეფასება); სხვა ადამიანების მიერ აღიარების, პატივისცემის და მოწონების მოთხოვნილება; წარმატების, კომპეტენტურობის და დამოუკიდებლობის მოთხოვნილება.

5. ოვითრეალიზაცია: საკუთარი უნიკალური პოტენციალის სრული რეალიზაციის მოთხოვნილება.

მასლოუს მოთხოვნილებათა იერარქია

მასლოუს თეორიის თანახმად, ადამიანები მხოლოდ მაშინ შეეცდებიან მაღალი დონის მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას, როცა ისინი შეძლებენ, ნაწილობრივ მაინც დაიკმაყოფილონ ის მოთხოვნილებები, რომელიც იერარქიის ქვედა ნაწილშია მოთავსებული. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ადამიანები, უპირველეს ყოვლისა, ცდილობენ, დაიკმაყოფილონ თვითინი ფიზიოლოგიური მოთხოვნილებები, შემდეგ კი უსაფრთხოების მოთხოვნილება, და მხოლოდ ამის შემდეგ - სიჯვარულის, მიკუთხნების და დაფასების მოთხოვნილებები. მხოლოდ ყველა ამ მოთხოვნილების დაგმაყოფილების შემდეგ უჩნდებათ ადამიანებს თვითრეგალიზაციისაკენ სწრაფვა. მაგალითად, ბიჭუნა, რომელსაც სტირდება მოჭარბებული ენერგიის დახარჯვა (ფიზიოლოგიური მოთხოვნილება), მასწავლებლის დატუქსვის მიუხედავად, შეიძლება ზედმეტად მოუსვენრად იქცეოდეს საკლასო ოთახში (ამგვარად მისი სხვა ადამიანების მიერ დაფასების მოთხოვნილება არ იქნება დაკმაყოფილებული).

მასლოუ განასხვავებს დანაკლისის მოთხოვნილებებს და ზრდის მოთხოვნილებებს. პირველი ოთხი სახის მოთხოვნილება (ფიზიოლოგიური, უსაფრთხოების, სიყვარულის და მიკუთხნების და დაფასების) ისეთ რამეებთან არის დაკავშირებული, რაც ადამიანს შეიძლება აკლდეს და, შესაბამისად, დანაკლისის მოთხოვნილებებს წარმოადგენს. დანაკლისის მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება მხოლოდ გარეშე წყაროების საშუალებით (ანუ სხვა ადამიანების და მოვლენების

დახმარებით) არის შესაძლებელი. დანაკლისის მოთხოვნილებებს გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ადამიანის ფიზიკური და ფიქოლოგიური კეთილდღეობისთვის. როცა ადამიანი დაიქმაყოფილებს ამ მოთხოვნილებებს, მისი მათკენ სწრაფვა მცირდება.

თვითრეალიზაციის მოთხოვნილება წარმოადგენს ზრდის მოთხოვნილებას და მოიცავს ცოდნის შეძენის, სამყაროს შეცნობის და გაგების, ზრდის და განვითარების სურვილს. დანაკლისის მოთხოვნილებებისგან განსხვავებით, ზრდის მოთხოვნილებების ბოლომდე დაქმაყოფილება არასდროს არის შესაძლებელი. ადამიანები რაც უფრო მეტად იქმაყოფილებენ სამყაროს შეცნობის და გაგების მოთხოვნილებას, მათ კიდევ უფრო მეტი ცოდნის შეძენის სურვილი უნდებათ. ამგვარად, თვითრეალიზაციისკენ სწრაფვა ადამიანისთვის დიდი მოტივაციის წყაროს წარმოადგენს: მოწაფეები თვითრეალიზაციისკენ იმიტომ ისწრაფიან, რომ ეს მათ სიამოვნებას ანიჭებს და მათი ცოდნის შეძენის და ზრდის მოთხოვნილებას აკმაყოფილებს. ადამიანები, რომლებმაც შეძლეს თვითრეალიზაციის მიღწევა, შემდეგი თვისებებით ხასიათდებიან: უფრო სპონტანურები, გულდია, გულგაშლილები და დამოუკიდებლები არიან; გამოირჩევან შემოქმედებითი უნარით და იუმორის გრძნობით; მოსწონთ და უფრო კეთილად არიან განწყობილნი როგორც საკუთარი თავის, ასევე სხვა ადამიანების მიმართ; მათ შედარებით ძლიერი და დემოკრატიული ურთიერთობები ახასიათებთ. მასლოუ ითვითრეალიზაციის მოთხოვნილება მოთხოვნილებების იერარქიის მწვერვალზე მოათავსა. მისი აზრით, ამ მნიშვნელოვანი მოთხოვნილების მიღწევა მხოლოდ ყველა სხვა დანარჩენი მოთხოვნილებების დაქმაყოფილების შემდეგ არის შესაძლებელი. მასლოუ აცნობიერებდა, რომ თვითრეალიზაცია ძალიან როგორი ამოცანაა. მისი ვარაუდით, მას ზრდასრული ადამიანების მხოლოდ ერთი პროცენტი აღწევს.

მასლოუს თეორიის მნიშვნელობა განათლებაში

ნაკლებად სავარაუდოა, მოსწავლეები დიდი ინტერესით მოეკიდონ გაკვეთილს და სწავლას, თუ მათი ძირითადი მოთხოვნილებები დაქმაყოფილებული არ იქნა; მოთხოვნილებები, როგორიც არის ნორმალური კვება, უსაფრთხო საკლასო გარემო და მასწავლებლის და თანაკლასელების კეთილგანგანწყობილი დამოკიდებულება. ნათელია, რომ მოსწავლეებს, რომლებსაც ძალიან შიათ ან ფიზიკური საფრთხის წინაშე დგანან, არასაკმარისი ფიქოლოგიური ენერგია ექნებათ სწავლისთვის. ბევრი ქვეყნის სკოლებმა და მთავრობებმა გააცნობიერეს, რომ თუ მოსწავლეების ძირითადი მოთხოვნილებები დაქმაყოფილებული არ იქნა, ეს უარყოფითად იმოქმედებს მათ სწავლაზე. საპასუხოდ, მათ შემოიდეს პროგრამები, რომლებიც ბავშვების უფასო კვებით უზ-

რუნგელყოფას გულისხმობს.

მოსწავლეებისთვის არანაკლებ მნიშვნელოვანია სიყვარულის და დაფასების მოთხოვნილება. მოსწავლეებს, რომლებიც არ გრძნობენ მათ გარშემო ადამიანების სიყვარულს და პატივისცემას და რომ-ლებსაც არ სჯერათ, რომ ისინი უნარით და ნიჭით დაჯილდოებული პიროვნებები არიან, არ ექნებათ ოვითრეალიზაციისკენ სწრაფვა; მათ არ ექნებათ მოტივაცია, შეიძინონ ცოდნა, შეიცნონ სამყარო, იყვნენ შემოქმედებითები (კრეატულები) და ახალი იდეების მიმართ გახსნილნი. მოსწავლეები, რომლებსაც არ სჯერათ, რომ ისინი სიყვარულის ღირსნი არიან, ისეთ გადაწყვეტილებებს იღებენ, რომლებიც ნაკლებ რისკთან არის დაკავშირებული: ისე მოქმედებენ, როგორც მათ გარშემო ადამიანთა უმრავლესობა; გამოცდებისთვის მომზადების დროს არ არიან დაინტერესებულნი ახალი ცნებების და იდეების შესწავლით; ისეთ თემებს წერენ, რომლებიც არ გამოიჩინევა ორიგი-ნალურობით და ა.შ.

მასწავლებელს, რომელსაც შეუძლია მოსწავლეებს თავი კარგად და თავისუფლად აგრძნობინოს, რომელიც მოსწავლეებისადმი კეთილგანწყობას და პატივისცემას იჩენს, ძალუბს, გაუდვიძოს მოსწავლეებს სწავლის სურვილი. იმისათვის, რომ მოსწავლეებმა ისწავლონ სწავლის პროცესის დამოუკიდებლად წართმართვა, აუცილებელია სჯეროდეთ, რომ მასწავლებელი მათ სამართლიანად მოექცევა, არ დასცინებს და არ დასჯის უნებლივ შეცდომების დაშვებისათვის.

მორალური განვითარების თეორია

ამ თავის წაკითხვის შემდეგ თქვენ გეცოდინებათ:

კოლეგიის თეორიის თანახმად, რა სტადიებს მოიცავს მოსწავლეთა მორალური განვითარება და რა თავისებურებებით ხასიათდება მათი აზროვნება თითოეულ სტადიაზე;

რა ფაქტორები ახდენს გავლენას მოსწავლეთა მორალურ განვითარებაზე;

რატომ არის მნიშვნელოვანი იმის ცოდნა, თუ მორალური განვითარების რა სტადიაზე იმყოფება მოსწავლე;

როგორ უნდა შეუწყოთ ხელი მოსწავლეთა მორალურ განვითარებას.

მორალური განვითარება ბავშვის ზოგადი განვითარების მნიშვნელოვანი ნაწილია. ბავშვთა შეხედულებები და მორალური პრინციპები მათი ქცევის განმსაზღვრელია. მაგალითად, თუ მოსწავლეები პატივს სცემენ სხვების უსაფრთხოებას და საკუთრებას, მაშინ აგრესია, ვანდალიზმი ან ქურდობა მათგან ნაკლებად არის მოსალოდნელი. ზოგადად, მოსწავლეები, რომლებიც მორალურად იქცევიან, უფრო დიდ მხარდაჭერას იღებენ მასწავლებლებისაგან და თანამდებობისგან და, შესაბამისად, უფრო მაღალ აკადემიურ და სოციალურ წარმატებას აღწევენ მომავალში. მასწავლებლები მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ მოსწავლეების მორალურ განვითარებაში. ცოდნა იმისა, თუ როგორ ხდება ბავშვის მორალური განვითარება, ძალიან დაგენერირება, რომ ხელი შევუწყოთ მოსწავლეთა განვითარებას ამ მნიშვნელოვან სფეროში.

ქოლბერგის მორალური განვითარების თეორია

სიტუაცია

ჯაბა, მე-12 კლასის მოსწავლე, საღამოობით მანქანების სამრეცხაოში მუშაობს, რათა დაეხმაროს დედას, რომელიც სამ შვილს მარტო ზრდის. ჯაბა ბეჯითი მოსწავლეა, მაგრამ მას არა აქვს საკმარისი დრო, რომ იმუცადინოს.

ისტორია ჯაბას საყვარელი საგანი არ არის. რადგანაც ჯაბას საღამოობით უწევს მუშაობა, სამეცადინოდ არ რჩება დრო და ისტორიაში ძირითადად, დაბალ ქულებს იღებს. თუ ისტორიის ბოლო გამოცდას ვერ ჩააბარებს, ჯაბა ვერ შეძლებს სკოლის დამთავრებას. იგი თავის უფროსს წინასწარ მოელაპარაკა, რომ გამოცდის წინა საღამოს სამსახურს გააცდენს და გამოცდისთვის მოემზადება. საღამოს უფროსი ჯაბას ურეკავს და ატყობინებს, რომ ერთ-ერთი თანამშრომელი ავადმყოფობის გამო სამსახურში ვერ მივიდა და ამიტომ ძალიან სჭირდება მისი დახმარება. უფროსი აიძულებს ჯაბას, რომ საღამოს 8 საათზე სამსახურში მივიდეს. ჯაბა დილის პირველ საათზე ძალიან დაღლილი ბრუნდება სახლში. ის ცდილობს, იმუცადინოს, მაგრამ ტახტზე წიგნით ხელში ჩაეძინება. დილის 7 საათზე მას დედა ადვიძებს, რათა სკოლაში წავიდეს.

ისტორიის გამოცდაზე ჯაბა სრულიად მოუმზადებელი მიდის. ნინოს, კლასის ერთ-ერთ საუკეთესო მოსწავლეს, ტესტი ისე უდევს, რომ ჯაბა უკელა კითხვის პასუხს თავისუფლად ხედავს. იქნება თუ არა სწორი საქციელი, ჯაბამ ნინოსგან რომ გადაწეროს ტესტის პასუხები?

ზემოთ მოცემულია მორალური დილემა: სიტუაცია, რომელიც ადამიანისაგან მორალურ გადაწყვეტილებას მოითხოვს. ჯაბას არა აქვს ნათლად განსაზღვრული, თუ როგორ მოიქცეს; მის ნებისმიერ გადაწყვეტილებას როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი შედეგები მოყვება. თუ ჯაბა თანაკლასელი გოგონასგან გადაიწერს, ის გამოცდას ჩააბარებს. მაგრამ გადაწერა ხომ არაზნეობრივი საქციელია. მეორე მხრივ, თუ ჯაბა არ გადაიწერს, იგი ზნეობრივად მოიქცევა, მაგრამ გამოცდას ალბათ ვერ ჩააბარებს.

მოსწავლეთა პასუხები მსგავსი სახის მორალურ დილემებზე წარმოდგენის გვიქმნის, თუ მორალური განვითარების რა ეტაპზე იმყოფებიან ისინი.

კოლბერგი ადამიანის მორალურ განვითარებას სამ დონედ ყოფდა: პრეკონვენციური, კონვენციური და პოსტკონვენციური. ყოველი დონე 2 სტადიისგან შედება და განსხვავებული მორალური აზროვნებით, მსჯელობებით ხასიათდება. ყველა ადამიანი მორალური განვითარების სტადიებს ერთნაირი თანმიმდევრობით გადის, თუმცა განსხვავებული სისწრაფით/ტემპით. ყოველ მომდევნო სტადიაზე გადასვლასთან ერთად, ადამიანთა მორალური აზროვნება უფრო დახვეწილი და როგორი ხდება. იმისათვის, რომ განვსაზღვროთ, მორალური განვითარების რა დონეზე და სტადიაზე იმყოფება ადამიანი, ყურადღება უნდა მივაქციოთ არამარტო იმას, თუ როგორ გადაწყვეტის იგი მორალურ დილემას, არამედ მის მსჯელობას/არგუმენტაციას, რატომ მიიღო ესა თუ ის კონკრეტული გადაწყვეტილება.

პრეკონვენციური მორალი - მოსწავლეებს, რომლებიც პრეკონვენციურ დონეზე მსჯელობენ, ჯერ არა აქვთ გათავისებული საზოგადოების წესები და კონვენციები, ანუ საყოველთაოდ მიღებული ნორმები სწორ და არასწორ საქციელთან დაკავშირებით. ისინი გადაწყვეტილებს იღებენ ძირითადად იმის გათვალისწინებით, თუ რა შედეგი მოჰყვება მათ საქციელს თვითონ მათვის (დაჯილდოება თუ სასჯელი). პატარა ბავშვები, ძირითადად, პრეკონვენციური მორალით ხელმძღვანელობენ. მაღალკლასები მოსწავლეების და მოზრდილი საზოგადოების ნაწილიც ამ დონეზე აზროვნებს.

პირველი სტადია: დახვის თავიდან აცილება და დამორჩილება. პირველ სტადიაზე მოაზროვნე მოსწავლეები ავტორიტეტის და ძალაუფლების მქონე პირებს ემორჩილებიან, რათა სასჯელი თავიდან აიცილონ. ისინი სწორ და არასწორ საქციელს იმის მიხედვით განსაზღვრავენ, თუ რა შედეგი მოჰყვება მას. მაგალითად, თუ ბავშვს წასწრეს და დასაჯეს, მაშინ მისი საქციელი არასწორია; საწინააღმდეგო შემთხვევაში კი - სწორი. პირველ სტადიაზე მოაზროვნე მოსწავლემ შეიძლება გვითხრას, რომ თუ ჯაბა თავისუფლად ხედავს

ყველა კითხვის პასუხს და თუ ნაკლები ალბათობა არსებობს იმისა, რომ მასწავლებელი მას შეამჩნევს, მაშინ გადაწერა გამართლებული/ სწორი საქციელია. ამ სტადიაზე მოაზროვნე მოსწავლეებმ, აგრეთვე, შეიძლება დაგვარწმუნოს, რომ ჯაბაშ არ უნდა გადაიწეროს, თუ დიდი საშიშროება არსებობს, რომ მასწავლებელი ამას შენიშნავს.

მეორე სტადია: დახმარების გაცემა-გამოცემა - მეორე სტადიაზე მყოფ მოსწავლეთათვის ყველაზე მნიშვნელოვანია საკუთარი მოთხოვნების და სურვილების დაკმაყოფილება. გადაწყვეტილებების მიღების დროს, ისინი ხანდახან სხვა ადამიანების ინტერესებსაც ითვალისწინებენ, მაგრამ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მათი საჭიროებებიც დაკმაყოფილებული იქნება. სწორი საქციელი ის არის, რომელიც მათ მოთხოვნებს და ხანდახან სხვა ადამიანების მოთხოვნებს აკმაყოფილებს. ამ სტადიის დამახასიათებელი მსჯელობაა: „თუ შენ რადაცით მაინც დამეხმარები, მაშინ მეც დაგეხმარები“.

მეორე სტადიაზე მყოფმა მოსწავლემ შეიძლება გვითხრას, რომ ჯაბაშ უნდა გადაიწეროს ნინოსგან, იმიტომ რომ საწინააღმდეგო შემთხვევაში იგი გამოცდაზე ჩაიჭრება და სკოლასაც ვერ დაამთავრებს. აქცენტი ჯერ კიდევ საკუთარ ინტერესებზეა: „სწორი საქციელი ის არის, რასაც შენთვის სარგებელი მოაქვს.“

კონვენციური მორალი - კონვენციურ დონეზე მოაზროვნე ადამიანებს გათავისებული აქვთ და ეთანხმებიან საზოგადოების კონვენციებს – საყოველთაოდ მიღებულ ნორმებს სწორ და არასწორ საქციელთან დაკავშირებით. ისინი ემორჩილებიან წესებს და მისდევენ საზოგადოების ნორმებს მაშინაც კი, როცა დამორჩილებას ან დაუმორჩილებას არანაირი შედეგი არ მოჰყვება. ძალიან ცოტა დაწყებითი კლასის მოსწავლე, ზოგიერთი საშუალო კლასის მოსწავლე და ბევრი მადალი კლასის მოსწავლე კონვენციური მორალით ხელმძღვანელობს. მოზრდილი საზოგადოების დიდი ნაწილიც ამ დონეზე აზროვნებს.

მესამე სტადია: კარგი ბიჭი/კარგი გოგო - მესამე სტადიაზე მყოფი მოსწავლეები ცდილობენ, ისეთი გადაწყვეტილებები მიიღონ და ისე ჟ მოიქცენ, რომ სხვებს, განსაკუთრებით კი ავტორიტეტის ქრონეპირებს ასიამოვნონ. ისინი ცდილობენ, კარგი საქციელით მეგობრების, ნათესავების და მასწავლებლების მოწონება დაიმსახურონ. გადაწყვეტილებების მიღების დროს ისინი უკვე ითვალისწინებენ სხვა ადამიანების ინტერესებს და განზრახვებს. ამ მოსწავლეებს მტკიცედ სჯერათ პრინციპის, „სხვებს ისე მოექცი, როგორც გინდა, რომ შენ მოგექცენებ“. ამ ეტაპზე ეგოცენტრიზმი შედარებით მცირდება და ბაგშევებს შეუძლიათ თავი სხვა ადამიანის ადგილზე წარმოიდგინონ.

მესამე სტადიაზე მოაზროვნე მოსწავლემ შეიძლება გვითხრას, რომ ჯაბას მუშაობა უწევს, რათა ოჯახს დაეხმაროს, ამიტომაც გადაწერა

გამართლებული საქციელია. ამავე სტადიაზე მყოფმა სხვა მოსწავლემ შეიძლება დაგვარწმუნოს, რომ ჯაბაშ არ უნდა გადაიწეროს: „თუ სხვებმა შეიტყვეს მისი საქციელი, მათ ჯაბაზე ცუდი წარმოდგენა შეაქმნებათ“.

მესამე სტადიაზე მყოფ ადამიანებს უმრავლესობის აზრის გავლენის ქვეშ მოქცევის საშიშროება ემუქრებათ. მაგალითად, ზოგიერთი ადამიანი თვლის, რომ ქრთამის აღება დასაშვები საქციელია, იმიტომ რომ მის ირგვლივ მყოფ ადამიანთა უმრავლესობა ქრთამს იღებს. მოსწავლეები შეიძლება თვლიდნენ, რომ გადაწერა სწორი საქციელია, რადგან კველი იწერს. ამ სტადიაზე მოაზროვნე მოზარდები ძალიან აღვიდად ეჭვვიან თანატოლების გავლენის ქვეშ.

მეოთხე სტადია: კანონი და წესები - მეოთხე სტადიაზე მოაზროვნე მოსწავლეები საყოველთაოდ მიღებული წესებით ხელმძღვანელობები. მათ იციან, რომ წესები აუცილებელია მოწესრიგებული საზოგადოებისათვის და თვლიან, რომ მათი ვალია, წესებს დაგმორჩილონ. თუმცა, ამ სტადიაზე მოაზროვნე ადამიანები წესებს და ნორმებს, ცოტა არ იყოს, დაუფიქრებდად ემორჩილებიან და იშვიათად შეაქვთ კვეთ მათ სისწორესა და სამართლიანობაში. ისინი ვერ ხვდებიან, რომ როცა საზოგადოება ვითარდება და მისი მოთხოვნები იცვლება, შესაბამისად, მასში არსებული წესებიც უნდა შეიცვალოს.

მეოთხე სტადიაზე მოაზროვნე მოსწავლე გვეტყვის, რომ ჯაბაშ არ უნდა გადაიწეროს, იმიტომ რომ „გადაწერა სკოლის წესებს ეწინააღმდეგება.“ ამ სტადიაზე მოაზროვნე ადამიანებს არ აინტერესებოთ სხვები ქრთამს იღებენ თუ არა; ისინი ქრთამს არ აიღებენ, იმიტომ რომ ეს კანონსაწინააღმდეგო მოქმედებაა.

პოსტკონვენციური მორალი - პოსტკონვენციურ დონეზე მყოფი ადამიანები თვლიან, რომ წესები საჭირო და ცვალებადი მექანიზმებია, რომლებიც გვეხმარება საზოგადოებრივი წესრიგის შენარჩუნებაში და ადამიანის უფლებების დაცვაში. მათი აზრით, წესები არ არის ბრძანებები, რომელთაც უსიტყვოდ უნდა დაემორჩილონ. პოსტკონვენციურად მოაზროვნე ადამიანები ხელმძღვანელობენ საკუთარი აბსტრაქტული პრინციპებით სწორი და არასწორი საქციელის შესახებ. ეს პრინციპები ჩვეულებრივ ისეთ დირექტულებებს მოიცავს, როგორიცაა ადამიანის ძირითადი უფლებები: სიცოცხლე, თავისუფლება, და სამართლიანობა. ამ დონეზე მოაზროვნე ადამიანები შეიძლება არ დაემორჩილონ წესებს, თუ ისინი მათ პრინციპებს ეწინააღმდეგება. პოსტკონვენციური აზროვნება ძალიან იშვიათია სკოლის ასაკის ბავშვებში. საზოგადოების მხოლოდ მცირე ხაწილი აზროვნებს პოსტკონვენციურად და მათი უმრავლესობა მორალური განვითარების ამ დონეს მხოლოდ 25–30 წლის ასაკისთვის აღწევს.

მეხუთე სტადია: სოციალური/საზოგადოებრივი კონტრაქტი - მეხუთე სტადიაზე მყოფი ადამიანები აცნობიერებენ, რომ საზოგადოების წესები წარმოადგენს ადამიანთა შორის ურთიერთშეთანხმებას სწორი/შესაფერისი საქციელის შესახებ. ისინი თვლიან, რომ წესები საჭირო მექანიზმებია, რომლებიც გვეხმარება საზოგადოებრივი წესრიგის შენარჩუნებასა და ადამიანის უფლებების დაცვაში. მათი აზრით, წესების შეცვლა შესაძლებელია და აუცილებელიც კი, იმ შემთხვევაში, თუ ისინი აღარ ემსახურება საზოგადოების ინტერესებს.

მეხუთე სტადიაზე მყოფმა ადამიანმა შეიძლება გვითხრას, რომ ჯაბაშ არ უნდა გადაიწეროს: „მასწავლებლებსა და მოსწავლეებს შორის არსებობს შეთანხმება, რომ ნიშნები მოსწავლეთა აკადემიურ მიღწევებს უნდა ასახავდეს. გადაწერა კი ამ შეთანხმებას უგულვებულყოფს“.

მეექსე სტადია: უნივერსალური ეთიკური პრინციპები - მეექსე სტადიაზე ადამიანის მორალური აზროვნება ეფუძნება აბსტრაქტულ და ზოგად პრინციპებს, რომლებიც არ არის დამოკიდებული საზოგადოების წესებზე და კანონებზე. ადამიანები სწორ და არასწორ საქციელს განსაზღვრავენ თავიანთ შინაგან უნივერსალურ სტანდარტებზე დაყრდნობით. ამ დონეზე მოაზროვნე ადამიანები შეიძლება არ დაემორჩილონ წესებს და კანონებს, თუ ისინი მათ პრინციპებს ეწინააღმდეგება. კოლებრგმა თავის გვიან ნაშრომებში ვარაუდი გამოთქვა, რომ მეხუთე და მეექსე სტადიები არ განსხვავდება ერთ-მანეთისაგან და ამიტომაც ერთი სტადიის ქვეშ უნდა მოექცეს.

კოლეგიალური განვითარების სამი დონე და ექვსი ეტაპი

დონე	ასაკი	სტადია	დამახასიათებელი თვისებები
პრეონგენციური მორალი	სკოლამდელი ასაკის ბაგშ- ვები,	1. დასჯის თავიდან აცი- ლება და	მხოლოდ საკუთარი ინ- ტერესებიდან გამომდინარე იღებენ გადაწყვეტილებებს და ყურადღებას არ

		წ ე ს ე ბ ი ს ა დ მ ი დამორჩილება	აქცევენ სხვა ადამიანთა მოთხ- ოვნილებებს და გრძნობებს. მათ შეიძლება დაარღვიონ წესები, თუ ნაკლები შანსი არსებობს იმისა, რომ ვინგ შეიტყობს ამის შესახებ. მათვის „არასწორი“ საქციელი მხოლოდ ის არის, რომელსაც სასჯელი მოჰყვება.
	დ ა წ ე ბ ი თ ი კლასის მოსწავ- ლეთა უმრავ- ლესობა, ბევრი საშუალო კლა- სის მოსწავლე და ზოგიერთი მაღალი კლასის მოსწავლე	2. დახმარე- ბის გაცელა- გამოცელა	ისინი შეიძლება შეეცადონ, დააკ- მაყოფილონ სხვა ადამიანთა მოთხოვნები, თუ ამასთანავე მათი საჭიროებებიც დაკმაყოფილებუ- ლი იქნება. მათვის „არასწორი“ საქციელი ჯერ კიდევ ის არის, რომელსაც სასჯელი მოჰყვება.
გონიერ- ციური მორალი	დ ა წ ე ბ ი თ ი კლასის მოს- წავლე, ზოგი- ერთი საშუალო კლასის მოსწავ- ლე და ბევრი მაღალი კლა- სის მოსწავლე- მოთხდილი სა- ზოგადოების დიდი ნაწილი ამ დონეზე აზ- როგნებს.	3. კარგი ბიჭი/ პარგი გოგო	ადამიანები ცდილობენ, ისე მოიქც- ენ, რომ სხვა ადამიანებს, გან- საკუთრებით კი გავლენიან და ავტორიტეტის მქონე პირებს (მაგალითად, მასწავლებელს, პოპ- ულარულ თანატოლებს) ასიამ- ოვნონ.
პოსტ- გონიერ- ციური მორალი	ბალიან იშვია- თია სკოლის ასაკის	4. განონი და წესრიგი	თვლიან, რომ მათი ვალია წესებს დაემორჩილონ. თუმცა ამ სტადი- აზე მოაზროვნე ადამიანები წესებს და ნორმებს, ცოტა არ იყოს, დაუ- ფიქრებლად ემორჩილებიან
	5. სოციალური/ საზოგადოებრი- ვი კონტრაქტი		ადამიანები აცნობიერ- ებენ, რომ საზოგადოების წესები წარმოადგენს ადამიანთა შორის

<p>ბ ა ვ ჟ ვ ე ბ ჟ ი , ძ ი რ ი თ ა დ ა დ უ მა დლე ს სახ- წ ა ვლე ბ ე ლ შ ი ს წ ა ვლი ს პ ე- რი დ შ ი თ ხ ე ნ ს თ ა ვ ს</p>		<p>უ რ თ ი ე რ თ შ ე თ ა ნ ს მ ე ბ ა ს ს წ ი რ ი / შ ე ს ა ფ ე რ ი ს ი ს ა ქ ც ი ე ლ ი ს შ ე ს ა ხ ე ბ ძ . ი ს ი ნ ი თ ვ ლ ი ა ნ , რ ო მ წ ე ბ ი ს ი ს ა ჭ ი რ ო მ ე ქ ა ნ ი ზ მ ე ბ ი ა , რ ო მ ლ ე ბ ი ც გ ვ ე ბ ძ ა ს ა ზ ო გ ა დ ლ ე ბ რ ი ვ ი წ ე ს რ ი გ ი ს შ ე ნ ა რ ჩ უ ნ ე ბ ა შ ი დ ა ა დ ა მ ი ა ნ ი ს უ ფ ლ ე ბ ი ს დ ა ც ვ ა შ მ ი . მ ა თ ი ა ზ ი რ ი თ, წ ე ს ე ბ ი ს შ ე ც ვ ლ ა შ ე ს ა ძ ლ ე ბ ე ლ ი ა , დ ა ა უ ც ი ლ ე ბ ლ ი ც კ ი , ი მ შ ე მ თ ხ- ვ ე ვ ა შ ი , თ უ ი ს ი ნ ი ა დ ა რ ე მ მ ს ა ხ უ რ ე ბ ა ს ა ზ ო გ ა დ ლ ე ბ ი ს ი ნ ტ ე რ ე ბ ა ს .</p>
<p>პოსტერნ- გენციური მორალი</p>	<p>6. უ ნ ი ვ ე რ ს ა- ლ უ რ ი ე თ ი ვ უ რ ი პ რ ი ნ ც ი პ ე ბ ი ი (პ ი პ ო თ ე ზ უ რ ი ი დ ე ა დ უ რ ი ე ტ ა პ ი , რ ო მ ე ლ- ს ა ც დ ა ლ ი ა ნ ც ე ტ ა ა დ ა მ ი ა ნ ი ა ღ წ ე ვ ს)</p>	<p>ა დ ა მ ი ა ნ ე ბ ი ს მ ო რ ა ლ უ რ ი ა ზ რ ო ვ ნ ე ბ ა ე ფ უ ნ ე ბ ა ა ბ ს ტ რ ა ქ ტ უ ლ დ ა ზ ო ბ ა დ პ რ ი ნ ც ი პ ე ბ ს , რ ო მ ლ ე ბ ი ც დ ა მ ი ა ი დ ე ბ უ ლ ი ს ა ზ ო გ ა დ ლ ე ბ ი ს წ ე ს ე ბ ზ ე დ ა კ ა ნ ი ნ ე ბ ზ ე . ა დ ა მ ი ა ნ ე- ბ ი ს წ ი რ დ ა ა რ ა ს წ ი რ ს ა ქ ც ი ე ლ ს გ ა ნ ს ა ზ დ ვ რ ა ვ ე ნ ს ა გ უ თ ა რ შ ი ნ ა- გ ა ნ უ ნ ი ვ ე რ ს ა ლ უ რ ს ტ ა ნ დ ა რ ტ ე ბ ზ ე დ ა ყ რ დ ნ ი ბ ი ს . ა მ დ ი ნ ე ბ ე მ რ ა ზ- რ ი ვ ნ ე ბ ა დ ა მ ი ა ნ ე ბ ი შ ე ი ძ ლ ე ბ ა ა რ დ ა ე მ თ რ ხ ი ლ ი რ წ ე ბ ს დ ა კ ა ნ ი ნ ე ბ ს , თ უ ი ს ი ნ ი მ ა თ პ რ ი ნ ც ი პ ე ბ ს ე წ ი- ნ ა ა ლ მ დ ე გ ე ბ ა .</p>

რა ფ ა ქ ტ მ რ ე ბ ი ა ხ დ ე ნ ს გ ა ვ ლ ე ნ ა ს მ ო რ ა ლ უ რ გ ა ნ ვ ი თ ა რ ე ბ ა ზ ე

მ ო რ ა ლ უ რ ი მ ს ჯ ე ლ ი ბ ი ს დ ა ქ ც ე ვ ი ს გ ა ნ ვ ი თ ა რ ე ბ ა ზ ე შ ე მ დ ე გ ე ბ ი ფ ა ქ-
ტ მ რ ე ბ ი ა ხ დ ე ნ ს გ ა ვ ლ ე ნ ა ს : ზ ო გ ა დ ი კ ა ვ ნ ი ტ უ რ ი გ ა ნ ვ ი თ ა რ ე ბ ა , ა ს ს ნ ა
დ ა დ ა ს ა ბ უ თ ე ბ ა , მ ო რ ა ლ უ რ ი ს ა კ ი თ ხ ე ბ ი დ ა დ ი ლ ე მ ე ბ ი დ ა თ ვ ი თ შ ე ნ ე-
ბ ა .

ზ ო გ ა დ ი კ ა ვ ნ ი ტ უ რ ი გ ა ნ ვ ი თ ა რ ე ბ ა - დ ა ხ ე წ ი დ ი მ ო რ ა ლ უ რ ი ა ზ-
რ ე ბ ა : გ ა ა ზ რ ე ბ უ ლ ი მ ს ჯ ე ლ ი ბ ა მ ო რ ა ლ უ რ ი კ ა ნ ი ნ ე ბ ი ს დ ა ი ს ე თ ი
ც ნ ე ბ ე ბ ი ს შ ე ს ა ხ ე ბ ძ , რ ო გ ო რ ი ც ა რ ი ს თ ა ნ ა ს წ ი რ უ ფ ლ ე ბ ი ა ნ ი ბ ა , ს ა-
მ ა რ თ ლ ი ა ნ ი ბ ა დ ა ა დ ა მ ი ა ნ ი ს უ ფ ლ ე ბ ე ბ ი , — ა ბ ს ტ რ ა ქ ტ უ ლ ი ი დ ე ე ბ ი ს
ღ რ მ ა დ გ ა ა ზ რ ე ბ ა ს მ ი ი თ ხ ე ვ ს . შ ე ს ა ბ ა მ ი ს ა დ , მ ო რ ა ლ უ რ ი გ ა ნ ვ ი თ ა რ ე ბ ა
გ ა რ კ ვ ე უ ლ წ ი ლ ა დ დ ა მ ი ა ი დ ე ბ უ ლ ი ა კ ა ვ ნ ი ტ უ რ ი გ ა ნ ვ ი თ ა რ ე ბ ა ზ ე .
მ ა გ ა ლ-
ი თ ა დ , ნ ი ჭ ი ე რ ი ბ ა ვ შ ვ ე ბ ი ზ ო გ ა დ ა დ უ ფ რ ი მ ე ტ ა დ ფ ი ქ რ ი ბ ე ნ მ ო რ ა ლ უ რ
ს ა კ ი თ ხ ე ბ ა ზ ე დ ა უ ფ რ ი ხ მ ი რ ა დ ც დ ი ლ ი ბ ე ნ მ ა თ გ ა რ შ ე მ ი უ ს ა მ ა რ თ-

ლობის აღმოფხვრას. თუმცა კოგნიტური განვითარება არ გვაძლევს მორალური განვითარების გარანტიას. სავსებით შესაძლებელია, რომ მოსწავლეს შეეძლოს აბსტრაქტულად აზროვნება აკადემიურ საგნებთან დაკავშირებით, მაგრამ, ამავე დროს, ეგოისტურად, პრეონეგნურ დონეზე აზროვნებდეს.

ახსნა და დასაბუთება - ბავშვების მორალური განვითარება წინ მიიწევს, როცა ისინი დაფიქრდებიან იმაზე, თუ რა ზიანი და ტკივილი მიაქვენეს სხვებს და როგორ აწყენინეს მათ თავიანთი საქციელით. ინდუქცია, მორალური განვითარების მნიშვნელოვანი სტრატეგია, ბავშვების უკრალებას სხვა ადამიანების პოზიციებზე ამახვილებს და მოიცავს იმის ახსნას და დასაბუთებას, რომ ზოგიერთი საქციელი მიუღებელია. ინდუქცია ფოკუსს აკეთებს დაზარალებულზე: ის ბავშვებს ემარება, დაფიქრდენ სხვების წყენაზე და ტკივილზე და გააცნობიერონ, რომ ამის მიზეზი თვითონ არიან. ინდუქციის რეგულარულად გამოყენება ხელს უწყობს ბავშვებში თანაგრძნობის, გაგების და ალტრუიზმის (მოქმედება, რომელიც მოიცავს სხვა ადამიანის დახმარებას სარგებელის მოლოდინის გარეშე) განვითარებას. ინდუქცია განსაკუთრებით ეფექტურია, როცა მას თან ახლავს მსუბუქი სასჯელი, მაგალითად, მოთხოვნა იმისა, რომ ბავშვებმა გამოასწორონ თავიანთი ცუდი საქციელი.

მორალური საკითხები და დილექტი - კოლბერგის აზრით, ბავშვთა მორალური განვითარება წინ მიიწევს, როცა ისინი ისეთი მორალური დილექტის წინაშე აღმოჩნდებიან, რომელთა აღეყატურად გადაჭრა არ შეუძლიათ. ყველა ბავშვი ერთნაირი თანმიმდევრობით გაიყვლის მორალური განვითარების სტადიებს. არც ერთ მათგანს არ შეუძლია, რომელიმე სტადია გამოტოვოს, ან ერთდროულად ორი სტადია გაიაროს. იმისათვის რომ ხელი შეუწყოს მოსწავლის მორალურ განვითარებას, მასწავლებელმა ჯერ უნდა შეაფასოს, მორალური აზროვნების რა სტადიაზე იმყოფება ბავშვი და შემდეგ დაეხმაროს ბავშვს მორალური დილექტის გადაჭრაში მისი არსებული მორალური განვითარების დონის გათვალისწინებით.

მაგალითად, წარმოიდგინეთ მე-9 კლასელი ოთარი, რომლის ძირითადი საზრუნავი ის არის, რომ თანატოლების მოწონება დაიმსახუროს (მესამე სტადია: კარგი ბიჭი/კარგი გოგო). ოთარი ხშირად აძლევს მისგან დავალების გადაწერის უფლებას თანაკლასელ გოგონას, რომელიც მის კლასში დიდი პოპულარულობით სარგებლობს. მასწავლებელმა ოთარს უნდა აუხსნას, თუ რატომ არის მისი საქციელი არასწორი მეოთხე სტადიისთვის დამახასიათებელი (კანონი და წერიგი) მსჯელობის გამოყენებით. მაგალითად, მასწავლებელმა შეიძლება

ბა შემდეგი არგუმენტი მოიყვანოს: რადგანაც საშინაო დავალების მთავარი მიზანი ის არის, რომ სწავლას ხელი შეუწყოს, თითოეულმა მოსწავლემ ის დამოუკიდებლად უნდა შეისრულოს. თუ მასწავლებლის მსჯელობა და არგუმენტები ბეჭრად აღმატება მოსწავლეთა არსებული მორალური აზროვნების დონეს, მაშინ ბავშვებს გაუჭირდებათ მათი ლოგიკის გაგება.

თვითშეგნება - ბავშვები მორალურ საქციელს უფრო ხშირად მაშინ ამჟღავნებენ, როცა მათ სჯერათ, რომ რეალურად შეუძლიათ სხვა ადამიანებს დაეხმარონ. ბეჭრი ახალგაზრდა იწყებს მორალური დირექტულებების საკუთარი პიროვნების ცნობიერებაში ინტერიერებას. ეს ადამიანები თავიანთ თავს ხედავენ, როგორც ზნეობრივ და მზრუნველ პიროვნებებს, რომელთათვის სხვა ადამიანების უფლებები და კეთილდღეობა მნიშვნელოვანია. მათი ალტრუიზმი და თანაგრძნობა არამარტო მათ მეგობრებზე და ნაცნობ ადამიანებზე, არამედ ზოგადად, საზოგადოებაზე ვრცელდება.

როგორ შევუწყოთ ხელი მოსწავლეთა მორალურ განვითარებას საკლასო ოთახში

ახსენით და დაასაბუთეთ, თუ რატომ არის ზოგიერთი საქციელი მუშადებელი. მნიშვნელოვანია, რომ მოსწავლებს პასუხისმგებლობა დავაკისროთ არაზნეობრივ და ანტისოციალურ საქციელზე. თუმცა სასჯელს ბავშვების ყურადღება, ძირითადად, მათ საკუთარ წევნაზე და ტკიფილზე გადააქვს. იმისათვის, რომ ბავშვის მორალურ გავითარებას ხელი შევუწყოთ, მნიშვნელოვანია, სასჯელთან ერთად ინდუციაც გამოვიყენოთ: მოსწავლეთა ყურადღება გადავიტანოთ იმ წევნაზე და ტკიფილზე, რაც მათ სხვა ადამიანებს მიაყენეს. მაგალითად, შეგვიძლია ავუხსნათ მოსწავლეს, თუ რა ფიზიკურ ზიანს და ტკიფილს აყენებს სხვა ადამიანს მისი საქციელი („მარის ძალიან ეტკინა, როცა შენ მას თმა მოქაჩე“); ან რა ემოციურ წევნას და ტკიფილს იწვევს იგი („გვეგას ძალიან სწყინს, როცა შენ მას ასეთი სიტყვებით მიმართავ“). ასევე, შეგვიძლია, ავუხსნათ და დავანახოთ მოსწავლეს, თუ როგორ შეაწუხა სხვა ადამიანები თავისი საქციელით („შენ რომ თათიას სკამზე დაუფიქრებდად საღვეო რეზინა დაუდე, ამის გამო დედას მისოვის ახალი შარვლის ყიდვა მოუწევს“). კიდევ ერთი სტრატეგიაა, მოსწავლეებს ავუხსნათ და დავანახოთ სხვა ადამიანის შეხედულება, განზრახვა და მოტივი („ნახაგი, რომელსაც შენ ასე დასცინე, შეიძლება ისე არაჩვეულებრივად არ არის შესრულებული, როგორც შენი, მაგრამ მე ვიცი, რომ თეამ დიდი დრო დახარჯა მასზე და ძალიან ამაყობს თავისი ნამუშევრით“).

დაექმარეთ მოხწავლეებს, ხიტუაციებს სხვადასხვა ადამიანების პოზიციებიდან შეხედოთ. წაახალისეთ ისინი, რომ ერთმანეთის მიმართ თანაგრძნობა და მუცობრული დამრკიდებულება გამოიჩინოთ.

ობ. III - გვ. 90

მაგალითად, ლიტერატურის გაკვეთილზე შეიძლება მოსწავლეებს ვთხოვოთ, თავი სხვადასხვა გმირის ადგილზე წარმოიდგინონ. ისტორიის გაკვეთილზე შეიძლება დავანახოთ ისეთი სიტუაციები (მაგალითად, ომი, შიმშილობა), სადაც სხვა ადამიანების მოთხოვნები ბევრად აღემატება მათ მოთხოვნებს. როცა მოსწავლეებს მათ შორის წარმოქმნილ კონფლიქტის მოგვარებაში ვეხმარებით, შეგვიძლია გავამხნევოთ, რომ სიტუაციას თანაკლასელის პოზიციიდან შეხედონ და ერთად იმუშაონ პრობლემის სამართლიანად გადაწყვეტაზე.

მოუციოთ მოსწავლეებს მორალური საქციელის ბევრი მაგალითი. ბავშვები და მოზარდები ზნეობრივ და სოციალურ საქციელს მაშინ უფრო ავლენენ, როცა ისინი მორალური საქციელის მაგალითს სხვა ადამიანებისგან (მათ შორის, მასწავლებლებისგან) ხედავენ. მაგალითად, როცა ბავშვები ხედავენ, რომ მათი თანატოლები და უფროსები სულგრძელობას და თანაგრძნობას იჩენენ სხვა ადამიანებისადმი, ისინიც, შესაბამისად, ასე იქცევიან. მორალური საქციელის მაგალითები, აგრეთვე, შეიძლება ლიტერატურიდან, ისტორიიდან და თანამედროვე ცხოვრებიდან მოვიყვანოთ.

ჩართოთ მორალური საკითხები და დილექტი საქლასო დისკუსიებში. გაამხმევეთ ბავშვები, ან სხვან და დაასაბუთო თავიანთი მორალური შეხედულებები. აკადემიური მასალის განხილვის დროს ხშირად თავს იჩენს სოციალური და მორალური დილექტი. ასეთ დილექტს ყოველთვის როდი აქვს ნათლად განსაზღვრული სწორი და არასწორი პასუხები. მასწავლებლებს შეუძლიათ, ხელი შეუწყონ მოსწავლეთა დისკუსიებს სხვადასხვა სტრატეგიის გამოყენებით. პირველი, ძალიან მნიშველოვანია საკლასო ოთახში სანდო და უსაფრთხო გარემოს შექმნა, რათა მოსწავლეებმა თავიანთი მოსაზრებების გამოხატვა გატიცხვისა და შერცხვენის შიშის გარეშე შეძლონ. მეორე, მასწავლებლები უნდა დაეხმარონ მოსწავლეებს, დაინახონ დილექტის ყველა ასპექტი, მათ შორის, სხვადასხვა ადამიანის მოთხოვნები და შეხედულებები. და ბოლოს, მასწავლებლებმა უნდა გაამხნევონ ბავშვები, დაასაბუთო თავიანთი მოსაზრებები და მორალური პრინციპები.

აქტიურად ჩართოთ მოსწავლეები ისეთ პროექტებში, რომლებიც ხაზოვადოვნებისადმი სამსახურს მოითხოვენ. ეს ხელს უწყობს მოსწავლეებში სოციალური პასუხისმგებლობის განვითარებას და მათ საზოგადოებრივ სამსახურში ჩართვას. მოსწავლეებს შეუძლიათ დაბალი კლასის მოსწავლეები ამეცადინონ; უფროსებს და მოხუცებს დაეხმარონ; საავადმყოფოში ან საბავშვო ბაღში იმუშაონ; ქუჩები და პარკები გაწმინდონ და მოაწესრიგონ; ადგილობრივ პარკში სათამაშო მოედანი მოაწყონ; ბიბლიოთეკაში, საბავშვო ბაღში ან ბავშვთა სახლში ბავშვებს წიგნები წაუკითხონ და ა.შ. მოსწავლეები, რომლებიც აქტიურად არიან ჩართული მსგავს საქმიანობებში, უფრო ექსტრავერტულები და თავდაჯერებულები არიან; უფრო კარგად იცნობენ საქუთარ თავს; უფრო მოტივირებულები ხდებიან და უფრო მაღალ აკადემიურ წარმატებასაც აღწევენ. ისინი სწავლობენ, რომ მათ აქვთ იმის უნარი და პასუხისმგებლობა, რომ სხვა ადამიანებს დაეხმარონ და მათი ქვეყანა და, ზოგადად, მსოფლიო უკეთესი გახადონ. ეს ყველაფერი მოსწავლეებს ეხმარება, რომ ზნეობრივ და მზრუნველ პიროვნებებად და მოქალაქეებად ჩამოყალიბდნენ.

პროგრესული განათლების პრინციპები და დიუის სკოლა-ლაბორატორია

ამ თავის წარითაგონი შემდეგ თქმებ გეცოდინებათ:

სად და ვის მიერ ჩაეყარა საფუძველი პროგრესული განათლების მოძრაობას;

რას ნიშნავს გამოცდილებით სწავლება;

დიუის აზრით, რომელი ძირითადი ასპექტები განსაზღვრავს ნებისმიერი სახის გამოცდილებას;

როგორ იქნ მოწყობილი და რა ძირითადი დანიშნულება ჰქონდა დიუის სკოლა-ლაბორატორიას.

*****

ამერიკელი განათლების ფილოსოფოსის, ჯონ დიუის სახელს უკავშირდება ამერიკის შეერთებულ შტატებში პროგრესული განათლების მოძრაობა, რომელსაც მე-19 საუკუნის ბოლოს ჩაეყარა საფუძველი. მოძრაობის მთავარ პრინციპებს წარმოადგენდა გამოცდილებით სწავლება, სოციალური ინტერაქციითა და სწავლების საგანთან ინტერაქციით ცოდნის აგება. პროგრესული განათლება გულისხმობდა მოსწავლეზე ორიენტირებულ, მისი ინტერესების გათვალისწინებით და მოსწავლის მიერ წარმართულ სწავლების პროცესს. დიუი ცდილობდა, საკუთარი პრაქტიკით დაემტკიცებინა გამოცდილებით სწავლების საგანმანათლებლო-აღმზრდელობითი პოტენციალის უპირატესობა. მას მიაჩნდა, რომ ბავშვები უფრო ადვილად სწავლობენ კეთებით, საკუთარი გამოცდილებით, როცა ისინი თვითონ ქმნიან რამეს და როდესაც უოველდღიურ ცხოვრებაში ხედავენ განათლების მნიშვნელობას.

დიუი არ უარყოფდა საფუძვლიანი ფაქტობრივი ცოდნის აუცილებლობას, მაგრამ, ამასთანავე, ამბობდა, რომ განათლების ამ ტრადიციული მიზნის მიღწევა შესაძლებელი იქნებოდა, თუ იგი გადაინაცვლებდა მეორეხარისხოვან ადგილზე. განათლება არ ნიშნავს მხოლოდ ფაქტების სწავლებას; მთავარია, მოსწავლეებმა შეიძინონ ის უნარები და ცოდნა, რომლის გამოყენებასაც ისინი კოველდღიურ ცხოვრებაში შეძლებენ. დიუი და მისი განათლების ფილოსოფია ცოდნის პრაქტიკულობაზე იყო ორიენტირებული.

თავის ნაშრომებში დიუი ცდილობდა, დაემტკიცებინა, თუ რა მნიშვნელოვანია სკოლა დემოკრატიის განვითარებისა და სოციალური პროგრესისთვის. დიუის მიაჩნდა, რომ პროგრესული განათლება საუკეთესო საშუალება იყო ეფექტური დემოკრატიული საზოგადოების ჩამოსაყალიბებლად, რომელიც გულისხმობს ყველა მოქალაქის აქტიურ მონაწილეობას სოციალურ, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ცხოვრებაში. ის გამოცდილება, რასაც ბავშვები სკოლაში იღებენ, მათ სოციალურ შეგნებას უნდა ამაღლებდეს. ბავშვებმა, სხვებთან ერთად, წვლილი უნდა შეიტანონ ოჯახურ საქმიანობასა თუ მეურნეობაში. ბავშვებმა უნდა ისწავლონ, თუ როგორ მიიღონ მონაწილეობა სკოლის დემოკრატიულ ცხოვრებაში. ეს კი გულისხმობდა მოსწავლეების ჯგუფურ მუშაობას საგროო პროექტებზე, წესების ერთობლივად შემზაგებას, საკლასო გარემოს გასაუმჯობესებლად იდეების გენერირებას, მათ შეფასებას და, რაც მთავარია, სწავლების მიზნების განსაზღვრაული მონაწილეობას.

სკოლა-ლაბორატორია

1896 წელს ჯონ დიუიმ დაარსა ჩიკაგოს უნივერსიტეტთან არსებული პირველი ექსპერიმენტული დაწყებითი სკოლა (მოგვიანებით შეიქმნა საბაზო და საშუალო სკოლებიც), სადაც პროგრესული განათლების იდეების მიხედვით ასწავლიდნენ. ეს იყო საგანმანათლებლო იდეების გამოსაცდელი ერთგვარი სკოლა-ლაბორატორია. დიუი ამბობდა, რომ ეს ისეთივე სამეცნიერო ლაბორატორია იყო, როგორც ნებისმირი სხვა ლაბორატორია. აქ განათლების ფაულტეტის სტუდენტებს შეეძლოთ ჩაეტარებინათ ექსპერიმენტები, პრაქტიკაში გამოეცადათ გარეული თეორიები და იდეები.

დიუის სკოლაში თითქმის არ იყენებდნენ ისეთ ნაცად პედაგოგიურ ხერხებს, როგორიცაა გამეორება, ლექცია, საერთო საკლასო მუშაობა, საგარჯვიშოების დაფასთან შესრულება და ა.შ. სამაგიეროდ, მიმართავდნენ ფართომასშტაბიან ჯგუფურ პროექტებს, რომელიც მოიცავდა დურგლობას, ქსოვას, სანთლის ამოვლებას, მზარეულობას. ასევე რეკომენდებული იყო, რომ მოსწავლეებს კლასის გარეთ გაეტარებინათ დრო: დაერგოთ, ეშენებინათ, ესეირნათ ბუნებაში, მოეწყოთ ექსკურსიე-

ბი. საგნები ყოველდღიურ ცხოვრებას უკავშირდებოდა: კულინარია, კერვა, ქსოვა, დურგლობა. სკოლა-ლაბორატორიაში ბავშვები ზრდიდნენ ხორბალს, ფქავდნენ და პურს აცხობდნენ. ცოტა უფრო დიდები მეტალის გადადნობასა და ლუმელის გაკეთებასაც სწავლობდნენ. სკოლა დაგავშირებული უნდა ყოფილიყო მთელ სოციალურ გარემოსთან, ოჯახთან, ბუნებასთან, საზოგადოებასთან. მოსწავლეები მათემატიკას დურგლობასთან ერთად სწავლობდნენ; ქიმიას - კულინარიით, ისტორიას კი - იმის გააზრებით, თუ რა გავლენას ახდენდა იგი თანამედროვე ცხოვრებაზე. სასწავლო გეგმა მოიცავდა ადგილობრივი სახანძროს მონაცემების, იმის ნაცვლად, რომ ესწავლებინათ იტალიის ისტორიაში შემონახული დიდი სანძრების შესახებ. მასწავლებლები იყვნენ გიდები, და არა მასწავლებლები ტრადიციული გაგებით. ისინი ბავშვებს საჭირო მასალას აძლევდნენ და მხოლოდ გზას უჩვენებდნენ, როგორ ემუშავათ. მასწავლებელი მოსწავლეებს უკითხებოდა, თუ რისი სწავლა სურდათ და შემდეგ ცდილობდა, მიეწოდებინა შესაბამისი მასალები, რათა ბავშვებს დამოუკიდებლად ესწავლათ. სასწავლო გეგმას უნდა გაეთვალისწინებინა ბავშვი მთლიანობაში, ინტელექტუალური, მორალური, ინდივიდუალური და პროფესიული თვალსაზრისით.

დიუი ფიქრობდა, რომ სკოლაში უნდა უჩვენოს ბავშვებს თანამუდროვე სამყაროს კომპლექსურობა. სანამ ტექნოლოგიები განვითარდებოდა, მიწათმოქმედების პირობებში ბავშვს აჩვენებდნენ მთლიან პროცესს, რაზეც ცხოვრებაა აგებული. თუ დღეს ბავშვი ლილაკს ხელს დააჭერს და ასე რთავს შუქს, ადრე ცხოველი უნდა მოეკლათ, ქონი დაემუშავებინათ და სანთელი გაეკეთებინათ. ყოველივე ამის მოყოლით, ბავშვები, თუ მსგავს შრომას საკუთარ თავზე არ გამოცდიდნენ, მხოლოდ ზედაპირულ ცოდნას მიიღებდნენ.

პროგრესულ სკოლებში ძალდატანებასა და მკაცრ დისციპლინას ინდივიდუალურობის გამოხატვა და თავისუფალი მოქმედება უპირისპირდებოდა. თუმცა, დიუის აზრით, არასწორია ვიფიქროთ, რომ უფროსის მხრიდან ნებისმიერი მითითება ინდივიდუალური თავისუფლების ხელყოფას ნიშნავს. ტექსტებითა და მასწავლებლების დახმარებით სწავლას აქ გამოცდილების მეშვეობით სწავლა ანაცვლებდა. მათი მოსწავლეები შორეული მიზნებისთვის კი არ ემზადებოდნენ, არამედ ყოველდღიურ სამყაროს ეცნობოდნენ, თუმცა, რა თქმა უნდა, ეს არ ნიშნავდა, რომ წარსულის ცოდნა უსარგებლო იყო.

გამოცდილების ძირითადი ასპექტები

დიუი მიიჩნევდა, რომ ყველანირი გამოცდილება არ უნდა მოვიღოთ, როგორც განათლებისთვის სასარგებლო. ზოგიერთი სახის გამოცდილებამ შეიძლება ძალიან ცუდი გავლენა იქონიოს ბავშვის განათლებაზე. ბავშვები ტრადიციულ საკლასო ოთახებშიც იღებენ რადაც გამოცდილებას, მაგრამ ეს შესაძლოა ისეთი გამოცდილება იყოს, რომ ბავშვს სრულიად დაუკარგოს სწავლის უნარი და მოტივაცია.

დიუი ამბობდა, რომ ნებისმიერი სახის გამოცდილებას ორი ასპექტი განსაზღვრავს. პირველი უკავშირდება განცდას, რომლის საშუალებითაც გამოცდილებას აღვიქვამთ, როგორც სასიამოვნოს, ან პირიქით - უსიამოვნოს. მეორე ასპექტი გულისხმობს კონკრეტული გამოცდილების გავლენას უფრო გვიანდებულ გამოცდილებაზე. ის, რაც განცდას უკავშირდება, თვალსაჩინოა და მარტივად ასახსნელი. ხოლო, რაც შეეხება იმას, თუ რა შედეგს მოიტანს ეს გამოცდილება მომავალში, მისი წინასწარმეტყველება შედარებით რთულია. სწორედ აქ ჩნდება პედაგოგისთვის არც თუ ისე იოლად გადასაჭრელი ამოცანა: შექმნას ისეთი გამოცდილება, რომელიც მომავალში წაახალისებს და აქტიურად ჩააბამს მოსწავლეს სასწავლო პროცესში. დიუის მიაჩნდა, რომ გაცილებით მნიშვნელოვანია, პედაგოგმა შეძლოს სწორედ ასეთი გამოცდილების შექმნა, ვიდრე გამოცდილებისა, რომელიც მოსწავლებს, უბრალოდ, სიამოვნებას მიანიჭებს.

დიუისთვის გამოცდილება არ არის მხოლოდ რამის პასიურად გამოცდა. ამ გამოცდილებას რაღაც მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს ადამიანისთვის. იმისთვის რომ გამოცდილებით ვისწავლოთ, იგი უნდა დაშენდეს ადრინდეჟლ გამოცდილებაზე. ამიტომ მასწავლებლებმა უნდა იცოდნენ თავიანთი მოსწავლეების ადრინდეჟლი გამოცდილების შესახებ. საგანი უნდა მომზადეს მოსწავლეთა მომზადების დონისა და მათი საჭიროებების გათვალისწინებით. გარდა ამისა, დიუის აზრით, აუცილებელი იყო ინტერაქცია მოსწავლეებსა და მათი შესწავლის საგანის შორის. როცა მოსწავლეები რაღაც მასალებს ეცნობიან მხოლოდ ფაქტობრივი ცოდნის მისაღებად, კარგავენ სწავლის ინტერესს.

სასწავლო გეგმა

დიუის სკოლებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა ბავშვების ინდივიდუალური საჭიროებების გათვალისწინებას და სასწავლო გეგმის მორგებას მოსწავლეებზე. ენობრივად ნიჭიერ ბავშვებს არ ართმევდნენ შესაძლებლობას, ეკითხათ და ესწავლათ ტრადიციული მიდგომებით. მაგრამ იმ მოსწავლეებისათვის, რომლებიც არ იყვნენ ასე გაწაფულები, სასწავლო გეგმა სხვა საშუალებებს ითვალისწინებდა. თუკი მოსწავლეები შეძლებდნენ, რომ ანტიკური რომის ცოდნა გამოეხატათ რომის კოლიზეუმის მოდელის აგებით, იმის ნაცვლად, რომ დაეწერათ სემესტრის ბოლოს მოთხოვნილი თემა რომის ისტორიის შესახებ, მოთხოვნები დაქმაყოფილებულად ითვალებოდა.

ექსპერიმენტულ სკოლებში ტრადიციულ ტესტებს, როგორც საგნის ცოდნის ინდიკატორს, ნაკლები მნიშვნელობა ენიჭებოდა და უფრო მოსწავლეების პროექტების შეფასებაზე იყო აქცენტი გადატანილი. მოსწავლეებიც საკმაოდ ჩართულები იყვნენ სასწავლო პროცესში, რაღაც მათ არ აძალებდნენ გაეკეთებინათ ის, რისი გაკეთებაც არ სურდათ.

პროგრესულ სკოლებში სასწავლო გეგმა თანადათან ფართოვდებოდა. აქ ტრადიციულ საგნებზე ფიქრობდნენ, რომ იყო ხელოვნური და ვიწრო, ამდენად ლიმიტირებული და არაბუნებრივი. ბავშვები უფრო მეტს ისტავლიდნენ პირდაპირი გამოცდილებით. თუმცადა, სასწავლო გეგმის გაფართოვება გულისხმობდა არა უფრო მეტ ხელობაზე ორიენტირებულ და პროფესიულ საგნებს, არამედ ტრადიციული საგნების რეიორგანიზებას. რეორგანიზებისას გაქრა ისტორია და სახელწიფო მართვა, როგორც ცალკეული საგნები და გაწნდა სოციალური მეცნიერებები. საბოლოოდ კი სოციალური მეცნიერებები დაჯგუფდა ინგლისურ ენასთან და შეადგინა „მირითადი საგნების“ ნუსხა.

ერთი მხრივ, მოგენენებათ, რომ დიუის სასწავლო გეგმაში თითქოს ადგილი არ უნდა ჰქონოდა ხელოვნებას, სიმღერას, ცეკვას, მუსიკას, რადგან ეს ყველაფერი არ ჯდებოდა განათლების, როგორც სოციალ-

ური წვრთნის მიზანში. მაგრამ დიუი დაწყებით სკოლებში ხელოვნების სწავლებას აუცილებლობად მიიჩნევდა. მისი აზრით, ხელოვნებას აქვს განსაკუთრებული ღირებულება, რომელიც ადამიანის არსებობას აზრს სძინს. ადამიანებს გააჩნიათ ბუნებრივი მიღრეკილება, იმდერონ, დახატონ და ა.შ. აქედან გამომდინარე, სასწავლო გეგმა მოიცავდა ხელოვნების ნიმუშების კეთებას, პიესების დადგმას და წარსული ციკლიზაციების ამსახველი მაკეტების აგებას.

დიუის პრიტიკა და თანამედროვე პროგრესული სკოლები

დიუის მთელი სიცოცხლე უხდებოდა მისი თეორიის ახსნა-განმარტება. მთავარი, რისთვისაც დიუის და მის „გამოცდილებით სწავლებას“ აკრიტიკებდნენ, იყო ის, რომ იგი მოზარდებს აიძულებდა, ხელობა ესწავლათ და მათ უშუალოდ პროფესიული და სახელობო სწავლებისათვის ამზადებდა. თუმცა თავად დიუი მიიჩნევდა, რომ გამოცდილებით სწავლების ამგვარი გაგება ძალიან ვიწრო და ზერელ იყო.

დიუი ამბობდა, რომ ხეზე და მეტალზე მუშაობა, ქსოვა, კერვა თუ კულინარია, განხილული უნდა იყოს, როგორც სწავლის ერთ-ერთი მეთოდი, და არა როგორც კონკრეტული საგანი. იგი ამტკიცებდა, რომ ყველა ბავშვმა უნდა შეიძინოს პრატიკული უნარები, მაშინაც თუ მხოლოდ ზოგიერთი მათგანი აპირებს რომელიმე კონკრეტული უნარის ფულის გამომუშავების მიზნით გამოყენებას.

პროგრესულმა განათლებამ გასული საუკუნის 20-იან წლებში უკვე საგმაო პოპულარობა მოიპოვა და მეორე მსოფლიო ომის დასასრულისთვის განათლების ძირითად იდეოლოგიად იქცა. სკოლები, სადაც დიუის იდეაბის მიხედვით ასწავლიან, ამერიკის შეკრობულ შტატებში ისევ განაგრძოს არსებობას, თუმცადა, გარკვეულწილად, სახეცვლილი ფორმით. ამ სკოლებმა ვერ შეინარჩუნეს ერთ-ერთი მთავარი ფუნქცია - ექსპერიმენტულობა. ხშირად სვამენ კითხვას, თუ რამდენად შესაძლებელი იყო, რომ სკოლების უმრავლესობა ასეთი გამხდარიყო. დუის სკოლაში იდეალური პირობები იყო შექმნილი: მოსწავლისა და მასწავლებლის შეფარდება ათი ერთთან. პროფესორ-მასწავლებლები, ძირითადად, განათლების სფეროს ინტელექტუალთა საუკეთესო ნაწილის წარმომადგენლები იყვნენ. ძალიან დიდი დრო იხარჯებოდა პერსონალის დისკუსიებში იმასთან დაკავშირებით, თუ რა ხდებოდა სკოლაში, რა ხარვეზები იყო და რა უნდა გაუმჯობესებდეს იყო. სკოლის ხარჯები საკმაოდ დიდ თანხებს უკავშირდებოდა. სკოლას, მართლაც რომ განსაკუთრებული გარემო ჰქონდა, ძალიან დიდი სივრცე ბადებისთვის და სათამაშო მოედნებისთვის. საგარაულოდ, სკოლა საშუალო ფენას ემსახურებოდა, რადგან სწავლა ფასიანი

იყო. ხშირად ის მასწავლებლები, რომლებიც სკოლას ათვალიერებდნენ, აღნიშნავდნენ, რომ ზუსტად იმის გამო, რომ ეს განსაკუთრებული, ექსპერიმენტული სკოლაა და მასწავლებელები არ მუშაობენ იმავე პირობებში, რაშიც სხვები, შესაძლებელი იყო კარგი შედეგების მიღწევა. მართალია, დიუი აღიარებდა, რომ ექსპერიმენტებისთვის განსაკუთრებული რესურსები და სასარგებლო პირობებიაო საჭირო, თუმცა ეს პირობები რომ ჩვეულებრივ სკოლებშიც იქნებოდა აუცილებელი, ამის შესახებ ნაკლებად საუბრობდა. ალბათ ეს იყო იმის მიზეზიც, რომ დიუის იდეები უფრო მეტად აღფრთოვანებას იწვევს და ნაკლებად პრაქტიკაში დანერგვას.

მიუხედავად იმისა, რომ დიუის თანამედროვე სკოლები სახეცვლილია, მათ მაინც შეინარჩუნებს მისი იდეების მნიშვნელოვანი ნაწილი. დღეს ამ სკოლებს აერთიანებთ შემდეგი:

- სწავლება გამოცდილებით, ანუ კეთებით
- ინტეგრირებული სასწავლო გეგმა, რომელიც კონკრეტულ თემებზეა ფოკუსირებული
- ჯგუფური მუშაობა და სოციალური უნარების განვითარება
- სწავლება არა გაზირებით, არამედ გაგებისათვის
- განათლება სოციალური პასუხისმგებლობისა და დემოკრატიისათვის
- კრიტიკული აზროვნებისა და პრობლემების გადაჭრის უნარების განვითარება
- საგნის შინაარსის შერჩევა იმის მიხედვით, თუ რა უნარები გამოადგებათ მომავალში მოსწავლეებს
- სახელმძღვანელოების ნაკლები სიხშირით გამოყენება და უპირატესობის უფრო მრავალფეროვანი სასწავლო რესურსებისთვის მინიჭება
- უფრო მოქნილი, მოსწავლეების ინტერესებს მორგებული სასწავლო გეგმა;
- მასწავლებლები არიან მხოლოდ მრჩევლები, ფასილიტატორები, მაგრამ იყენებენ მრავალფეროვან მასალას ინდივიდუალური და ჯგუფური კვლევის წასახალისებლად
- მასწავლებლები ემარტინის მოსწავლეებს, რომ ისწავლონ აღმოჩნიოთ.

სწავლება „თეორია ერთისა“ და „პანდორას კითხვების“ მიხედვით

ამერიკელი განათლების მკვლევარის, დევიდ პერკინსის აზრით, სკოლებისა და განათლების მთავარი მიზანი უნდა იყოს მიღებული ცოდნის შენარჩუნება, მისი კარგად გაგება-გაზრება და ცოდნის აქტიური გამოყენება.

ის, რომ საკონტროლო დავალების დაწერის დროს რაღაც ვიციო, მაგრამ არ გვასხოვს რამდენიმე თვის შემდეგ, ნიშავს, რომ არ შეგვიძლია ცოდნის შენარჩუნება. თუ ვიციო ისტორიული მოვლენების და კონკრეტული ფაქტების შესახებ, მაგრამ ვერ ვიაზრებთ, როგორ და რატომ ვითარდებოდა მოვლენები ამ სახით, ესე იგი, ვერ ვიაზრებთ ჩვენს ცოდნას და, შესაბამისად, ვერ გავიაზრებთ და შევაფასებთ ვერც თანამედროვე რეალობას. რომც შეგვეძლოს ცოდნის გააზრება, თუკი არ შეგვიძლია მისი ცხოვრებაში გამოყენება, თუნდაც ყოველდღიური ადამიანური ურთიერთობების მოგვარების, ან სულაც მაღაზიაში სურ-სათის ყიდვის დროს, ესე იგი, ამ ცოდნის გამოყენება არ შეგვიძლია.

განათლების ამ სამი მიზნის მიღწევა მაშინაა შესაძლებელი, როცა მოსწავლეები ფიქრობენ იმაზე, რასაც სწავლობენ. ზოგადად, მიაჩნიათ, რომ მოსწავლეები ჯერ ცოდნას იძებენ და მხოლოდ ამის შემდეგ იწყებენ ფიქრს შექნილი ცოდნის შესახებ. პერკინსის აზრით, სინამდვილეში პირიქით ხდება; ცოდნას ბავშვები მაშინ იდებენ, როცა სწავლის პროცესში შესაძენი ცოდნის არსებ ფიქრობენ. ამიტომ ცოდნაზე კი არ უნდა ვიყოთ ორიენტირებული, არამედ აზროვნებასა და ფიქრზე.

ობ. გვ. 119

პერკინსი გვთავაზობს „პანდორას კითხვებს“ და „თეორია ერთს,“ რომელიც გვეხმარება ეფექტიანი სწავლების ორგანიზებაში.

მნიშვნელოვანია, რომ დაგსვათ 4 ძირითადი კითხვა, რომელსაც პერკინსმა მითიური ქალის, პანდორას კითხვები უწოდა.

1. რისი სწავლა დირს

რა თემები უნდა ვისწავლოთ; უფრო ზუსტად კი, კონკრეტული თემების ირგვლივ რისი სწავლაა მნიშვნელოვანი. გარდა იმისა, რომ ვიძენთ ცოდნას კონკრეტული თემის გარშემო, რაში ვხდებით უპეտესები ამ ცოდნის შეძენით?

2. რატომ არის როგორი ამის სწავლა

რა არის პრობლემური, როგორ უნდა ავარიიდოთ თავი ზედაპირული ცოდნის მიღებას; ცოდნის, რომელიც მალე დაგვაგიწყდება, რომელიც ტესტის ჩაბარებაში გვეხმარება, მაგრამ სხვაში არაფერში გვადგება.

3. ყველაზე კარგად როგორ შეიძლება ეს ვისწავლოთ

რა როლი ექისერება სწავლაში, ერთი მხრივ, მიწოდებულ მასალებზე და რესურსებს და, მეორე მხრივ, თავად მას, ვინც სწავლობს?

4. როგორ მიღის სწავლის პროცესი

შეუძლია თუ არა მოსწავლეს, არამარტო მასწავლებლისაგან, არამედ თანატოლებისაგანაც მიღებული შეფასებითა და სათანადო უპაგებით (კომუნიტარები, რჩევები), გააკონტროლოს და გააუმჯობესოს სწავლების პროცესი.

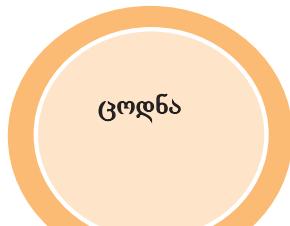
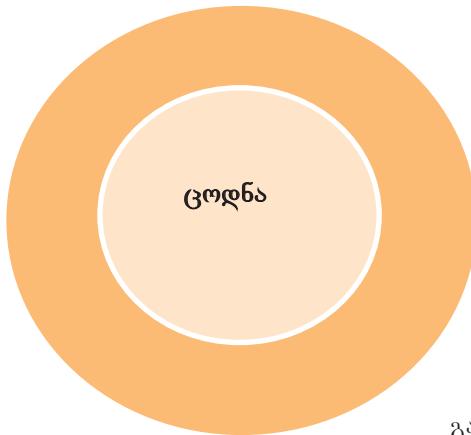
პერკინსს მიაჩნია, რომ ხშირად სკოლები ცდილობენ, ასწავლონ უველავერი დედამიწის ზურგზე. შედეგად კი ვიღებთ იმას, რომ ბავშვები საფუძვლიანად ვერაფერს სწავლობენ. მისი აზრით, სასწავლებლად უნდა ავირჩიოთ თემები, რომლებიც მოსწავლეს გამოადგება და აზროვნებას განუვითარებს.

პანდორას კითხვას, როგორ ვასწავლოთ საუკეთესოდ, პერკინი „თეორია ერთით“ პასუხობს. ამ თეორიის მიხედვით, იმისათვის, რომ მოსწავლეებმა კარგად ისწავლონ, საჭიროა:

1. მივაწოდოთ ინფორმაცია ნათლად და გასაგებად;
2. გავაკეთებინოთ ისეთი სავარჯიშოები, რომლებიც მათ ამ ინფორმაციის კარგად გააზრების საშუალებას მისცემს;
3. რჩევებითა და კომენტარებით მივაწოდოთ ინფორმაციული შეფასება.
4. ვიზუალოთ ბავშვის შინაგანი და გარეგნი მოტივაციის ამაღლებაზე.

ob. II - გვ. 3

გამოყენების უნარი და საშუალება

გამოყენების უნარი და საშუალება

პერკინსი მიიჩნევს, რომ განათლებისა და სწავლების უკელაზე დიდი ცოდვა ისაა, რომ ბავშვებს ვასწავლით „რაღაცის შესახებ“. სინამდვილეში ამ ცოდნას კონკრეტული მიზანი უნდა დავუსახოთ, მისი საშუალებით მოსწავლეებს რაღაც შესაძლებლობა უნდა დაგანახოთ და რაღაცის კეთებაში უკეთესები გავხადოთ. შეიძლება ორ ადამიანს ერთნაირი ცოდნა ჰქონდეს, მაგრამ ერთს ამ ცოდნის გამოყენება შეეძლოს, ხოლო მეორეს - არა.

პერკინსი თავის თეორიას წარმოგვიდგენს არა როგორც სწავლების მეთოდს, არამედ როგორც იმ პრინციპების ერთობლიობას, რომელსაც ნებისმიერი კარგი სწავლების მეთოდი უნდა აკმაყოფილებდეს. პერკინსი თავისი თეორიის ჭრილში განიხილავს ამერიკლი ფილოსოფოსის, მორტიმერ ადლერის მიერ შემოთავაზებულ სწავლების სამ სხვადასხვა მეთოდს:

დიდაქტიკური სწავლება

დიდაქტიკურ სწავლებაში ადლერი გულისხმობს მასწავლებლისა თუ ტექსტის საშუალებით მოსწავლისათვის ინფორმაციის ნათლად მიწოდებას, ახსნას. ამ პროცესის საშუალებით შეგვიძლია ვუპასუხოთ კითხებებს: რა, სად და რატომ.

კარგი ახსნისათვის აუცილებელია შემდეგი მთავარი კომპონენტი:

მიზნის განსაზღვრა მოსწავლეებისათვის: მასწავლებელმა დეტალურად უნდა გააცნოს მოსწავლეებს, რა არის გაპვეთილის მიზანი, რისი მნიშვნელობა უნდა გაიგონ მათ და რაში უნდა გამოიყენონ შესწავლის ობიექტი.

პროგრესის მონიტორინგი ან მინიშნება პროგრესის შესახებ: მასწავლებელი ხაზს უსვამს ახსნის პროცესში მოსწავლეთა მიგნებებს.

სხვადასხვა მაგალითის მოყვანა: მასწავლებელმა ბევრი მაგალითი უნდა მოიყვანოს იმისათვის, რომ ბავშვებმა კარგად გაიაზრონ და გაითავისონ ახსნილი მასალა.

დემონსტრაცია: მასწავლებელი ახდენს შესწავლითი მასალის რეპრეზენტაციას, მაგალითად ფილმის საშუალებით.

ახალი მასალის დაკავშირება ძეგლ და უკვე კარგად ნაცნობ მასალასთან: მასწავლებელი მოსწავლეებისათვის უცნობ ცნებებს მათთვის უკვე კარგად ნაცნობ ცნებებთან აკავშირებს.

ახალი მასალის ლეგიტიმაცია, რაც იმას გულისხმობს, რომ უკვე შეძენილი ცოდნისა და ლოგიკის საშუალებით, კიდევ ერთხელ დავარწმუნოთ მოსწავლეები, რომ ამ მასალის შესწავლა მართლაც სასარგებლო იყო.

წვრთნა

მას შემდეგ, რაც მასწავლებელი მოსწავლეებს ინფორმაციას მიაწვდის, იცევლება მისი როლი და იგი ხდება ერთგვარი მწვრთნელი. სპორტულ მწვრთნელთან მეტაფორა ტყუილად არ არის შერჩეული. იგი აკვირდება და მიმართულებას აძლევს თავის მოსწავლეებს; აღნიშნავს მათ სიძლიერეს, გამოავლენს სისუსტეებს, იცის, კონკრეტულად რა კუთხით სჭირდებათ უფრო მეტი ვარჯიში.

მაგალითად, თუ მასწავლებელს სურს, რომ მოსწავლეებმა თხზულების წერა უფრო შთამბეჭდავად დაიწყონ, შეიძლება ასეთი კომენტარი გააკეთოს:

„...ძალიან მომწონს თხზულების შენეული დასაწყისი: „როცა ორცხობილას კოლოფს ჩავხედვ, ვნახე რომ ერთიღა დარჩენილიყო, მაგრამ ეს არ იყო ორცხობილა.“ თავიდან მართლაც საინტერესოდ იწყებ, ჩნდება რაღაცის გაგების სურვილი. მაგრამ საიდუმლოს ძალიან მაღლ ხსნი. ჯობდა, ცოტა მოგვიანებით დაგექმაყოფილებინა მკითხველის ცნობისმოყვარეობა.“ (Perkins, 1992, p. 55).

წვრთნით სწავლების ამ კონკრეტულ მაგალითში, ძირითადად, გააზრებულ პრაქტიკასა და ინფორმაციულ კომენტარებზეა გამახვილებული ყურადღება.

სოკრატული სწავლება

დიდაქტიკური სწავლებისას მოსწავლეებს ვეუბნებით, რა უნდა გააკეთონ, მათ გზასა და მიმართულებას ვუჩვენებთ. ამ შემთხვევაში ბავშვები კონკრეტულ კითხვებზე პასუხებს სწავლობენ.

სოკრატული სწავლების დროს კი მასწავლებელს არ აქვს მზა პასუხები, იგი პრობლემურ კითხვას სვამს და მოსწავლეებს სოხოვს, დაფიქრდნენ. კითხვები შეიძლება ზოგადი იყოს: რას ფიქრობთ ამ საკითხზე? როგორია ოქენი პოზიცია? მასწავლებელი ცდილობს, ისე გამოიყენოს კითხვების დასმის მეთოდი, რომ ბავშვები პრობლემის გადაწყვეტამდე თვითონ მივიღნენ. ‘

უფრო კონკრეტულად, მასწავლებელი სვამს შეკითხვას; მოყავს დამსხმარე და საწინააღმდეგო არგუმენტები; კრიტიკულად განიხილავს მოსწავლის არგუმენტებს; ცდილობს, მთელი კლასი ჩააბას დისკუსიაში; მოსწავლეს უბიძებს, დააკაგშიროს სხვადასხვა მასალიდან მიღებული ცოდნა და დასკგნა საკუთარ არგუმენტებზე დაყრდნობით გამოიტანოს.

პერკინსი თავის წიგნში, „გონივრული სკოლები”, სოკრატული სწავლების ასეთ მაგალითს გვაძლევს:

მასწავლებელი: ნული რიცხვთა სისტემის ერთ-ერთი საუკეთესო გამოგონებაა. მოდიოთ, დისკუსია გავმართოთ, და ვნახოთ, შესაძლებელია თუ არა მისი მნიშვნელობის უკეთ გააზრება. წარმოიდგინეთ, რომ მე ვარ ნულის მოწინააღმდეგეთა კლუბის წევრი და ვამბობ, რომ ნული არ გვჭირდება, ტყუილად იქავებს ადგილს. მაინტერესებს, რა არგუმენტები გექნებათ ამის საწინააღმდეგოდ.

მოსწავლე: კი მაგრამ, აბა, არაფერი როგორ დაგწეროთ?

მასწავლებელი: თუ არაფერია, მაშინ არაფერი დაწერო. ხომ არ დაწერ, 1, 2 და არაფერი.

მოსწავლე: მაგრამ თუ რაღაც არის და მერე ეს რაღაც გათავდება და გახდება არაფერი, მაგალითად, ბანკის ანგარიშზე არაფერი რომ არ გვრჩება, ეს როგორ დაგწეროთ?

მასწავლებელი: ცარიელი ადგილი დატოვე.

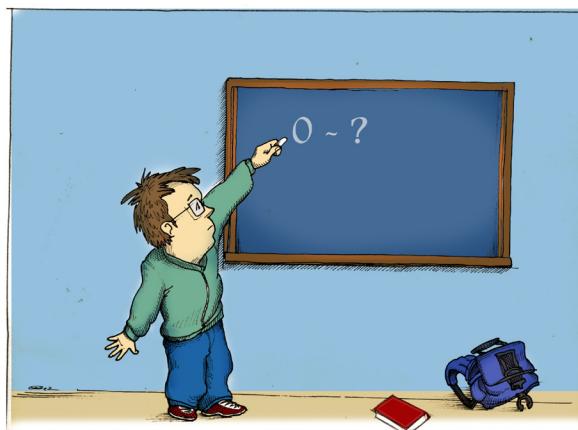
სხვა მოსწავლე: ეს მაგრამ, საიდან უნდა იცოდე, ცარიელი ადგილი იმიტომ დავტოვეთ, რომ არაფერი გვაქვს, თუ უბრალოდ დაგავიწყდა დაგვეწერა, რა გაქვს?

მასწავლებელი: ძალიან კარგი შენიშვნაა.

სხვა მოსწავლე: ერთი წუთით, რომაულ რიცხვებში ნული სულ არ არის, და ალბათ მათ პქონდათ რადაც, რომ არაფერი აღენიშნათ. ანუ, არ უნდა იყოს პრობლება ნულის არარსებობა.

ამ შემთხვევაში აქცენტი, ძირითადად, ინფორმაციულ უკუგებასა და მოსწავლეების შინაგან მოტივაციაზე კეთდება.

როგორც ვხედავთ, „თვორია ერთი” სწავლების ყველა მეთოდს შეგვიძლია მივუსადაგოთ. ეს მათ უფრო შედეგის გახდის (პერკინსის შესახებ ახვევ შეგიძლიათ წაიკითხოთ მეთოდოლოგიურ სახელმძღვანელოში „როგორ ვასწავლოთ აზროვნება,” 2007, ეროვნული სასწავლო გეგმებისა და შეფასების ცენტრის გამომცემლობა; ახვევ, დევიზ „ერკინსი „გონივრული სტრუქტური,” 2008, ილია ჭავჭავაძის უნივერსიტეტის გამომცემლობა).

მონტესორის სწავლების მეთოდი

ამ თავის წარითხოების შემდეგ თქვენ გეცოდინებათ:

რას ითვალისწინებს მონტესორის სწავლების მეთოდი;

რა განასხვავებს მონტესორის სწავლების მეთოდს სწავლების ტრადიციული მეთოდისაგან;

მოსწავლეთა რა ასაკობრივ თავისებურებებს ითვალისწინებდა მონტესორის სასწავლო პროგრამა.

მონტესორის სკოლები, რომელთა მნიშვნელოვანი ნაწილი ამერიკის შეერთებულ შტატებში და იტალიაში გვხვდება, იტალიელი ქალის, მარია მონტესორის სწავლების მეთოდს ეყრდნობა. მარია მონტესორიმ ვაჟთა სკოლაში მიიღო განათლება და პირველი ქალი იყო იტალიაში, რომელმაც მოახერხა მედიცინის დოქტორი გამხდარიყო. თუმცა ანტიფაშისტური იდეების გამო, საბოლოოდ, მუსოლინიმ იგი ქვეყნიდან განდევნა.

ქალების უფლებების დაცვის პარალელურად მონტესორი შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე ბავშვებთან მუშაობდა. იმისათვის რომ მათ დახმარებოდა გონებრივ განვითარებაში, მონტესორი იყენებდა მის მიერ შექმნილი საგნების კოლექციას, თითოეული საგანი ახდენდა სენსორული შთაბეჭდილების (ფერის, ხმის, ა.შ.) განცალკევებას. მონტესორის სენსორული მასალა ძალიან ეხმარებოდა ბავშვებს, რომ ხმის, შეხების, ყნოსვის და მხედველობის მეშვეობით დაუფლებოდნენ აკადემიურ მასალას. საინტერესოა ის, რომ მონტესორიმ შეზღუდული შესაძლებლობების ბავშვების აღზრდის მთავარი პრინციპები ჩვეულებრივ ბავშვებს მოარგო. იგი მიმართავდა ფორმალურ წვრთნას ცალკეული სენსორული, მოტორული და გონებრივი შესაძლებლობების გასავითარებლად. სენსორული სტიმულაციით სწავლა იმ პერიოდში ძნელად თუ წარმოედგინათ. ბავშვები მერხებთან

უნდა მსხდარიყვნენ და მთელი მასალა მასწავლებლის მონაცოლით შექმნაუტათ. თუ ამას ვერ ახერხებდნენ, საუკეთესო გამოსავალი ცემა იყო.

მონტესორის პირველი სკოლა

რომის ერთ-ერთ გარეუბანში მონტესორი სათავეში ჩაუდგა „ბავშვების სახლს”, სადაც დარიბი, გაუნათლებელი და გაველურებელი ბავშვებისთვის მოეყარათ თავი. მონტესორიმ თავისი უნიკალური მეთოდის გამოყენებით რამდენიმე თვეში სასწაული მოახდინა. ბავშვების აკადემიური მიღწევები და მათი ქცევა სამაგალითო გახდა. არათუ სხვები, არამედ თავად მონტესორიც განციფრებული იყო მიღწეული შედგებით. რამდენიმე თვეში მონტესორის სკოლის ბავშვები დასციპლინიზებული, მოწესრიგებული ბავშვები გახდნენ, რომლებიც დაინტერესებულები იყვნენ სწავლით. სკოლის მნახველები გაოცებას ვერ მაღავდნენ, როცა ნახულობდნენ, რომ ბავშვები, რომლებიც სულ ცოტა ხნის წინ ველურები იყვნენ, უკვე წყნარად მუშაობდნენ და სწავლის ბუნებრივ სურვილს ამჟღავნებდნენ. ბავშვებს ერჩივნათ დაელაგებინათ, შინაური ცხოველებისთვის მოევლოთ, ან ბაღში ემუშავათ, ვიდრე უსაქმერად ყოფილიყვნენ. მათი საკლასო ოთახიც სულ სუფთად გამოიყერებდა.

მონტესორის პედაგოგიური პრაქტიკა ბავშვს ეხმარებოდა, ყოფილი შემოქმედებითი, კრიტიკულად მოაზროვნება, ესწავლა დროის მართვა, საზოგადოებისათვის სასარგებლო საქმის კეთება და ბუნების სისტარული.

თავისუფალი არჩევანი

მონტესორის მეთოდის მთავარი პრინციპი ბავშვებისათვის თავისუფლების მინიჭება იყო. იგი მიიჩნევდა, რომ მისი წარმატების საიდუმლო მოსწავლების დაკვირვებასა და მათთვის ბუნებრივი განვითარების ხელშეწყობაში მდგომარეობდა. თავისუფლება არ ნიშნავდა იმას, რომ ბავშვებს ნებისმიერი რამის გაკეთება შექძლოთ, თუმცა სოციალური შეზღუდვები მინიმუმადე იყო დაყვანილი. მოსწავლეებს თავიანთი ინდივიდუალური „კაპრიზები“ საერთო კეთილდღეობისთვის უნდა დაეთმოთ; ერთმანეთთან ჩხები და ხელის შეშლა ეკრძალებოდათ. ასევე, თითოეულს განსაზღვრული მოგალეობა ჰქონდა დაჯისრებული. თუმცა მონტესორის სასკოლო გარემოში ყველა ბავშვი თანაბარუფლებიანი იყო, თანაბარი უფლებები გააჩნდათ უფროსების მიმართაც. უფროსები სკოლაში მოსწავლის თავისუფლებას თითქმის არ ზღუდავდნენ, მაშინ როცა სახლში ბავშვები მაინც დამოკიდებული იყო.

ულები არიან მათზე და უფროსების ნება-სურვილს ექვემდებარებიან.

სკოლაში მოსწავლეებს უამრავი აქტივობიდან თვითონ შეეძლოთ აერჩიათ სასურველი. მონტესორის მეთოდში მნიშვნელოვანი იყო სწავლის ინდივიდუალური არჩევანი და არა ჯგუფური გაკვეთილები. მონტესორისთვის მთავარი იყო ისეთი აქტივობები, რომლებიც ხელს უწყობდა აღმოჩენით სწავლებას. გარდა ამისა, ბავშვებს თვითონ შეეძლოთ აერჩიათ, რამდენ ხანს მოანდომებდნენ კონკრეტულ აქტივობას, როდის დაიწყებდნენ და დაამთავრებდნენ მას.

მარია ბავშვების ბუნებრივ სურვილებს აძლევდა გასაქანს. იგი დარწმუნებული იყო, რომ ეს ინტელექტუალური ზრდისთვის აუცილებელი გზა იყო. მისი აზრით, ბავშვები გარემოსთან ურთიერთობით სასიცოცხლო უნარებს თვითონვე იძნდნენ.

სკოლაში ყველა სასწავლო მასალა თვითგამოსწორების საშუალებას იძლეოდა, ანუ ბავშვებს თვითონვე შეეძლოთ, ეპოვათ თავიანთი შეცდომები და გამოესწორებინათ ისინი. სკოლაში არ იყო არც შეფასება, არც ნიშნები და არც ტესტები. თუმცა ბავშვები ხშირად მუშაობდნენ პრაქტიკულ პროექტებსა და კვლევებზე.

ფიზიკური გარემო

მონტესორის სკოლაში ტიპური ოთახი ასე გამოიყერებოდა: კოავიანური რთახი ბავშვის ზომის ავეჯით; გარემო ძალიან ბუნებრივი და ბავშვისთვის ხელსაყრელი. მისი შეცვლა შესაძლებელი უნდა ყოფილიყო ისეთნაირად, რომ ბავშვს თავისი პოტენციალი, ფიზიკური, გონიერივი, ემოციური თუ სულიერი თვალსაზრისით, მაქსიმალურად გამოევლინა. სკოლა მოიცავდა ერთ მთავარ ოთახს სწავლისთვის და მრავალ პატარა ოთახს მის გარშემო. გარეთ, სადაც ბავშვებს ასევე შეეძლოთ მუშაობა, საქმიან დიდი სივრცე იყო. ბავშვების ირგვლივ მსუბუქი, მათი ზომის შესაფერისი ავეჯი ეწყო, რასაც ისინი თავიანთი სურვილის შესაბამისად უნაცვლებდნენ ადგილს და სიამოვნებით აწესრიგებდნენ, როცა საქმეს მორჩებოდნენ. კარადგბი, სადაც ბავშვებისთვის სასწავლო მასალას ინახავდნენ, დაბადი იყო, რომ მათვის ადგილად მისაწვდომი ყოფილიყო. როდესაც სადილის დრო მოდიოდა, ისინი უფროსებს ეხმარებოდნენ მის მომზადებაში და, დასრულებისას, ალაგბდნენ კიდევაც. მონტესორის სკოლა განსაკუთრებული წესრიგით გამოირჩეოდა. საკლასო ოთახში ორგანიზებული ქაოსის შთაბეჭდილება შეგექმნებოდათ, სადაც თითოეული ბავშვი თავისთვის წყნარად მუშაობდა მის მიერ არჩეულ დაგალებასა თუ საკითხებე. ამ გარემოში ბავშვი თვითონ ირჩევდა, რას გააკეთებდა პირველად და რას - შემდგომ.

ბავშვებს პატივი უნდა ვცეთ და დიდების სამყარო ძალით არ

მოავახიოთ თაგს. ისინი დაბადებიდანვე სპონტანურად იწყებენ სწავლას და სწავლის ინტენსივობის გაზრდა შესაძლებელია კარგად ორგანიზებული და მოწესრიგებული გარემოს საშუალებით.

მასწავლებლის და მშობლის როლი

მასწავლებლის როლს წარმოადგენდა გარემოს კონტროლი და ბავშვების სწავლის პირდაპირი ჩარევის გარეშე წარმართვა. მონტესორის მეთოდის მიხედვით, მასწავლებელს ევალება, რომ დააკვირდეს ბავშვს, რომელიც თავისუფალ გარემოში იზრდება და სწავლობს. მასწავლებელმა უნდა უსმინოს ბავშვს ყურადღებით, და არა ბავშვა - მასწავლებელს. მონტესორი ხშირად ახსენებდა მასწავლებლებს, რომელთაც წვრთნიდა, რომ თუ ისინი შეძლებდნენ ბავშვების ყურადღების კონტროლის საკითხის გადაჭრას, ეს იმას ნიშანებდა, რომ მათ, ზოგადად, განათლების პრობლემა გადაჭრეს. მასწავლებელი პირდაპირი ჩარევის გარეშე უნდა ცდილობდეს, ხელი შეუწყოს კარგს და არ წაახალისოს ცედი ქცევა თუ იმპულსები. მასწავლებელს უნდა ესმოდეს, რომ თუ გარემო კარგად არის ორგანიზებული, მაშინ სწავლის პროცესი სპონტანური და სახალისოა. მასწავლებელმა უნდა მოახერხოს, რომ ბავშვებს ჰქონდეთ გარკვეული თავისუფლება, მაგრამ სტრუქტურიზებული, რომელიც ბავშვს საფრთხეს არ შეუქმნის.

ამ სკოლაში მშობლებს განსაკუთრებული პასუხისმგებლობა ენიჭებოდათ. მათი მოვალეობა იყო, რომ ბავშვებს სკოლაში არ დაეგვიანათ; სუფთა, მოწესრიგებული მოსულიყვნენ. ყველა მშობელი ვალდებული იყო, კვირაში ერთხელ სკოლის დირექტორთან შვილის ამბავი მოეკითხა. მარია თავად დადიოდა ბავშვების ოჯახში. მას სურდა, მშობლებს ეგრძნოთ, რომ სკოლა მათიც იყო და დიდი პასუხისმგებლობა ეკისრებოდათ, რათა მასწავლებლებთან ერთად სკოლის საერთო მიზნებისთვის მიეღწიათ. თუ მშობელი თანამშრომლობაზე არ თანხმდებოდა, მის შვილს სკოლიდან რიცხავდნენ მანამ, სანამ მშობელი თანამშრომლობის სურვილს არ გამოთქვამდა.

ბავშვის განვითარების პერიოდები

მონტესორი გამოყოფდა ბავშვის განვითარების მგრძნობიარე პერიოდებს. მისი აზრით, ბავშვის განათლება იწყება დაბადებიდანვე და მის განათლებაზე სამი წლიდან ზრუნვა უკვე დაგვიანებულია. მას ჰქონდა აღზრდის სპეციალური პროგრამა 0-3 წლამდე ბავშვებისთვის. პროგრამაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა იმას, რომ ბავშვები ისრუბავენ ყველაფერს, რაც მათ გარშემოა, რომ მათი მოდელი არის მშობლები და მშობლებმა შვილებს თავიანთი ქცევებით უნდა ასწავლონ; კი არ უნდა უკარნახონ ბავშვებს, რომ მადლობა გადაიხადონ და

წესრიგიანად იყვნენ, არამედ თავად უნდა აძლევდნენ მაგალითს მადლობის თქმით, მათ თვალწინ საკუთარი ნივთებისა და გარემოს მოწესრიგებით. ავეჯი და სათამაშოები ხის უნდა ყოფილიყო, რომ ბავშვებს ბუნების სიყვარული ესწავლათ და ჯანმრთელები გაზრდილიყვნენ. კარგი იქნებოდა მათი ზომის ავეჯი და მათი თვალის ზომაზე ჩამოკიდებული სურათები.

თუკი მონტესორის თანამედროვენი თვლიდნენ, რომ ბავშვებს 6 წლამდე არ შეეძლოთ წერა, მარიას მოსწავლეები 4 წლის ასაკში უპავ წერდნენ. მარია მათ აძლევდა ანბანის გამოჭრილ ასოებს, რითაც ისინი თამაშობდნენ. სულ რაღაც სამ თვეში ბავშვებმა წერა დაიწყეს. ამის შემდეგ კი კითხვა. მალე ისინი შვიდი-რვა წლის ბავშვების დონეზე წერდნენ და კითხულობდნენ.

დაწეებითი კლასის ბავშვებისათვის მონტესორის სპეციალური კროგრამა პქონდა შემუშავებული. 6-12 წლის ბავშვები დამოუკიდებლად მუშაობდნენ, იმის ნაცვლად, რომ ჯვეუფებში მასწავლებლის ხელმძღვანელობით ემუშავათ, თანაც ისინი წლოვანების მიხედვით არ იყვნენ დაყოფილი, ყველა ერთად სწავლობდა. სხვადასხვა ასაკის ბავშვები ერთმანეთს ასწავლიდნენ და ასაკთან შედარებით უკეთეს შედეგებს აღწევდნენ. მარია ჩევეულებრივი სასწავლო გეგმის ადაპტირებას იმგვარად აკეთებდა, რომ ბავშვებს დამოუკიდებლად შეძლებოდათ ამ მასალების გამოყენება და თვითონ აღმოეჩინათ პასუხები

კითხვებზე.

12-15 წელი ის ასაკია, როცა ბავშვის ორგანიზმი სწრაფად იზრდება, ადგილი აქვს ჰორმონალურ ცვლილებებს და მოზარდს უფრო დიდხანს ძილი სჭირდება. ამიტომ მონტესორი ფიქრობდა, რომ ამ პერიოდში აზრი არ აქვს, მოზარდს დავაძალოთ ინტელექტუალურ სამუშაოზე კონცენტრაცია. მისი აზრით, ბავშვები ახლოს უნდა ყოფილიყვნენ ბუნებასთან, მიეღოთ სოფლის ახალი პროდუქტი და პრაქტიკული სამუშაოთი ყოფილიყვნენ დაკავებული. ინტელექტუალური სამუშაო კი, შეძლებისძაგვარად, დაუძალებლად უნდა ეპოზინათ.

15-18 წელი უკვე ის პერიოდია, როცა სწრაფი ზრდა შენელებას იწყებს და მონტესორის მოსწავლეებიც უფრო დატვირთულ ინტელექტუალურ სამუშაოზე გადადიოდნენ. ეს სამუშაო აუცილებლად სოციალურ, პრაქტიკულ და რეალურ, უფროსების სამუშაოსთან იყო კომბინირებული.

განსხვავებული შეფასებები

მონტესორის მეთოდს, მხარდამჭერთა გარდა, კრიტიკოსებიც გამოუჩნდა, მის მეთოდებს აკრიტიკებდნენ იმის გამო, რომ იგი პატარა ბავშვებს აიძულებდა, მათი ასაკისთვის შეუფერებელი საქმიანობისთვის მოეკიდათ ხელი, წერა-კითხვა 4 წლის ასაკში ესწავლათ, მაშინ როცა 6 წლის ბავშვებისთვისაც არ იყო მისი სწავლა აღვილი.

აკრიტიკებდნენ იმის გამოც, რომ მოსწავლეები დროს კარგავდნენ ისეთ საქმიანობაში, როგორიც მაგიდის წმენდაა, დაგალებას არ აძლევდნენ და მოსწავლე თუ სხვა სკოლაში გადავიდოდა, ძალიან ძნელად შეეგუებოდა ახალ გარემოს. მონტესორის სკოლებს დაუიც აკრიტიკებდა. მისი აზრით, ამ სკოლებში არ ექცევდა უკრადდება სოციალურ ინტერაქციას, რაც მისი განათლების ფილოსოფიის მთავარი პოსტულატი გახლდათ.

2006 წლის სექტემბერში უურნალ „მეცნიერებაში“ გამოქვეყნდა ამერიკაში ჩატარებული კვლევის შედეგები, რომლის მიხედვითაც დაადგინეს, რომ მონტესორის სკოლაში აღზრდილ ბავშვებს უკეთესი შედეგები აქვთ; ისინი უკეთესად კითხულობენ და წერენ ადრეულ ასაკში. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ის იყო, რომ კვლევის მიხედვით, მონტესორის სკოლის ბავშვები, სოციალური უნარ-ჩვევების თვალსაზრისით, გაცილებით წინ იყვნენ, ვიდრე ტრადიციული სკოლის მოსწავლეები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- „ზოგადი განათლების შესახებ” საქართველოს კანონი, 2004წ.
- მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ცენტრი. (2008). ძალაშიგებლის პროფესიული სტანდარტი. თბილისი.
- ეროვნული სასწავლო გეგმებისა და შეფასების ცენტრი.(2007). კროკებული სასწავლო გეგმა. თბილისი.
- ეროვნული სასწავლო გეგმებისა და შეფასების ცენტრი. (2007). როგორ გასწავლოთ მოსწავლეებს აზროვნება (1 ნაწ.). თბილისი.
- ეროვნული სასწავლო გეგმებისა და შეფასების ცენტრი. (2007). განმარტებითი ღვეულების განათლების სპეციალისტებისათვის (1 ნაწ.). თბილისი.
- სულხან-საბა თრბელიანის სახელობის თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტი. (2005). განათლების ფსიქოლოგია. თბილისი.
- უზნაძე, დ. (2003). ბავშვის ფსიქოლოგია. თბილისი:საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია და დ. უზნაძის სახელობის ფსიქოლოგიის ინსტიტუტი.
- Armstrong, T. (2000). *Multiple intelligences in the classroom* (2nd ed.). Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Austrian, S. G. (Ed.).(2002). *Developmental theories through the life cycle*. New York: Columbia University Press.
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monograph*, 4, 1-103.
- Baumrind, D. (1996). The discipline controversy revisited. *Family Relations*, 45, 405–414.
- Berk, L. E. (2002). *Infants, children, and adolescents* (4th ed.). Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Bernstein, D. A. (2008). *Psychology* (8th ed.). Boston, MA: Houghton Mifflin.
- Damon, W. (Series Ed.), & Eisenberg N. (Vol. Ed.). (1998). *Handbook of child psychology: Vol. 3. Social, emotional, and personality development*(5th ed.). New York: Wiley.
- Dewey, J. (1938/1997). *Experience and education*. New York: Macmillan.
- Dewey, J. (1990). *The school and society. The child and the curriculum*. Chicago & London: The University Of Chicago Press.
- Dewey, J. (1916 /1944). *Democracy and education*. New York: Macmillan.
- Eggen, P. D. (2007). Educational psychology: *Windows on classrooms* (7th

- ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson.
- Gardner, H. (2006). *Multiple intelligences: New horizons* (Rev. ed.). New York: Basic Books.
- Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence*. New York: Bantam Books.
- Graham, P.A. (2005). *Schooling America. How the public schools meet the nation's changing needs*. Oxford University Press.
- Hoy, A. W. (2007). *Educational psychology* (10th ed.). Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Kramer, Rita. (1976). *Maria Montessori*. New York: G.P. Putman's Sons.
- Lillard, A., & Else-Quest. (2008). *Evaluating Montessori education*. Retrieved June 30, 2008 from <http://www.sciencemag.org>
- Montessori, M.(2002). *The montessori method*(5th ed.). Mineola, New York: Dover Publications, Inc.
- Myers, D. G. (2007). *Psychology* (8th ed.). New York: Worth.
- National Association for the Education of Young Children. (1966). *Montessori in perspective*. Washington: National Association for the Education of Young Children.
- Noddings, N. (2007). *Philosophy of Education*. Colorado: Westview Press.
- Ormrod, J. E. (2008a). *Educational psychology: Developing learners* (6th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson.
- Ormrod, J. E. (2008b). *Essentials of educational psychology*. Upper Saddle River, NJ: Merrill.
- Ormrod, J. E. (2008c). *Human learning* (5th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson.
- Patterson, C. H. (1977). *Foundations for a theory of instruction and educational psychology*. New York: Harper & Row.
- Perkins, D.(1992). *Smart schools. Better thinking and learning for every child*. New York: The Free Press.
- Perkins, D. (2007). T 540: Cognition and the art of instruction. Week 1-2 lecture notes.
- Rorty, A. (1998). *Philosophers on education: New historical perspectives*. London: Routledge.
- Santrcock, J. W. (2001). *Child development* (9th ed.). Boston, MA: McGraw-Hill.
- Santrcock, J. W. (2008). *Educational psychology* (3th ed.). Boston, MA : McGraw-Hill.
- Schunk, D. H. (2004). *Learning theories: An educational perspective*. Upper Saddle River, NJ: Pearson.
- Slavin, R. E. (2006). *Educational psychology: Theory and practice* (8th ed.). Boston, MA: Pearson.

სარჩევი

შესავალი	3
ფიზიკური განვითარება (ნ. ჯანაშია)	5
კოგნიტური განვითარების თეორია (ნ. ჯანაშია)	13
სოციალური განვითარება (ნ. ჯანაშია)	34
სოციო-კულტურული თეორია (ნ. ჯანაშია)	55
განწყობის თეორია (ნ. იმედაძე)	64
ბიპევოლრიზმი (ნ. ჯანაშია)	71
სოციალური დასწავლის თეორია (ნ. ჯანაშია)	91
კონსტრუქტივიზმი (ნ. ჯანაშია)	107
ეეტაკოგნიცია (ნ. ჯანაშია)	119
მრავალმხრივი ინტელექტის თეორია (ნ. ჯანაშია)	134
ფსიქო-სოციალური განვითარების თეორია (ნ. ჯანაშია)	145
ემოციური განვითარება (ნ. ჯანაშია)	151
პუმანისტური თეორია (ნ. ჯანაშია)	170
მორალური განვითარების თეორია (ნ. ჯანაშია)	182
პროგრესული განათლების პრიციპები და დიუს სკოლა-ლაბორატორია (ს. გორგოძე)	194
სწავლება „თეორია ერთის“ და „პანდორას კითხვების“ მიხედვით (ს. გორგოძე)	201
მონტესორის სწავლების მეთოდი (ს. გორგოძე)	208
გამოყენებული ლიტერატურა	214

შენიშვნებისთვის

